

COMMENTARI- VS IN EPISTOLAM PAVLI AD ROMANOS.

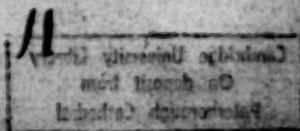
Scriptus à Nicolao
HEMMINGIO.

W. Kennet.

LONDINI,
Apud Thomam Vautollerium, impen-
sis Guilhel. Norton.

1577.

ЧАТИЕМОСТ
МАЛОГО И ВУ
СОИАМОДИАТ.

eslos M. kentigens

.01025 mm 2.00

ДИАНОД

The German Nation
A New Political Union

二二七一

Cambridge University Library
On deposit from
Peterborough Cathedral

SPLENDORE GENERIS
VIRTUTE AC PIETATE CLARISSI-
MO VIRO D. HERMOLAO TROLLE

Equiti aurato, ac Senatori regni Daniæ sapienti-
ssimo, Domino de Herluffholm, suo Do-
mino ac Patrono, gratiam & pa-
cem precatur

Nicolaus Hemmingius.

Ecclesia filij Dei in hoc mundo,
Rosæ inter spinas enatæ haud
inepte comparatur. Nam vt spi-
næ circumquaque Rosam cin-
gentes eam premunt & pun-
gunt, vnde tamen illa fragrantior
redditur: Ita Ecclesia yndi-
que pressa duris, latius odorem spirat, ac suam fra-
grantiam veluti exhalando emittit efficacius: at-
que nouis subinde accessionibus augescit magis:
id quod Ecclesia historiæ legentibus ob oculos
ponit, & omnium sanctorum testatur experientia.
Spinæ autem quæ hanc rosam cingentes premunt
& pungunt, sunt tribuli ac zizania hæreleon, tyra-
nidis, hypocrisis, flagitorum, & variorum scanda-
lorum in doctrina & moribus, vt interim taceam
nothos, siluetres & aridos surculos, qui non leue
damnum veræ ac germanæ Rosæ inferunt. Has
spinas Sathan Christi hostis ~~adversarius~~ spargit & se-
minat, vt Rosam, quam Christus sua manu planta-

A ii.

E P I S T O L A

uit, premat, suffocet, planeq; in nihilū redigat: aut, si id non potest, vt hoc saltem efficiat, ne late suos spargat flores ac surculos emittat. Hoc studium omnibus temporibus Sathanæ fuisse manifestum est. Quid non tentauit iacto primo huius Rosæ semine in Paradiso? quid non machinatus est, vt semen huius Rosulæ, hoc est, primam promissionē protoplastis nostris factam suffocaret? an non fratrem aduersus fratrem armauit? an non impulit degenerem surculum Cain, vt Abelem fratrem occideret? idq; non aliam ob causam vt Iohannes testatur, quam quod opera Abel fuerunt bona, & contra opera Cain fuerunt mala? nunquid hoc parcidio suffocata est Rosa Christi? nullo modo. Nam ex sanguine Abel tanquā ex semine quodam preciosissimo plures enati sunt surculi. Seth enim frater Abel surculi perpetuo in æterna vita virētis, & multi ab eo nati tanquam plantulæ nouæ suppulularunt: quas et si Sathan suis subinde spinis punxit, vltra tamen mille & quingentos annos, hoc est, vsq; ad diluuium (in quo collectis prius germanis surculis in arcā Noe iusti, spinas suffocatas Dominus perdidit) conseruata est Rosa. Quid? an hic fatigatus Sathan quiescit? nequaquam. Nam mox post diluuium nouas spinas seminat, Cham enim filiū Noe ad se pertrahit, vt transfuga factus Sem fratre persequatur: qui tamen persecutione nequaquam fractus, constanter retinuit primam promissionē, atque semen huius Rosæ vsque ad tempora Abrahami quam latissime sparsit. Etsi autem interea Sathan

D E D I C A T O R I A.

than suis venenatis spinis maximam orbis partem oppleuerat, nihilominus tamen Rosa hæc suas vires retinuit, ac multos sua fragrātia exhilarauit. Nā Christus hortulanus Abrahamum de Hur Chaldaeorum euocatum pulcherrimū huius Rosæ surculum in terra Chanaan plantauit, tametsi nec illic Rosa à spinis Sathanæ immunis erat. Nam ibi, nunc fame, nunc peregrinatione, nunc alijs modis tentatus Abraham, infracto tamen animo expectauit consolationem. Vnde factum quoque est, quod Rosa hæc preciosa, maiora indies incremata ceperit. Ismael quidem surculus aridus Isaacum fratrem, qui fuit in hac Rosa tenerimus surculus, persecutus est, sed frustra. Nam eo magis creuit & gloriosior est facta Rosa. Postquam enim vidit Isaac enatam de se nouam plantulam, nempe Iacob, qui, tametsi nothi & aridi surculi, hoc est, Esau & Laban, vt alios taceam, eum grauiter presserunt, in radice mansit fœcundus surculus. Ab hoc enim duodecim alij prodiere surculi. Et si autem omnes isti surculi non manserunt in radice. Nam quidam exaruerunt, & in nothos & adulterinos degenerauerunt: In magnum tamen numerum indies propagati sunt. Inter quos vnius tenerimus, nempe Ioseph in Aegyptum florentissimum regnum est translatus, vtibi fructificaret, ac sua suauiolentia totum Aegypti regnum oppleret: id quod non sine magnis certaminibus præstitit. Quid enim non mali sanctus hic surculus in Aegypto pertulit, priusquam in tantam

A iii.

Rosam excreuit? Nam primum vrtica foetida & ardens illum vrere tentat, hoc est, turpissima foemina eum ad adulterium solicitat: vt ista ratione arescat, & de natu excindatur Rosa. Sed frustra hoc conatur Sathan. Ioseph enim manu hortulani conseruatur illæsus. Verum cum hac via se frustra adortum esse sanctum virum cernit Sathan, alia eum aggreditur, ac spina tyrannidis ipsum omnino suffocare statuit. Coniicitur itaque opera Sathanæ castissimus hic surculus Ioseph in carcerem, ac ibi inter spinas scelerorum hominum & in foetorib; pessimis præter omnem suam culpam iacet & premitur. Sed quid hic Iosepho castissimo Rosæ surculo contigit? idem plane quod magni autores de naturali Rosa scribunt. Ut enim naturalis Rosa iuxta coepe vel allium sata fragrantior redditur. Nam foetor coepe vel allij ad suaveolentiam Rosæ conferre dicitur: Ita Ioseph iniusta impudicæ foeminæ querela, obtestationibus, iniurijs, foetore carceris creuit, longeq; illustrior ac potentior euasit. Nam è carcere eductus Ioseph, secundus à Pharaone in regno Aegypti post interpretationem somniorum regis factus est, huius industria postea per totam Aegyptum infiniti surculi sunt plantati & dispersi, adeo quod ipsa Aegyptus facta sit veluti quædam Paradisus Domini. Nam hic fragrantissimus surculus Ioseph ad se radicem, nempe Iacob patrem, cum tota sua familia attraxit, qui ad aliquot annos in Aegypto nouos subinde surculos emiserunt, & in regno Aegypti suauissi-

D E D I C A T O R I A.

Suauissime spirarunt. At quid interim Sathā? numerū
sterit? num abiicit arma? nihil minus. Nam post-
quam Iacob, Ioseph, atque alij plurimi surculi in
Paradisum cœlestem translati sunt, spinam quan-
dam prægrādem plantat Sathan in Aegypto: quæ
spina non parum pressit ac punxit surculos, qui in
Aegypto remanserunt, qui tamen quotidie sub on-
eribus & æstu creuerunt magis, & in medijs fœ-
toribus & laboribus multiplicati sunt. Spina autē
illa prægrandis fuit alias Pharao, qui non nouit
Ioseph. Hic enim cum suis aulicis surculos Domini-
ni supra modum premere & pungere cœpit. Qua-
re hortulanus iratus ingratissimis Aegypti incolis, suos
surculos in alium transplantauit hortum, ac popu-
lum Israeliticum transtulit per mare rubrum, in
quo spinam illam prægrandem, hoc est, Pharaonē
& eius Satellites oppressit. Deinde quia multi ex
his surculis Ioseph paulatim degenerare cœpe-
runt, in deserto quadraginta annis totus castigatus
est populus, Vbi tamen noui ex illis enati surculi,
translati sunt postea in terram Chanaan. Vbi rur-
sus inciderunt in spinas non paucas, quo enim ma-
gis Rosa hæc crescit, eo spinæ iuxta nascuntur af-
periores: quibus iterum misere lacerata, non tam
prorsus emarcuit. Nam subinde Hortulanus mis-
sis seruis, spinas, quantum fieri potuit, euulsit: ne
penitus Rosa arefceret suffocata spinis & periret.
Quid contra hos Deis seruos & custodes huius Ro-
sa, hoc est, sanctos iudices, Reges & Prophetas
machinatur Sathan? alios ad se prorsus allicit, ut si-

A. iiiij.

EPISTOLA

in specu, & deinde in columis è specu prodit: vnde factum est, vt magis suos flores Rosa hæc emitteret, & plures in regno Babylonico surculos faceret. Verum Sathan rursus furibundus nouas molitur insidias. Quendam enim nobilem virum Aman nomine excitat, qui Regi facile persuadet, non sine periculo tot hospites eosq; captiuos in suo vagari regno, & impetrat literas Regis Babylonici ad omnes regios præfectos, vt statim acceptis literis surculos huius Rosæ omnes excinderent, vt isto pacto tandem Rosa extirparetur tota, & periret radix. Sed hic iuxta Prouerbium, malum consilium consultori pessimum fuit. Nam Aman, vt ut antea in summo regis fauore fuit, & consilio suo perdenos Iudæos esse regi persuasit, in patibulum suspensus infami morte perijt, & præmium suis dignum factis accepit. Post huius Tyranni & Ecclesiæ hostis interitum, rursus Rosa Domini erexit se magis magisq;, adeo quod etiam Regum maximorū patrocinio trāquilla in exilio suo fuerit. Inter hos reges Cyrus Persicus Rosæ insitus, mandatū dedit, vt Iudæi in suam redirent terram, templum ac ciuitatem Ierusalem iterum ædificaturi: quod mandatum, et si aliquādiu absente Cyro impeditum fuit astu Sathanæ, tempore tamen Lōgimani rursus edictum proclamatum est, vt populus liber rediret, & urbem ciuitatemq; ædificaret. Hoc tempore Rosa Domini, in magnis ærumnis, floruit. Nam gaudet patientia duris. Quadringentis etenim & nonaginta annis usque ad Christum ducem, verū Ro-

DEDICATORIA.

Rosæ Dominum, varijs ijsque venenatissimis spiniis Rosam hanc præfocare conatus est Sathan, fortis bello, intus hæretorum parastraphis, donec in summas angustias iterum redacta sit, ab omni parte eam prementibus spinis, adeo ut paucissimi germani surculi, adueniente Messia, superfuerint, ut Zacharias, Simeon, Anna Prophetissa, Ioseph. cum suis familijs. Hic rursus Sathan haud immetito triumphare videtur. Nam & Reges peregrini & impij dominabantur in populo Dei, & summa autoritas penes hæreticos, qui tū temporis cathedram Mosis occupabant, fuit. Venit itaq; Dominus Rosæ, tempore olim à patriarcha Iacob, & postea à Daniele prædicto, ac Rosam suam prostratam fere & conculcatam, doctrina erigit & fulcit consolationibus: quod cum cerneret inimicus, extrema tentat, & primum aduersus Christum sacerdotes summos & sectarios sopistica armat. Deinde Senatores impellit, ut manus inijcere Christo cogitent. Postea Pilatū toparcham nomine Romani Imperatoris, & Herodem tetrarcham sibi adiungit, deniq; totum populum in eam sententiam adducit, ut Christum cruci affixum interimant: quod & factum est. ex quo rursus in manu Sathanæ victoria sita fuisse videbatur. Verum & hic sua frustratur spe Sathan. Nam tertio die resurgens Dominus surculos prostratos erigit, fractos consolidat, ac Rosam suam sepimento munit firmissimo, quam die Pentecostes aqua salutari rigatam suo sancto spiritu fœcundat. Emittit enim agricolas in

E P I S T O L A

vniuersum orbem, qui huius Rosæ semina late per orbem disseminent: ac interea spinas surculosque degeneres igni comburit. Nam Iudæos ingratos, qui radicibus spinarū quam sanctæ huic rosæ inserim aluerunt, magna strage per Vespasianum affecit, ac tandem perpetua vastatione politiam Moysaicam, iuxta prædictionē Danielis, deleuit. Hæc cum in Palæstina aguntur, duodecim Apostoli, & Paulus semina Rosæ cœlestis in multis locis spar-gunt, faciuntq; breui admodum tempore, ut Rosa totam fere terram suis surculis & floribus impleat. Verum ne sic quidem Sathan toties profligatus & vicitus quiescit, immo potius furibundus magis & ira æstuans fremit, spinas seminat, tribulos & zizania tyrannidis, hæreseos & hypocriseos iacit, quibus ad extirpandam hanc Rosam, iam plus quam vñquam antea florentem abutitur. Sed tamen vi-trix mansit rosa, noua subinde viriditate pullulās, & surculos è sanguine martyrum producens. Hæc cum cerneret Sathan, & postquā Rosam sexcentis fere annis à triumpho Christi, tyrannide, hæresi & sophistica oppugnasset, noua stratagemata excogitat, statuitq; regnum Antichristi stabilire. Excitat igitur Phocam tyrannū & parricidam, qui Romano Pontifici primatum & imperium super omnes pios Episcopos concessit. Quæ res Sathanæ non omnino infoeliciter cessit. Nam Papa, hoc est anti-christus, non vt apertushostis Rosæ, sed vt amicus & custos, fraudulenter Rosam inuadit, ac vt olim Iudas Dominum: ita ipse osculo Ecclesiam prodit,

Nam

D E D I C A T O R I A.

Nam cum mentitur se seruum seruorum Dei, qui
re vera est seruus Sathanæ, præterquam quod sibi
ius vendicat in Rosam Domini, innumeros lupos
ouili pelle tectos emittit, qui grassantur in Rosam,
flores & surculos vastant: hoc est, infinita mona-
chorū agmina aduersus hanc Rosam armat super-
stitione varia, & præcipue missatico idolo, vttan-
quam veneno quodam Sathanico Rosam inficiat,
vt ita infecta tandem sponte concidat. Deinde &
aliud regnum Sathan instituit, nempe Mahumeti-
cum, quod aperte Christū blasphemat, Rosā pre-
mit, surculos euellit. Atque ita Papa Antichristus,
simulatus Rosæ amicus, & rex Mahumeticus ho-
stis professus, Christi Ecclesiam inuadunt, vt hic
aperto marte, ille subdolis ortibus Rosam hanc no-
bile destruat. Hoc stratagemma, etsi non omnino in-
foeliciter cessisse videtur Satanæ, vltra 900. annos:
tamen rosam hanc cœlestem penitus extirpare nō
potuit, séper enim manet radix, etsi in ea pauci in-
terdum germani surculi inueniuntur. Cæterum cū
iam in immensum cresceret Antichristi imperiū,
adeo vt spinæ sua amplitudine surculos rosæ tege-
re viderentur, Dominus rursus emittit seruum in-
dustriū Martinum Lutherum, qui ante annos qua-
draginta Antichristi technas & infidias mundo re-
uelare cœpit. Huic mox plurimos fideles seruos,
imprimis vero Philippum Melanchthonem ad-
iunxit, effecitque vt Rosa hæc plures spiras & sur-
culos per totam Europam emitteret, adeo vt à
temporibus Apostolorum vix fragrantior fuerit

EPISTOLA

hæc Rosa, quam nunc est. spirat enim odorem suum per Germaniam, Daniam, Angliam, Noruegiam, Scotiam & insulas multas procul sitas, & iā pullulare incipit in Polonia, Bohemia, & in florētissimo regno Galliæ, in quo regno magis suas vires intendit Sathan ut subruat surculos Rosæ illic pullulantes, quam vsquam alibi. Nam non ignorat actum esse cum suo fidelissimo seruo Papa, si semen Rosæ huius radices in regno Galliæ nobilissimo egerit.

Hæc clarissime vir admonere volui, proposita pulcherrima imagine de fortuna Ecclesiæ in hoc mundo: idque ideo: primum ut cogitetur dictum Domini, Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Ut enim furit Sathan, nunquā hanc Rosam penitus extirpabit. Deinde ut consolemur nos præsentia Christi in Ecclesia, & promissionē permansuræ Ecclesiæ in mundo usq; ad iudicium, ne frangamur tot scandalis doctrinæ & morum, quæ hodie multos non pessimos grauissime vulnerant, & ne abijciamus confessionem, & transfugiamus ad castra hostiū, sicuti multi omnibus temporibus fecerunt, & hodie non pauci fracti persecutionibus & scandalis, faciunt. Postremo, ut de vera conseruandæ ecclesiæ ratione admoneamur: quæ ratio in omnibus Ecclesiæ historijs vna & eadem esse deprehenditur, videlicet puritas doctrinæ, cui ancillatur sancta morum disciplina. Hæc enim doctrinæ puritas fons est ille salutaris, vnde rigatur Rosa Domini, ne inter tot spinas tyrannidis,

hypo-

D E D I C A T O R I A.

hypocriseos, sophistices & scandalorum suffo-
tetur & emarcescat. Hæc doctrinæ puritas aliunde
petenda non est, quam ex fontibus Saluatoris, hoc
est, scriptis Propheticis & Apostolicis: inter quæ
non infimum locum obtinent Epistolæ Paulinæ,
& præcipue ea, quam ad Romanos scripsit. Hæc
enim præcipua sinceræ doctrinæ capita monstrat
& explicat: quare eam singulari diligentia ab om-
nibus pijs legendam & cognoscendam esse iudi-
co. Verum vt commodius a simplicioribus & ty-
ronibus S. Theologiæ minus exercitatis intelligi
possit, Commentarium qualem cunq; in eam pu-
blicare volui, sperans bonos & pios viros consiliū
meum haud improbaturos. Etsi autem noui quo-
rundam iudicia nobis aduersari: tamen non volui
propter paucos sinistre iudicantes, multos bonos,
qui hanc meam opellam expetunt, defraudare.
Cæterum quia, Vir Clarissime, omnibus literatis
hominibus patronus es constans, & in me multa
beneficia priuatim contulisti, volui hunc Com-
mentarium sub tu nomine prodire in lucem, vt
te patronos fit acceptiōr multis, vtq; extet aliquod
meæ erga te gratitudinis testimoniu. Etsi autem
vilius forte videtur hoc munus, quam vt tanto vi-
ro offeratur: tamen cum animum tuum noui can-
didum, & sincerum, non dubito quin potius ani-
mum donantis, quam doni præstantiam spectes,
idque exemplo Christi (in quo solo pie gloriari so-
les) qui pluris fecit mulierculæ pauperis minuta
æra missa ingazophilacium, quam splendidas di-

E P I S T O L A

uitum donationes. Hic enim rebus precium non ex quantitate earum, sed affectu donantium imponere solet, iuxta vetus dictum, *χαρίτων δυμάς αρετής*. Rogo igitur amanter, ut & tu hoc literatum opusculum eo accipias animo, quo à me offertur, Vale una cum vxore tua castissima D. Birgitta filia nobilissimi viri D. Magni Gbie, Domini de Krenkerup fœlicissimæ memoriæ, qui primus in hoc regno reuocatæ puræ doctrinæ autor fuit, sed prius scriptis frequentibus ad se à beato Lutherò missis recte instructus. Huius etiam patrocinio primi præcones reuocati Euangelij in his regnis securi fuerunt: donec Deus sanctiss. regem Christianum tertium, fidelissimum Ecclesiæ Deinutricium, & defensorē excitauit, qui in hoc regno scholas reformauit, constituit Ecclesiarum fideles ministros, ordinauit stipendia docentium & discendentium religionem & alias artes: cuius vestigijs insit filius Fridericus I I. Rex noster clementissimus, cui toto pectore cum omnibus pijs opto salutarem gubernationem, ut quietam & tranquillam vitam agamus in hoc mundo, in omni pietate & castitate. Iterum vale corpore, animo & spiritu: ritu integer, patronे optime. Hafniæ.

Anno Domini M. D. LXII.

Menſe Decemb.

ARGV-

Argumentum in Epistola ad Romanos.

Verum Argumentum seu generalis periocha huius nobilis Epistole ad Romanos scripta, explicatiuncula ab auditoribus intelligatur, quatuor nobis ordine explicanda sunt. **PRIMVM**, quis sit huius epistole autor. **SECUNDVM**, quae fuerit ipsi scribendi occasio. **TERTIVM**, quae principalis quaestio seu quis status. **QVARTVM**, quis tractationis ordo seuconomia totius Epistole, & methodus.

De primo.

Cum de autore huius Epistola Dino Paulo nunquam dubitauerit Ecclesia, frustra ea questio agitur. Verum quis & quantus hic Paulus fuerit, operare precium est indicare, ut quo in loco habenda sint ipsius scripta intelligamus.

Sciendum est itaque primum, vocationum ministerium Ecclesia magnam esse diversitatem. Nam est & vocatio peculiaris, quae immediata dicitur, & communis, quae mediata appellatur. Inter hec genera vocationum maxima sane est differentia. Nam peculiaris illa duas habet notas, quibus a communi distinguiuntur. **H**arum **PRIORE** est, quod sit uniuscuius, **Matt. 28. Mar. 16.** **POSTERIOR**, quod habeat testimonium, nihil erroris sue doctrinae admisum esse. **H**uius testimonij partes sunt quatuor: **PRIMA**, immediata vocatio. **SECUNDA**, immediata instruclio. **TERTIA**, Visibilis donatio Spiritus sancti (loquor enim de ministerio nostri testamenti.) **QVARTA**, virtus edendorum miraculorum, quibus Deus veritatem doctrinae Apostolicae confirmavit & obsignauit.

Vocatio **COMMUNIS** nec est uniuscuius, sed est alligata vel certa nationi, ut Episcoporum apud nos, vel certa prouincia, ut praepositorum, quibus Grecis nomen est dicuntur, vel certa

civitatis aut pago, ut parochorum & eorum, qui sunt illis additi & auctoritatis seu universitas, nec habet communis vocatio & immediata infallibile testimonium de immota veritate, seu quod nihil habeat erroris admisum, sicuti prior illa habet.

Porro Pauli vocationem priori generi subiici, ex eo manifestum est, quod non solum sit Apostolus, uniuersalis Ecclesiæ doctor, ut ipsius profectiones ad varias gentes, acta Apostolica, & Epistolarum eiusdem inscriptiones testantur, verum etiam quod sit immediate ab ipso Christo ad ministerium Euangelij vocatus, quod divinitus sit institutus, quod visibili Spiritus sancti dono sit inauguratus ministerio, quod denique varijs miraculis suam vocationem & doctrinam confirmarit.

IMMEDIATA vocatio Pauli & uniuersalis, confirmatur Acto. 9. vbi Lucas narrat, lucem de caelo circumfulsisse Paulum, cum adhuc spiraret minas aduersus Ecclesiam Christi, & cadentem in terram audisse vocem dicentem sibi: Saulo, Saulo cur me persequeris? qui dixit: Quis es Domine? & ille: Ego sum Iesus quem tu persequeris, durum est tibi contra stimulum calcitrare. Et tremens ac stupens dixit: Domine quid vis me facere? Et Dominus ad eum. Surge & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Et paulo post Dominus ad Ananiam dubitantem de Pauli conversione, Vide, inquit, quoniam via electionis est mihi, ut portet nomine meum coram gentibus & regibus & filijs Israel. Hinc illa Pauli gloriatio de sua vocatione ad Galat. 1. Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per IESVM CHRISTVM & Deum Patrem. Proinde vocatio Pauli & immediata & uniuersalis est.

DEINDE Paulum divinitus instructum esse de Evangelio, primum testatur Ananias dicens ad Paulum: Deus patrum nostrorum praordinauit te, ut cognosceres voluntatem eius, & videres iustum illum, & audires vocem ex ore eius. Idem Epistola ad Galatas ostendit, vbi in hunc modum scribit de se ipso Apostolus, contra aduersarios autoritatem Apostolatus sibi vendicans:

vendicans: *Notum vobis facio fratres Euangelium, quod Euangelisatum est à me, quod non est secundum hominem, Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici: Sed per revelationem IESV CHRISTI.*

Huc etiam pertinet raptus Pauli in tertium cælum, ubi non solum ab ipso Domino Euangelium didicit, verum etiam vidit arcana, quæ reuelare hominibus fas esse negat.

Ad hanc, ut Apostolus Paulus in itinere Damascum versus, visibiliter donatus est Spiritu sancto, & per eum nouo inaugurateus est ministerio. Act. 9. Ita eundem Spiritum postea alijs impetrat, & impositione manuum confert. Ita enim Lucas narrat Acto. 19. Cum Paulus imposuisset quibusdam discipulis manus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis & prophetabant. Hec eò pertinent, ut Deus isto patto & Apostolatum Pauli, & doctrinæ ipsius infallibilem veritatem consignet.

POSTREMO. De miraculis à Paulo editis, ipse in hunc modum testatur posterioris ad Corinth. 12. Signa Apostoli peracta sunt in vobis, in tolerantia, in signis, in prodigijs. Et ad Rom. 15. Non audebo loqui quicquam eorum, quæ non operatus est Christus per me, in obedientiam gentium, sermone & opere in potentia Spiritus Dei. Huius rei & Lucas meminit, qui virtutes per Paulum editas testatur, adeo ut etiam super languidos deferrentur à corpore ipsius sudaria, & recedent ab eis languores, & spiritus nequam egredentur. Acto. 19. Adolescentem mortuum excitat, Acto. 20.

His & similibus miraculis Deus obsignauit Apostolatum & doctrinam Pauli. His testimonij accedit zelus Pauli in propaganda Euangely doctrina, pericula plurima, quæ passus est terra & mari, & sanguis tandem, quo suam doctrinam confirmauit.

Hec ideo copiosius à me dicta sunt, ut pateat qualis quantusq; sit hic Vir, quanta sit illius autoritas: quam certa & indubitate sit eius doctrina: quanta denique reuerentia deceat

docentes & discentes in hanc thesaurorum cœlestium apothecam ingredi. Non enim secus accipienda sunt que hinc promittit DEI Spiritus per CHRISTI electum organum, per gentium Apostolum: atque vox cœlestis, quam ipse cœlestis Pater de cœlo sónuit. Quapropter omnia quæ in hac Epistola, atque adeo in alijs Pauli scriptis continentur, eius autoritatis esse sciamus, ut quemadmodum in dogmatibus extruendis & confirmandis: ita in erroribus refutandis valeant non minus, quam Mosis & Prophetarum, adeoq; Christi ipsius testimonia. Huius rei vel ipsum Apostoli nomen nos admonere poterit. Nam cum Apostolus Christi dicatur Paulus, hac quatuor simul cogitanda sunt, QYOD nobiscum loquatur vice Christi, QYOD afferat doctrinam cœlestem, QYOD nihil erroris sit doctrina ipsius admissum, & QYOD non secus atque vocis cœlesti sit Paulo credendum.

Nec est quod quisquam obijciat Petri errorem, qui non minus Apostolus fuit quam Paulus, & tamen eum errasse Paulus ostendit ad Galat. 2. Nam iste error vita fuit, non doctrina.

De Apostolatu Pauli haec tamen. De persona autem hoc quoque sciendum est, quod fuerit natura vehementior, quo accessit solertia quadam singularis, & heroicus zelus propagandi Euangely & reprimendi errores. Quod ideo observandum est, quia inde disputationum aculei, anticipations crebra, & redargutiones acuta, facilius intelliguntur. Nam quis paulo vehementiores sunt, haud raro medium disputationis cursum interrumpunt, nunc inuehentes in aduersarios, nunc antehertentes quæ ab alijs obijci posse videbantur. Unde sepe oratio turbatior ac intricatior redditur. Verum admoniti nec huiusmodi interiectionibus offenduntur, nec quo minus Apostolum intelligent, impediuntur.

De secundo.

Occasio huius Epistola haec fuit. Paulus intelligens statum Ecclesie Romanae turbulentissimum fuisse, ut gentium Doctor

Doctor & Apostolus istud malum auertere conatur. Romani audiuerant doctrinam Euangeli, & fidem in Christum receperant: Sed hanc quidam rursus abuicienda suadebant, Quidā eam inficere & peruertere, partim errore, partim malitia conabantur. Fuerunt autem tum tēporis Roma & alibi iria doctorum genera, qui ut vere doctrinā, ita Paulo quoque Apostolo aduersabantur. Nam quidam ex Iudeis non conuerſi, totum Euangelium repudiarunt. Quidam conuerſi, Legem & Euangelium confuderunt, & gentium vocationem ad Euangelium oppugnarunt, falso putantes Messiae beneficia ad Iudaicum solummodo populum pertinere, in qua opinione olim fuisse Petrum, acta testantur Apostolica. Quidam ex Ethniciis & Philosophis Christiani facti, ut Philosophiam addendam Euangelio putarunt: ita insultarunt Iudeis ita quā abieclis, se q̄ illis arroganter prætulerunt. Atque ita hi omnes purum Euangelij fontem, unde aqua salutis haurienda erat, humanis turbauerunt opinionibus. His itaque malis ut occurrat Apostolus, hanc scribit Epistolam didascalicam.

Ceterum quia hac tria Doctorum genera scivit Paulus ex singulis fere verbis que scriberet Romanis, aliquam absurditatem & calumniandi ansam querere, quo doctrinam Pauli redderent innisam Romanis. Ideo disputationem suam ita instituit, ut semper eorum anticipet obiectiones. Unde factum est, quod hac Epistola tot amplificationibus & anticipationibus sit referta, quibus legitimus docendi ordo non parum turbari videtur. Habuit præterea Apostolus rationem infirmitatis psorum, cui, quoties animaduertit eos offendit, medetur, idq; nunc digressionis, nunc occupationis schemate. Qui hac diligenter animaduertit, multo facilius hanc nobilem Epistolam intelliget, quam quis omnium veterum commentarios in hanc Epistolam scriptos peruvoluerit. Quare hæc fusiū admonenda duxi.

De tertio.

Sequens praeceptum Pauli est in hac Epistola, ut veram & immotam de Christi Mediatoeis beneficiis doctrinam proponat Ecclesie, eamque confirmet, hoc est, ut doceat ex Dei sententia & aeterno decreto, sine lege absque philosophia, beneficiorum Christi, hoc est, iustificationis & salutis fieri participes, quotquot in Christum crediderint, idque nulla habita vel personarum vel nationum ratione. Est enim promissio Gratiae uniuersalis, qua offeruntur beneficia Christi omnibus absque discrimine, sed fide accipienda & possidenda. Concluditur itaque status principalis huius Epistolae hoc syllogismo:

Ea est iustificationis & salutis consequenda ratio sola & unica, quam Deus prescribit & approbat iuxta aeternum suum decretum.

Dominus autem omnem qui credit absque operibus & sine respectu personarum & nationum, gratiae & salutis participem fore & iustificari pronuntiat, idque iuxta aeternum suum decretum de reparatione humani generis.

Proinde fide absque operibus, & sine personarum & nationum respectu, iustificatio & salus contingit.

Huius syllogismi minor est οὐ γενόμενον. Nam ut maior absque omni exceptione ab omnibus recipitur: ita minor controversa erat, cum a Iudeis plerisque, tum a gentibus. Minorem itaque inde usque a medio primi capituli ad finem undecimi, firmissimis demonstrationibus ex veris principiis peritis probat. Nam cum eius partes sint plures, instituit Apostolus analysis, & eius partes seorsim persequitur: que tametsi sint plures, duæ tamen sunt praecipua, quibus reliqua continentur.

P R I M A, Hominem credentem sola fide salutis fieri participem, seu quod idem est, hominem non iustificari operibus, sed fide absque operibus.

S E C U N D A, Hoc gratia & salutis beneficium, non pertinere

nere ad peculiarem aliquem populum, ita ut reliqua nationes excludantur: Sed promiseue ad omnes homines, qui sive promissionem salutis gratuita amplectuntur, nullo habuo personarum aut nationum discrimine, pertinere.

Ex prima parte dua emergunt quæstiones. VNA, Vtrum homo iustificari possit ex operibus nec ne? cuius negatiuam thesin Paulus confirmat a medio primi capituli usque ad medium tertij.

ALTERA, Num homo iustificetur sola fide nec ne? cuius affirmatiuam thesin exponit in tertio, & confirmat, declarat, illustrat, anticipatis obiectionibus a principio quarti usque ad finem octauis.

Ex secunda minoris parte, plures quæstiones emergunt. Sed præcipua est. Num salutis promissio pertineat etiam ad gentes, Quod dum firmis rationibus conuincit, tractantur & vicina quæstiones: Quisnam sit verus Israël? Sintne Iudei reieicti? Quanam sit reiectionis causa? Ha quæstiones tribus capitibus, nono, decimo & undecimo explicantur, in reliquis quinque capitibus de officijs Christianorum differuntur. Atque hac pars huius quæstioni subiicitur: Num Christi beneficiorum particeps & fide iustificatus, debeat porro vitam sanctam & inculpatam sine offendiculo viuere. Hec de scopo, statu, & principalibus quæstionibus huius Epistole, Vnde ex quæstionum principalium numero, tres partes huius Epistole esse comprehenduntur, quarum prima & secunda didascalica sunt, postrema parænetica.

De quarto.

DE ordine epistolari, qui epigrapha, salutatione, tractatione & clausula valedictionis absolutur, non opus est admonere. Nam hic vel pueris notissimus est, quare de tractationis ordine tantum hoc loco dicturus sum.

EXORDIVM itaque, quod est tractationis principium ex proprijs locis benevolentie, attentionis, docilitatis;

Et partibus, qua sunt exposicio, ratio, redditio, comprobatio, constat. ita ut iuxta Rhetorum precepta finis exordij, qui comprobatio dicitur, sit prima partis tractationis proposicio, de veritate iustificandi ratione, quam mox uno argumento confirmat. **D E I N D E**, priusquam accedit ad propositionis iustam confirmationem, duo praetudicia qua causa obstat, diluit. Nam et hoc praecipiunt Rethores, cum alia quam nostra sententia persuasa est auditoribus, ut eam antequam ad nostram sententiam assertione descendatur, diluamus. Donec enim contraria sententia animos auditorum occupat, frustra conantur, quod ipsi sentimus aliis persuadere.

P R A E I U D I C I A autem hæc sunt. **P R I M U M**, Pseudoapostoli, qui ex gentibus erant conuersi, partim legem naturam urgebant, partim pretendebant ignorantiam. **S E C U N D U M**, Pseudoapostoli, qui erant ex Iudeis conuersi, legis urgebant opera, et potiorem iusticie partem operibus legis ascribabant. Hac praetudicia euertit Apostolus, antequam iustam sua cause confirmationem aggreditur, idq; facit hac demonstratio:

Quicunque iustificantur operibus legis, factores sunt legis.

Nulli sunt factores legis.

Nulli ergo operibus legis iustificantur.

Maiorem, quia recipiebatur ab aduersariis, leniter tamquam attingit. Minorem vero, qua est υρινόδρομον, ab isto loco primi capitii: Reuelatur ira Dei. ad illum: Nunc autem iusticia Dei, argumentis ab experientia uniuersali, iudicio Dei iusto, natura conditione, et pronunciatis scripture confirmat. His praetudiciis amotis, Apostolus causam aggreditur, ac primum iustificationis expositionem texit, in qua circumstantias omnes prosequitur, quod fieri in plenis expositionibus praecipiunt Rethores.

Expositione absoluta, infert rem uniuersam de qua agit, in unius propositionis formam contractam, hoc modo: Arbitra-

mur

mur igitur iustificari hominem per fidem sine operibus . Mox admonet hanc iustificationis gratiam , promiscue ad omnes pertinere & stabilire legem , tantum abesse , ut eam aboleat iustificatio fidei .

Deinde in Q V A R T O capite , occupationis schemate ingreditur propositionis confirmationem , proponitq; Abrahe exemplum , cum suis circumstantijs , unde & vera iustificationis ratio & fidei definitio colligitur .

Mox in Q V I N T O , ut vis & ratio iustificationis clarius cognoscatur , eius effectus attingit , cui collationem causarum damnationis & iustificationis subycit , ut cui acceptum feratur iustificationis beneficium , innotescat .

Deinde vicinam quastionem , idq; per occupationem , agreditur in S E X T O capite , ne quis audiens ex operibus non esse iusticiam , vita licentiam ex iustificationis doctrina colligat , symbolo Baptismi Christianorum officium esse , sanctificationi studere , ostendit . Huc additur exhortatio , ut Christiani excusso peccati iugo , iusticie seruant .

In S E P T I M O necessariam doctrinam addit Apostolus de lege Dei , in qua explicatur natura , finis & effectus legis , ostenditur quomodo ab illa liberati sint credentes . Nam homines non stupidi , audientes sine legis operibus credentes coram Deo iustos reputari , cogitat : Quid ergo lex vult ? cur lata est ?

Et quoniam videbat Apostolus adhuc maxime concitis fideliis animos duabus veluti machinis , comminatione maledictionis & crucis acerbitate , que veluti suo quodam suffragio sententiam legis damnatoriam confirmare videtur , contra has machinas consolatur Apostolus credentes in octavo capite , ostendens , nec maledictionem legis nocere posse credentibus , nec ullam in mundo afflictionem tantam esse , ut queat nos separare a dilectione Dei , gratuito nos iustificantis & in suam fidem recipientis .

H A C T E N V S de tractatione prima partis & vicinarum quastionum , unde prior pars indicationis eius fillogismi , quo

clandi dixi statum principalem huius epistole confirmata est: Sequitur **SECUNDA** pars, in qua ostenditur promiscue pertinere ad omnes beneficium Christi iustificantis credentes, & confirmatur secundum iudicationis membrum, que omnia ad illud pertinent, quod in tertio attigit: *An Iudeorum Deus tanum? An non & gentium? certe & genium.* Huius partis œconomia admodum prudenter instituta est, quod qui non animaduertunt, in multis stoicas absurditates precipitantur. **PRIMUM** sibi viam sternit nouo exordiolo, in quo primum suam benevolentiam ostendit erga Iudeos. **DE INDE**, quia persuasum erat Iudeis, promissum Messiam pertinere ad Israëlitas omnes, Apostolus contrariam propositionem potius ex verbis suis cogitandam relinquit, quam exprimit, videlicet quod non omnes Israëlite sint filii promissionis, quam propositionem hoc syllogismo claudit:

Tantum veri Israëlite sunt filii promissionis.

Plurimi ex carne Abrabe nati non sunt veri Israëlite.

Ergo, Plurimi ex carne Abrabe nati non sunt filii promissionis.

Huius sua propositionis fundamentum subiicit, videlicet, quod Dei consilium fuerit & sit, ut ex meram misericordia homines per Christum salutem consequantur. Ex quo infert (prius asserta potentia Dei, quais potest suos opprime-re hostes), gentes quidem receptas esse, qui fide Christum re-cepérunt, que propterea dicuntur filii promissionis. Credunt enim promissioni, sicut eorum pater Abraham fecit. Iudeos vero reiectos, eo quod in iusticia operum tumidi, & fiducia carnis Abrabe inflati, in Christum lapidem offensionis impege-rint, ac propterea nec filii promissionis, nec verum Abrabe se-men existunt.

Huius rei causas latius expositurus in **DECIMO**, Primum favorabili exordiolo Iudeos offensos superiori oratione mitigat, quibus tribuit quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam.

scientiam. Deinde doctrinam fidei & iusticia per collationem repetit & inculcat, admonens, nullum qui crediderit à iusticia fidei excludi, nec esse discriminem Iudei & Grati, propterea quod Deus sit dives in omnes. Atque hec sententia principalius est propositio huius partis. Huc addit gradationem, ut unde oriatur iusticia fidei doceat, & scripturis conuincit, Iudeos propria culpa excidisse gratia.

Porro in V N D E C I M O, ne desperent Iudei, quasi prorsus essent reiecti, eos consolatur, & firmis rationibus ostendit, non esse penitus reiectum Iudaicum populum, nec Dei promissiones fore irritas ijs, qui eas fide amplectuntur. Posthac cōuerit orationem ad gentes, monens eas ne efferantur animo aduersus Iudeos, quasi digni essent tanta gratia p̄e Iudeis. Tandem hanc secundam partem in summam contrahit, quae est, Quod gratia Dei exposita sit omnibus qui credunt, nullo nec personarum nec nationum habito discrimine. Huic sententie subiungit exclamationem, in qua admiratur consilium Dei, & inexhaustam misericordiam volentis gentes idolatras, sua gratia fore participes, quod sane mysterium aliquando latuisse Petrum, acta docent Apostolica. Atque hæc est tractatio secunda partis minoris propositionis in principali syllogismo huius Epistole, videlicet, quod à gratia iustificationis nemo excludatur propter ullam vel persona vel nationis conditionem, modo firma fiducia in gratiam promissionem recumbat.

Tertiampartem Epistole aggreditur Apostolus in capite D V O D E C I M O, ut autem superiores partes argumentatione, ita hanc maxima ex parte expositione tractat Apostolus. Hanc partem orditatur ab officijs, inter quæ primum locum occupat verus Dei cultus, cui congeries officiorum additur.

Deinde in D E C I M O T E R T I O de obedientia erga Magistratum & eius officio agit, ubi inthesin fertur, & plurimas pareneses ex caritatis lege extruit.

Post hæc quia simultaneum animaduertit inter Iudeos &

gentes, propter ciborum & temporum discrimina, huic malo
IN DECIMO QVARTO medetur: commendans utrisque ca-
ritatis regulam, quam in tota vita sequi conuenit. Monet igitur
infirmitatem fratrum ferendam esse, repetens breuiter &
ostendens vocationem gentium ad Euangelium esse factam
Dei consilio. Ad hæc properans ad finem, libertatem oratio-
nis excusat, suam in ministerio fidem & benevolentiam erga
Romanos indicat, Cur halienus non venerit ad Romanos o-
stendit, Petet pro se preces Romanorum.

Postremo, Salutationes cumulat, & interiecta utili admo-
nitione de cœnendis dissidiorū autoribus, Epistolam fausta im-
precatione gratia & gratiarum actione claudit.

Hac de tractationis ordine & methodo copiosius admonen-
da duxi, quo totius orationis cœconomia perspecta, partium e-
narratio facilius ab auditoribus percipiatur.

PORRO in singulorum capitum enarratione hunc sequi
ordinem constitui: PRIMO loco caput propositum in summa
contraham, quo summatim comprehendi posse, quod fusori
Apostoli oratione explicatur. DEINDE, eiusdem partes &
ordinem indicabo, quo materie membra conspiciantur. TUM
exegesin, quo genus sermonis & phrases intelligantur, adiici-
am, vna cum observatione locorum communium, & accom-
modatione doctrinae, ad iudicium firmandum, & mores for-
mandos. Ad hæc enim duo vniuersa scriptura referenda est.

Caput I. Summa capitinis primi.

V INDICATA Apostolatus suis autoritate, ac simul mon-
strata Euangeli dignitate, fausta precatus Romanis, be-
nevolentiam & attentionem exordio captat Apostolus, sum
erga Romanos animum declarans, nimirum quod ipsis quoq;
Euangelium, quod fidei iustitiam prædicat, annūciare sit pro-
tus, mox vniuersum mundum peccati & iniusticie argens.

Ordo

Ordo capitinis primi.

PARTES capitinis huius aptissimo ordine coherentes, sunt quatuor. PRIMA, Epigrapha. SECUNDA, Salutatio. TERTIA, Exordium, in quo captata benivolentia & attentione, principalem colligit propositionē de fidei iusticia. QUARTA, Demonstratio, qua mundum uniuersum peccato obnoxium esse demonstrat. Hec propositione & copiosa confirmatione absolvitur, estq; ut in uniuersali periocha dictum est, praeiudiciorum, quæ causa Apostoli nocere videbantur, refutatio.

Exegeſis primi capititis, cum obſeruatione doctrinarum.

Paulus seruus IESV CHRISTI, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod antea promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis, de Filio suo (qui natus est ex semine Dauid secundum carnem, qui declaratus est filius Dei in potentia secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum) IESV CHRISTO Domino nostro, per quem accepimus gratiam & Apostolatum, in obedientiam fidei in omnibus gentibus super nomine ipsius, in quibus estis & vos vocati IESV CHRISTI, omnib. qui estis Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis.

Hac PRIMA pars capititis est, nempe epigrapha, in qua sunt duo obseruanda, nempe partes epigraphæ & amplificationes. Partes indicant, quis quibus scribat, videlicet Paulus Romanus, Apostolus Christi gentibus.

Verum hoc loco tituli quibus cum scriptor ipse, tum illi quibus scribitur ornantur, sunt perpendendi.

Scriptor ipse Paulus, seruum se Christi fateatur, cùmque minime vulgarem, Sed Apostolum diuinitus vocatum a segregatum in Euangelium Dei. Cum autem se seruum Christi

fatetur, religionis professio est, qua se dissentire a prophanis Ethnicis & incredulis Iudeis, & amplecti Euangelium Christi aperte agnoscit. Vnde nos admonemur confessionis ac publica protestationis religionis quam amplectimur, nec debemus pacis aut alicuius utilitatis externe gratia, vel colludere cum hostibus, vel nostram fidem dissimulare. DE INDE, se Apostolum scribit, unde nos excitabimur in amorem & admirationem cœlestis doctrinae, quam afferit, de qua re supra in argumento admonui. Cum autem addit se vocatum, Gracè xantdu, id est, eum qui vocatione diuina constitutus sit Apostolus, cum Pseudoapostolos ipsum calumniantes, quasi inferior esset ceteris Apostolis, perstringit, tum ministris Euangely se exemplum statuit, ut tantam atque adeo augustam vocationem non attingant, nisi ad eam legiūme vocentur. Quod sequitur: Segregatus in Euangelium Dei: interpretatio est Apostolici muneris, quod est Euangelium Dei annuciare. Segregatus, id est, qui ante fuit inter Phariseos & hostes Christi, iam de eo numero exemptus, destinatur Euangelio Christi prædicando.

Videmus qualis fuerit Paulus, cuius successores illi tandem recte dici merentur, qui ut Paulus legitime ad prædicandum Euangelium Dei vocati, munus suum sincere obeunt. Nam qui Euangelium Dei vel peruerunt, vel eius loco obtrudunt hominibus humanas traditiones de successione in Pauli locū, frustra gloriantur: in quorum numero est Romanus Antichristus, cum suis ratis & vultis Epicuris. Hic, qua est eius impudentia, non veretur gloriari, se Pauli & Petri successorem esse, cum tamen res ipsa testetur, eum Iude proditori potius successisse, qui osculo filium Dei prodiidit.

Hactenus de priori parte Epigraphæ, sequitur posterior.

Omnibus qui Romæ estis, dilectis Dei, vocatis sanctis.

Hic primum obseruandum est, quod Romanis quos inter gentes

gentes numerat, scribat *Apostolus*, unde he quatuor hypotheses colligantur. **P R I M A**, *Vocationem gentium ad Euangelium* decreto diuino fieri. **S E C V N D A**, *Doctrinam quae in hac Epistola Romanis proponitur, esse nobis cum illis communem.* Nam & nos de gentibus sumus. **T E R T I A**, *Vocationem ad Euangelium esse gratuitam. Nullum enim meritum nisi mortis afferre poterant prophane gentes.* **Q U A R T A**, *Vocationem ad salutem esse universalem, nullo vel personarum vel nationum habito respectu.* Sequitur descriptio Romanorum quibus scribit *Apostolus*, ita enim habet textus :

Dilectis Dei, vocatis sanctis.

Hic obseruemus tres vocationis nostra causas, E F F I C I E N T E M, quae est gratuita dilectionis Dei, qua nos pater celestis in filio caros habet. F O R M A L E M, quae est vocalis Euangely predicationis certissimum dilectionis paternae testimonium. Et F I N A L E M, quae est sanctitas, qua segregatio ab impuro mundo, purificatione cordis ex fide profecta, & sanctimonia vita, p i s s a g e exercitiis constat. H e tres causa, quotiescumque vel nobis vel aliis predicatur Euangelium, vel cum nos ipsi legimus aut cogitamus Euangelium, veniant nobis in mentem, cogitemus vocem Euangely testimonium dilectionis Dei erga nos esse, cogitemus Denim velle nos vocali predicatione obedire, cogitemus quod hac adeo angusta vocatio requirat sanctitatem, qua & fructus & finis vocationis nostra existit.

Hactenus de partibus epigraphae. Nunc amplificationes interiectas videamus.

P R I M A est commendatio Euangely, in quam dilapsus est hac occasione: *Dixit se segregatum in Euangelium Dei, hic iam apponit amplificando: Quod ipse ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis. Verum, ut studio filios locos commendationis Euangely in promptu habeant, quos sparsim *Apostolus* attingit, in unum breniter colligam, hoc modo.*

PRIMVS sumitur ab autoritate diuina. Habet enim Euangelium Deum ipsum autorem. SECUNDVS ab antiquitate. Non enim hodie aut nudi sacerdotes est notum. Sed iam olim a Deo promissum, Genes. 3. TERTIVS, a Prophetarum testimoniis, qui Prophetae acti Spiritu Dei locuti sunt. Nemo rem vile, inquit Ambrosius, magnis precursoribus nunciat. QUARTVS, ab obiecto. Est enim Euangelium doctrina de filio Dei Domino nostro IESV CHRISTO. QUINTVS, a fructu, nempe quod Euangelium sit organum annunciantis gratiae DEI & salutis, que offertur predicatione Euangely in filium Dei, credentibus. SEXTVS, ab amplitudine, nimis quod Euangelium non tantum Iudaico populo, sed etiam omnibus gentibus sit destinatum. SED quae fuit amplificationis huic causa? Iudei calumniabantur & reiiciebant Euangelium tanquam doctrinam recens natam, ignotam Prophetis & Patriarchis. Horum criminationi opponit autoritatem Prophetarum, per quos ipse Deus iam olim pranuncianerat Euangelium de suo Filio. Si modum quaris, quo Deus per Prophetas suos ante promiserat hoc de filio suo Euangelium. Respondeo, Quod id fecit & signis & verbis. Signorum sunt alia sacrificia, alia sacramenta, alia typi. Verbis Propheta concionantur nunc de persona filii Dei, nunc de officio, regno & sacerdotio, nunc de aduentu & tempore aduentus, nunc de factis ex quibus agnoscitur adueniens Messias, nunc de beneficiis Messiae erga homines.

SECUNDA amplificatio prosopographia est, & manat ex prima. Facta enim mentione obiecti Euangely, qui est Iesus Christus, in personae Christi descriptionem excurrit, que sunt eius natura, que gloria, quodque officium ostendens. Qui natus est, inquit, ex semine David secundum carnem. Hic humanitas vera Christi asseritur, in qua assertione mentionem Davidis facit, propter promissionem Davidis factam, Promisit enim Deus, ut Christus de semine, hoc est, posteritate Davidis nascetur. Hec promissio primum facta est Davidis, 2. Samuelis 7.

tnuelis 7. ubi promittitur filio Dauid, solium regni perpetuum, & thronus firmus usque in seculum. Deinde, hac promissio sapienter inculcatur, ut Psalmus 72. Deus iudicia tua regi da, & iusticiam tuam filio regis. Et paulo post, versus quinto: Timet eum dum sol & luna splendeant, hoc est, perpetuo. Psalm. 89. In seculum custodiam ei misericordiam meam, & patrum meum firmum erit ei, & ponam in seculum semen eius, & thronum ipsius sicut dies aeterni. Huc Psalmus 110. Dixit Dominus Domino meo, pertinet. Item, Psalm. 131. Memento Domine Dauid. In hoc Psalmus expresse dicitur: Defructus ventris tui ponam super sedem tuam.

Ex his scriptura locis tristis erat apud Iudeos, quod Messias esset nasciturus de semine Dauidis. Hinc caci apud Matthaeum: Miserere mei Domine filii Dauid. Atque haec causa est, cur Matthaeus capite 1. & Luc. cap. 3. adeo diligenter genealogiam Christi recenseant.

Qui declaratus est filius Dei.

Id est, certis & infallibilibus testimonij & operibus divinis ab eo editis comprobatum est, quod re vera sit filius Dei. Huc illud elogium 1. Timoth. 3. Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu &c. Sed quomodo haec declaratio est facta?

In potentia secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum.

Per potentiam intelligit miracula divina, quibus IESVS se verum esse Deum comprobauit, dum hic in terris visibilis inter homines versaretur, cecis visum reddidit, claudis ut ambularent, leprosos sanauit, mortuos excitauit. Huc illud ad Iudeos: Si mihi non creditis, operibus meis credite.

Secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum.

Hoc est, Declaratus filius Dei ex eo, quod post resurrectione

Elionem suam ex mortuis dederit die Pentecostes suis discipulis Spiritum sanctum, quæ Spiritus donatio aperte testatur de omnipotentia Christi, & divina eius natura. Habemus ergo hic tria, quæ IESVM Nazarenum filium DEI esse convincent. PRIMVM, est miraculorum varietas, quæ edidit cum adhuc visibilis versaretur inter Iudeos. SECUNDVM est, quod sua virtute resurrexit à mortuis. TERTIVM, Quod resuscitatus à mortuis, discipulis suis dederit Spiritum sanctum, idque visibiliter, Acto. 2. Extrema potissimum Apostolus urget, ut quæ in omnium oculos incurrebant. Capit a testimoniorum de utraque natura Christi complecti hoc disticho poterimus.

Dictum, cultus, opus, confessio, munera, quinque hac
Quæ sint natura Christi nos rite docebunt.

Ex hoc præterea loco licebit colligere QVATVOR, quæ pios de Christo scire omnino necessarium est. Horum PRIMVM est, quod noster Messias sit verus Deus. SECUNDVM, quod sit, verus homo. TERTIVM, quod non sint duas persone ut duas nature, Sed una persona in duabus naturis divina & humana subsistens. QVARTVM, quod sit sanctificator, & viator mortis, hoc est, Sacerdos & Rex, qui populum suum liberat à peccatis eius. Hæc quatuor simul fides intuebitur, ne vallis Sathanæ insidijs succumbat.

TERTIA amplificatio ex secunda nascitur, hanc ideo apposuit, ut suum Apostolatum aduersus aduersarios suos Pseudo apostolos tueretur ac defenderet. Ut ergo illi extenuarunt Pauli Apostolatum: ita ipse Paulus contra asserit, se Christi gratia factum esse Apostolum, idq; in obedientiam fidei inter gentes super nomine CHRISTI, hoc est, ut prediceret Paulus gentibus Euangelium, & gentes predicato Euangelio obediunt, credantq; in nomen CHRISTI. Cum autem dicit, Super nomine eius, materiam Euangeli exprimit, quæ est nomen CHRISTI. Significat autem nomen relationem ad predicationem Euangeli. Talem siquidē Christum credamus oportet, qualis

qualis nominatur, hoc est, prædicatur nobis in Euāgelio. Cum autem dixisset, in omnibus gentibus, addit hypothesis, inquit:

Inter quas estis & vos vocati Iesu Christi.

Id est, qui Euāgelio IESV CHRISTI obtemperatis. Nam qui de Dei filio recte sentiunt, hi vocati & sancti dicuntur, ut inquit Ambrosius. DE INDE cum dicit: In obedientiam fidei in omnibus gentibus, inter quas estis & vos, rationem reddit cur Romanis scribat, quæ ratio hoc syllogismo clauditur. Ego Paulus à Christo designatus sum Apostolus, ut Euāgeliū inter gentes prædicē. Quare cum vos sitis ex gentibus, Apostolatus meus requirit, ut vobis etiam Euāgeliū prædicem.

Gratia vobis & pax à Deo patre & Domino nostro IESV CHRISTO.

Mos est scribenibus ad amicos antiquissimus & humanissimus, à salutatione incipere. Verum hoc est discriumen inter salutationes ciuiles & Apostolicas. Ille quidem sunt φιλικαὶ, testantes de benevolentia erga eum cui scribitur, ut τὸ χαί-γειν, τὸ εὐπρότερειν, τὸ υγιαίνειν apud Gracos. Et apud Latinos, Salutem, salutem dicit, iubet saluere. Ha vero sunt non solum φιλικαὶ, sed etiam religiosa, summam beneficiorum Euāgely continentes. Nam gratia est hoc loco fauor Dei & benevolentia, qua Deus pater in Christo nos complectitur, recipit nos, & nobis remittit peccata. PAX effectus gratie, videlicet gaudium Spiritus sancti, tranquillitas conscientie, breuiter omnia prospera adeoque salus ipsa. Ut hac gratia & hæc pax Romanis multiplicetur optat Apostolus, idque à Deo patre nostro & à Domino IESV CHRISTO. Ut Gratia & Pacis vocabula fidem requirunt: ita Patris & Domini voces nos adoptionis & obedientie admonebunt, quæ omnia uni IESV CHRISTO accepta ferri debent. Habemus ergo in hac salutatione tria. PRIMVM, summam doctrina Euāgely, quæ gratia & pacis nomine signatur. SECUNDVM,

C. ij.

D V M , confutationem *Pseudoapostolorum* , qui ex operibus salutem querunt . T E R T I V M , Admonitionem de officio nostro , hoc est , de fide & obedientia erga Deum . In epistolis ad Timotheum & Titum , inter Gratiam & Pacem interponit Apostolus Misericordiam , qua prima origo nostra salutis est . Ita ergo ordinada sunt causa salutis . M I S E R I C O R D I A , qua afficitur Pater cœlestis intuens in misericordiam generis humani . G R A T I A , qua donatur Filius , ut sit ultima & ultima pro peccato . P A X , qua est reconciliatio fide accipienda ad predicationem Euangely . Hanc pacem comitantur fructus uberrimi & suauissimi , cum in hac vitam in futura .

Exordium.

Hoc Exordium iuxta normas Rhetorum formatum est . Precipiunt autem Rethores , ut exordium iustum , plenum & perfectum , quatuor ex partibus , Expositione (qua & propositiō exordij dicitur) Ratione , Redditione & Comprobatione componatur . Has partes ita institui oportet , ut non solum loci exordij , qui sunt benevolentia , attentio & docilis aspergantur prudenter , Verum etiam ut oratio sponte in ipsam propositionem , qua exordij finis esse debet , feratur . Has leges Paulum in hoc suo seruasse exordio in explanatione patebit .

Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum , super omnibus vobis , quod fides vestra annunciat in toto mundo .

Expositio exordij est , per quam à suo studio erga Romanos benevolentiam captat . Est enim certissimum indicium benevoli animi , ob alicuius felicitatem & commoda , Deo gratias agere . Cum itaque Paulus testatur , se Deo gratias agere , quod fides , hoc est , religio seu professio fidei Romanorum annunciat in toto mundo , id est , passim per omnes Ecclesias , se Romanis optime velle , & salutem eorum ex animo cupere significat ,

gnificat. *Quod autem dicit, Deo meo, per pronomen, M E O, nō excludit alios, quasi ipsi Deum eundem non haberent, Sed quod est commune, sibi per fidem applicat. Est igitur hac adiutorio, M E O, fiducie argumentum, non exclusionis indicium.* DE INDE in verbo *καταγγέλλεται* est emphasis, qua significatur, nec addendum nec detrahendum esse quicquam Euangelio predicato Romanis. *Angeli enim, id est, nuncij munus est, ea tantum quae sibi commissa sunt, narrare. Quare & sacerdotes Angeli dicuntur, id est, nuncij, quia non sua, sed eius qui ipsos misit, nunciant.* Porro hæc expositione quatuor nobis suppeditat hypotheses. PRIMA M, omnia bona ad Deum auctorem referenda esse, & presertim annunciationem Euangelij. SECUNDA M, Oportere eos qui beneficia Dei sentiunt, datorum & agnoscere & celebrare. TERTIA M, Omnia bona per Christū hominibus dari, atq; ideo per eundem gratias Deo agēdas esse. QUARTA M, Ministeriorū verbi Dei esse, atq; adeo omnium piorū, congratularijs, quibus Deus suū de filio Euāgelium parat facit, idq; nō sine gratitudine mētis & beneficij predicatione.

Testis enim mihi est Deus (cui seruio in spiritu meo) in Euangelio filij ipsius, quod indesinenter mentionem vestri faciam, semper in precibus meis rogans, vt (si aliquo modo tandem prosperum iter nactus fuero per voluntatem Dei) veniam ad vos.

SECUNDA pars exordij, que est expositionis ratio, à signo certissimo sumta, unde expositione concluditur hoc modo. Paulus semper mentionem facit Romanorum in suis precibus, cupit q; ut sibi prosperum ad illos iter contingat &c. Ergo procul dubio Paulus gaudet atque Deo gratias agit, ob Romanorum fidem ac religionem. Verum ut rationi huic, que per se non magis firma videbatur quam expositione, fidem adhibeant Romani, iure iurando eam fulgit Apostolus, inquiens: *Testis mihi est Deus, ac si dicat, Deum qui solus corda scrutatur & nonit omnia, vindicem cupio, si hac ita non sunt ut dico. Ve-*

C ii.

rum ne quis insurandum hoc leuitati ascribat, opponit argumentum constantie, & inquit: Cui seruio in spiritu meo (id est, promissimo animo & colo spirituali cultu) In Euangelio filij ipsius. Nam diligentia mea & labor indefessus in vocatione ad prædicandum Euangelium satis me à leuitate vindicat. Quod additur in ratione: Si quo modo tandem prosperrum iter natus &c. Argumentum est admodum expeditis occasionem proficisci ad Romanos, quare rursus suam erga ipsos testatur benivolentiam.

P O R R O ex hac ratione aliquot utiles admonitiones extruamus. P R I M A M, iuramentum aliquod licitum cōtra veterum quorundam errorem, & Anabaptistarum insaniam. S E C V N D A M, iurantibus fidem habendam esse, modo Deum timere eos vita ratio attestetur, alias minime. T E R T I A M, cultum Dei spirituale esse, docere & discere Euangelium, modo fides præduceat. Q U A R T A M, officium ministrorum verbi Dei esse, non solum Ecclesiam docere & verbo Dei pascere, verum etiam pro Ecclesia orare. Q U I N T A M, Stoicam necessitatem euerti. Nam si felix in rebus successus precibus impetrari potest, profecto non omnia eueniunt inenitabili necessitate. S E X T A M, rerum prosporum successum à Deo esse, quae res nostoris Dei & serie invocationis admonebit.

Desidero enim videre vos, vt aliquod impertiar vobis donum spirituale ad vos stabiliendos, hoc est, vt communem exhortationem percipiam apud vos, per mutuam fidem vestram simul & meam.

Redditio rationis est, T E R T I A exordij pars à causa finali sumta. Paulus expedit impertiri Romanis aliquod donū spirituale ad eos stabiliendos. Ergo Paulus cupit venire ad Romanos. At ne quis ex aduersarijs Pauli hoc dictum arrogantijs interpretaretur, metriasmō utitur, ac exponit, quod illa spiritualis doni collatio, non sit aliud quam ut Paulus & Romani

Romanis se mutuo exhortentur, idque per communem fidem, quo animi utrinque confirmatores reddantur. Ac si dicat, Donum illud spirituale, quo vos cupio stabiliri, huiusmodi est, ut ego vos mea fide exhorter, & vos mea fide vicissim exhortemini, ut ita mutua fide confirmati, proficiamus in vera & sincera Christi religione.

Ex hac pericopa aliquot colligamus hypotheses, harum sit **PRIMA**, doctoris presentis vox multo efficacior est ad docendum & confirmandum, quam lectio scripti absentis. Unde monemur, ut audeamus docentes in Ecclesia, nec putemus cum nauseantibus, ad verbum Dei sufficere nobis domesticam lectionem & meditationem priuatam. Habet, inquit Hieronymus, nescio quid latentis energie vina vox, & in aures discipuli de autoris ore transfusa, fortius sonat. **SECVNDA**, commendantur hic officia mutua doctorum & auditorum, videlicet ut se mutuis exhortationibus confirment & stabiliant in fide & pietate. Nam mutua exhortatio, est fidei communis fulcrum ac stabilimentum quoddam. **TERTIA**, Quanta sit externi ministerij verbi dignitas ex eo colligitur, quod sit instrumentum, quo Christus effert & confert hominibus sua spiritualia dona, que ideo ministri impertiri dicuntur, quia spiritus Christi organa sunt, per que illa hominibus distribuuntur. **QVARTA**, Consuntantur hic Enthusiastae, quales sunt Anabaptista, Stenfeldius & similes, qui externo ministerio & vocali verbo suam detrahunt efficaciam. **QVINTA**, Exemplo Pauli deprimitur hic fastus & arrogancia eorum, qui velut ex alto despiciunt eos, qui minoribus donis praediti esse videntur, & parum se decere putant, ut ab aliis aliquid discere videantur. Cum tamen Paulus tantus Apostolus, fateatur se vel à neophyris Romanis confirmari & fulciri posse. Intuentes igitur Pauli exemplum, discamus quicquid nobis donorum collatum est, conferre ad commune Ecclesie Christi edificium, ut ita mutuis officijs inter nos coalescamus.

Nolo autem vos ignorare fratres, quod saepe proposui venire ad vos (& impeditus sum usque adhuc) ut fructum aliquem haberem etiam in vobis, quemadmodum & in reliquis gentibus.

Comprobatio hac est & presumtio. Ut enim redditionis causam ponit, & rem totam manifestius tangit, unde in propositionem principalem dilabitur: ita antevenerit obiectio nomen eorum, qui ipsis aduentum anxie expectarunt, idque per translationem causae. Ego quidem, inquit, proposui ad vos venire, sed prohibitus fui. Impedimentum autem hoc, videtur fuisse arduum certamen, quod habuit cum Pseudo apostolis, quorum ora obstruenda erant, ne semen verbi caelestis quod iecerat ipse in variis locis, spinis Iudaicis suffocaretur. Addit finem aduentus: Ut, inquit, fructum aliquem haberem in vobis. Hic fructus absque dubio fuit propagatio Euangely, & confirmatio Romanorum in sana doctrina, ne Iudaicis corruptelis locum darent. Exemplum hoc Pauli sinceri ministri Dei intentur, quo nouis quotidie accessionibus augeatur Ecclesia, & seruetur doctrina puritas.

Et Græcis & Barbaris, cum sapientibus tum insipientibus debitor sum, itaque promptus sum ego, vobis quoque qui Romæ estis, euangelizare.

Dixit se fructum querere in Romanis, quemadmodum & in reliquis gentibus, iam idem enthymemate concludit, sumptatione ab Apostolatus proprietate. Est ergo hic sensus: Ex Apostolico munere a Domino mihi imposito, teneor quibusvis hominibus Christum annunciare, itaque promptus sum etiam vobis Romanis euangelizare. Distributionis PRIMA antithesis ad nationes referenda est. Barbarorum appellatione intelliguntur omnes qui non sunt Græci. Huc illud pertinet: Ite in mundum uniuersum &c. ALTERA distributionis antithesis, qualitatem personarum quæ sunt in nationibus, respicit, quorum alii sunt sapientes, alii rudes. Hinc PRIMVM colligamus

gamus prædicationem Euangely, qua homines promiscue vocantur ad gratuitam salutem, esse uniuersalem, Communis enim, inquit Chrysostomus, prædicatio proposita est omnibus, non dignitatis nouit discriminem, non gentis eminentiam, neque aliud quicquam huiusmodi. DE INDE Euangelium esse distinctum doctrinæ genus à Philosophia. Est enim ignotum sapientibus mundi. T E R T I O , requiri à ministris Euangely singulariem animi promititudinem in prædicando Euangelio.

Non enim pudet me Euangely Christi.

Dixit se promtum ad Euangelizandum Romanis , nunc eius rei cauſam affert, & simul obiectioni quorundam occurrit. Cauſa promtitudinis sic applicabatur :

Euangelium est gloriosum & honorificum. Igitur, Ego promtus sum ad prædicandum omnibus Euangelium.

Obiectioni eorum respondet qui pro Iudibrio habuerunt Euangelium, quasi nulla ex parte responderet splendoris Romani imperij, inter hos fuit Nero & alij muliis Romæ. Atque ideo utitur contrario per negationem, quasi dicat : Sunt quos pudet Euangely, Sed ego illud gloriosum & honorificum duco, tantum abest ut me eius pudeat. Monentur proinde hic ministri verbi, ut hominum iudicia, qui de ministerio Euangely parum sincere sentiunt, fortiter contemnant.

Nam potentia Dei est in salutem omni credenti, Iudeo primum ac Græco.

Ætiologia est glorie Euangely, & ratio præsumptionis.

Vere gloriosum & minime erubescendum est organum, per quod Deus efficax est ad dandam salutem omnis credenti.

Euangelium est tale organum. Proinde, Euangelium nequaquam erubescendum, sed gloriosum potius habendum est.

Potentia Dei hic nihil aliud est, quam instrumentum quo
 Deus exercit suam virtutem in saluandis ijs, qui Euangelio ob-
 temperat, ne ipsos peccatum, mors, diabolus, infernus in dam-
 natione detineant: Sed ut in eis gratia, remissio peccato-
 rum, iusticia, vita & salus locum habeant. Huc illud Pauli
 pertinet: Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & tran-
 stulit in regnum filii sui dilecti, in quo habemus redemtionem
 per sanguinem eius, remissionem peccatorum. Distributio in-
 cula qua subiungitur generi, opponitur imaginationi Iudeo-
 rum, qui gentes à gratia Euangeli excludendas putarunt.
G R A E C U S hic synecdochice ponitur, pro omni eo qui non est
 Iudeus, idq; ideo, quia maxima pars orientis tum grācē lo-
 quebatur. **Q u o d** autem dicit: primum Iudeo tum etiam Gra-
 co, non dignitatis est, sed dispensationis, quia ex Iudea prodiit
 primum salutis verbum, quod est Euangelium, in xta vatici-
 nium Esiae: De Zion exhibit Lex, & verbum D O M I N I de
 Hierusalem. Porro hac breuis sententia multis hypotheses
 coniinet, harum **P R I M A** est, quod Deus sit autor Euangeli.
S E C U N D A, Quod Euangelium sit instrumentum per quod
 Deus vult efficax in auditoribus esse. **T E R T I A**, Quod hoc
 instrumentum, hoc est, prædicatio Euangeli destinetur saluti
 hominum. **Q U A R T A**, Quod prædicatio Euangeli sit uniuer-
 salis. **Q U I N T A**, Quod beneficia quæ offeruntur per Euange-
 lium, fide accipiuntur & possideantur. **S E X T A**, Quod sine
 prædicatione Euangeli homines hereant in damnatione.
S E P T I M A, Quod salus hominis non pendeat ex operibus aut
 meritis humanis, sed sit gratuitem D E I donum. **O C T A V A**,
 Quod Euangelium sit aliud doctrina genus quam Lex. Nam
 Lex peccatum ostendit, Euangelium gratiam: Lex morbum,
 Euangelium remedium indicat: Lex mortis ministerium est,
 Euangelium vita & pacis: Lex virtus damnationis est, Eu-
 angelium virtus salutis: Lex ad pœnam peccatores vocat,
 Euangelium eosdem ad pœnitentiam inuitat, ut sit locus gra-
 tie. Hac omnia ex antithesi salutis & damnationis, & eorum
 que

que ad ea pertinent, intelligi possunt.

Iusticia enim Dei in eo reuelatur, ex fide in fidem.

Encomium Euangeli quod sit potentia Dei in salutem omni credenti, confirmat argumento ab effectu sumto.

Euangelium patefacit & proponit iusticiam fidei, que Deo probatur.

Ergo Euangelium afferit salutem omni credenti.

Consequentia a consequentibus contrariorum pendet. Iusticia causa est perditionis & damnationis. Ergo iusticia qua offert Euangelium est causa salutis. Proinde Euangelium recte dicitur potentia Dei in salutem omni credenti. Vocatur autem iusticia Dei hoc loco, non qua ipse iustus est in se, vel qua ipse iustos punit & insontes tuetur, sed qua ipsi probatur, placet, seu accepta est, & cuius ipse autor existit. Quod autem hoc Dei iusticia non sit essentialis Dei iusticia, sicut Osiander docet: Sed potius ea iusticia, qua Deus noster I E S V S C H R I S T V S suo Patri obediens fuit usque ad mortem, assumta humana natura, patet ex ea collatione, qua est ad Romanos 5. his verbis: Sicut inobedientia unius hominis peccatores constituti sunt multi, sic etiam per unius obedientiam iusti constituentur multi. Ergo iusticia qua patescit per Euangelium, est obedientia Christi imputata credenti.

Hec explicatio firma & immota est. Deinde verbum Ruelandi significat hanc Dei iusticiam absconditam esse, donec reueletur hominibus per Euangelium. Si ergo reuelatur per Euangelijs predicationem, sequitur, quod omnino sit tecta, occulta & incognita, ubi vox Euangeli non sonat, qua de causa Euangelium dicitur mysterium absconditum. Sequitur & hoc, quod hoc Dei iusticia nec sit philosophica nec legalis. Nam utraque nota est sine Euangelijs. SED quomodo contingit homini hac iusticia Dei, que reuelatur in Euangelijs? Ex fide in fidem. Hoc est, ex fide perpetuo crescente, & subinde vires maiores acquirent. Hanc esse Hebraica phrasis veram

enarrationem, PRIMVM ex similibus locutionibus scripture manifestum est, Psalm. 84. De victoria in victoriam ibunt, hoc est, subinde maiores victorias consequentur. Ieremia. 9. De malitia in malitiam exierunt, hoc est, paulatim peiores facti sunt. 2. Corin. 3. Transformemur ex gloria in gloriam, hoc est, ex minori gloria in maiorem. DE INDE hanc interpretacionē confirmat Clemens Alexandrinus Stromateon 5. pa. 225. in Florentino exemplari. Videtur, inquit, Paulus geminam fidem facere, cum tamen unam tantum statuat, quæ argumentum & perfectionem recipit. Non est ergo distinctio rei in repetitione vocis fidei per antanaclasin, ut Ambrosius vult, cui priori loco fides pro fide Dei, id est, promissione gratiae, posteriori pro fide hominis accipitur. Sed est distinctio modis tantum unius & eiusdem fidei. Hac loquendi forma singulari consilio usus est Apostolus. Aduersarij ipsius Pseudo apostoli ex Iudeis conuersi, partim urgebant iusticiam operum, partim fabricarunt iusticiam ex fide & operibus, seu ex fide in opera, ut ex fide inciperet iusticia, quæ postea absoluueretur operibus, quasi opera essent fidei perfellio, quemadmodum etiam nugantur Papista. Contra hos Paulus dicit, iusticiam Dei renuerari ex fide in fidem, non ex fide in opera, quia si hac iusticia initiam sumeret à fide, & consummaretur operibus. Vult ergo Paulus, quod hac fidei iusticia, sola fide absque operibus recipiatur & possideatur, quemadmodum ipse se interpretatur infra cap. 3. ubi hanc propositionem copiosius confirmandam repetit. Diligenter itaque obseruetur hac sententia, quia continet summam Euangelij, quæ est prædicatio iusticia Dei, quæ fide apprehenditur. Deinde hic breuis aphorismus refutat omnes errores de iusticia, quæ consistimus coram Deo, alio modo quarenda quam per solam fidem. P O R R O quantum ad ordinem attinet sciendum est quod hac sententia: Iusticia Dei in Euangelio reuelatur ex fide in fidem, sit finis comprobacionis exordij, & propositio principalis, seu status huius Epistole, ad quam propositionem paulatim & velut per gradus, iuxta

Rhetorum

Rhetorum prescriptū, ut supra admonui, descendit Apostolus.

Quemadmodum scriptum est: Iustus ex fide viuet.

Ratio propositionis est. Ut autem hac ratio recte intelligatur, retexenda est propositio in duas quastiones, quarum V N A est. Num iusticia sit ex fide. A L T E R A, Num iusticia qua est ex fide, Dei iusticia sit, hoc est, Deo accepta. Prioris thesin affirmatiuam concludit à coniugatis, hoc modo:

Qui iustus est, ex fide iustus est,

Igitur iusticia ex fide est.

Posterioris autem thesin affirmatiuam à coniunctis colligit, hoc pacto:

Iustus ex fide viuet, Ergo

Iustus ex fide acceptus est Deo. Atque adeo iusticia ex fide, Dei est iusticia, ut que Deo probatur, illig, accepta est. Consequentiā manifesta est. Nam habere promissionem vite & Deo probari & acceptum esse, sunt natura coniuncta. Deus enim nequaquam promitteret vitam & benedictionem sibi displacentibus.

Hec est reellissima huius rationis accommodatio ad probandum id quod propositum erat. Querebatur enim, Num ex fide sit iusticia. Non, an qui iustus est viuat? Nam lex ipsa ait: Qui fecerit ea, viuet in eis. Quod autem in dicto Prophetæ: Iustus ex fide viuet, determinatio Ex fide, principaliter ad subiectum Iustus pertinet, non solum ex eo patet, quod ita requirat argumenti Paulini necessitas, Verumetiam ex eo concincitur, quod verba Prophetæ contineant promissionem, in qua iustis ex fide promittitur liberatio, que vita nomine apud Prophetam designatur. In Prophetæ ergo dicto duo tribuntur fidei, nempe iusticia principaliter, & vita qua ex fide manat. Est enim fides velut anima noui hominis, que vita actiones edit per nonum spiritum, qui est Christi.

Porro Prophetæ dictum non unum tantum usum habet. P R I M U M enim confirmat, veluti hic Paulus ostendit, quod

enarrationem, P R I M U M ex similibus locutionibus scripture
 manifestum est, Psalm. 84. De victoria in victoriam ibunt, hoc
 est, subinde maiores victorias consequentur. Ieremia. 9. De
 malitia in malitiam exierunt, hoc est, paulatim peiores facti
 sunt. 2. Corin. 3. Transformemur ex gloria in gloriam, hoc est,
 ex minori gloria in maiorem. DE INDE hanc interpretatio-
 ne confirmat Clemens Alexandrinus Stromateon 5. pa. 225.
 in Florentino exemplari. Videtur, inquit, Paulus geminam si-
 dem facere, cum tamen unam tantum statuat, quae argumen-
 tum & perfectionem recipit. Non est ergo distinctio rei in re-
 petitione vocis fidei per antanaclasin, ut Ambrosius vult, cui
 priori loco fides pro fide Dei, id est, promissione gratiae, poste-
 riori pro fide hominis accipitur. Sed est distinctio modis tantum
 unius & eiusdem fidei. Hac loquendi forma singulari consilio
 usus est Apostolus. Aduersarij ipsius Pseudo apostoli ex In-
 deis conuersti, partim urgebant iusticiam operum, partim fa-
 bricabant iusticiam ex fide & operibus, seu ex fide in opera,
 ut ex fide inciperet iusticia, que postea absoluueretur operi-
 bus, quasi opera essent fidei perficio, quemadmodum etiam
 nugantur Papista. Contra hos Paulus dicit, iusticiam Dei re-
 nuerari ex fide in fidem, non ex fide in opera, quasi hac iusticia
 initiam sumeret a fide, & consummaretur operibus. Vult er-
 go Paulus, quod hac fidei iusticia, sola fide absque operibus re-
 cipiatur & possideatur, quemadmodum ipse se interpretatur
 infra cap. 3. ubi hanc propositionem copiosius confirmandam
 repetit. Diligenter itaque obseruetur hac sententia, quia con-
 tinet summam Euangeli, quae est praedicatio iusticie Dei, quae
 fide apprehenditur. Deinde hic breuis aphorismus refutat o-
 mnes errores de iusticia, qua consistimus coram Deo, alio mo-
 do quarenda quam per solam fidem. P O R R O quantum ad
 ordinem attinet sciendum est quod hac sententia: Iusticia Dei
 in Euangelio reuelatur ex fide in fidem, sit finis comprobatio-
 nis exordij, & propositio principalis, seu status huius Epistola,
 ad quam propositionem paulatim & velut per gradus, iuxta

Rhetorum

Rhetorum prescriptū, ut supra admonui, descendit Apostolus.

Quemadmodum scriptum est: Iustus ex fide viuet.

Ratio propositionis est. Ut autem hac rasio recte intelligatur, retexenda est propositio in duas quastiones, quarum V N A est. Num iusticia sit ex fide. A L T E R A, Num iusticia qua est ex fide, Dei iusticia sit, hoc est, Deo accepta. Prioris thesi affirmatiuam concludit à coniugatis, hoc modo:

Qui iustus est, ex fide iustus est,

Igitur iusticia ex fide est.

Posterioris autem thesi affirmatiuam à coniunctis colligit, hoc pācto:

Iustus ex fide viuet, Ergo

Iustus ex fide acceptus est Deo. Atque adeo iusticia ex fide, Dei est iusticia, ut que Deo probatur, illiḡ accepta est. Consequentia manifesta est. Nam habere promissionem vite & Deo probari & acceptum esse, sunt natura coniuncta. Deus enim nequaque promitteret vitam & benedictionem sibi displicantibus.

Hac est rectissima huius rationis accommodatio ad probandum id quod propositum erat. Querebatur enim, Num ex fide sit iusticia. Non, an qui iustus est viuat? Nam lex ipsa ait: Qui fecerit ea, viuet in eis. Quod autem in dicto Prophetæ: Iustus ex fide viuet, determinatio Ex fide, principaliter ad subiectum Iustus pertinet, non solum ex eo patet, quod ita requirat argumenti Paulini necessitas, Verum etiam ex eo conuincitur, quod verba Prophetæ contineant promissionem, in qua iustus ex fide promittitur liberatio, que vita nomine apud Prophetam designatur. In Prophetæ ergo dicto duo tribuntur fidei, nempe iusticia principaliter, & vita que ex fide manat. Est enim fides velut anima noui hominis, que vita actiones edit per nonum spiritum, qui est Christi.

Porro Prophetæ dictum non unum tantum usum habet. PRIMVM enim confirmat, veluti hic Paulus ostendit, quod

injustia que Deo placet, sit ex fide. DE INDE, confutat operum
injustiam, hoc est, quod *injustia* non sit ex operibus, ut ad Galat. 3. ubi ita colligit Apostolus. Quod autem per Legem nullus iustificatur apud Deum manifestum est, quia iustus ex fide viuet, Lex autem non est ex fide, Sed qui fecerit ea homo viuet in eis, Hoc est, Lex non spectat fidem in *injustia*, sed opera, Seu, Lex non pronunciat iustos qui crediderint, sed qui fecerint. Sunt itaque contraria via Lex & fides. Lex enim in nobis querit quod nunquam in nobis inueniet, ideoque occidit. Fides offert quod nobis deest, ut nobis imputetur quod in solo Christo est. Ideoque hoc respectu fides iustificat & vinificat. TERTIO, Hoc dictum Propheticum consolatur pios, qui in hac vita sub cruce & erumnis varijs gemunt, & in hunc usum dictatur Propheta ab ipso Deo. Hinc ad Hebreos 10. Tolerantia (inquit) opus habetis, ut voluntatem Dei faciendo feratis promissionem, adhuc enim tantillum, tantillum inquam & qui venturus est veniet neque tardabit, iustus autem ex fide victurus est. Atque ita una γνῶμη multis rebus seruit, quod est diligenter obseruandum.

Reuelatur enim ira Dei de cœlo aduersus omnem impietatem & iniusticiam hominum, qui veritatem Dei in iniusticia detinent.

Ratio propositionis est à contrario sumta. Paulus enim duas vias ad consequendam *injustiam* indicat, Legem & Fidem: quarum illam impossibilem, hanc vero expeditam & facilem docet. Propositum *injusticiam* esse ex fide, id quod Propheta testimonio confirmauit. Nunc idem astrinxit hoc dilemmate: Omnis qui iustificatur, aut fide aut lege iustificatur, Sed nemo lege iustificatur, Proinde *injusticia* est ex fide. Minorem probat pronuntias omnes homines & impios & iniustos esse. Certum est enim impios aduersus Deum, & iniustos contra homines non iustificari lege, sed potius condemnari à lege. Potest & hac ratio hoc pacto colligi:

Nullis

Nulli impij & iniusti iustificari possunt nisi ex fide (hoc est, Nulli impij & iniusti iustificari possunt propria iusticia, sed aliena, nempe Christi, quæ fide recipitur, eos iustificari oportet.)

Omnis homines in se sunt impij & iniusti.

Igitur, Nulli homines possunt propria iusticia iustificari.

Quare opus habent aliena, cuius credentes sunt participes. Proinde nulla alia iusticia hominis potest esse plena & solida quam fidei. Sola minor loco totius argumenti ponitur, que quia est κατιόδος, fulcitur utrinque à principio & à fine. A principio enim per signum, à fine per effectum confirmatur. SIGNVM est: Deus irascitur omnibus hominibus non iustificatis fide. Ergo omnes homines fide destituti sunt impij & iniusti. EFFECTVS est, Omnes homines fide non iustificati detinent veritatem in iniusticia. Proinde omnes homines in se sunt impij & iniusti. Hactenus argumentum Apostoli explicauimus, iam vocabula & phrases videamus. Ut impietas violatio est prime tabula: ita iniusticia (et si postea verunque complebitur) secunda tabula est transgressio. REVELARI iram Dei de celo, est Deum testari pœnis quibus puniuntur homines, Omnes homines in se impios & iniustos esse. Cum enim iustum sit Dei iudicium, nemo profecto innocens est qui villa diuinitus castigatur pœna. Proinde cum constat omnes homines morti & alijs calamitatibus obnoxios esse, certo certius conuincit hoc Dei iudicium, omnes homines esse peccatores & reos coram tribunali Dei, ideoque non posse suis viribus aut operibus iustificari. Ponitur hic vocabulum iræ pro ultione seu pœna, usitata Hebrais metonymia.

DETINERE veritatem in iniusticia est, quicquid iu-
cis in hominibus relictum est de pietate erga Deum, & iusti-
cia erga homines, iniuste obruere per impietatem & in-
iusticiam, adeo ut nec Deo cultum præstent homines, nec

hominibus quod ipsis debent, reddant.

Ceterum obseruandum est, quod quemadmodum præsens pericopa continet rationem a contrario sumtam, ut iam dictum est, ita ad ea quæ sequuntur relata, noua est propositio, videlicet confutationis præiudiciorum Pseudoapostolorum, qui iusticiam quæ est ex sola fide impugnarunt. Atque ita hic incipit QUARTA pars huius capituli, qua uniusquis mundus reus peragitur coram Dei iudicio, idq. in eum finem, ut agnito peccato & iusta nostri damnatione iuxta vocem Euageli agamus pœnitentiam, & iustificemur aliena fide, nempe Christi, qua omnibus credentibus imputatur.

Iam ex præsenti loco aliquot colligamus hypotheses. PRIMUM itaque hic probatur quod Deus non velit peccatum, Nam irascitur peccato. Nemo enim offenditur ea re quam probat, Huc illud Psalmi 5. Quoniam non Deus volens iniqitatem tu es, neq; habitabit iuxta te malignus, neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos, odisti omnes qui operantur iniqitatem. DEINDE hic docemur omnes calamitates, quibus obnoxium est genus humanum, esse testimonia ira Dei ob peccatum. PRÆTEREA hic docemur, omnes homines in se esse impios & iniustos, ut qui detinent, iniuste reprimunt & cohibent sponte veluti erumpentem veritatem Dei. ADHÆC impietatem & iniusticiam hominum, esse veritatis Dei repudium, quo scelere nullum maius cogitari potest. POSTREMO, reliquias legis naturæ quæ in homine remanet hic dici veritatem, sicut infra diximus quæ Dei, quod sane encomium legis naturæ maximum est. Huic veritati Dei cum impietas & iniusticia ab Apostolo opponuntur, facile est intelligere duas hic statui partes legis naturæ seu veritatis, videlicet pietatem erga Deum & iusticiam, quæ & nobis & alijs reddimus quæ debemus. Ha quinque hypotheses in hac brevi pericopa continentur, ex quibus aliae plurime tanquam ex primis quibusdam axiomaticis extrui possunt, quas brevitatis causa omitto.

Propterea

Propterea quod id, quod de Deo cognosci potest, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit, Siquidem inuisibilia ipsius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, conspicuntur: aeterna scilicet eius tum potentia, tum diuinitas, in hoc ut sint inexcusabiles.

Etiologia est. Dixit ira Dei palam esse e caelo aduersus impietatem & iniustiam hominum, huius propositionis rationem attexit, videlicet quod homines detineant veritatem Dei in iniusticia, huic Etiologiam addit per occupationem, ne quis ignorantiam prætexere possit, & est sensus: Homines naturaliter habent noticiam Dei, Ergo cum Deum iuxta hanc noticiam non colunt, detinent veritatem Dei in iniusticia. Quare iniusti sunt, & merito ira Dei subiaceat. Hac est sententia huius loci, quantum ad argumenti summam attinet. Verum si hanc etiologiam retexis, plura in ea obseruanda occurrunt. PRIMVM enim hic exponitur quenam sit prima pars veritatis Dei, quam dixit homines detinere & cobibere per iniusticiam, nempe noticia tanta, quantam per naturam habere possunt. DE INDE, quod hanc de se noticiam ipse Deus hominibus patefecit, id est per res creatas. PRÆTEREA, quod res create nos introducunt in cognitionem aeternitatis potentie & diuinitatis opificis. POSTREMO additur finis patefactionis diuina, non essentialis, qui est Deum agnoscere conditorem, & agnatum colere, sed accidentalis, qui videlicet ex hominum culpa accidit, non ex natura rerum creatarum, videlicet ut homines sint inexcusabiles, ut quin nihil prætendere possunt in iudicio Dei, quin iure sint dannabiles, qui Deum agnatum non coluerunt. Nam cum ex perpetuitate creaturarum conditor intelligitur aeternus, ex magnitudine omnipotens, ex ordine & dispositione sapiens, ex gubernatione & rerum & su optimus, merito damnantur, qui ei laudem aeternitatis, omnipotentie, sapientie & bonitatis non

D

tribuunt, & iuxta hec debitum cultum non prestant. Plura de hac pericopa legant studioſi in Enchiridio in primo loco prime classis.

Propterea quod cum Deum cognouerint, non ipsi tanquam Deo gloriam dederunt aut grati fuerunt.

Dixit Deum se patet esse per res creatas, ut homines ipsum non colentes, sint inexcusabiles, iam cur sint inexcusabiles rationem reddit, argumento à necessario connexione cause & effectus sumto: Homines Deum cognitum non glorificauerunt, nec ei debitam gratitudinem exhibuerunt. Igitur homines (gentes potissimum intelligit) sunt inexcusabiles. Nam à cognitione Dei non debet eius celebratio & gratitudo erga ipsum separari.

T A N Q V A M, hoc loco, non est improprietatis nota, sed solidae approbationis, ut Iohannis primo: *Vidimus gloriam eius gloriam tanquam unigeniti.*

Sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est deliciens cor eorum, cum sc proferterentur sapientes esse, stulti facti sunt.

Unde prouenerit, quod Deum agnatum non tanquam Deum glorificauerint, & grata fuerint gentes exponit, ac si disceret: Gentes quidem principia vera de Deo & eius cultus habent. Verum cum ventum fuerit ad praxim, ibi à suis principijs aberrant, adeo ut & à vero Deo & ab eius vera colendi ratione per suas ratiocinationes abducantur. Nam cum dicit eos vanos esse factos per suas ratiocinationes, significat eos ratiocinando aberrasse. Huius rei causam facit tenebras cordis (id est mentis, seu r̄is & r̄arioas) desipientis, id est, minime ad comprehendendum id quod quarebatur ap̄i, unde & factum est, quod cum se sapientes proferterentur, eorum stultitia sit deprehensa. Hoc quam verum sit, docet superstitionis omnium gentium, Socrates, Plato, Aristoteles, & alijs sapientes, immo etiam

etiam maxime barbari testantur principia hec, Quod Deus sit, & quod Deus sit colendus, & opifex rerum summe sapiens & summe bonus, tenuerunt. Sed postea suis stultis ratiocinationibus eo deuenerunt, ut animalia, astra & idola loco veri Dei superstitionis & prodigiosis cultibus coluerint, omisso vero Deo. Nam ex communibus noticijs inter ratiocinandum deficienteis in tē terrimam idolomaniam prolapsi sunt. Istorum era go lapsu & caccitate admoniti, nihil tribuamus rationi extra verbum Dei in negotijs salutis, Sed potius cum Danide dicamus: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Sit ergo nobis su spelunca quicquid non habeat faciem clari verbi Dei prætensam, præterim cum negotia religionis aguntur.

Et mutauerunt gloriām incorruptibilis Dei, similitudine imaginis corruptibilis hominis & volucrum, quadrupedum & serpentum.

Vanitatem & stulticiam hominum ratiocinatium de Deo & eius cultu describit, quæ est crassa illa & prodigiosa idolatria, in quam totus terrarum orbis prolapsus erat. Neque alia occasio inuentorum idolorum & imaginum fuit, quam falsa opinio, quod homines putarint prostratos se coram idolis seu imaginibus verum Deum colere, neque tamen existimandum est, quod autores imaginum adeo crassi fuerint, quod ligna & lapides Deos existimarint, sed istis adminiculis se excitari dixerunt ad verum Deum colendum, atque ideo oraturi se coram illis prostrauerunt, quem ritum colendi Deum hic Spiritus sanctus damnat. unde prudens & pius Christi discipulus facile intelligere poterit, quo in loco habenda sint istæ Ethnica & Diabolica abominationes, quas in contumeliam Euangely Christi quidam hodie tuentur, adeo ut earum causa persequantur ministros Euangely.

Quapropter tradidit illos Deus in concupiscentias
D ij.

etiam cordium eorum, & immundiciem; ut ignominia afficerent corpora sua inter se.

Penitentia idololatriæ describitur, qua est deserio, qua Deus deserit idololatras, & sinit ut ferantur in omnem turpitudinem, prout rapiuntur a turpibus affectibus.

Vocabulum T R A D E N D I, permissionem significat & non efficacem impulsionem, id quod ipse textus conuincit. Nam Deus dicitur tradidisse gentes in concupiscentias cordium eorum. Proinde concupiscentia ista quas dicit fuisse cordium eorum non sunt a Deo illis tradita, sed cum antea in cordibus latuissent, Deus permisit ut isti pro caco suo impetu ferantur in immundiciem, hoc est, ut impuris forent & immundi.

Obseruetur itaque hic locus, quo docemur, quod Deus suam manum amoneat ab idololatris, quo facto, ruunt in omne genus turpitudinis.

Qui commutauerunt veritatem Dei mendacio, & coluerunt & venerati sunt creaturam potius quam creatorem, qui est laudandus in sæcula, Amen.

Amplificatio est sceleris idololatrarum a comparatis sumta. Gentes mendacium, hoc est, cultum idolorum prætulerunt veritati, hoc est, luci naturali de Deo & eius cultu. Deinde creaturam prætulerunt creatori, illam colentes, hunc contemnentes, quistamen solus laudandus existit.

Propterea tradidit eos Deus in affectus ignominiosos. Nam & fœminæ illorum mutauerunt naturalem usum in eum qui est præter naturam. Similiter & masculi relicto naturali usu fœminæ, exarserunt per appetitiam sui alius in alium, masculi in masculos fœditatem perpetrantes, & præmium (quod oportuit) erroris sui, in sese recipientes.

Supradixit, Deum tradidisse gentes in concupiscentiam cordium eorum in immundiciem, hic easdem concupiscentias definit

definit esse ignominiosos affectus, quibus se mutuo contaminaverunt homines ignominiosissime.

Hic locus PRIMVM docet, quod homines deserti à Deo, plus quam bestia rationis expertes, impuras impuri Demonis suggestiones sequantur. *Qui enim non ducuntur spiritu Dei, impuro Demonis spiritu eos agi necesse est.* Hinc Chrysostomus: *Cum Deus homines reliquerit, omnia sursum & deorsum feruntur.* DE INDE analogia peccati & supplicij hic obseruetur, Gentes spirituale adulterium commiserunt, & sua corpora ignominiose idolis prosternerunt. Proinde iusto Dei iudicio permittuntur gentes in hanc fœditatem ruere, à qua vel bestia nonnullæ abhorrent, adeo ut supplicij qualitas sceleris turpitudini respondeat. Huc illud Sapientia 1. Per quæ peccat quis, per ea cruciatur. Monemur proinde nos timoris Dei, ne proprijs cupiditatibus laxantes frena, permittamur in horrendissima scelerar uere. Vocabulum Tradendi accipitur ut supra, non pro efficaci impulsione, sed p permissione, id quod vel ipse textus, ut supra admonuit, conniunctit.

Et quemadmodum non probauerunt Deum habere in cognitione, (ita) tradidit eos Deus in reprobam mentem, ut facerent quæ non decent.

Dixit gentes primum quod oportuit erroris sui in se recepisse: Nunc id confirmat argumento à iusticia Dei sumto. Estq; sensus: Homines non probauerunt Deum habere in cognitione, hoc est, hominibus non placuit Deum agnoscere iuxta noticiam illis naturaliter instam. Ergo iusta Dei permissione factum est, ut iudicium Dei naturale de colenda virtute & iusticia inter homines corruiperint, adeo ut omnis iudicij quodammodo expertes esse videantur. Est enim mens adiutorius, qua nihil recte probat, & qua quod exploratum est, minimè comprobat, sed peruersa scelera pro virtutibus amplectitur, adeo mens peruersa est, & conscientia contaminata. Quod hic sit sensus verborum Pauli ostendit fruētus reprobationis.

mentis, qui est, ea facere que non decent. Observetur hoc loco quod malarum concupiscentiarum origo sit mens ipsa, & non carnis substantia, quemadmodum quidem heretici existimarent. Postquam enim mens facta est reproba, omnia secum trahit. Hec horrenda pena contempsus Dei, nos timoris Dei admoneat, ne cum maxima parte mundi reproba tradamus menti, & efficiamur, ut Paulus loquitur, *atnaynubes*, id est, dedolentes conscientia cauterio iniusta.

Oppleti omni iniusticia.

Effectum reproba mentis dixit facere que non conueniunt, seu ut Paulus habet, facere τὰ μὴ καθίκοντα, hoc est, que officio cuiusque aduersentur. Est enim καθίκον officium quod cuique pro sua persona conditione conuenit. Huius officii violati genus facit iniusticiam, cui mox subiungit congeriem seu enumerationem specierum. Oppleti, inquit, omni iniusticia. Iniusticia, hoc loco, ut ex membris enumeratis patet, violatio est utriusque tabula, qua sit, ut nec Deo nec nobis nec proximo reddamus τὰ καθίκοντα, hoc est, que debemus naturali iure. Ex antithesi colligitur, quod iniusticia universalis sit, qua Deo, nobisipsis & hominibus alijs ea, ad quae natura obligamur, reddimus, hoc est, pietas erga Deum, sanctimonia vita seu puritas & caritas proximi, qua ei τὰ καθίκοντα reddimus.

Scortatione.

In enumeratione specierum iniusticia primo loco ponit eam speciem, qua homo sibi ipsi iniustus est, non reddens corpori suo debitum honorem, sed illud fæde contaminans & exponens omni immundicie. Scortationis voce synecdochicòs omnem illicitam Venerem intelligit. Quantis sit huius vitiis gravitas lege 1. Corinth. 6.

Prauitate.

Novitia Grace, que propriè est studium malefaciendi, & magis ad actum refertur quam ad habitum.

Auaricia.

Auaricia.

Latius patet vox πλεονεξία, quam Latinè avaricia. Nam præter avariciam complectitur fraudulentas & astutas artes, præcipuum in quauis re querendi, sive in laboribus, sive in lucris, sive in honoribus, Unde πλεονεκτικοὶ dicuntur qui hoc vitio laborant.

Malicia.

*H*ec, animi habitus est, virtuti contrarius.

Pleni inuidia, cæde, contentione, dolo.

*F*ructus hi sunt malicie animi, ex malicia oritur inuidia, hac cædem parit & dolum, qui est contentioneis origo.

Peruersitate.

*K*ακοήθεα græce est vitium multis innatum, quo sit ut omnia in deteriorem partem accipiant, hoc est studium calumniandi & depravandi recte facta, & opponitur candori.

Sufurrones.

*H*is sunt qui clanculum aliorum vitam rodunt, & semina discordiarum inter homines spargunt.

Obtrectatores.

*V*erbo greco significantur omnes, qui maledicendi laborant morbo, & linguam effrenem in absentes stringunt.

Dei osores.

*H*oc est: *Palam in Deum blasphemis, qualis Senacherib fuit, & multi omnibus temporibus.*

Contumeliosi.

*G*racè γεισαὶ, qui alijs violenter iniuriam infirunt.

Superbi, gloriosi.

*H*æ duæ voces apud Grecos ita distinguntur, ut i. περιηγα-
vos sit, qui de donis suis que habet gloriatur, & propter eavult
alijs videri superior & melior. ἀλλοὶ vero, qui falso gloriatur
& iactat se ea habere, quæ non habet, qualis Thraso Teren-
tianus fuit.

Inuentores malorum.

Hoc est, astuti ad inuenienda noua auctorita, quales sunt adulatores principū, qui immo dicas explicationes excogitant, & noua grauamina publice utilitatis praetextu subditis imponunt.

Parentibus immorigeri.

Hoc est, superioribus nec debitam reverentiam nec gratitudinem referentes, sed potius aduersus eos consumaces.

Intelligentiae expertes.

Hoc est, insipientes vel minime ad comprehendendum apti, ut supra avaros haedīa dicuntur cor imprudenter ratiocinans seu minime aptum ad comprehendendum aliquid.

Fœdifragi.

Et si avarum generaliter pro quolibet pacto accipitur, pro priissime tamen est pactum quo lites componuntur, & offensi in gratiam redeunt, unde avaros discuntur, qui pacta violant, & furiose vlciscendi libidine inflammantur.

Caritatis expertes.

Hoc est, qui vacui naturalibus storgis, quibus se mutuo complectimur & uxor, parentes & liberi atque amici deberent, instar bestiarum se inuicem petunt.

Implacabiles.

Hoc est, qui nec legibus nec pactis, sed affectibus se regi permittunt.

Immisericordes.

Hoc est, qui non solum in afflictos nulla tanguntur misericordia, verum etiam sunt in illos crudelis, afflictis addentes afflictionem.

Qui cum ius Dei nouerint, (nempe, quod qui talia faciunt, digni sunt morte) non solum ea faciunt, verum etiam assentiunt ijs qui talia faciunt.

Exag-

Exaggeratio est grauissima flagitorum, quorum Paulus gentes reas peragit, que hoc syllogismo concluditur. Qui norunt ius Dei, & non solum ipsi contra faciunt, sed etiam contra facientibus assentientur, vere sunt iniusti, iure damnabiles, & morte digni.

Gentes norunt ius Dei, & non solum ipse contra faciunt, verum etiam contra facientibus assentientur.

Proinde, Gentes verè impie sunt iure damnabiles & morte dignae. Quid autem hic assentiri significet, ex Graco petendum est. Dicuntur autem ouevd'oxoūtis, qui apud se & in suo animo comprobant, quo afficiuntur & veluti titulantur. Significat ergo Paulus gentes, qua non externam illam turpitudinem perpetrarunt de qua locutus est, iisdem tamen inclinationibus fuisse obnoxias. Quapropter merito coram tribunali Dei reas esse eorundem flagitorum.

Ex hac pericopa tria colligamus. PRIMVM, noticiam naturalem de honestis actionibus & contrariis insitum esse hominibus divinitus, quod significat Paulus dum legem naturae seu ius gentium dicitur a rū Deo appellat.

SECUNDVM, indicium conscientie approbantis honeste facta & damnantis contraria, esse indicium divinum.

TERTIVM, Hominum horrendam depravationem, qua non solum norunt in ea, qua norunt à Deo prohibita esse, verum etiam exemplo delectantur peccantium, esse maximam & pricipiam causam ac veluti pabulum grassantium scelerum.

Caput II.

Summa capituli secundi.

VT reos peragit Apostolus eos qui alios iudicant & reprehendunt, ita iudicium Dei, quod Deus ipse absque personarum acceptione exercet, in omnes insitum esse declarat. & sicut gentes frustra confugere ad ignorantie prate-

rum, Ita Iudeos utrū magnificè de lege & circumcisione gloriantur, reos esse firmis conuincit demonstrationibus.

Ordo & partes capit is secundi.

QVATVOR sunt huīus capit is partes eundem scopum spectantes, nimirum, quod totum genus humanum reum sit coram Deo. Harum PRIMA est, illatio ex principio in fine primi posito, videlicet quod noscentes ius Dei, & nihilominus contra facientes sint inexcusabiles, horum cum sit duplex genus, ALII enim aperie legem violant flagitiosa vita, ALII foris quidem speciosi sunt & reprehendunt alios, cum tamen illorum affectus sunt impuri. Contra primum genus egit in fine primi capit is, aduersus alterum in principio huīus secundi acturus.

SECVNDA pars continet argumentum à iusto Dei iudicio sumtum, qui reddit unicuique iuxta opera sua.

TERTIA pars deprimit Iudeorum supercilium, qui et si legis erant transgressores, de lege tamen non parum gloriaabantur.

QVARTA ἡγέρντινον habet, qua gloriationem de circumcisione amouet, ostendens non externum Iudaeum, sed internum laudem habere apud Deum.

Exegesis secundi capit is, cum obseruatione doctrinarum.

Quapropter inexcusabilis es ô homo quisquis es qui iudicas.

Dixit duo genera hominum ex uno principio damnari. Principium hoc est: Noscentes ius Dei nihilominus contra facientes sunt inexcusabiles. PRIMVM genus hominum eorum est, qui non solum manifestis flagitiis se polluant, verum etiam

etiam assentiuntur peccantibus. ALTERVM genus est eorum, qui externe iusti apparent, & flagitiosos damnant, cum tamen mentem sceleratam gerunt. Ex principio itaque proposito aduersus hoc secundum genus sic colligit: *Qui nouit ius Dei, & nihilominus contra facit, est inexcusabilis.* Tu homo quisquis iudicas, id est, reprehendis & damnas alios tanquam legis divinae praevaricatores, nosti ius Dei & contra facis. Proinde es inexcusabilis quisquis alios iudicas. Observetur hoc loco quod non solum rei sint coram Deo qui flagitiis externis polluti sunt, verum etiam hypocrite, qui externam simulant sanctitatem, cum interim fide, qua sola coram purificantur, vacui sint.

Nam hoc ipso quod iudicas alterum, te ipsum condemnas, eadem enim facis quae iudicas.

Propositionem quam intulit ex principio posito, nouis rationibus confirmat, & sumitur primaratio a causa ad effectum, quae hoc pacto colligitur:

Qui iudicando alium, seipsum condemnat, est inexcusabilis. Tu quisquis alios iudicas, iudicando alios te ipsum condemnas. Igitur quisquis iudicas es inexcusabilis. Minor confirmatur, *Quia eadem ipse facis qui alios iudicas.* Iam autem cum nemo non videt eum qui damnat in alijs quod ipse perpetrat, seipsum condemnare: Sequitur quod hypocrite, quorum mens & conscientia polluta est, seipso condemnant, sententiam damnationis ferentes aduersus eos, qui externis sceleribus sunt polluti. Hec cum ad conscientias hominum pertinent, coram tribunali Dei, non tollunt iudicia ciuilia, in quibus condemnantur flagitiosi & legum ciuilium transgressores.

Nouimus vero quod iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.

Quia probatio minoris proxime rationis (qua est, eadem

enim facis qui iudicas) poterat ab hypocritis negari, cum eorum vita externa sit irreprehensibilis, prouocat Apostolus ab externa larua ad iudicium Dei, quod sane cum verum sit & iustum, non potest fallere. Hinc ergo in hunc modum colligit:

Iudicium Dei tantum exercetur in reos. Est enim iustus index. Iudicium Dei exercetur in hypocritas. Igitur hypocrites sunt rei, id est, ea faciunt motibus cordis que dannant iustitiam. Maior cum asseveratione ponitur tanquam ab omnibus confessa. Nam si illa vera non esset, sequeretur maxima absurditas, videlicet quod Deus esset iniquus & iniustus index.

Putas autem ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis eadem, quod tu effugies iudicium Dei?

Procatalepsis est. Nam cum hypocrite ex proximo arguente poterant contra Paulum excipere hoc modo: Tu Paulus iudicium Dei exerceri in eos qui talia agunt, at in nos non exercetur iudicium Dei, Quare vel tuo proprio testimonio rei non sumus. Paulus anticipans hanc obiectionem, afferit iudicium Dei manere ratum, etiam si ad tempus differatur. Hic proinde locus nos admoneat timoris Dei, ne propter dilatatae paenae accersamus nobis maiorem condemnationem. Hic locum habet illud Valerij Maximi: Lento quidem gradu ad vindictam sui divina procedit ira, sed tarditatem grauitate suppli- ciij compensat.

An diuitias benignitatis illius ac tolerantiae lenitatisque contemnis, ignorans quod benignitas Dei te ad paenitentiam inuitat?

Translatio causae est, ac si diceret: Tu putas ô hypocrita, quod tua innocentia cakfa sit, quod aduersus te Deus sum iudicium non exerceat, sed errat. Nam benignitas Dei in- uitans te ad paenitentiam differt iudicium, ut tibi paenitentia locum relinquat.

Observandus

Obseruandus hic locus imprimis est, quod dilatio pœna sit inuitatio ad pœnitentiā, que haber causam benignitatem Dei erga homines.

Sed iuxta duriciem tuam & cor pœnitere nescium thesaurizas tibijpsi iram in diem iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.

Ne quis lemitate Dei abutatur ad peccandum, addit combinationem de futuris pœnis, nisi antehertantur pœnitentia. Obserua hoc loco ex dilatione pœnitentie cor obdurescere, ut tandem cor nesciat pœnitere, unde cumulantur peccata tanquam thesaurus pessimus, quo velut comparantur eterna pœna. Imitemur itaque exemplum dini Hieronymi, qui hac cogitatione se in timore Dei continebat. Sime, inquit, comedam siue bibam, sine aliquid aliud faciam, semper vox illa videtur sonare in auribus meis: Surgite mortui & venite ad iudicium. Obseruetur & hoc quod duratio cordis non à Deo sit, sed ab homine ipso, que crescit peccandi consuetudine: Auferam (inquit Dominus) cor lapidatum, & dabo vobis cor carneum.

Qui reddet vnicuique secundum opera ipsius.

Quia Apostolus prouocauit ad iudicium Dei, exponit qualiam feretur sententia, quando sistemur coram iusti iudicis tribunalī, tunc, inquit, iustissimus index absque personarum acceptione reddet vnicuique secundum opera ipsius. Pontifici hunc locum torquent aduersus gratiam fidei iustificationem, hoc modo: Paulus dicit: Deus in extremo iudicio reddet vnicuique iuxta opera sua, Igitur, Operibus iustificamur. Sed falluntur, facientes ex non causa causam. Existimant enim Paulum hoc loco opera, causas ac merita seu formale, ut ipsi loquuntur, iustificationis statuere. Verum illa facile refutantur, P R I M U M enim ista Sophistarum interpretatio pugnat cum presentis loci scopo & perilstasi. Tota enim hec disputatio suscepit iesit, ut concinat omnes homines reos

esse peccati, quo iusticiam, quae est ex fide, sciamus unicam esse, qua consistere coram Deo possimus. DE INDE vim vocalium quibus Paulus utitur, non recte considerant. Paulus enim dicit ἀπόστολος, non ἀπόστολος. Ut autem ἀπόστολος significat abunde reddere. ἀπό enim in compositione sepe epitaſin significationis eius vocis, cui additur, significat: ita ἀπόστολος significat condignam mercedem operibus reddere. DE INDE secundum opera non significat pro dignitate operum vel iuxta operum merita, sed iuxta qualitatem operum, quae si bona sunt testantur de fide, si mala diffidentie & impenitentis cordis sunt iudicia. Quare cum Deus dicitur redditurus esse cuique secundum opera, significatur, quod Deus redditurus sit iuxta opera, quatenus sunt testimonia vel fidei vel diffidentie, non quatenus sunt vel merita vel causa vel formale iustificationis. Præterea iusticiari vel hoc dilemmate refutari possunt. Propositio, Homines iustificantur operibus, vel de non regeneratis, vel de regeneratis intelligenda est. De non regeneratis scriptum est, Quod ira Dei de cælo aduersus eos reueletur. Item, Qui non credit in filium, manet ira Dei super eum. Item, Impossibile est placere Deo sine fide. De regeneratis autem hoc constat, quod ipsis vita eterna contingat ex solo dono Dei, Ita enim Paulus ait: Dominum Dei vitæ eternæ per IESVM CHRISTVM. Idem testatur legem fidei excludere gloriationem, & pronunciat de Abrahamo (cuius exemplo omnes aly iustificantur) quod non habeat de quo glorietur coram Deo. Firmum itaque hoc principium teneamus, quod solus Christus nostra sit iusticia coram Deo, cuius spiritu donati sanctificamur, quæ sanctificatio cum iuocatio vita sit, testimonium erit fides nostra in extremo die, iuxta quod testimonium sententiam fert iustus index.

Iis quidem qui perseveratē in benefaciendo gloriam & honorem & immortalitatē querunt, vita.

Con-

Contentiosis vero & inobedientibus quidem veritati, obediētibus vero iniusticiæ, indignatio & ira.

Distributio est generis propositi. Dixit Deum redditum esse unicuique iuxta sua facta, nunc duobus generibus hominum, hoc est, bonis & malis sententiam generalem accommodat. Bonis, inquit, reddet Dominus vitam eternam, malis indignatio & ira (quibus supplicia eterna significatur) reddetur. In utroque membro operum caussas ponit, in bonis studium querendi gloriam & honorem & immortalitatem: que quia queri nequeunt sine fide in Christum, aperie significat Apostolus, se loqui de operibus que fidei fructus sunt & testimonia. In malis ponit contentionem, que facit ut perpetuo habent & veritati se opponant, & iniusticie, hoc est, sensus carnis se accommodent. Atque ita aperie caussas malorum operum contentionem & diffidentiam facit.

Hinc rursus manifestum est, quod Deus indicaturus sit secundum opera, quatenus sunt vel fidei vel diffidentiae testimonia. hinc, ut ait Chrysostomus, discas, quod lapsus sit προαιρετικός, nulla necessitatis culpa.

Afflictio & anxietas aduersus omnem animam petrantis malum cum Iudei in primis tum & Græci. Gloria vero & honor & pax omni operanti bonum, tum Iudeo in primis tum & Græco.

Repetitio distributionis per exaggerationem, ac si dicat, Quæ dico de retributione bonorum & malorum operum, ad omnes homines ita per inere pronuncio, ut ne unum quidem excepti velim de toto humano genere, quin huic Dei iustissimo subiectiatur iudicio. Hac eò pertinent, ut serio cogitemus de aequalitate, quā seruabit iustissimus index, de q̄ futuro iudicio, quod nemo evadere poterit. Deinde, ut agamus peccatorum pénitentiam, & pénitentia dignos fructus edamus, secundum quos pronunciabit iustus index: nisi malimus cum hostibus Christi eternum perire. Hic rursus remocemus in memoriam

principium illud, quod vita eterna sit donum Dei per IESVM
CHRISTVM Dominum nostrum. Præterea teneatur hac
regula: *Quod Deus det premia non propter dignitatem ope-
rum ex debito, sed propter suam paternam promissionem ex
gratia, neque enim villa proportio esse potest bonorum ope-
rum & vita eterna. Quare falluntur qui hoc Pauli dictum
torquent contra gratuitam iustificationem & salutem. Fal-
luntur & illi, qui fidem iactant sine vera respicientia, que est
mutatio prioris vita & meditatio noua per mortificationem
& vivificationem.*

Non enim est personarum acceptio apud Deum.

*Ratio iusticie divina in iudicando, sumta ab officio iusti iu-
dicis, apud quem non est προσωποληψία, est autem προσωπολη-
ψία talis personarum respectus, quo index magis vni quam
alteri fauerit, non ob causam, sed persona discriminem. Hac enim
duo offeruntur iudici, persona & causa. Iustus index perso-
nam non respiciens, causam examinat, & iuxta eius qualis-
tatem iudicat de homine. Contra, iniustus index causam non
respiciens, personam intuetur, & prout erga eam affectus est,
de homine iudicat. Argumentum Apostoli hac forma con-
cludi potest: Omnis index qui non est personarum acceptor, red-
dit unicuique secundum facta sua. Deus index non est perso-
rum acceptor. Ergo Deus reddit unicuique secundum facta sua.*

Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege
etiam peribunt, & quicunque in lege peccauerunt,
per legem iudicabuntur.

*Quod apud Deum non sit acceptio personarum probat ab
enem iudicij, in quo Deus reddet omnibus peccatoribus iuxta
sua facta, interium & damnationem. Hoc est, Deus sine di-
scrimine puniet omnes peccatores, sine sunt gentes, que scri-
ptam legem non habent, sine sunt Iudei, qui legem à Deo ac-
ceperunt. Proinde apud Deum non est acceptio personarum.*

Non

Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.

Ætiologia est posterioris partis distributionis à remotione non cause, & assignatione vere cause iusticie, iuxta quam iustus index feret sententiam. Audire, inquit, legem, non est iusticia, sed præstare factis legem, est iusticia. Quare nō qui audiunt legem, sed qui legem præstant, iustificantur. Hunc Pauli locum Papistæ torquent, & eius præsidio euertere conantur gratuitam iustificationem, quam prædicat Euangeliū. Horum opinionē PRIMVM refutat loci presentis peristasis. Nam cum Paulus in hac longa contentione hunc unicum scopum habeat, ut ostendat neminem operibus iustificari posse, perpetram faciunt qui verba Pauli in alienam torquent sententiam, ex diametro pugnantem cum mente Pauli & disputationis serie. DEINDE deberent Papistæ animaduertere, quod Paulus hic non quenquam facere legem pronunciet, sed sub conditione loquatur implicita. Verissimum quidem est factores legis iustificari, si tales ulli inueniuntur. Scriptum est enim: Qui fecerit ea homo viuet in eis. Quod autem sub tali conditione loquatur Apostolus, conuincitur etiam ex conclusione huius contentionis, qua conclusio est in tertio capite his verbis: Ex operibus ergo legis non iustificabitur omnis homo coram Deo. Praterea tenendum est discrimen duplicitis iustificationis, quod Paulus in quarto huius epistole tradidit. Est enim QVÆDAM iustificatio debita, ut que sequitur obedientiam legis ut debitum, QVÆDAM est gratuita, ut que ex gratia imputatur credenti. Iam quoniam illam que ex debito est, de qua hoc loco differit Apostolus, nemo mortalium habet: Euangeliū proponit iustificationem gratiam, de qua in fine tertii capituli, & in quarto & in quinto agitur. Nos igitur iuxta Pauli mentem sic ratiocinemur ex presenti loco.

Soli factores legis iustificantur coram Deo ex debito.

Sed nulli sunt factores legis, Igitur,
Nulli ex debito iustificari possunt.

Est proinde opus alia iustificatione, nempe gratuita, que fide accipitur. Ad hoc enim argumentum tota prasens disputatio pertinet.

Ceterum quia cum gentes tum Iudei habebant, quod contra obicerent, Paulus prudenter cogitans, anteuerit utrorumque obiectiones, easque diluit. Ac primum quod gentes nihil habeant quod iure prætendant, ostendit hisce verbis:

Nam cum gentes quæ legem non habent, natura quæ legis sunt faciant, isti legem non habentes, si bīplis sunt lex.

Anteuerit obiectionem gentium, quæ ex eo excusationem petere poterant, quod ut Iudei non haberent legem sibi divinitus impostaam. Verum harum excusationem tribus refellit argumentis, quorum PRIMVM ab effectibus, MEDIVM à signo, POSTREMVM à conscientia iudicio sumptum est. PRIMUM huiusmodi est: Gentes quæ legis sunt, natura (hoc est, naturalis instinctu & intelligentia) faciunt. Ergo gentes legem habent, et si non scriptam, impressam tamen mentibus divinitus. Quare ipsis vice legis naturalis intelligentia esse debet. Sed quid est, quod dicit gentes legem non habentes quæ legis sunt facere? Apostolus hic non loquitur de plena obedientia erga legem, sed tantum de operibus quibusdam externis, quæ in oculos hominum incurrint, & tantum ad externam disciplinam pertinent, quæ aliunde proficiunt non potuerunt, quam à naturali legis intelligentia.

Vt qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis.

SECUNDVM argumentum quod dixi à signo sumptum. Gentes manifeste ostendunt opus legis scriptum esse in cordibus suis. Igitur frustra prætendunt ignorantiam. Sed quod nā est

est opus istud legis, & qualisnam illa operis ostensio? Opus legis est agnatum Deum colere, & iusticiam inter homines non violare. Hoc legis opus in suis cordibus scriptum ostendunt gentes; quando religiones instituunt, & quando puniunt iniusticiam, quae sane facta evidenter indicat, hominibus naturaliter impressam noticiam quandam esse, de Deo colendo, & naturale quendam affectum de iusticia inter homines seruanda.

Simul attestante illorum conscientia & cogitationibus inter se accusantibus aut etiam excusantibus.

T E R T I V M argumentum à iudicio conscientie cuiusque peccatum: quod sane iudicium cum Dei sit, infallibile est & immotum. Conscientia in gentibus ut facta iuxta legem approbat: ita contra legem perpetrata accusat. Igitur gentes noticiam legis naturaliter sibi impressam habent. Hic obseruemus **P R I M U M**, quod conscientia cuiusque praebeat testimonium legis diuinae mentibus hominum diuinitus impressae. **D E I N D E**, quenam sit vera ratio conscientie indicatur. Definitur enim hic conscientia, quod sit cogitatio seu iudicium mentis damnans aut excusans nos. Conscientia enim est motus cordis cum scientia facti naturaliter coniunctus. Ab hac copula, videlicet motus cordis & scientie facti, conscientie nomen factum est. Verum quia ut facta sunt duplicita, bona videlicet ac mala, seu conformatio cum lege & pugnatio cum lege: ita motus cordis sunt duplices, nempe leticia qua comitatur recte facta, & tristitia qua ex malo factis nascitur: sit ut alia dicatur conscientia bona, alia mala. Ut bona quidem sit iucundus motus cordis coniunctus cum scientia recti facti, mala vero sit motus cordis crucians seu tristis, cum scientia prauis facti coniunctus.

In die quando iudicabit Dominus occulta hominum (secundum Euangelium meum) per Iesum Christum.

Dixit fore, ut qui lege peccarūt, per legem damnentur, iam

E y.

circumstantiam temporis addit propter hypocritas, qui secure viuentes contemnunt iudicium, & occultam cordis impuritatem tegunt hypocrisi: que impuritas patefiet omnium creaturarum conspectui, quando Dominus iudex mortuorum & viuorum ad iudicandum venerit. Cum autem dicit: Secundum Euangelium meum, significat partem Euangelicae predicationis esse, sicuti & symbolum nostrum testatur, predicare Christum esse iudicem viuorum & mortuorum. Sum hoc Euangelium vocat Apostolus, non quod eius autor sit, sed quod sit preco & Apostolus ad predicandum Euangelium diuinitus vocatus.

Ecce tu cognominaris Iudeus.

Dilutio seu refutatio secundi praividicij est, quod causse sue aduersari animaduertit Apostolus. Ingreditur autem huius praividicij refutationem concessionis schemate, enumerans ea quibus maxime confidebant Iudei. Deinde ostendit aperte eos nihil meliores esse factos. Summa autem hic credit: Iudei ut ut de lege gloriantur, non tamen sunt iusti lege. Sed sunt & iusti peccatores ac rei, non minus quam gentes. Particula (E C C E) Iudeos placide indormientes legi, excitat, ut aperatum & proximum periculum cernant.

Cognominaris Iudeus.

Hoc est, Ex eo superbis quod sis in populo Dei peculiari, & velut domesticus Dei: quod sane magnum esse non inficior, modo te tali familia dignum præstiteris. Obserua quod non istulus, sed fides pium ab impio discernat.

Et acquiescis in lege.

Hoc est, Delectaris in eo, quod Deus tibi legem dederit, idq; in contemnum gentium facis, Deuteron. 4. dicitur: Quæ est gens cui sunt leges, ut est gens ista. Et Psal. 147. Annunciat verbum suum Iacob, iusticias & iudicia sua Israël, non fecit taliter omni nationi.

Et

Et gloriaris in Deo.

*Hoc est, Deum tuum esse predicas, idq; vana ostentatio-
nis causa, sine vita in ipsum fiducia.*

Et nosti eius voluntatem.

Quæ scilicet in lege ipsius cernitur.

Et probas eximia, institutus ex lege.

*Hoc est, lege Dei edocitus iudicium habes de discrimine eo-
rum quæ excellunt, & quæ minus excellunt. Hic enim pro-
bands verum non ad approbationem, sed tantum ad iudici-
um refertur. Nam duplex est usus verbi δοκιμάζειν. Aliás
enim significat explorare rem aliquam, aliás rem exploratam
approbare, illud iudicij, hoc proæf eos est. Vox κατηχούμε-
νος satis nota est, & dicitur à κατηχεῖν, quod est voce doctri-
nam aliquam tradere.*

Confidisque te ducem esse cætorum, lucem eo-
rum qui sunt in tenebris, eruditorem insipientium,
magistrum infantium, habentem informationem
cognitionis & veritatis in lege.

*Exaggerat ea quæ dixerat, ut magis supercilium Iudeo-
rum deprimat, eandem sententiam alijs atque alijs figuris re-
petens. Per formam seu informationem, intelligit rationem
methodicam instruendi alios in cognitione legis, quam & Ti-
motheo suo commendat Apostolus. Nam in docendo qui cer-
tam rationem non tenet, non tam docere quam dedocere cen-
sendus est.*

Qui igitur doces alium, te ipsum non doces? Qui
prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non
mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola,
sacrilegium committis? Qui in lege gloriaris, per
transgressionem Deum in honoras?

Retorquet in Iudeos illud ipsum, de quo maxime gloriari solebant, hoc argumento?

Quicunque legem habent, eamque docent alios, ipsi tamen eandem non præstant, iniusti sunt, & frustra legem prætendunt.

Iudei legem habent, eamq; docent alios, ipsi tamen eandem non præstant, Igitur,

Iudei sunt iniusti & frustra legem prætendunt.

Sola minor ponitur, idq; interrogative, ut acrior sit oratio, & magis hypocritis pungat. Minoris subiicit probationem duplcem. PRIMVM afferit eos violare secundam tabulam furto & adulterio. DEINDE primam sacrilegio & contumelia, qualeditur honor & gloria Dei. Cum Iudeos reos peragit furti, adulterij, sacrilegij ac contumelie, non externa respicit facta præcipue, sed magis internam cordis impuritatem, unde externa facta ut effectus impuri cordis proueniunt.

Nam nomen Dei propter vos blasphematur inter gentes, sicuti scriptum est.

Quod in extremo loco in probatione minoris posuit, non recipiebatur à Iudeis. Igitur adiungit confirmationem ex capite 52. Esaie, & 36. Ezechielis. Esaias enim ait: Iugiter toto die nomen meum blasphematur. Et Ezechiel: Nomen meum sanctū polluitis in gentibus ad quas intrastis. Quid autem sit blasphemare nomen Dei, ex antithesi sic collige. Sanctificat nomen Dei qui pie de Deo loquitur & sentit, qui vero cultu Deum colit, qui sanctimonia vita alios ad pietatem inuitat. Proinde is dicitur blasphemare nomen Dei, qui vel impie de Deo loquitur & sentit, vel superstitionis culibus Deum colit, vel vita impuritate alios à confessione auocat. Vocabulum blasphemia Grecum est, & dicitur à βαδτίω noceo, & φίνιν fama. Est ergo blasphemia omne id, quo nomen & fama Dei leditur inter homines, cuius tria genera posuit, vide-

videlicet, Erroneam doctrinam, Superstitionem cultum, & Impuram vitam. Obseruetur hoc loco diligentissime, quod spiritus DEI in Paulo pronunciet blasphemiam & contumeliam DEI esse, si quis sibi locum vendicat in populo & familia DEI sancta, qui scelerat degit vitam.

Nam circumcisio quidem prodest, si legem seruatis, Quod si transgressoris legis fueris, circumcisio tua in præputium versa est.

Anticipat obiectionem Iudeorum, qui meritis nitiebantur extenorum cultum, & præcipue circumcisio. Nam aduersus exequationem Iudeorum & gentium ita ratiocinabantur Iudei: Si nihil est discriminis inter Iudeum circumcisum, & gentilem incircumcisum, inutilius profecto videtur à Domino Iudaico populo circumcisio commendata. Quod sane cum absurdum sit, non est affirmando Iudeorum & gentium exequatio. Paulus respondit primum per concessionem, cui mox subiungit correctionem. Circumcisio, inquiens, prodest quidem, si legem seruatis. Hec concessio est. Sequitur correctio. Quod si transgressoris legis, circumcisio tua pro præputio reputabitur.

Ceterum hic duæ quæstiones excutienda sunt, VNA, cur dicat Paulus circumcisio utilem esse, cum alias manifeste contradicat. ALTERA, cur requirat obseruationem legis, ut circumcisio profit, cum constet, legi neminem posse satisfacere. Ad PRIOREM quæstionem ita respondendum est: Circumcisio suo tempore profuit, non ut cultus per se, sed ut testimonium & signaculum externum favoris Dei, symbolum vita & tessera quadam professionis. Loquitur igitur Paulus de circumcisio natura, qualis erat antequam est per Christi mortem abolita. Ad POSTERIOREM quæstionem dico, quod lex circumcisio sit peculiaris, quæ circumcisio datur fuit, de qua hic loquitur Paulus. Hec

E iij.

requirebat fidem promissionis, videlicet quod Deus in semine Abrahæ, hoc est, in Christo velit benedicere eis, qui in semen Abrahæ fiduciam collocant. Requirebat præterea ex fide obedientiam, qua tamen si perfecta non erat, placuit tamen proper fidem in promissum Abrahæ semen. Hæc interpretatio sumta est ex 17. & 22. cap. Genes.

Hinc uniuersalem doctrinam petamus de Sacramentis nostris, de quibus frustra gloriantur qui legem eorum non servant. Baptismus quidem prodest, prodest & sacra Cœna, Sed si legem baptismi, si legem Cœna seruaueris, hoc est, Si credideris in Christum, si paenitentiam seriam egeris, si Deo ex fide obedientiam præstiteris.

At si transgressor fueris legis Baptismi, si violaueris legem Cœna, ut baptismus tuus sit tibi immundicia, ita cœna tua profana tibi redditur. Ruit igitur opinio eorum, qui usum Sacramentorum se iustificari putant, & meliores esse alios, nisi viua in Christum fiducia accedat.

Ergo si præputium iusticias legis custodiat, nonne præputium ipsius pro circuncisione reputabitur? & iudicabit quod est ex natura præputium, si legem seruauerit, te qui per literam & circumcisio- nem transgressor es legis.

Ex ratione posita infert ex aequationem Ideorum & gentium, & prerogatiuam externi signit tollit. Quia autem phrasis Hebraica paulo est obscurior, hanc pericopam periphasticos reddam, hoc modo: Si gentilis legem circumcisionis, que est promissioni gratuita credere, & ex fide Deo obedire fecerit, censembitur in populo Dei circumcisus, & damnabit suo honesto exemplo ac vita innocentia Iudeum, qui de externa legis ceremonia gloriatur, sine viua fide & obedientia erga Deum. Hic sensus est huius pericope. Nunc vocabula quædam explicemus. Antanaclasis est in voce Præputij, ter repetita. Nam extremis locis metonymicōs pro subiecto sumuntur, hoc

hoc est, pro homine habete preputium, medio loco proprie accipitur, & carnis opponitur circumcisio. Deinde cum dicit, per literam & circumcisio[n]em, hendiadis est, vocat enim literam & circumcisio[n]em literalem, & externam circumcisio[n]em, sine vera hominis conuersione.

Non enim qui est in aperto Iudæus, is Iudæus est, nec quæ in aperto est circumcisio in carne, ea est circumcisio, sed qui est in occulto Iudæus, & circumcisio cordis in spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus est, sed ex Deo.

Ratio exequationis Iudeorum & gentium à differentia veri & falsi, seu externi & occulti Iudei, similiter à differentia carnalis seu literalis & spiritualis circumcisio[n]is, que & cordis dicitur. Sensus autem huius loci est: Qui tantum professione externa & nuncupatione est Iudæus, non coram Dei iudicio censetur Iudeus, sed is solus quacunq[ue] tandem de stirpe fuerit, qui & fidem promissionis habet, & Deum ex fide vera obedientia colit. Eadem est ratio literalis & spiritualis circumcisio[n]is. Literalis, que & carnis dicitur, est ea solummodo que fit in corpore, Spiritualis vero, que & cordis dicitur, est que in fide purificante corda & amputante veterem hominem consistit. Non est igitur verus Iudæus qui est litera tantum Iudæus, non est circumcisio vera, que est litera tantum circumcisio. Sed ut verus Iudæus est qui est spiritu Iudæus: ita vera circumcisio est quæ spiritu fit. Ut litera hoc loco significat, quicquid foris appetet sine vera animi pietate: ita spiritus significat motum Spiritus sancti in corde, & puram religionem, que est fides cum vero Dei timore coniuncta. Quod autem dicitur: Cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est, opponitur peruerso Iudeorum iudicio, qui externa circumcisio[n]e tumebant, cum interim de vera cordis circumcisio[n]e nihil erant solliciti. Que hic à Paulo de Iudeo & circumcisio[n]e disputantur, rectissime multis hodie accommodari

possunt, qui de *Sacramentis ac Christiano titulo* sine animi pietate *Thrasonicè* gloriantur. *Iis enim rectè obyci potest: non qui est in aperto Christianus is Christianus est: nec qui est in aperto tantum baptismus is baptismus est, sed qui est in occulto Christianus is Christianus est, & baptismus cordis, quo conscientie mundantur ab operibus mortuis, verè est baptismus.* *Hac nihil derrahunt dignitati *Sacramentorum*, nec veteris nec noui *Testamenti*, quemadmodum in quarto copiosius explicabitur.*

♦

Caput III.
Summa capitistertij.

Eversa *prerogativa Iudeorum*, exequat *Iudeos & Gentes* ex eo, quod omnes sint sub peccato: quia ex *equatione* confirmata, *Propheticis* *testimonij* colligit conclusionem refutatoriam *praeindiciorum*, videlicet quod nemo nec *Iudeus* nec *Gentilis* *operibus* *legis* *iustificetur* *coram Deo*. *Deinde* *infert* *expositionem* *gratuitæ* *iustificationis* *qua ex fide est*, *quam* *contractam* *in unius propositionis* *summam*, *ad omnes homines* *Iudeos & Gentes* *promiscue* *pertinere* *contendit*.

Ordo & partes capit is tertij.

PARTES *huius capit is* *sex* *coſtitui* *possunt*, *quarum PRIMA* *est concessio* *prerogativa Iudeorum*, *quantum* *scilicet* *ad* *dona* *gratuita* *attinet*.

SECUNDA, *est correclio* *in qua* *exequat* *Iudeos & Gentes*, *quantum* *ad* *merita* *attinet*. *Utrosque enim* *sub* *peccato* *esse* *pronunciat*.

TERTIA *est confirmatio* *secunda* *per dicta Prophetica*, *ex quibus* *tota* *superior* *disputatio* *de reatu* *totius* *generis* *humani* *concluditur*.

QUARTA, *est expositio* *gratuitæ* *iustificationis* *circumstantijs* *caſarum & effectuum* *illustrata*.

QVINTA,

QVINTA, collectio est expositionis in unam propositionem, unde inferitur omnis gloriationis euercio.

SEXTA, est ostensio amplitudinis gratuitae iustificationis, videlicet quod promiscue pertineat ad omnes qui eam fide apprehendere non recusant. Et ne quis existimaret hac doctrina legem aboleri, pronunciat fide legem stabili.

Exegetis tertij capit is, cum obser-
uatione doctrinarum.

Quid igitur habet in quo præcellat Iudæus? aut quæ utilitas circucisionis? Multum per omnem modum.

Hec obiectio ex eo orta est, quod dixerat Apostolus in fine secundi capit is, Iudeos nihil meliores gentibus esse propter exterrnum titulum & circumcisionem carnis: quod quia Iudei intolerabile indicabant, confert duplicem sententiam, videlicet quod Iudei præstent gentibus, & quod non præstent. Præstare quidem eos, si dona gratuitæ respicias. Non verò præstare, si merita salutis speles, affirmat. Ut enim utrique simul rei sunt, ita neutri habent merita quibus nisi possunt coram tribunali Dei.

Nam primum quidem quia concredita sunt illis oracula Dei.

Ratio responsionis, qua dixit præcellere Iudeos, sumta à be-
neficijs Dei erga ipsos:

Iudeis concredita sunt oracula Dei, & non gentibus.

Igitur Iudei præcellunt gentibus.

Graci distingunt inter λόγια & χρησμοὺς. λόγια vocant oracula que à Deo dicuntur familiari sermone, seu ut Graci loquuntur, καταλογάδιω, id est, oratione soluta. χρησμοὺς autem appellant oracula versibus edita, quos furentes vates fun-
debat, quales sunt Apollinis. Intelligit igitur Paulus per o-
racula Dei, leges Dei, & permissiones Adamo primum, deinde

sequentibus patribus Abraham, Isaac, Jacob, & multis alijs factas.

Hoc loco obserua collationem Iudeorum & Christianorum. Nam ut Iudeis prerogativa, qua tumebant aduersus gentes, ipsis inutilis erat sine vera animi pietate, ita & Christianis hodie inutilis est prerogativa, qua gloriantur se praestare Turcis, nisi vitam & mores iuxta professionem exprimere conantur.

Quid enim si quidam illorum fuerunt increduli, num incredulitas eorum fidem Dei faciet irritam? Absit.

Obiectio hæc nascitur ex proximo responso. Neque est quorumvis, sed infirmorum & tribulantium de promissionibus Dei ob incredulorum multitudinem & ingratorum. Sensus autem obiectonis hic est: Plurimi Iudeorum fuerunt ingrati & increduli. Ergo fides Dei facta est irrita, id est, non complevit promissionem factam patribus. Sed Paulus consequentiam negat abominationis particula, & Absit. ac si dicat: Indignum hoc est cogitatu. Nequaquam enim promissiones Dei propter hominum ingratitudinem irrita fiant. Nam nullo modo ob multos malos paucos bonos abycit. Neque enim promissiones editæ sunt alio consilio, quam ut eorum tantum participes fiant, qui eas fide receperint, aly comminationibus subiacent.

Sit autem Deus verax, omnis autem homo mendax.

Confirmat responsum datum argumento sumto à Dei proprietate:

Qui verax est, praestat promissa.

Deus est verax,   *Igitur*

Promissa praestat.

Soluminor ponitur amplificata antitheſi Rhetorico more, ac si dicat: Longe aliter iudicandum est de Deo quam de homine.

mine. Nam homo qui temere sepe promittit, sepe etiam non stat promissis. Sed Deus nihil promittit temere, & quicquid promittit, præstare absque omni dubio decrevit. Nam ipsa veritas est. Ut ergo prior huius antitheseos pars commendat nobis fidem Dei, hoc est, constantiam Dei & veritatem, cum in promissionibus tum in minis. Vnde consolatio nobis petenda est, si promissionibus fide adhæreamus, & iudicium est timendum, si à promissionibus recedamus per incredulitatem: Ita posterior, hominis ingenium nobis depingit, quale sit sua natura, ut quod & mentiri & fallere & falli possit. Neque tamen hoc ita accipiendum est, quasi nullus homo verax inueniatur, sed de eo quod fieri potest, loquitur Apostolus, ut longe aliud de Deo, qui immutabilis est, statuamus.

Quemadmodum scriptum est: Ut iustificeris in sermonibus tuis, & vindicas cum iudicaris.

Ætiologia est responsi à testimonio scripture, & exemplo Davidis sumta: David peccauit, sed nihilominus Deus præstat illi quod promiserat. Promisit autem se seruaturum promissiones ipsi, qui eas fide amplectuntur, idq; ut iustificetur in sermonibus suis, hoc est, ut ipsius singularis bonitas & fides in promissis præstandis appareat. Nam de hac iusticie forma hoc loco agitur, & vincat cum iudicatur, hoc est, quando sit de eo iudicium collatis promissionibus & cunctibus, verax reprehendatur.

Quod si iniustitia nostra Dei iusticiam commendat, quid dicemus, num iniquus est Deus qui infert iram? secundum hominem dico, Absit.

Hæc obiectio oritur ex responsō dato ad præcedentem obiectionē. Si Deus glorificatur, & iustus ex eo declaratur, quod promissa serueret peccatoribus, profecta videoetur iniustus qui puniit peccatores. Quis enim iuste irascitur ipsi per quos & glorificatur & agnoscitur iustus esse? Paulus particula abominationis consequentiam reiçit, argumentum tamen non dire-

Et e soluit, sed tantum per instantiam. Solui autem directe potest hoc modo: Si dicatur paralogismum committi secundum non causam ut causam. Non enim causa glorificationis & declarationis iusticia Dei est peccatum nostrum, sed Dei potius veritas, qui promissa seruat resipiscientibus. Deinde non recipit Davidem Dominus quia peccauit, sed quia resipuerit. Ia propæna hic ponitur idiotismo Hebraico. Secundum hominem dico, id est, iuxta carnis sensum & humanam sapientiam, non iuxta meam sententiam.

Alioquin quomodo iudex erit Deus mundi.

Hec instantia opposita obiectioni precedenti, sumta à contrariorum consequentibus.

Deus erit iudex mundi. Igisur,

Deus iniustus non est.

Nam iusticia mundum componere, & ea qua inordinata sunt in optimum ordinem reducere, atque simul iustum esse, nequaquam unā stare possunt. Quare cum Deus mundum iudicabit iustus est, & nequaquam iniustus. Respicit autē Paulus ad locum qui est Genes. 19. Nunquid qui indicat uniuersam terram, non faciet iudicium? Iudicare seu indicem esse, est proprie iure & iusticia res componere, quare qui iniquum iudicat, non proprie, sed catachristicos index dici potest.

Si enim veritas Dei per meum mendacium abundabit in gloriā in ipsis. Quid ego adhuc tanquam peccator iudicor? Ac non potius (que in alio modum de nobis male loquitur, & sicuti quidam aiunt nos dicere) faciamus mala ut veniant bona? Quorum damnatio iusta est.

Duo absurdā colligunt aduersarii Pauli ex responsione proxima. PRIMUS, si veritas, hoc est, constans promissio Dei sic illustrior per meum mendacium; id est, per meum peccatum, non debo propter peccatum accusari, puniri aut dānari.

Nihil

Nihil enim quod gloriam Dei illustrat, merito damnabatur.
 ALTERVM, si veritas Dei per peccatum fit illustrior, peccatum est multum, quo magis gloria Dei deprehendetur. Nam si ex malo bonum evenerit, malefacere prodest, quo cumulationia bona reddantur. Verum Paulus ex euthenismo hanc obiectionem tollit, & affirms eos, qui hoc obiecissent, iuste damnari. At Dialetice dixeris recte committis fallaciam secundum non causam ut causam. Nam peccatum per se nequaquam causa est, quod illustrior reddatur gloria Dei, neque mala per se causa sunt bonorum, sed per occasionem tantum.

Quid ergo præcellimus? Nequaquam.

Redit ad questionem in principio capituli positam, & negat Iudeos præstare genibus, quantum quidem ad iusticiam & meritum attinet, cuius responsionis plurimas ex scriptura rationes subiicit.

Nam antea causis redditis, ostendimus & Iudeos & Græcos omnes sub peccato esse.

Confirmat responsionem datam superius de exequatione Iudeorum & gentium, & simul repetit propositionem, vide-licet, Quod omnes homines sunt sub peccato, & rei coram Deo: idq; ideo facit, ut nouam confirmationem petitam ex scripturae testimonijs ingrediatur.

Quemadmodū scriptum est: Nō est iustus, ne vñus quidem, non est qui intelligat, nō est qui exquirat Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facta sunt, non est qui faciat bonum, nō est vñq; ad vñ.

Ratio propositionis repetitæ à pronunciatis scriptura pen locum à contrario. Nullos sunt iusti. Ergo omnes sunt peccatores. Antecedens probatur per remotionem causarum iusticiae: que sunt reatum iudicium, voluntas & conatus sine praestandis facultatibus. Nam hæc tria ad iustas actiones requiriuntur. Cū enim dicit: Non est intelligens, regula iusticie tollitur, que

est rectum iudicium. Cum additur: Non est requirens Deum, negatur voluntas. Cum subiungitur: Omnes declinauerū (scilicet à recta iusticie via) & inutiles facti sunt, videlicet quod non sūt qui faciat bonitatem, (scilicet in iuxta sententiam legis) & ne unus quidem, conatus seu prestandi facultas admittitur.

Loquitur autem hic Paulus de homine qualis sūt per naturam, non per gratiam. Deinde loquitur non de iusticia fidei sed operum. David enim cum hac diceret, absque omni dubio iustus fide fuit, et si legis operibus non fuit iustus. Observetur hoc loco validissimum argumentum aduersus assertores liberi arbitrij, quod ad iusticiam spiritualēm attinet. Quatenus enim homo sibi relinquitur extra gratiam, nullū es prorsus in actionibus salutis liberum relinquitur arbitrium. Quare monemur nostra corruptionis, ut agnita natura infirmitate, cōfugiamus ad verbum, quo formetur iudicium nostrum, petamus Spiritum sanctum, ut & voluntatem flectat, & vires prestandit que ipsi grata sunt, suppeditet.

Sepulcrum apertum guttur eorum, linguis suis dolorosè agebant.

Alio testimonio ex Psalmo. 5. desumto, propositionem cōfirmat. Expressit autem Apostolus sententiam Propheta ad verbum, nisi quod pro dolore agebant, ex Hebreo vertendū erat patientur vel blandientur, sed Paulus secutus septuaginta interpres, genus pro specie posuit. Blandicia enim dolis & fraudibus destinantur. Sensus autem Psalmi hac comparatione absoluitur. Quemadmodum ex cadauere putrido, aperto sepulcro factores pestilentes exhalant: ita ex corde impiorum per guttur, quasi per apertum ostium mala proficiuntur.

Venenum aspidum sub labijs eorum.

Hoc testimonium ex Psal. 140. desumū est, cuius sensus est: ita impiorū perniciosa & lethifera est oratio, ut veneno aspidū oblitera labra videantur. Afflatur enim exitū & mors per impiorum mendacia, maledicta, calumnias, obrectationes &c.

Quorum

Quorum os maledictione & amaritudine plenum.

Hoc testimonium ex Psalmo 10. est de sumptum, quo id quod figurare dixit, ex Psalmo 140. sine figura dicit.

Veloce pedes eorum ad effundēdum sanguinem, contritio & calamitas in vijs eorum, & viam pacis non nouerunt.

Hoc Esiae testimonium est ex cap. 59. quo testimonio impiorum studium describitur. Grecus habet δέ τις, id est, acutis, ut sit metalepsis. Nam per acutum penetrabile, per hoc velox intelligitur.

Non est timor ante oculos eorum.

Hoc admodum appositi ex Psalmo 36. adiungitur, ut impietatis fons monstretur, qui est carere timore Dei.

Iam in summam contrahamus descriptionem, in qua Paulus depravata natura imaginem proponit.

P R I M U M , adimitur homini iusticia. S E C U N D O , intelligentia . T E R T I O , tribuitur homini depravata voluntas. Q U A R T O , omnes eadem turpitudine inuoluuntur. Q V I N T O , metaphoricas picturis ostenditur, quibus potissimum vi- tis laborent homines nondum renati. S E X T O , adimitur homini fons omnis virtutis timor Dei. Tametsi autem in singulis hominibus haec flagitia non emergunt, hydra tamen ista in singulorum pectoribus, que nondum sunt fide purgata, latet.

Scimus autem, quod quæcunque lex dicit, ijs qui in lege sunt, dicat.

Anthypophora occurrit exceptioni Iudeorum, qui adducta testimonia Prophetica in gentes torserunt, quasi ad se non pertinerent. Verum istam hypocriticam exceptionem euerit hoc modo:

Lex que dicit, ijs dicit quibus est lata.

Est autem Iudeis lata. Proinde

Quæ dicit lex, Iudeis dicit. Prophetica ergo testi-

monia adducta, non solum ad gentes, verum etiam ad Iudeos redarguendos pertinent. Lex hoc loco generaliter accipitur pro doctrina Mosis & Prophetarum. In lege esse dicuntur, quibus lex lata est.

Vt omne os obstruatur, & obnoxius fiat totus mundus Deo.

Finis cur uniuersum genus humanum reum peccatis peragat scriptura, videlicet ut mundus reus esse compriatur, ut qui nihil possit pretendere, quin irre sit damnabilis.

Obstruere os, metonymice est ita reum aliquem rationibus & testimoniis conuincere, ut ne verbum quidem habeat quod contradicat, & excusationem iustam se habere nullam fateatur.

Propterea ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo.

Conclusio refutationis praecedentium, & repetitio propositionis uniuersalis, qua est: Nullus homo iustificabitur ex operibus legis coram Deo, cuius propositionis ratio est, quod opera legis a nullo mortalium perfecte praestentur, quemadmodum copiose hactenus in refutatione praecedentium demonstratum est. Opera legis sunt, qua lex sine scripta sine non scripta precipit & requirit ab omni homine, qua si praestarentur, vere iustificarent. Nam sunt ipsissima iusticia norma. Qui hec interpretantur de ceremoniis nihil afferunt. Nam Paulus in hac tota confutatione de pietate erga Deum & iusticia inter homines locutus est. Nemo ergo iustificatur operibus ullis, hoc est, nemo est qui operum perfectione & integritate ita satisfacit legis, ut ob opera suam erit censetur iustus coram Deo. Hæc sententia est verborum Pauli. Verum cum Iacobus dicit: Hominem iustificari operibus, sentit hominem non fieri, sed declarari iustum per opera, quod verissimum est, iuxta illud: Qui facit iustitiam, iustus est. Item, Arbor bona facit bonum fructum.

fructum. Ut ergo fructus bonitatem arboris indicat: ita opera bona, fide iusticiam ostendunt.

Per legem enim agnitus peccati.

Ratio propositionis à contrario effectu. Per legem est agnitus peccati. Igitur per legem non est iustitia.

Observetur hic usus legis diuinae, qui est reuelare peccatum, & cum peccato iram Dei & damnationem meritam. Verum ne legis damnatoriae sententiae obnoxii pereamus, surcurrit Euangelium: quod hortatur nos ad penitentiam seu conuersionem, proponit iusticiam gratuitam, de qua plenissima disputatio sequitur.

Nunc vero absq; lege iusticia Dei manifestata est.

Apostolus refutatis praividicis, quae sue cause, hoc est, gratuita iustificationi obstatre videbantur, & collecta conclusione: Quod omnes homines sunt rei, nec possint ex operibus legis iustificari, principalem propositionem de iusticia fidei (quam in fine exordi attigit) aggreditur, ac PRIMVM iusta expositione docet, qualis sit iusticia fidei. DE INDE eandem in propositione colligit, ac eam methodo confirmatoria munit. Quoniam autem instituta exposicio multas circumstantias, quas Rethores elementa expositionis appellant, continet: eas priusquam ad textus enarrationem accedam, nude & breuiter recensabo, quo distinctius mysterium iustificationis gratuitae, intelligi possit: quod prorsus rationi humanae occultum manet, donec face verbi cœlestis praetensa, Spiritus sancti gratia mēs nostra illuminetur, quod cum sit, hac disputatio de gratuitate iustificatione suauissima & facilima redditur.

PRIMA igitur circumstantia distinctionis est, qua iusticia legis à iusticia fidei separatur. Iusticia legis est ex lege, iusticia fidei est absque lege.

SECUNDA circumstantia est causa, videlicet quod iusticia fidei dicatur Dei iusticia, ut qua Deo probetur, & qua

F y.

Deum autorem habeat.

TERTIA circumstantia est comprobationis. Afferit enim Paulus, fides iusticiam habere testimonium Mosis & Prophetarum.

QUARTA circumstantia est instrumenti, quo homini hac Dei iusticia applicatur. Eam enim fide obtineri affirmat.

QVINTA circumstantia universalis beneficij est. Affirmat enim Apostolus, ad hanc Dei iusticiam omnes credentes sine discrimine admitti.

SEXTA circumstantia, est ex equationis omnium hominum, quo ad meritum attinet, videlicet quod omnibus sit meritum mortis & damnationis, atque ideo non esse causam, cur unus alius in gratiae perceptione praferatur.

SEPTIMA circumstantia, est exclusionis omnis meriti humani, adeo quod omnes destituantur gloria Dei.

OCTAVA circumstantia, est causa principalis efficientis, qua est gratia & favor Dei.

NONA circumstantia, est forma iusticia fidei, qua est auctoritate per Iesum Christum, qua fide possidetur.

DECIMA circumstantia est materia. Est enim huic iusticie materia sanguis Christi, hoc est, victimam cum tota obedientia cum crucis tum legis.

VNDECIMA circumstantia est temporis duplicitis, hoc est, & eius quod praecessit aduentum Christi in carnem, & eius quod postea secutum est, & sequetur usque ad consummationem seculi. Nam ut homines ante Christum exhibuit quot crediderunt, hac fides iusticia placuerunt Deo: ita post Christum exhibuit eadem fides iusticia Deo probatur.

DVODECIMA circumstantia & ultima, est finis duplicitis huic iusticie, PRIORIS qualem, ut soli Deo tribuatur laus iusticie, POSTERIORIS vero, ut omne humanum meritum conicescat & omnis gloriatio humana excludatur.

Has circumstantias omnes continet hac Pauli expositio, quibus rite perpensis a p[ro]p[ter]is lectoribus, gratuita iustificationis doctrina

doctrina facilius intelligi & iudicari poterit, quarum singu-
las in textus enarratione fusi explicabimus.

Nunc autem absq; lege iusticia Dei manifestata est.

Hicce verbis prima & secunda circumstantia exprimitur.
P R I M A, quod iusticia legis sit diversa à iusticia fisci, id quod
 differentia hac significatur, Absque lege, ita enim colligit **A-
 postolus**: Postquam ex lege non est iusticia, proponitur in E-
 uangelio alia iusticia, quæ ex lege non est. Teneatur ergo om-
 nium primum hec differentia inter iusticiam legalem & iu-
 sticiam Euangelicam, quod illa ex lege sit, hac abq; lege. Vn-
 de hac certissima doctrina sequitur: quod lex seu legis opera,
 neq; sint principium, neq; causa, neq; pars, neque forma, neque
 consummatio iusticie Euangelica, qua credentes iustificari
 consistunt coram Deo. **S E C V N D A** circumstantia hic expre-
 sa est, quod Euangelica iusticia sit iusticia Dei, ut quæ Deo
 accepta sit & probetur, Deumq; autorem habeat non homi-
 nem. **Hoc Paulus ad Philippenses 3.** hicce verbis declarat:
 Non habens meam iusticiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex
 fide I E S V C H R I S T I, quæ est Dei iusticia in fide. Quod
 autem Osiander interpretatur hic Dei iusticiam, qua Deus
 ipse essentialiter est iustus, refellitur in hac ipsa expositione in
 nona circumstantia, ubi Paulus formam huius iusticie facit
 ἀπὸ οὐτερού, quæ est in Christo Iesu, & infra ubi apertissime
 dicit, nos iustos fieri imputazione obedientie Christi. Cum au-
 tem audimus Dei iusticiam nobis promitti, duo obseruemus,
 V N V M, quantum decus sit, quantaq; dignitas iusticie fisci, que
 ab ipso Deo proficiscitur autore. **A L T E R V M**, quod illam fa-
 cile consequi valeamus, cum à Deo gratis conseratur, cui
 omnia sunt possibilia. **I A M** particulas, quibus Paulus annexit
 hanc expositionem, conclusioni proximæ videamus, ita enim
 ait: Nunc autem absque lege, ac si dicat: Cum iam palam est,
 omnes homines esse peccatores & iniustos, atque adeo nullam
 homini contingere ex lege iusticiam, sequitur aliam queren-

F ii.

dam esse iustitiam, ijs qui nolunt in suis peccatis perire, atque hanc Dei esse debere hac ratione manifestum euadit: *Quis quis iustificatur, aut propria iusticia, aut Dei iusticia iustificetur oportet.* Nam alias iusticia formas verbum Dei non agnoscit. Sed iam ostensum est, neminem iustificari ex operibus. Proinde necesse est, ut quicunque iustificabitur, Dei iusticia opus habeat, qua sibi imputata, iustus coram Deo censeatur.

Manifestari, hoc loco est rationib. & testimonis scripture ostendit, sicut ipse Apostolus se interpretatur verbis sequentibus.

Testimonium habens à lege & Prophetis.

Tertia circumstantia expositionis Paulina de gratuitia iusticia, videlicet quod sit comprobata testimonio legis & Prophetarum. Est autem hæc circumstantia addita propter eos, qui doctrinam iustificationis gratuitæ tanquam nouam aspernabantur, quorum obiectionem anticipat Paulus, ne absentis doctrina in calumniam ab hostibus raperetur. Admoneamur igitur exemplo Pauli, ne quicquam in Ecclesia doceamus, nisi quod testimonio Prophetico & Apostolico comprobare poterimus. Admoneamur quoque, quod doctrina iusticie gratuitæ non sit recens nata, sed quod fuerit perpetua Ecclesia doctrina omnibus temporibus.

Obseruetur ἀντανάκλασις in vocabulo legis. Nam cum dicitur, sine lege, opera legis intelliguntur, cum rursus dicitur: Testimonium habens à lege, legis nomen opponitur Prophetis, & ipsum Mosen seu penteteucon complebitur, cuius universa doctrina ad quatuor capitula reuocari potest, quæ sunt historia, regula vita, promissiones & comminationes legales, & fædus gratie cum suis Sacramentis, in quo fædere huius gratuitæ iusticia promissio continetur. Habet autem Moses, de hac gratuitæ iusticia tria testimoniorum genera. PRIMUS, Aperta dicta, quale est hoc: Semen mulieris conteret caput serpentis. Iterum, Benedicentur in semine tuo omnes gentes. DEINDE, typos, quibus adumbratur hoc Dei donum,

ut sacrificia patrum, que fuerunt aspectabiles quedam conciones de materia huissi iusticie, videlicet Christi victimæ. TERTIO, exempla ut Abel, Enoch, Noë, Abraham, &c. de quo scriptum est: Credidit Abraham Deo, & imputatum est illis ad iusticiam. plura de testimonij legis & Prophetarum in quarto dicentur.

Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi.

Hac est quarta expositionis circumstantia, de instrumento quo apprehenditur gratuita iusticia. Est autem instrumentum apprehendens seu recipiens fides Iesu Christi, hoc est, fiducia promissionis qua nimirum merito Christi. Observetur proinde hic discrimen inter illud quod nos iustificat, & inter instrumentum quo apprehendimus iusticiam. Illud quod nos iustificat est iusticia Dei Iesu Christi, qui nobis natus est a Deo iustitia, huius enim iusticia, que a Deo dicitur, creditis imputatur. Instrumentum autem quo hanc iusticiam apprehendimus est fides, hoc est, fiducia promissa misericordie seu promise iusticia. Fides itaque proprie loquendo neque est principium, neque materia neque forma iusticie gratuitæ, sed tantum instrumentum ac veluti manus quadam, qua iusticia hac gratuita per verbum oblata accipitur.

In omnes & super omnes qui credunt.

Hec quinta circumstantia beneficium gratuite iusticie universalis esse docet. Nemo enim a gratiâ iusticia excluditur qui eam fide amplecti non recusat. Offertur quidem omnibus promiscue fide accipienda, sed fide vacui, sua culpa & ingratisudine pereunt, iuxta illud: *Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum.* Consolabitur ergo nos hac circumstantia contra tentationem particularitatis.

Non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt & destituuntur gloria Dei.

Hac septima circumstantia rationem continet quinta. Dixit

F. iiiij.

injusticiam Dei extendere se in omnes & super omnes qui credunt, quo dicto excludit non credentes, cuius exclusionis ratio est ex aequatio omnium hominum, quo ad meritum mortis quod est peccatum. Nam omnes peccauerunt & reisunt, nec est quisquam qui suis viribus a sequi poterit metam propositam, immortalitatis gloriam, sed omnes veneno peccati infecti, in ipso cursu deficiunt. Hac interpretatio summa est à propria significacione græca vocis qua hic Paulus utitur.

Iustificantur autem gratis ipius gratia.

Septima & octava circumstantie, qua sunt meriti exclusio à parte nostra & causa iustificationis in Deo. Cum gratis nos iustificari dicit, meritum excludit, non Christi, sed nostrum. Semper enim hec particula, Gratus, nostro opponitur merito, non Christi. Græca vox δωρεὰ, accusatius est, & subintelligitur κατὰ, ut sit sensus: Iustificamur dono gratuito sine omni nostro merito, causa in Deo sequitur, cum ait: Ipsiis gratia. Ut autem vox, Gratia, solum favorem Dei & misericordiam iusticie causam facit: ita omne humanum meritum excludit. Nam ut vere Augustinus ait: Gratia est nullo modo, que non gratuita omni modo. Quod enim est ex gratia, donum, quod ex operibus, est debitum.

Observetur hic prima & principalis iustificationis nostra causa, gratia Dei, qua gratia est ultronea bencuolentia & euclonia Dei. Vnde pie admodum hoc loco Ambrosius, Iustificati, inquit, sunt, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide dono Dei iustificati sunt. Basilius Magnus in oratione de humilitate, in qua homini adimit omnem glorandi materiam, dicit, quod nulli gloriari possint de iusticia μόνη τισει δικαιούμενοι, & Chrysostomus non minus eleganter in hunc ipsum locum: Non homo est, qui operatur hoc ut defatigetur: Sed Deus qui omnia potest. Hinc patet, quod sanctis patribus ha orationes: hominem iustificari gratis, & hominem sola fide iustificari, equipolleant. Preterea obseruetur etiam refutatio illustris

illustris omnium hominum, qui villa opera, sine precedant fidem, sive sequantur, inter causas iustificationis ponunt.

Per redemtionem quæ est in C H R I S T O I E S V.

Nona circumstantia, quæ est forma iustificationis gratuitæ, nempe redemtio per Iesum Christum, quæ consistit in absolutione à peccato, in imputatione iusticie Christi, & acceptatione credentis ad vitam eternam. Vox Græca ἀπολύτρωσις significat propriæ redemtionem captiui, persoluto pro eius capite precio. Quare per redemtionem tota obedientia Christi intelligenda est crucis & legis. Unde redemerit nos Christus explicat Paulus ad Galatas: Christus redemit nos à maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Patri igitur precium soluit, quod iusticia Dei requirebat, à potestate Diaboli nos eripuit, tanquam è lictoris manu, qui hominem tantisper reum mortis detinet, donec iussu magistratus iubetur eum dimittere, soluto non lictori, sed ei qui Iesus erat, precio.

Quem proposuit Deus propitiatorium in sanguine eius.

Exponit quomodo per Christum pars sit redemtio, nimirum quod suo sanguine emundauerit nos à peccatis, atque hoc est decima circumstantia presentis expositionis, in qua notatur materia iustificationis, videlicet sanguis Christi, hoc est, victimæ atque adeo tota obedientia Christi, quæ nobis fit meritoria ad salutem, quando eam fide apprehendimus, cum enim filius Dei peccata nostra tegens suo sanguine placat offenditum patrem. Hæc est summa sententia Paulina, quæ ut nobis magis dulcescat, analysi quadam retexenda est. Primo itaque loco ait, Deum proposuisse Christum propitiatorium, quibus verbis typum veteris propitiatory, de quo Exodi 25. Christo dulcissime accommodat. P R I M V M mandat Deus, ut Moses faciat propitiatorium ex auro mundo, hoc est, laminam auream. Deinde eius usum ostendit, dum inquit: Po-

nes propitiatorum super arcam superne, & in arca pones testimoniū quod dabo tibi. Hunc typum Iohannes primo prima, & in 4. prima explicat, quod & Paulus hoc loco facit: Quemadmodum enim operculo illo seu propitiatorio tegebatur lex in arca, ita Christus in Ecclesia tegit, abscondit & expiat peccata nostra, ut lex amplius non accuset nec damnet eos, quorum peccata expiat sanguis Christi. Illi enim Deum patrem proprium & placatum propter hoc propitiatorium habent. Admonet igitur appellatio propitiatorij nos de dubiis, nempe de ira Dei, & de remedio aduersus iram Dei in propitiatore Iesu Christo. DE INDE verbum, Proposuit, significat quod Christus Deus & homo sit ordinatus & constitutus a Deo Pontifex. Sicut enim Mosis propitiatorium ordinatione & mandato Dei arca impositum erat, ita hic noster Dominus IESUS CHRISTUS sacerdos Ecclesie a Deo constitutus est, idq; in eternum, secundum ordinem Melchizedech, ut David & Epistola ad Hebreos testantur. PRÆTEREA hic fit mentio sacrificij huius sacerdotis, & simul fæderis quod sanguine ipsius sancitum est: Meminit autem sanguinis Apostolus, ut ad typum respiciamus. In veterienim populo nulla siebat remissio sine sanguine, & sanguine populus in confirmationem fæderis aspergebatur: Ita hunc typum accommodat Apostolus ad Christum, qui suo sanguine intrat in sancta sanctorum redēctione aeterna inuenta, quemadmodum fuse & luculenter hic typus in Epistola ad Hebreos explicatur. Ad hanc applicationis meminit Apostolus, cum inquit: Per fidem. Nam applicatio sacrificij Christi ac aspergō sanguinis, huius nouifæderis super nos sit, quando in hunc propitiatorem credimus, qui offert pro nobis suamerita, persoluit pœnam, & applicat suamerita omnibus credētibus. Huc illud Iohan. 17. Ego me pro eis sanctifico.

Ex his veluti elementis definitio sacerdotis Christi huiusmodi extrahi potest: Christus est sacerdos a Deo constitutus, ut sua ultima propitium nobis reddat patrem, ac sanguine

sanguine suo tegat & aboleat reatum omnium, qui ad ipsum firma fiducia configunt, ac tandem eos vita eterna & immortalitatis gloria donet. Non inutile videtur hoc loco distinguere quafdam appellations, quibus et si eadem res significatur, ratione tamen aliqua est distinctio. Appellations autem ha sunt: *Sacerdos, Mediator, Propitiator, Redemptor, quæ appellations gradibus quibusdam Christi officium & merita nobis ob oculos ponunt.*

SACERDOTIS appellatio generalis est, quæ significat quod Christus sit constitutus in iis quæ ad Deum pertinent, ut ex epistola ad Hebreos patet: *Nam illud commune veterum sacerdotum officium fuit.*

MEDIATORIS appellatio, propriam sacerdotis Christi notam indicat, quæ est ut se inter Deum offendimus, & homines qui offenderunt, interponat, ut qui consors sit utriusque partis, Deo enim vera divinitate, hominibus vera humanitate coniunctus est.

PROPICIATOR dicitur ab effectu sacrificij sacerdotis. Nam Deum iratum placat, ipsum nobis conciliat, factus propitiatio pro peccatis nostris.

Postremo REDEMTOR dicitur ob fructum, qui ad nos homines venit, ex eo quod Deus placatus fit. Per **CHRISTI** enim sacrificium placato patre manumisstumur à iure peccati, liberamur à morte & damnatione, & tandem donabimur eterna vita, idque nullis alijs meritis quam unici nostri Sacerdotis, Mediatoris, Propitiatoris & Redemptoris beneficio.

Ad declarandam iusticiam per remissionem peccatorum prius factorum, quæ Deus tolerauit ad declarandam iusticiam suam in praesenti tempore.

Undecima circumstantia de efficacia victimæ Christi, eam enim non solum efficacem esse dicit ad peccata eorum, qui post Christum exhibitum fuerunt delenda. Verum etiam ad de-

lenda peccata prius facta, hoc est, eorum hominum qui fuerunt ante Christum exhibitum. Atque hoc est, quod in Apocalypsi dicitur: Agnus occisus est ab initio mundi. Et si autem hoc in typo, id est, in sacrificijs factum est: Virtus tamen eius infinita est, qui finito est passus tempore. Peraq^{ue} enim patres qui fuerunt in testamento veteri, & eos qui in Christum exhibitum credunt, idem Christi sanguis a peccato mundat.

Vocat itaq^{ue} hoc loco peccata præterita seu prius facta, peccata omnium patrum, qui fuerunt ante Christum exhibitum, quia Deus toleravit, id est, remisit propter Christi victimam. Est proinde Monachorum in somnum de lymbo patrum detestandum, ut contumeliosum in sanguinem C H R I S T I , & verè statuendum aq^{ue} saluatum esse Abelem atque Cornelium.

In hoc ut sit ipse iustus, iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.

Duodecima circumstantia, ut Deo soli tribuatur iusticia laus, qui solus iustificat, id est, absolvit a reatu imputata Christi iusticia, cum quis credit in Christum propitiatorem.

Hic obserua unde, per quem, & quomodo contingat iusticia homini, qua homo acceptus est coram Deo, videlicet iusticia Christi a Deo patre imputata credenti.

Vbi igitur gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? operum? non. Sed per legem fidei.

Dnas conclusiones ex superioribus colligit. V N A M , neminem posse gloriari coram Deo ob iusticiam operum. A L T E R A M , iusticiam esse ex fide sine operibus. Priorem interrogations schemate insert: Vbi, inquiens, est gloriatio? Exclusa est. Hac subiellione veluti parta victoria insultat aduersus eos, qui de legis iusticia gloriabantur, & præ se gentes contemnebant. Inferi enim ex dictis: omnem gloriationem carnis exclusam esse, ut statuatur iusticia fidei, quæ fides non de suo gloriatur merito, sed alienum prædicat beneficium. Figurata hac locutio

locutio perinde valet ac si dixisset simpliciter: *Nemo potest gloriari coram Deo, propterea quod nemo iustificatur operibus legis.* Nam cum gloria sit decus virtutis seu factorum praclare gestorum, gloriatio hoc loco est fiducia meriti & operum. Facit hic Paulus duplicem legem, ut illustrior sit antithesis, **V N A M** operum, quam decalogus docet, **A L T E R A M** fidei, quam Euangelium docet. Neque enim hic aliud lex operum est, quam opera, neq; lex fidei aliud quam fides. Hic ergo obseruetur unum ex precipiis axiomatis doctrinae Ecclesiae, videlicet quod omnis meritorum fiducia in iustificatione hominis coram Deo exclusa sit.

Arbitramur igitur fide iustificari hominem absq; operibus legis.

Secunda conclusio ex superiorib. collecta, que & principaliis propositio est, & status prima partis Epistole. Hanc propositionem antea in primo attigit, & deinde in hoc tertio longa expositione tractauit, Nunc verò ipsam colligit & validius infert, postquam declarauit, & firmissimis rationibus coniicit, neminem ex operibus legis iustificari posse. Hac enim vis verbi Graci est, quo in collectione Paulus viritur. λογίζεσθα, inquit, hoc est, colligimus, & subductis rationibus concludimus, ac si dicat: Cum verbum Dei tantum duplicem iusticiam proponit homini, nempe legis & fidei, hominis & Dei, quarum altera hominem peccatorem iustificari necesse sit, Et iam immotis rationibus demonstratum est, neminem posse legis seu propria iusticia iustificari coram Deo. Sequitur, omnes qui iustificantur, fidei iusticia, qua est Dei, iustificari. Atque hac sententia simplicissima est huius conclusionis, que ut nobis magis dulcescat, aliquot colligam ex ea hypothesis, quibus illustrior hec de iustificatione doctrina fiat. Harum **P R I M A** sit, de qua aliquoties supra dictum est, quod alia sit legis, alia fidei iusticia, quarum illa ex operibus, hec sine operibus continet. Cum enim hominem dicit iustificari absque operibus, ma-

nif estie discrimin facit inter legis & fidei iusticiam, Unde & nos discamus non confundere operum iusticiam cum iusticia fidei.

S E C V N D A hypothesis, quam hæc conclusio nobis suppedittat, est quod Christiana iusticia non partim operibus, partim fidei naturatur, sed quod sit fidei tantum. Cum enim dicit: *absque operibus, manifeste docet Apostolus iusticiam Euangely ex fide & operibus, tanquam ex partibus eam constitutis, minime constare.* Hac ergo hypothesis aperte refutantur pontificij, qui iusticiam Christianam ex fide & operibus componunt.

T E R T I A hypothesis, quod omne meritum humanum ab hac Euangely iusticia excludatur. Meritum enim aliunde prouenire non potest quam ex operibus, que cum excluduntur ab hac iusticia, manifestum est meritum excludi. Non enim fieri potest, ut sit effectus sine causa.

Q V A R T A hypothesis, quod iusticia Euangely sit ex fide, hoc est, fiducia Mediatoris. Hæc hypothesis testatur hanc fidei iusticiam non esse qualitatem in nobis, sed donum Dei, nempe imputationem iusticie Christi, que fide accipitur.

Q V I N T A, *Quod hæc fidei iusticia omnibus promiscue offeratur, Cum ep̄im dicit ἀνθρώποι, indefinite sine aliquo articulo neminem excludi ab hac iusticia, qui eam fide amplecti non recusat, significat.*

S E X T A, *Quod hominem iustificari fide sit cum absoluī à peccato, donari iusticia Christi, & acceptari ad vitam eternam gratis propter Christum. Nam cum dicit hominem iustificari absque operibus legis, clare docet, iustificari non significare iustum ex iniusto fieri per suam iusticiam, que sane esse nequit sine operibus legis. Cum ergo id fide tantum fieri dicat Apostolus, Christi iusticiam proponit, quam in conuersione fides apprehendit. Hæc hypothesis latius in quarto, quinto, decimo capitibus huius Epistole explicatur, similiter in Epistolis ad Galatas & Ephefios.*

SEPTIMA hypothesis est confutatio erroris eorum, qui per opera legis tantum ceremonias Mosaicas intelligunt, cum presentem conclusionem Apostolus ex superioribus colligat, in quibus homines ita reos peregit, quod ne unus quidem sit, qui ex operibus legis iustificari possit. Nam cum dicit λογιζόμεθα, non significat opinionem incertam, sed persuasum firmam, que quasi rationibus subductis & explicatis, deducta est.

An Iudeorum Deus tantum? an non & gentium? certe & gentium. Quandoquidem unus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.

Prolepsis est. Nam anticipat obiectionem Iudeorum, qui sibi solis hanc vendicarunt gloriam, quasi Deus solos Iudeos respiceret, eosq; tantum suos agnosceret, atque ideo pertinere ad se solos gratuitæ iustificationis beneficium, gloriabantur. Verum hanc inanem fiduciam adimit Apostolus Iudeis, ostendens nullum discriminem esse, nec in Deo, qui unus est tantum, nec in hominibus, qui eiusdem Dei sunt populus. Quare gratuitæ iustificationis beneficium non minus ad gentes quam ad Iudeos pertinere concludit. Atq; hoc est quod supra in expositione quoq; in quinta circumstantia attigit, ubi asserit Apostolus, iusticiam Dei per fidem Iesu Christi extendere se in omnes & super omnes qui credunt. Hoc ipsum iusta disputatione prosequitur in 9. 10. & 11. capitibus. Nam istorum capitulum scopus est, ut doceatur beneficium Christi universale esse. Porro metonymia qua circumcisione pro Iudeis, & præputium pro gentibus ponitur, usitata est Hebreis, qui sapissime nomen signi ad rem signatam, nunc presentem cum signo, nunc tantum signo representatam transferunt.

Observetur hoc loco diligenter hac Pauli distributio, qua & occurrit tentationi particularitatis, & admonet nos fidei, qua pmisce omnib. oblatū beneficium accipitur & possidetur.

Legem igitur inanem facimus per fidem? Absit.
Sed legem stabilimus.

Obiectionis huius hic est sensus. Si fidei doctrina veram iustificandi rationem & unicam continet, video ut irrita lex, quae operum iusticiam requirit, & promittit vitam omnibus obseruantibus eam. Paulus hanc consecutionem negat, & asserit legem stabiliri per fidem. Sed huius assertionis hic nullam causam reddit, ne confirmationem nimirum à propositione disuellat. Verum in decimo capite hanc rationem reddit, quia Christus est finis legis (id est, quod lex quasi extreum requirit) in iusticiam omni credenti. Hoc autem ut intelligatur clarius, sciendum est quod finis legis, & quasi ultima eius voluntas sit, iustificare eos, qui ipsam obseruant, quo iustificati vitam ingrediantur, iuxta illud: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Verum quo minus assequatur lex quod querit, non impedit legis ulla qualitas, sed communis natura humana corruptio, & carnis nostra viciositas. Quomodo igitur stabilitur lex? Viciositas carnis nostra & communis corruptioni ita medetur Christus, ut eius iusticia nobis imputata per fidem, finem legis consequamur, propterea quod Christus pro nobis legem implevit, factus sit nobis iusticia, 1. Corinth. 1. Hanc esse sententiam Pauli loci peristasis ostendit, & testimonium Chrysostomi, cuius verba haec sunt: Quodnam igitur legis opus est? & cuius causa omnia agit? Ut hominem faciat iustum. Sed illa quidem hoc non potuit, Omnes enim (ait) peccauerunt, fides vero veniens ipsum perfecit. Nam cum aliquis credit, simul iustus est. Igitur fides legis voluntate statuit, & propter quod omnia lex egit, hoc fides in finem perduxit. Non igitur legem irritam facit fides, sed stabilem reddit. Et Theodulus Syria Episcopus: Ecqua ratione fides stabilis legem, quia lex salutem impartire volens, non potest hoc prestare, fides autem saluat & aeternum beat.

Caput

Caput IIII.
Summa capituli quarti.

Ver exemplo Abrahæ alijsq; testimonijs iusticiam ex fide esse docet, ita & filios Abrahæ describit, & fidei naturam seu indolem in Abrahamico exemplo depingit.

Ordo & partes capituli quarti.

... Hoc caput duabus absoluuntur partibus, Argumentatione & Expositione. Argumentatione quidem confirmatur iustitia fidei, Expositione vero filii Abrahæ depinguntur & vis fidei ostenditur.

Exegesis quarti capituli, cum observatione doctrinarum.

Quid ergo dicemus patrem nostrum inuenisse secundum carnem.

Confirmationem orditum ab exemplo Abrahæ per procastalepsin. Nam Iudei qui impense Abrahami nomine intumecebant, opposuerunt Paulo Abrahamum, quem falso arbitrabatur operibus legis iustificatum. Verum istud exemplum & r̄is 5000 Rhetorica Paulus retorquet in ipsis, & inde primam & precipuam sue propositionis (contra eorum expectationem) confirmationem deponit. Quid, inquit, dicemus patrem nostrum Abrahamum inuenisse & adeptum esse secundum carnem, hoc est, ex operibus, quasi dicat, nihil prorsus ex operibus, Sed inuenit prætensa face promissionis divina, & accepit iusticiam manu fidei, non possedit per opera. Vocat autem hic Apostolus, secundum carnem, iusticiam operum, quandoquidem per ipsam carnem & vires carnis operamur. Quod autem quidam, secundum carnem, referunt ad Pa-

trem, non congruit huic loco, Nam Paulus seipsum interpretatur, inquiens :

Si enim Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quo glorietur, At non apud Deum.

Ratio est subauditæ inficiationis. Querit quid inuenierit Abraham secundum carnem? subintelligitur inficiatio, videlicet, quod nihil inuenierit secundum carnem, seu quod non fuerit iustificatus ex operibus. Huius inficiationis confirmationem petit à remotione effectus ad remotionem causæ, per argumentum modum, à destruccióne consequente. Si, inquit, Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriationem. Sed non habet gloriationem apud Deum. Proinde non est apud Deum operibus iustificatus.

Verum cum iam Abraham iustus à Deo pronunciatur, & operum iusticia coram Deo destituitur, sequitur ipsum fide iustificatum esse. Cum tantum haec duas iusticie formæ, legis videlicet & fidei, verbum Dei agnoscat.

Sed quomodo hoc argumentum particulare, pronunciatum uniuersale confirmare poterit? Ad hoc ita respondendum est, quod firmissima sit consecutio: Abraham est iustificatus fide absq; operibus. Ergo quotquot iustificantur, iustificari fide absque operibus necesse est.

Argumentum quidem videtur infirmum, ut quod ex particulari concludat uniuersale contra Dialecticorum legis. Verum consecutio ratio pèdet à causa constantia & equalitate. Deus enim qui iustificauit Abraham credentem, cum non sit personarum acceptor, equalis est omnibus. Proinde oës credentes iustificabit non secus quam Abrahā iustificauit. Perinde igitur valet argumentum Pauli, ac si dixisset, Eadem est ratio iustificandi in omnibus. Sed Abraham est iustificatus absq; operibus, Igitur & reliqui absque operibus iustificabuntur.

Quid enim dicit scriptura: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei in iusticiam.

Secundum argumentum à testimonio scriptura & exemplo

pto probato sumto. *Vt autem primo concludebatur iusticiam non esse ex operibus: ita hoc secundo iusticiam esse ex fide colligitur.* Argumentum hoc ideo valet, quia & exemplo approbato in subiecto approbatur res in genere, ex quo fit quod concinne ab exemplo per locum conjugatorum concludatur hoc modo:

Abraham credens Deo est iustus reputatus apud Deum. Ergo iusticia qua Abraham Deo approbatus est, ex fide prouenit. Hec hypothesis ad thesin transferendo est hoc modo: Quemadmodum Abraham iustificatus est, ita & alij iustificabuntur. Sed Abraham credens fides imputata est ad iusticiam, Ergo & alij credentibus fides imputatur ad iusticiam. Est enim eadem iustificationis ratio, & Deus est aequalis omnibus, iuxta normam sua iusticia & misericordie.

Porro ad clariorerum huius argumenti explicationem obseruandum in primis est, cur fides dicatur imputari in iusticiam, & quid sit imputari in iusticiam. Cum itaq; dicatur fides imputari in iusticiam, seu reputari pro iusticia, nequaquam ita accipiendo est, quasi fides ipsa, qua Euangelio creditur, in se reputetur ita pro iusticia, ut ea tanquam qualitate aut actione seu habitu aliquis sit iustus coram Deo. Verum ita intelligi oportet, quod fides reputetur pro iusticia, quatenus illa apprehendit iusticiam Christi, & eam ut suam sibi a Deo imputatam amplectitur. hoc etiam imputandi verbo confirmatur, quod ab Arithmetica sumptum est. Quemadmodum enim calculus non estimatur ex materia, nec per se quicquam valet, sed respectu linea in qua ponitur, estimationem capi: ita fides per se non habetur pro iusticia, sed respectu Dei, qui credens filij sui iusticiam assignat quasi eius propria esset. Non est ergo imputare, attribuere quod ex debito dandum est, sed est gratuito dare & assignare, quemadmodum Paulus ipse se declarat, cum inquit: Operanti merces non imputatur secundum gratiam, &c. Deinde in quinto definitur illa iusticia, que nobis imputatur esse obedientia Christi. Sicut

G iy.

ti ergo Plinius loquitur, cum ait: *Culpam nostram illis imputamus, id est, ascribimus illi culpam nostram, ita hic, cum Deus dicatur nobis imputare iusticiam, intelligendum est non de nostra quam habemus ipsi, sed de ea que nobis a Deo ascribiuntur.*

Habemus que sit vis & quis sit sensus argumenti Paulini: Nunc autem, quia duabus calumnis hoc pulcherrimum argumentum eludi solet, illis occurendum est. P R I O R calumnia est Indeorum, Papistarum P O S T E R I O R.

I V D A E I accusant Paulum male fidei, quod hoc testimonio ex 15. capite Genesios desumpto conetur probare iusticiam ex fide esse. Dicunt enim istum locum perperam torqueri ad Christum & vitam eternam, qui de terrena promissione, & multiplicatione seminis super terram concionatur. Sed inuidi isti falluntur committendo fallaciam compositionis & divisionis. Male enim separant praecedentia a sequentibus, non obseruantes plenam historiam, nec principale membrum historie, videlicet promissionem Dei, qua Deus Abrahamum in suam tutelam recipit, promittit salutem & benedictionem per semen promissum. Non ergo Abraham in promissionem multiplicandi seminis sui super terram tantum respexit, ut Iudei cauillantur, sed eam includit in illa priori tanquam partem in toto. Quare cum Abraham credendo oblatam gratiam amplectitur, perspicuum euadit, calumniam Iudaicam ut sycophanticam detestandam esse. Pronenit enim partim ex iniuria, partim ex ignorantia promissionis principalis, in qua aliae continentur.

P o s t e r i o r calumnia est P A P I S T A R V M & iusticiariorum, qui Iacobum cum Paulo committunt, ut iusticiam componant ex fide & operibus simul. Proferunt autem ex Iacobo hec verba: *Si autem scire vis o homo inanis, quod fides absq; operibus mortua est? Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est? offerens filium suum ad altare, Vides quod fides cooperata fuerit operibus eius, & ex operibus perfecta*

fecta fuerit, & impleta est scriptura, dicens: Credisit Abraham Deo, & imputatum est illi a*m* iusticiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis igitur quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.

Hoc testimonium Iacobi Papiste opponunt Paulo, & toti Evangelio, & audacter rei^{ct}ciunt a*υτ*ο*ν*o per solutum pro genere humano. Verum ne videantur contra Paulum ista discere, interpretantur Paulū de operibus ceremonialibus, Sed quam fæde hallucinentur paucis ostendam.

P R I M V M omnium obseruandus est scopus Iacobi, qui non disputat de iustificationis causa, cum status questionis a-pud ipsum sit, quo in loco habenda sit fides professio & iactatio sine operibus bonis. Quare hanc propositionem statuit: Fides ab*sq* operibus est mortua, hoc est, iactatio seu gloriatio de fide, cui non adiuncta sunt bona opera, vana & inanis est.

Hanc esse sententiam propositionis offendit compellatio. Vis autem scire homo x*ε*v*ε* inanis & vacue, qui nulla viua fide præditus es. Hanc propositionem confirmat exemplo Abraham desumto ex 22.cap. Genes. ubi manifeste loquitur scriptura non de iusticia gratuita, qua credentes Abraham imputata est, Sed de declaratione iusticie à suo proprio effectu, que in hominum oculos incurrit. Nam iusticiam gratuitam quindecim annis ante natum Isaac obtinuerat fide. Cum igitur Papiste quocunque se vertant non possunt efficere contranatura ordinem, ut sua causa prior sit effectus, frustra ex hoc loco contendunt, iusticiam qua iustificamur coram Deo, in operibus consistere. Verum quo omnis tollatur ambiguitas, placet ex aliis locum Genes. quem Iacobus adducit, examinare. Sunt autem haec Mosis verba:

Vocauit angelus D O M I N I Abraham secundo de corlo, Per me et ipsum iuravi dicit D O M I N V S, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito, propter me benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas, & velut arenam, quæ est in luto mari, possidebit semen tuum poras

inimicorum suorum, & benedicentur omnes gentes terra in semine tuo, quia obediisti vocimi eae.

Hoc testimonio confirmat Iacobus propositionem suam, ex quo firmissime colligam, quid iustificare Iacobum significare possit. Prædicatur Abraham ob obedientiam suam, quod paratus fuerit offerre filium, sit promissio seminis, & posteritatis numerosa, neque aliud habet iste locus in Genesi. Cum itaque Iacobus confirmat Abrahamum iustificatum operibus profecto aliud intelligere non potuit, quam Abrahamum fuisse iustificatum, hoc est prædicatum, ornatum, & amplissima promissione remuneratum propter obedientiam suam ex fide præstamat. Quod autem ab exemplo proposito infert Iacobus: Vides quod fides cooperata sit operibus illius, & ex operibus consummata est fides illius. Nihil aliud vult quam significare opera necessario fidem comitari, atque fidem consummari operibus, id est, manifestari hominibus seu demonstrari apud homines per obedientiam erga Deum, atque ideo fidem sine operibus esse inane spectrum, quod nequaquam meretur fidei appellationem. Quod autem addit, impletam esse scripturam quæ dicit: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est, Nihil aliud significat, quam declaratum esse iustitiam fidei per obedientiam operum. Impleri enim dicuntur idiotismo Hebraico, qua plenius exhibentur & ostenduntur & palam fiunt. Hinc tandem concludit Iacobus: Videris quod ex operibus iustificatur homo, hoc est, ex fructu cognoscitur & approbatur iustus, & non ex fide tantum, hoc est, nuda & inanis cognizione Dei. His ita explicatis iuxta analogiam fidei ex scopi cōsideratione & testimonij ex Genesi adducti vero sensu, breniger colligam firmam paralogismi papistici solutionem. Cum ergo obiciunt contra gratuitam iustificationem:

Fides absque operibus est mortua.

Ergo homo non iustificatur fide coram Deo absque operibus.

Respondeo

Respondeo duplē paralogismū committi, & utrumque equiuocationis esse. PRIMVM enim fides in doctrina Pauli de Iustificatione non significat tantum noticiam & assensum, sed proprię fiduciam in Deum, quod verè velit nobis prestare quod promittit per Euangelium, id quod ex descriptione fidei, quae sequitur in fine huius capituli, plenius constabit. Sed in Iacobō significat noticiam tantum historie & assensum, id quod quatuor rationibus ex Iacobō desumits, ostendam, quarum PRIMA sumitur ex his verbis: Si fidem, inquit, quis dicat se habere, opera autem non habeat. Quid aliud quād hoc loco potest Iacobus intelligere per fidem, quām inanem professionem & iactationem fidei, Vera enim fides & iustificans est, qua viuit iustus, & est efficax ad operandum. SECUNDA, Diaboli, inquit, credunt, & contremiscunt. Quid iam certus est quām Diabolos nullam misericordia Dei fiduciam habere, Non enim habent promissionem. Quare nequaquam veram fidem habere possunt, sed historicam tantum, unde contremiscunt, exhorrentes iustum Dei iudicium. TERTIA, Iacobus fidem, de qua agit, vocat mortuam, eamq; confert corpori exanimi, Sed fides Paulo est, qua credētes viuunt in fide filiū Dei, Galat. 2. QUARTA, Tu, inquit Iacobus, credis quod sit Deus, Ita sane credere est tantum historie noticiam habere, qua homines minime iustificari & nos testimoniū. Cur, inquit, Iacobus ita vitetur voce fidei? Respondeo. Loquitur ex hypothesi hypocritarum, qui suam inanem de fide iactantiam fidei nomine ornarunt.

ALTER paralogismus committitur in voce iustificandi, Paulus enim de iustificatione imputationis, Iacobus autem de iustificatione declarationis loquitur, ex quo clare apparet, Paulum & Iacobum non inter se pugnare, & fruolum esse commentum Papistarum, qui in Paulo per opera tantum ceremonias intelligunt. Verum Papistæ hac soluzione non contenti, ut hostes gratuitæ iustificationis, similem loquendi figuram ex quarto Mosis libro proferunt, ubi opera imputari in

injustiam afferuntur. Scriptum est enim de Phineo, quod zelo quodam heroico occiderit scortatorē ut scortum, quod factum David Psalm. 105. affirmat Phineus fuisse imputatum ad injustiam. Hac Davidis verbis torqueat Pontificis contra gratuitam iustificationem. Sed quia fide id faciunt facile est iudicare. Non possunt sane Sophistae isti inficiari, quin ad legis iusticiam requiratur plena legis obedientia. Sed in Phineo non viderimus nisi particularē factum ex zelo peculiari profectum, quod sane plenam legis obedientiam fuisse nemo dixerit, nisi quis partem & totum confuderit. Quid ergo dicendum, clara sunt Davidis verba, qui affirmat hunc zelum Phineus fuisse imputatum ad iusticiam? Si qualitatem facti Phineus respicimus, ex eo non est iustificatus Phineus, at si qualitatem personae cuius erat hoc factum attendimus, constat ex historia, quod Phineus fuerit iustus fide antea. Ex fide enim ex arsū hic zelus in sancto viro, ad impediendam turpitudinem in populo Dei, ne nomen Dei propter illam male audiret inter gentes. Opus igitur ab eo factum, imputatum est ei ad iusticiam, hoc est, habitum est iustum ac Deo placuit, quia ex fide profectum a iusta persona editum est in gloriam Dei. Ad hunc modum iudicandum est de aliorum sanctorum operibus ex fide factis. Multum enim refert attendere qua sit persona qua facit opus, quidq; opus per se valeat, & quo in loco censeatur post stabilitum fides iusticiam.

Porro regula quarum obseruatio prodest ad refutandas Papistarum argutias, alibi exposita sunt & declaratae.

His ita breviter annotatis, ad exemplum Abraham redēamus, ex quo omnia fere, quae in hoc capite sequuntur, extrahēta sunt. Paulus ut artifex duo considerat & examinat in exemplo proposito, videlicet factum in se, & circumstantia personae & facti: unde, ut ad summam omnia renocem, tria docemur, P R I M U M, quenam sit vera iustificans ratio. D E INDE, quenam sit vera fides indoles. P O S T R E M O, qualis vita credentis personae esse debeat. Et si autem his tribus capitibus

pluribus reliqua omnia continentur: tamen factum & circumstantias personae distinctius examinabimus, ut non solum habeamus vitæ speculum in sancto Abraham patre nostro, Verum etiam ut observatio studiois seruat in aliorum exemplorum tractatione & accommodatione ad usum.

Factum itaque Abraham in se docet sicut antea etiam dictum est, quod iustitia vera, qua Deo probamur, sit ex fide, qua gratuita & promissione credimus. Nam ut Abraham iustificatus, ita & alios iustificari est necesse. Non enim potest diversa esse iustificationis ratio, cum Deus equalis sit omnibus. Circumstantiae iustificati Abraham de pluribus & grauissimis rebus nos admonent, quarum præcipuas recitabo.

PRIMA est professionis vite Abraham ante iustificationem, qua testatur Abrahamum nullis suis meritis aut preparantibus suis operibus, sed sola gratia Dei receptum esse in gratiam. Quare & Paulus omnem ipsi materiam gloriandi ademit. Quid enim queso potuit idololatra mereri? Quae potuit merita congru habere quibus Deus moueretur ad conferendam ipsi gratiam? Confutat igitur hac circumstantia dogma de operibus preparantibus & meritis congruis.

SECUND A circumstantia est temporis, quo Abraham est fide iustificatus. Hac docet quod circumcisio non necessario requiratur ad iustificationem. Est enim Abraham antea iustificatus quam circumcisus, quod minime verum esset, si circumcisio iustificationis aut causa aut meritum aut pars aut consummatio fuisset.

TERTIA circumstantia est etiam temporis, qua docet iusticiam, qua ex fide est, promiscue ad omnes pertinere. Nam Abraham fide iustificatus est, antequam ullis notis externis discreti sint homines. Ex hac circumstantia, Prophetæ haud dubie conciones suas de vocatione gentium extruxerunt.

QUARTA circumstantia similiter est temporis, qua docet ritus Mosaicos non requiri ad iustificationem. Ut enim sine illis Abraham est iustificatus, ita qui eius exemplo iustifica-

buntur, eos non requirant ad iusticie vel cauſsam vel complementum.

QVINTA circumſtantia etiam eſt temporis, quæ docet ſine lege morali & operibus in decalogo preceptis contingere iuſticiam gratuitam. Nam cum Abraham exēplo iuſtificamur, qui fuit iuſtificatus annis multis, hoc eſt, 430. ante legem moralem diuinitus commendatam populo Iſraēlitico, fieri non poteſt, ut ex lege morali ſit iuſticia. Verum ſi quis obijcas legem moralem perpetuam eſſe, ideoq; ea non caruiffe Abrahamum? Reſponſio facilis eſt: Nulla merces debetur operibus niſi ex pacto Dei. Nō enim exiſtimandum eſt opera hominum intrinſeca aliqua dignitate meritoria eſſe, ſed acceptatione Dei & ratione pacti interpoſiti. Quare immota eſt hac ratio: Abraham iuſtificatus eſt fide promiſſionis ante editum pactum de operibus, videlicet, Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Proinde fide & non obedientia legis moralis eſt iuſtificatus Abraham.

SEXTA circumſtantia eſt fidei Abraham, quæ non eſt fortuita opinio aut inanis perſuasio, ſed certa πληροφορία, quæ nullis rationis argumentis cedit, immo contra omnem rationem aſſurgit, constantia promittentis Dei ſurmiſſiue nitens.

SEPTIMA circumſtantia eſt adiunctorum fidei Abrahamicæ, quæ docent Abrahāmi fidem non fuiffe vacuam bonis operibus, ſed adiunctam habuisse obedientiam erga Deum. Et ſi enim ſola fides apprehendit gratuitum beneficium: tamen ſuis naturalibus proprietatibus non eſt ſpolianda fides, quemadmodum in Abrahamo videmus, qui & gloriā Deo tribuit veritatis, & ei obediebit, paratus ad maſtandum filium unicum. Vnde diſcat pius, nihil ſibi carius eſſe debere obedientia erga Deum. & ſtudio bonorum operum, atque ideo Paulus diſcit, Christum eripuiſſe nos à præſenti ſeculo malo, & ad diſt finem, ut ſimus zelore bonorum operum. Proinde Abrahāmi obedientia nobis imitanda eſt, modo iure de patre noſtro Abrahamo gloriari voluerimus.

OCTAVA circumstantia, est viae øconomicæ in Abrahamo. Vocatus enim diuinitus Abraham, non abiecit curam familie, sed magis industrium se præbuit cum domi tum foris: quæres docet, øconomicam administrationem, diuiniarum iustum acquirendarum modum, cõtractus & legitima bella non impedire quo minus placeamus Deo, modo in earum rerum vñ vestigis patris nostri Abrahæ insisterimus.

NONA circumstantia, est fortunarum Abrahæ, que impy dogmatis Monachorum, qui perfectionem Christianam in mendicitate collocant, est refutatio. Nam cum Abraham testimonio Dei perfectus est pronunciatus, et si facultates haud mediocres habuerit, Sequitur perfectionem Christianam nequam in possessionem abdicatione sitam esse, immo hoc Abrahæ exemplum clare docet, in quo vera Christianaq; perfæctio sita est. Nam cum voci Dei obtemperat, paratus ad mactandum filium unigenitum, satis docet, eam demum perfectionem esse Christianam, cum quis credens Deo, omnia obedientie erga ipsum postponit, quemadmodum Abraham fecit.

DECIMA circumstantia est persecutionis Abrahæ, que docet Ecclesiam crucis subiectam, ut exerceatur fides & inuocatio.

VNDECIMA circumstantia, est inuicta fiducia Abrahæ aduersus varia scandalorum genera. Hic enim doloribus, hostium multitudine, & paucitate piorum non est fraterius, sed se fiducia liberationis gloriose in mediis erumnis sustentauit.

DVODECIMA circumstantia, est communis sortis piorum, videlicet quod tametsi amicus Dei predicetur: tamen communis sorti hominum, videlicet mortis subiectus erat: qui quidem non mortis affectum timuit, sed gloria cœlestis meditatione in media morte se erexit, ac animam sanctam spe immortalitatis Deo commendauit.

HÆC de circumstantijs persona Abrahæ adiçere placuit, ut nobis constet, quaratione Abraham dicatur credentium pater, nimis ut fidem & obedientiam huius sancti

Patriarche Christiani exprimant.

Operanti autem merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, Verum non operanti, sed credenti in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam.

Tertium argumentum sumtum à differentijs seu contrarijs definitionibus mercedis operum & iusticie fidei. Ponit autem hic Paulus duas propositiones, quae cum propositioni probanda accommodantur, hic conficitur syllogismus:

Imputatio gratuita non est operantis merces.

Iusticia credentis est imputatio gratuita.

Ergo, Iusticia credentis non est merces operantis.

Maior probatur per contrarium. Merces operantis, id est, ei qui aliquid operibus promeretur, datur ex debito. Igitur non est gratuita imputatio. Probatio hæc per concessionem Rhetoricam intelligenda est. Nequaquam enim Paulus sentit, quod quisquam ex debito fiat iustus reuera, sed que sit natura rerum indicat. Minor testimonio Mosis: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam, nimirum.

Ex conclusione infertur propositio probanda, nempe quod iusticia sit ex fide. Consequentia ex superioribus manifesta est, ubi proposuit Apostolus, iusticiam aut ex fide aut ex operibus esse. Cum itaque ex operibus non sit, sequitur eam ex fide esse. Hec vis est argumenti Paulini. Verum nos plures colligamus hypotheses ex verbis Apostoli. Harum PRIMA, de qua hic potissimum agitur, quod iusticia, qua iustificatur homo coram Deo, sit imputatio iusticie, quæ fide accipitur.

SECUNDA, Quod imputare sit aliquid ex gratia conferre, non ex debito tribuere. Imputare enim ex gratia, & ex debito tribuere, ex diametro pugnant.

TERTIA, quod merces propriè sit, quod debebatur ex merito, hoc est, debitis solutio. Et si pro genere, idq; frequentissime οὐνερδοχικῶς capitur, hoc est, pro quanis compensatione.

Hoc

Hoc genus, compensatio, quia duas habet formas, fit ut merces nunc pro debita, nunc pro indebita compensatione accipiantur. Cum dicetur, merces datur operanti, significatur debita compensatio, idq; intelligendum est & de bono & de malo opere. At alibi dicitur, Merces vestra copiosa est in cælis, significatur compensatio indebita, & gratis propter promissiōnem collata.

QVARTA, Quod gratia & debitum apud Paulum ita opponantur, ut de eodē dici non possint. Habent enim causas immediate contrarias.

QVINTA, Quod ut duplex iusticia est operum & fidei: ita illa debita, hæc gratuata appelleatur. Hec distinctione non habet hunc sensum, quod aliquis possit consequi iusticiam illam ex debito, sed rerum differentias facit, ut supra admonus, ut fidei iusticia intelligatur diversa esse à legis iusticia. Habent enim hæc iusticia formæ differentias specificas.

SEXTA, Quod impium iustificare sit remissis peccatis illum iustum facere per imputationem alienæ iusticie, nempe Christi. An non scriptura clamat: Qui condemnat iustum, & iustificat impium, uterque abominatio est coram Deo? Hoc igitur quomodo Deo conueniet? An is facit quod in alijs abominatur? Nullo modo. Alius enim Paulo aliud Prophete significat iustificandi verbum. Nam apud Prophetam iustificare est, sententia iudicaria nocentem absoluere, ne pœnas debitas luat, & nihil præterea. Verum apud Paulum, iustificari non solum est absolvere rem, ne suis reatus causa pœnas luat, verum etiam significat ex iniusto iustum facere, imputatione iusticie Christi.

SEPTIMA, hac oratione: Qui iustificat impium, significatur & qualis homo sit ante iusticia imputationem, nempe impius, & quod nulla merita congrui precedent iustificationem, sed ut à parte hominis mera precedat impietas, ita à parte Dei sola paterna benevolentia in filio.

OCTAVA, Enervatur hic dogma eorum, qui clamant, o-

pera necessaria ad salutem, quae salus, cum à iustificatione separari nequit, non habet alias causas aut merita, quam ipsa iustificatio. Hoc tamen fatendum est, quod opera necessario requirantur in iustificatis, ut iter inter medium, non ut causa aut merita.

NONA, Cum hic non operans & operans opponuntur, sciendum est, quod ut operans dicatur hoc loco, is qui suis operibus meretur iusticiam: ita non operans dicatur, qui operibus suis non meretur iusticiam; sed qui in gratuitam Dei bonitatem recumbit fide, quo iustus fiat, Cuius rei pulcherrimum exemplum proponitur in Paulo ipso ad Philippenses tertio, qui de seipso scribit hoc modo: *Omnia ut detrimentum reputo propter excellentem cognitionem CHRISTI IESV DOMINI mei, propter quem omnium iacturam passus sum, & omnia reputo ut reiectamenta, ut CHRISTO lucrificiam & inueniar in eo non habens meam iusticiam, qua est ex lege, sed eam qua est per fidem IESV CHRISTI.* Hic Apostolus non spoliat seipsum operibus bonis, sed fiduciam operum abicit, quo locus sit iusticia Dei, qua fide in IESVM CHRISTVM accipitur & possidetur.

Quemadmodum & David finit beatitudinem hominis, cui Deus imputat iusticiam absque operibus. Beati quorum remissae sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, Beatus vir cui non imputauerit Dominus peccatum.

Quartum argumentum ab autoritate Davidis & definitione iustificationis sumptum, cuius maior tantum ponitur cum sua probatione à coniugatis desumpta, hoc modo:

Beatus vir cui non imputatio iusticie absque operibus.

Iustificatio est beatitudo hominis.

Proinde, Iustificatio est imputatio iusticie absque operibus.

Probatur

Probatur maior hoc pacto: *Beatus est, cui est remissum, rectum, & non imputatum peccatum.* Ergo, *Beatitudo est remissio, rectio & non imputatio peccati.* At cui non imputatur peccatum, sed est remissum, illi verè iusticie imputatio imputatur ex gratia. Proinde, *Beatitudo est imputatio iusticia absque operibus.*

Porro *Psalmus Davidicus*, unde sumtum est hoc testimonium, didascalicus est, in quo & expositione & exemplo doceatur, quenam sit vera iustificandis ratio. Sunt autem huius *Psalmi* partes plures. In PRINCIPIO enim definit, quenam sit vera coram Deo beatitudo. DE INDE ostendit, cuinam remittatur peccatum, nempe illi soli, qui sine dolo peccatum agnoscit, & cōfugit ad misericordiam. TERTIO loco universalis doctrina additum, nempe quod omnes teneantur peccati reatu, ideoque debere peccatorū veniam petere etiam sanctos. QUARTO ostendit, quod consecuti remissionem peccatorum, obedientiam debeant Deo prestare iustificati. QUINTO, *Quia Ecclesia cruce premitur, finis crucis piorum assignatur, nimis ut veluti camo & freno coērceantur, ne in peccata ruant, & peccatis insolutis pereant.* SEXTO loco pena impiorum indicatur. SEPTIMO, effectus vera beatitudinis significatur esse gaudium spiritus, quo in Domino letantur & exultant iusti.

Posiquam aconomiam *Psalmi* ostendimus, paulo altius verba Davidis, que ex hoc *Psalmo* desumit Paulus, perpendamus & examinemus. PRIMO ergo loco meminit remissionis peccatorum, *Vnde docemur, quod nemo pro peccato satisfacere Deo possit.* Nemo enim debitum remittit quod soluitur. *Huius remissionis pulcherrima imago proposita est Matth. 18. in debitorum 10000. talentorum.* SECUNDO docemur hoc loco voce remissionis, quod *Deus non amplius irascatur homini, cui peccatum remisit.* Ut enim pater filium prodigum Luca 15. summa benevolentia complexus, postquam configiens adseremiserat peccatum: ita *Dens Davidem, remisso peccato,*

summo fauore prosecutus est.

Verum quid uberioris doctrine continet vox Remissionis,
vide in Catechismo nostro.

DE INDE Psalmus definit aliquo modo remissionem peccati, cum inquit: *Et quorum tecta sunt peccata, hoc peccatis tegumentum de duabus maximis rebus nos admonet.* PRIMVM, quod non ita tollatur peccatum, quin vicium remaneat in natura, donec in hac mortali vita sumus. *Quod enim tegitur, non prorsus tollitur, sed absconditur tantum.* Verum sciendum est, in peccato duo esse, formale videlicet, ipse reatus, qui remittitur & tollitur simul, & materiale, quod tegitur & non imputatur. DE INDE monemur hoc loco, ut qualenam sit illud umbraculum peccatum tegens, cogitemus. Est enim hoc umbraculum nihil aliud quam Christus Dominus cum sua victimâ expiatrixe, cuius umbraculi seu tegumenti symbolum fuit olim vestitus Ada, Genes. 3. Nam cum Adam à Deo pellibus vestitus scribitur, figura signatur, quod et si peccatum manet in homine: tamen Christi umbraculo tegatur, ne imputetur credenti. Et hoc umbraculum etiam figuratum fuit in aurea lamina (qua discebatur propitiatorium) quae regebatur lex ipsa cum sua maledictione in arca testamenti, hoc est, Christi victimâ tegit peccatum, ne sententia legis obnoxij damnamur.

PRÆTEREA in Psalmi verbis adductis ab Apostolo additur: *Beatus homo cui non imputauerit Dominus iniquitatem, quo dicto significatur, quod Dominus peccatum remissum & teatum nequaquam punire velit, presentim eternis poenis.* Quod autem Davidem corporalibus poenis punierit post remissum peccatum, non fuit indiciaria poena, sed paterna disciplina, qua clementissimus pater filium in officio continuist.

Discrimen iniquitatis & peccati ex Gracis appellationibus hoc statu debet: Iniquitas est, quicquid cum lege Dei pugnat, Gracè enim ἀνομία dicitur. Peccatum vero proprio errata & commissionis delicta notat, Gracè ἀναργία.

Beatus homo

Beatitudo ergo hæc ad circumcisionem an etiam ad præputium? Dicimus enim quod imputata sit Abrahæ fides in iusticiam, quomodo ergo imputata est? In circumcisione an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio.

Quia dixerat beatos, quibus imputatur per fidem iusticia, commode questionem mouet de circumstantia, ad quosnam pertineat ista beatitudo, an ad solos circumcisos Iudeos, an etiam ad non circumcisos, hoc est, ad gentes. Ponitur autem hic circumcisione & præputium metonymicè pro subiectis, hoc est, pro Iudeis & gentibus, ut supra in tertio capite. Ad questionem autem respondet Apostolus, videlicet quod ista beatitudo, quæ imputatur credentibus, pertinet promiscuè ad omnes cum Iudeos tum gentes, quicunque eam fidere ipiunt. Est enim gratia hac uniuersalis. Verum quia potissimum in questione versabatur, an illa gratia beatitudinis pertineret ad gentes etiam, hoc syllogismo Apostolus concludit eam ad gentes quoque pertinere.

Abraham credens reputatus est iustus.

Abraham credens fuit incircumcisus.

Ergo, Incircumcisimodo crediderint reputantur iusti.

Pertinet igitur hac beatitudo etiam ad gentes.

Maior & minor expresse ponuntur. Verum ut oratio fieret acrior, & validius inferret conclusionem, usus est Apostolus subiectiōnis schemate.

Et signum accepit circumcisionis signaculum iusticiæ fidei, quæ fuerat in præputio.

Occupatio necessaria est, quæ antevenerit eos, qui ex dictis inferre poterant circumcisionem, vel plane inutilem esse, vel esse complementum iusticie antea per fidem inchoatae. Hanc obiectionem diluit Apostolus, monstrato vero circumcisionis usu hoc modo: Circumcisio est sigillum quo obsignatur iusticia

filei. Ergo circumcisio nec est inutilis, quia est ob signatio iusticie per fidem acquisita, nec est complementum iusticie, quia aliud est res, aliud rei ob signatio.

Porro quia hic locus admonet nos de usu Sacramentorum, volo, idq; brevissime, rationem Sacramentorum in genere excutere. PRINCIPIO itaque quo pacto Deus suam Ecclesiam inde usq; ab edita prima permissione seminis, rexerit & administraverit, operare precium est ob servare. Ea enim ob servatio, & que sunt ministerij partes, & quomodo inter se consentiant, clarissime manifestabit. Seper inde a mundi exordio hunc modum seruauit Deus, quod promissionibus suis vel recens proposuit, vel solenniter reperit, adiecerit externa signa, tanquam aspectabiles suarum promissionum conciones, que signa ob res sacras quas significant, à Latinis Sacramēta dicta sunt, à Græcis ius nigræ appellata, eo quod sub rebus aspectabilibus res arcane & spirituales continentur. Atque hac de causa Augustinus verissime dicit: Sacramentum esse visibile verbum. Nam quod Dominus verbo offert, id sacramento tanquam visibili testimonio ob signat. Vtrumq; hoc est & verbum & sacramentum fidem requirit, quia utrumq; est promissionis alicuius concio. Ex his facile intelligi potest, ad substantiam cuiusq; sacramenti hac ordine requiri. PRIMUM mandatum Dei & institutionem. DE INDE externū signum, idq; non simplex, sed symbolicum. TUM promissionem gratiae. POSTREMO fidem promissionis. Hac quatuor Paulus hic coniungit, cum ait: Et signum accepit circumcisio, signaculum iusticie fidei. Cum dicitur Abraham accepisse, notatur mandatum & institutio divina, de quibus Genes. 17. Cum nominatur circumcisio, externum proponitur signum. Cum subiungitur signaculum iusticie, significatur illud externum signum promissionis gratuitæ iusticie esse ob signationem quandam. Cum postremo loco additur, fidei, indicatur promissam iusticiam fidei accipiendo esse. Quatuor ergo ad rationem cuiusq; sacramentis concurrunt, Mandatum seu institutione divina, Signum analogicum

gicum seu symbolicum, Promissionis verbum, & Fides promissionis. Nec aliud vult illud breve Augustini dictum in 15. caput Iohann. Accedit verbum ad elementum & fit sacramentum. Verbum intelligit institutum Dei & promittentis, quod verbum requirit fidem & obedientiam, elementum est res externa incurrens in sensus. His ita constitutis ex dictis extruamus definitionem Sacramenti generale, hoc modo: SACRAMENTVM est visibile signum mandatum & institutum a Deo, quo ut Deus hominibus suam gratiam testatur & ob-signat: ita homines vicissim suam in Deum fidem proficiunt, eaque usu Sacramenti confirmant. Hinc etiam apparet quis sit principalis finis sacramentorum, videlicet ob-signare promissam gratiam, qua fide accipitur & possidetur. Quod autem supra dictum est, signum externum oportere esse analogicum seu symbolicum, diligenter est obseruandum. Dicitur autem analogicum seu symbolicum propter finem. Debet enim hoc signum esse velut aspectabile verbum, hoc est, quod doctrinam similitudine aliqua subiicit sensibus, atque ideo rectissime symbolum dicitur, id est, signum, quod comparatione (quae habet res visibilis ad rem promissam & oblatam in sacramento) docet. Hinc Augustinus: Si sacramenta comparationem ad eam rem quam significant non haberent, sacramenta non essent. Circumcisio externa simbolo docuit hoc modo: Ut genitalis membra preputium praescindebatur in circumcisione: ita figurabatur veterem naturam in regeneratione absindendam esse. In baptismo analogia seu symbolica ratio est inter aquam & sanguinem Christi in effectibus. Ut enim aqua abluit fortes corporis: ita eius aspersione significatur sanguinis Domini virtus, quo homines emundantur a suis peccatis. In Cœna est analogia evidens inter panem & corpus, & inter vinum & sanguinem. Sicut enim pane nutriuntur corpora nostra, & vino reficiuntur: ita corpore & sanguine DOMINI in Cœna, modo fides assit, spiritualiter pascimur. Haec sint in genere de Sacramentis dicta, plura petantur ex alijs scriptis.

fi. *lei.* Ergo circumcisio nec est inutilis, quia est ob signatio iusticie per fidem acquisita, nec est complementum iusticie, quia aliud est res, aliud rei ob signatio.

Porro quia hic locus admonet nos de usu Sacramentorum, volo, idq; breuissime, rationem Sacramentorum in genere excutere. PRINCIPIO itaque quo pacto Deus suam Ecclesiam inde usq; ab edita prima promissione seminis, rexerit & administraverit, oper a preciū est obseruare. Ea enim obseruatio, & que sint ministeria partes, & quomodo inter se consentiant, clarissime manifestabit. Seper inde à mundi exordio hunc modum seruauit Deus, quod promissionibus suis vel recens propositis, vel solenniter repetitis, adiecerit externa signa, tanquam aspectabiles suarum promissionum conciones, qua signa ob res sacras quas significant, à Latinis Sacramēta dicta sunt, à Gracis iusnigrae appellata, eō quod sub rebus aspectabilibus res arcane & spirituales continentur. Atque hac de causa Augustinus verissime dicit: *Sacramentum esse visibile verbum.* Nam quod Dominus verbo offert, id sacramento sanguinem visibili testimonio ob signat. *Virumq; hoc est & verbum & sacramentum fidem requirit, quia virumq; est promissionis aliquius concio.* Ex his facile intelligi potest, ad substantiam cuiusq; sacramenti hac ordine requiri. PRIMVM mandatum Dei & institutionem. DE INDE externū signum, idq; non simplex, sed symbolicum. T V M promissionem gratia. POSTREMO fidem promissionis. Hac quatuor Paulus hic coniungit, cum ait: *Et signum accepit circumcisionis, signaculum iusticia fidei.* Cum discitur Abraham accepisse, notatur mandatum & institutione diuina, de quibus Genes. 17. Cum nominatur circumcisio, externum proponitur signum. Cum subiungitur signaculum iusticia, significatur illud externum signū promissionis gratia iusticie esse ob signationem quandam. Cum postremo loco additur, fidei, indicatur promissam iusticiam fidei accipiendo esse. Quatuor ergo ad rationem cuiusq; sacramenti concurrunt, Mandatum seu institutione diuina, Signum analogicum

gicum seu *symbolicum*, *Promissionis verbum*, & *Fides promissionis*. Nec aliud vult illud breve Augustini dictum in 15. *caput Iohann.* *Accedit verbum ad elementum & sit sacramentum.* *Verbum intelligit instituentis Dei & promittentis, quod verbum requirit fidem & obedientiam, elementum est res externa incurrens in sensus.* *His ita constitutis ex dictis extruamus definitionem Sacra mentis generalē, hoc modo: S A C R A M E N T U M est visibile signum mandatum & institutum à Deo, quo ut Deus hominibus suam gratiam testatur & ob signat: ita homines vicissim suam in Deum fidem profidentur, eāq. usū Sacra menti confirmant.* *Hinc etiam apparet quis sit principalis finis sacramentorum, videlicet ob signare promissam gratiam, quae fide accipitur & possidetur.* *Quod autem supra dictum est, signum externum oportere esse analogicum seu *symbolicū*, diligenter est obseruandum.* *Dicitur autem analogicum seu *symbolicum* propter finem.* *Debet enim hoc signum esse velut spectabile verbum, hoc est, quod doctrinam similitudine aliqua subiicit sensibus, atq. ideo rectissime *symbolum* dicitur, id est, signum, quod cōparatione (quā habet res visibilis ad rem promissam & oblatam in sacramēto) docet.* *Hinc Augustinus: Si sacramenta comparationem ad eam rem quam significant non haberent, sacramenta non essent.* *Circūcisio externa symbolo docuit hoc modo: Ut genitalis membris præputium praescindebatur in circumcisione: ita figurabatur veterem natum in regeneratione abscindendam esse.* *In baptismo analogia seu *symbolica* ratio est inter aquam & sanguinem Christi in effectibus.* *Ut enim aqua abluit fortes corporis: ita eius aspersione significatur sanguinis Domini virtus, quo homines emundantur a suis peccatis.* *In Cœna est analogia emidens inter panem & corpus, & inter vinum & sanguinem.* *Sicut enim pane nutririuntur corpora nostra, & vino reficiuntur: ita corpore & sanguine D O M I N I in Cœna, modo fides assit, spiritualiter pascimur.* *Hac sint in genere de Sacramentis dicta, plura petantur ex alijs scriptis.*

Vt esset pater omnium credentium in præputio,
quo ipsis etiam imputetur in iusticiam.

Hic finis est cur Abrahamo imputata sit fides in iusticiam,
cum adhuc esset incircumcisus, nimis ut esset pater & ty-
pus gentium, quæ circumcisæ non sunt. Nam cum gentes cre-
dunt promissionibus Dei de gratuita misericordia, Abrahamum
imitantur, quare eius filii imitatione sunt. Quare
cum credunt ut Abraham, imputatur fides ipsis ad iusticiam,
quemadmodum Abrahamo credenti fides ad iusticiam imputa-
ta est. His monemur, ut Abrahamus nobis proponamus fidei
& vita exemplum, Vnde Augustinus: Si filii Abraham estis, fa-
ctis probate, non verbis.

Et pater circumcisionis non ijs qui sunt ex circum-
cisione tantum, sed etiam iis qui insistunt vestigijs
fidei patris nostri Abraham, cum adhuc esset in præ-
putio.

Reddit causam cur Abraham iustificatus acceperit cir-
cumcisionem, nimis ut circumcisorum etiam pater habe-
retur, presertim eorum qui insistunt vestigijs fidei Abraham.
Habet ergo Abraham duplices filios, videlicet carnales, iuxta
originem carnis, & spirituales, iuxta cordis fidem, ut loquitur
Augustinus. ad hos pertinet promissio, ad illos minime. Spi-
rituales filios Abraham definit ipse Apostolus, esse omnes homines
cum ex Iudeis oriundos, tum ex ipsis gentibus, quicunque in-
sistunt vestigijs fidei Abraham, hoc est, qui recto ordine ince-
dunt iuxta exemplum Abraham, & fidem promissionibus Dei
habent, sicuti Abraham habuit. Hac vis est græcanica vocis
σοιχοῦσι. Nam σοιχεῖν, ordine procedere, & veluti in versus
rectos porrigi, significat.

Non enim per legem promissio Abraham aut semi-
ni facta est, ut esset hæres mundi, sed per iusticiam
fidei.

Sextum

Sexum argumentum à causis iustificationis sumtum est, idq; per collationem. Formari autem potest argumentum hoc modo: Illud iustificat per quod facta est promissio Abrahamo. Promissio autem Abrahamo facta est non per legem, sed per iusticiam fidei, hoc est, promissio iusticiae facta est non operans, sed credenti. Igitur non lege, sed fide obtinetur iusticia. Sola minor ponitur loco totius argumenti. Verum quia minor hoc est nequivudov, atque adeo ov̄exov totius huīus disputationis de iustificatione, subiicitur probatio partium eius, quae sunt due, V N A, per legem non est facta promissio. AL TER A, per iusticiam fidei est facta credenti. Harum partium probatio-nes gignunt noua argumenta, quae si accommodantur proposi- tions, eam per se confirmant. Sed quid est, quod dicit Abrahamum per fidem factum hæredem mundi? An unquā Abraham mūdi hæres factus possedit terrā, ant tantum terrena bona per fidē obtinuit Abraham? Respondeo synecdochen esse. Hæres enim mundi ponitur pro hærede terra Canaan, quæ erat hæ- datis aeterne vitæ externus typus, ac veluti sacramentum quoddam. Nā Abraham nullo pacto acquieuit in istis terrenis & momentaneis bonis, sed semper ad principalem promissionem respexit. Est & concinna eorum interpretatio, quis Mundem accipiunt pro hominibus, qui in mūdo sunt. Atq; ita sensus erit: Abraham hæres est mūdi, id est, pater est multarum gentium.

Si enim ij qui sunt ex lege, hæredes sunt, inanis fa-
cta est fides, irrita facta est promissio. Lex enim i-
ram operatur.

Septimum argumentum à destructione consequentis, seu ab absurdo, quod formabitur hoc modo:

Siy qui sunt ex lege (hoc est, si illi qui operibus legis nitun-
tur, ut per ea consequantur iusticiam) sunt hæredes, scilicet
vitæ aeternæ, inanis est fides, & irrita facta est promissio, hoc
est, frustra creditur promissioni gratuita iusticiae, seu ve
Chrysostomus interpretatur, non opus erit gratuita salute.

H ij.

Sed nec fides est inanis, nec promissio irrita, hoc est, iusticia & hereditas contingit credenti promissioni gratuita iusticie. Ergo ex lege, hoc est, propter opera legis non contingit hereditas.

Maior probatur à contrario effectu legis. Lex, inquit, iram operatur, hoc est, quia nemo legi satisfacit, lex subicit omnes ira Dei & damnationi, sicut ostensum est in tribus primis capitibus. Ergo lex non facit heredes, quod est gratiae opus. Ubi enim est ira; ibi gratia non est, qua gratia est promissionis & hereditatis causa. Sublata itaq; promissione, tollitur & fides. Nam fides ex promissione pendet. Duo hoc loco de fide diligenter obseruamus. V N V M, quod fides non sit tantum noticia historia & assensus, sed etiam fiducia promissionis, eaq; firma. AL TER V M, quod fides habeat se corrrelative ad promissionem Dei, ita ut sublata promissione, fides esse nequeat.

Siquidem vbi non est lex, ibi nec transgressio est. Propterea ex fide (est hereditas) ut sit secundum gratiam, quo firma sit promissio omni semini.

Octauum argumentū quo ut posterior pars superioris argumenti, quae est p̄ fidem facta promissio, confirmatur ita eodem ipsa principalis propositio concluditur. Quare hic ordinē probandi spectates octauū argumentū cōstituamus, à cōexione causarū & effectū sumtum, quod in Soriten cōcludi potest hoc modo:

Ubi non est lex, ibi nec transgressio.

Vbi non est transgressio, ibi fides.

Vbi fides, ibi gratia.

Vbi gratia, ibi quoque firma promissio.

Proinde, Vbi non est lex, sed fides, ibi firma promissio.

Nam si ex lege penderet hereditas, promissio omnino irrita esset propter iustum iram iudicis punientis peccatum, & damnantis reos. Poterit etiam commodissime & hoc pacto formari argumentum.

Quicquid

Quicquid debet esse firmum, est ex gratia per fidem.

Hereditas promissa debet esse firma.

Ergo promissa hereditas est ex gratia per fidem.

Probatur maior: *Vbi est fides? ubi lex non est, scilicet accusans & damnans, hac sublata, nulla est peccati imputatio, sed gratia ibi regnat, ex qua firmitas promissionis dependet, quae fide accipitur. Poterit quoque concinne hoc modo formari argumentum,*

Ubi non lex, neque transgressio.

In promissione non est lex.

Ergo, *In promissione non est legis transgressio. Et per consequens firma est promissio, quae si penderet ex conditione legis, omnino irrita esset.*

Non solum ei quod est ex lege, sed etiam ei quod est ex fide Abrahæ.

Dixit promissionem esse firmam omni semini, id est, omnibus credentibus: Nunc seminis distributionem addit. Semen ex lege vocantur Iudei credentes, qui orti ab Abrahamo, lege circumcisionis ab alijs hominibus erant distincti. Semen ex fide vocantur gentes credentes. Supra opponuntur esse ex lege & esse ex fide simpliciter. Nam ibi esse ex lege dicuntur, qui ex lege querunt iusticiam, & ex fide, qui ex gratia sine lege gratuitam iusticiam accipiunt. Verum hic opponuntur esse ex lege & esse ex fide, nata tibi, hoc est, quatenus fidei adiuncta est, aut non est adiuncta circumcisione. Nam totum semē supra vocavit. Omnes credentes, quod hic in duas has formas distribuit, ut aliud sit ex lege, aliud ex fide Abraham.

Qui est pater omnium nostrum, quemadmodum scriptum est (patrem multarum gentium constituite) coram eo cui credidit, qui vivificat mortuos, & vocat ea quae non sunt, tanquam sint.

Ratio distributionis à relative oppositis. Si enim Abraham

H iiiij.

pater est nosier, nos certè eius semen, hoc est, filij sumus. Esse autem Abrahamum patrem nostrum, testimonio scripture Genesis decimo septimo probatur, ubi promittit DOMINVS quod Abraham sit futurus pater, non unius tantum populi, sed multarum gentium. Antea quidem dictus est Abraham, hoc est, pater excelsus, Verum ut nomen admoneret ipsum perpetuo promissionis diuina de multitudine gentium, quarum pater esset futurus Abraham, mutat Dominus nomen, qui ut antea dicebatur Abram, pater excelsus, iam dicitur & sit Abraham, quasi Abram hamon, hoc est, pater excelsus multitudine, scilicet seminis, seu pater magnae multitudinis. Fuit ergo hoc nouum nomen Abrahamo, veluti μυνμόσυνον perpetuum huius magnifica promissionis. Ex hoc tempore cœperunt infantibus nomina dare in circumcisione, hoc est, octavo à nativitate die, ut nomen tum inditum esset illis initi cum Deo fœderis testimonium.

Hoc exemplum postea imitari sunt Christiani, qui in Baptismo, qui successit circumcisioni, nomina suis infantibus imponunt, in testimonium suscepti Baptismi. Merito proinde nostra nomina deberent nos admonere & fœderis quod cum Deo iniunimus, & abiurationis qua renunciavimus Sathanæ & eius operibus, accepta candida ueste in signum ablutionis peccatorum, & candida, hoc est, noua ueste in posterum a-gende.

Sed hic oritur questio: Genesis videtur polliceri carnale semen, quod & eventus confirmare videtur. Ex Ismaële enim, qui natus est Abrahamo ex Hagar ancilla, prodierunt duodecim potentissime & nobilissimæ familie. Ex Nepote Abrahe Iacob prodierunt duodecim tribus Israël, Ex Nepote Esau prodierunt Idumei, Ex Chetura multi populi nati sunt, ut habetur Genes. 25. Hanc questionem diluit Paulus, cum dicit, Abrahamum patrem nostrum coram Deo cui credidit: quo dicto PRIMVM discernit inter filios Abrahe spirituales & carnales. DE INDE modum propagationis ostendit. Ut enim

nim carnales filij iuxta originem carnis ab Abrahamo descendunt, ita spirituales, qui filij coram Deo dicuntur, sunt qui non natura propagatione, sed fidei imitatione nascuntur filij. Quare omnes, qui Abraham fidei imitantur, eius filij recte dicuntur, id est, coram Deo, ut hic Paulus loquitur.

Sed quid sibi vult adiecta amplificatiuncula: *Qui vivificat mortuos, & vocat ea quae non sunt, tanquam sunt?* Hac amplificatio ideo adiecta est, ut Paulus doceat potentiam Dei fundamentum esse complendarum promissionum, atque adeo totum salutis beneficium soli bonitatis Dei ascribendum esse. Sicut enim Abraham effatum, & Sarah natura & atate sterilem fœcundos reddidit: ita & alios sua dignatur gratia, dum vocat ex gratia. Cum itaque dicit: *Qui vivificat mortuos, & vocat ea, quae non sunt tanquam sunt, periphrasis est omnium hominum, qui cum steriles sunt in se, eos tamen sua gratia fœcundat.* Observemus itaque in omnibus promissionibus Dei ad dominam potentiam respiciendum esse, qua potest Dominus omnia qua vult, & vult omnia qua suo verbo promittit, quantumvis absurdas sensus carnis videantur.

Qui præter spem sub spe credidit, ut fieret pater multarum gentium.

Confirmata propositioni subiungit Apostolus expositionem paradigmaticam, in qua fidei naturam in illustri exempla tanquam in tabula proponit. Postquam enim tantum fidei tribuit, quod ea sola iusticiam Dei apprehendat, qua ornatis sententia legis damnatoriae non amplius sumus obnoxij, sed potius iusti effecti imputatione divina, aeterna vita heredes inscribimur, merito quare potest, quenam sit ratio fidei. Nam vocabulis huius vis ampla est, & quenam sit illa iusticia, qua iusti reputamur. Paulus itaque velut analysin propositionis instituens, singulas eius partes seorsum tractat, ne dubia sententia vocum fluctueret lectores. Proponit autem Apostolus exemplum idem,

quo propositionem potissimum confirmauit, Vnde per locum à coniugatis, quæ sit vera fidei iustificantis ratio, ostenditur. Est enim hoc Dialeticorū præceptū, ut cum queritur de abstractu definitione, eius concretū in illustri exemplo adhibeatur in cōsūlū, ut ex cōcreti huiusmodi actionibus & officijs perspiciamus, & eruamus, quæ sit abstracti propositi ratio. Sic, quid prudentia ex prudentis persona, actionibus & officijs eruit Aristoteles libro 6. Ethicorum, cum ita sit: Prudentiam ita deum intelligemus, si quales prudentes dicantur, consideraverimus. Est autem prudentis officium, habere facultatem recte deliberandi de ijs, quæ non ex parte ut sanitatem aut robur efficientia: sed in genere sibi utilia bonaq; sunt, & spectant ad uniuersam vitam. Hinc Aristoteles per locum coniugatorum hanc prudentia definitionem extruxit. Prudentia est habitus verus cum ratione coniunctus & idoneus ad ea, quæ profundunt humana vita, gerenda. Neque alia ratio est exemplorum, Nam illa concretorum loco ponuntur, & magis incurruunt in oculos. Hac Dialeticorum norma seruata, si queritur quid sit sanitas, quid pietas, quid perfectio Christiana, quid patientia & alia huiusmodi, facile est respondere propositis concretis, hoc est, harum rerum illustribus exemplis. Hanc regulam & Paulus secutus, fidei rationem explicandam agreditur hoc modo: Qui præter spem super spe credidit. Pauca quidem sunt hec verba, sed totam fidei naturam summatim exprimunt. Abraham, inquit, ubi nulla rationi & carnis sensu affulsi spes, nixus tamen promissionibus Dei credidit. Est ergo fides fiducia promissionum diuinarum contra omnem carnis sensum & expectationem.

In voce, SPEI, antanacclasis figura est, PRIORE enim loco obiecta spes, quibus mouetur ratio, notat. POSTERIORE vero, promissionem diuinam significat. Nam super spe credere, est veluti super fundamento rei sperare fidem adficare. Observandus proinde est hic locus in primis, qui docet apertissime, quod fides sit certa fiducia rerum speratarum propter

propter promissionem Dei, etiam si tota rerum natura repugnare videatur. Refutantur igitur Papistæ, qui dicunt fidem, de qua Paulus loquitur, esse tantum historia noticiam & assensum, qualis est in Diabolis & in impyis, qui articulos fidei norunt & proficiuntur voce. Quod autem dicitur: Ut fieret pater multarum gentium, pars est quadam benedictionis, qua facta est Abrahamo, & in se includit synecdochicòs totum salutis beneficium.

Secundum id quod dictum ei fuerat: Sic erit semen tuum.

Rationem seu naturam fidei generatim in illustri exemplo propositum. Nunc, ut siat fidei ratio illustrior, particularism id facit. Nam quæ generatim dicuntur obscurius, explicata, particularim illustriora redduntur. Enumerat autem sex fidei sine partes seu conditiones, ac PRIMO loco eius proprium obiectum ponit, quod ipsa intuetur, unde & nomen habet suum, hoc autem obiectum est ipsa Dei promissio. Sic erit semen tuum, in qua principalis promissio inclusa est de semine, qui est Christus. Hinc ergo conficitur quod promissio sit fides correlatiuum. Est itaque fides cognitæ promissionis fides, tolle promissionem, fides sublatæ est. Et contra, ubi nulla promissio, nulla fides. Hinc etiam sequitur, differentias fidei pendere ex promissionum varietate. Est promissio legalis, cum conditione impossibili, si nos ipsos respicimus: Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Haec promissioni legali fides legalis respondet, quam & Decalogus requirit. Est promissio gratuita iusticia, cui fides Evangelica ancillatur. Est fides remunerationis obedientia a sanctis praestata, quam fides remunerationis intuetur, sed semper extra iustificationis negotium. Sic Moses dicitur respxisse ad remunerationem. Qui ergo dicunt fidem iustificationem esse opus exactum lege Dei, ut caritas & alia officia, modo fides non recte discernunt. Porro si fidei differentias ab ipsis subiectis in quibus est petamus, alia fides Dei est, alia hominum,

alia Diabolorum . Fides Dei est vel ipsa Dei promissio, vel veritas & constantia dictorumq; factorumq; in Deo . Fides hominum alia est Christianorum propria, alia hypocitarum, alia communis Christianis & hypocritis . Diabolorum fides est, cum noticia promissionum & comminationum diuinorum tremor quidam propter impendens iudicium.

Ac fide minime debilitatus non cōsiderauit suum ipsius corpus iam demortuum, cum cētum circiter natus esset annos, nec emortuam vuluam Saræ.

SEC V N D A descriptionis fidei pars. Quemadmodum Abraham exclusit omnes rationis & carnis obiectiones, dum facta est ei promissio seminis: ita vera fides omnem carnis sensum, dum intuetur promissiones Dei, secludit. PR I M V M etenim ratio in Abrahamo statuit impossibile esse, ut effætus senex fieret pater. DE I N D E obiecit ratio præclusionem Saræ, eamq; duplicem. Nam & natura erat sterilis, & tempore iam grandior, quam ut concipere, vel aluum gestare potuerit. His rationis argumentis non succumbit Abraham, immo potius invictus factus, constantissime in fide promissionis perstinxit. Atque hoc est quod dicit, minime debilitatus, id est, fortissimus factus. Est enim lipo te uisitata Hebrais, qui contrarium eius quod negant, fortissime assuerant. Hac ergo oratione exponi quid sit quod supra dixit: Preter spem sub spe credidit. Docet & hic locus, quod fides non sit tantum noticia & assensus, sed etiam firma fiducia, qua nullis rationis argumentis succumbit.

Aduersus promissionem autem Dei non disceptauit infidelitate,

T R T I A pars descriptionis fidei. Quemadmodum Abraham nō habuit de promissione diuina ob incredulitatem, ita fides vero verbo promissionis acquiescit, & pendet tota ex promissione Dei, omnem dubitationem excludens. Observetur hoc

hoc loco confutatio dogmatis Papisticis de dubitatione, quam illi cum fide coniungunt. Sed Paulus eandem à fide prorsus alienam esse testatur. *Ubi enim sunt disceptationes, quibus moti, nunc in hanc, nunc in illam partem ferimur, ibi vera & firma fiducia esse nequit.*

Sed robustus factus est fide.

QUARTA fidei conditio, videlicet, quod fides velut collectis viribus lucretur aduersus incredulitatem, & dubitatem vincat. *Est ergo in sanctis lucta carnis & spiritus, & spiritus collectis viribus opponit se carni. Probat itaque & hoc dictum, quod fides non sit tantum noticia historie, sed etiam firma promissionis fiducia.*

Tribuens gloriam Deo.

QVINTA fidei conditio est. *Quod fides Deo verum culis tribuat, qui sine fide praestari nequit. Observetur hac fidei proprietas, qua sibi nullam, sed Deo omnem tribuit gloriam.*

Et plene persuasus, quod quicquid promisit, posset etiam praestare.

SEXTA fidei conditio, quod fides ea constantia & certitudo esse debeat, ut nullo pacto patiatur se auctellis à promissionibus diuinis, sed semper incrementa sumat, certissima fiducia sibi persuadens, quod qui promisit, & possit & velit promissa praeflare.

Ideo & imputatum est illi in iusticiam.

Exposuit qualis fuerit fides Abrahe. Nunc quidea fides ei profuerit, adiungit, ac pronunciat eam fuisse Abrahamo imputatam ad iusticiam, hoc est, quod Abraham fide apprehenderit Christi iusticiam, qua illi imputata, iustus & acceptus fuit Deo. Haec tenus Apostolus proposuit in illustri exemplo veram fidei indolem, nunc per locum à conjugatis definitiōnem fidei absolutam extruamus hoc modo: Fides est noticia & firma fiducia diuinarum promissionum, excludens carnus

sensum, ac rationis argutias pugnantes cum verbo promissionis diuina, atque adeo omnem hesitationem, acquiescens in verbo promissionis diuina, sua constantia omnem incredulitatem vincens, qua cum vere Deo gloriam tribuat, plenissima fiducia promissa Dei expectat.

Hec fides iustificantis ratio est, quae breuius in hanc summam cogi potest: Fides est noticia, assensus, expeditio & certa fiducia promissa salutis propter Christum. Huc adyciam memorabile dictum Bernardi de fide: Transgreditur, inquit, fides rationis fines, humana natura usum, experientie terminos.

Non scriptum est autem propter illum tantum, quod imputatum sit illi. Sed etiam propter nos quibus imputabitur credentibus in eum, qui excitauit Dominum nostrum I E S U M à mortuis, qui traditus fuit propter peccata nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri.

Translatio hypothesis ad thesin, seu accommodatio exempli Abrahami ad credentes. Hanc accommodationem amplificat Apostolus ab obiecto fidei, & simul quia sit materia nostrae iusticie exponit, sed breuius, quia hoc in quinto capite prosequitur latius. Observetur hic catholica doctrina de beneficiis Christi, qui morte quidem sua, hoc est, obedientia tota crucis expiavit peccatum. Est enim victima, λύτρον & σωτήρ, quo homines à iure peccati absolti & redemti aeterna donantur salute, resurrectione vero iusticiam nobis paravit. Nam nisi resurrexisset Dominus, victima ipsius nequaquam fuisset satis nobis à iure peccati redimendis. Nam tum non vicit mortis, sed superatus à morte fuisse.

Hoc loco obseruemos synecdochem usitatem in scripturis, qua pars sepe tribuitur quod est totius. Hic tribuit resurrectioni Christi iustificationem nostri, in quinto eandem sanguini Christi, hoc est, victime Christi ascribit. Hinc docemur beneficium

beneficium salutis cum toti obedientie Christi, tum singulis eius partibus tribuere. Rebetè proinde dicitur: Christus natus, circumcisus, oblatus in templo, passus, excitatus à mortuis propter nostra peccata. Et rursus singulis actionibus Christi idem effectus tribui potest, ut Christus sua nativitate nos redemit, & sic de aliis. Pendet ergo salus nostra tota, non ex nostris, sed ex Christi meritis: quorum verè participes sumus, quando Christum fide intuimus, tunc enim sit nobis & umbraculum quo tegitur peccatum nostrum, & iusticia qua placemus Deo dilectis in dilecto.

Caput V.

Summaria comprehensio quinti capitilis.

FR V C T V S iustificationis enumerando amplificat Apostolus caritatem Dei erga homines. & ut doceat quæ sit materia iusticie, de qua hactenus disputauit, instituit collationem Ada & Christi, ostendens, quod ut Ada lapsus fuerit nobis iniusticie, mortis & damnationis causa: ita Christi obedientia sit nobis iusticie, vita ac salutis materia.

Ordo & partes capitilis quinti.

Absoluta confirmatione iustificationis ex fide, commode Apostolus in principio huius capitilis, quæ beneficia cum iustificatione coniuncta sunt, enumerat, ut sunt, pax cum Deo per Christum, accessus ad Deum, spes gloriae Dei, consolatio sub cruce, & gloriatio in Deo. Horum omnium causam principalem interponit, caritatem Dei erga homines, quam caritatem à signis & comparatis amplificat. Deinde tertio loco, ut doceat quanam sit illa iusticia Dei, qua iustificatur qui credit, monstrat. Quod ut ab Adam peccatum, mors & damnatio, ita à Christo proficiatur iusticia, vita & salus.

*Exegetis quinti capit is, cum obser-
uatione doctrinarum.*

Justificati igitur ex fide, pacē habemus apud Deū, per Dominum nostrum Iesum Christum.

Hunc PRIMVM effectū iustificationis insert ex fine quarti capit is, ibi enim ratio ponitur, cur iustificati ex fide, habent pacem cum Deo, videlicet quod eorum peccatum sit expiatum morte Christi. Fecit enim peccatum Deum nobis inimicum & hostem. Quare eo sublato, inimicitia quoque tollitur, & pax stabilitur, quae pax fundatur in voluntate Dei, charos nos habentis in filio expiatore peccati, & terminat in fide nostra recipiente oblatam gratiam.

Porro hac breuis sententia continet & uberrimam doctrinam, & consolationem dulcissimam. Doctrinae partes sunt plures. PRIMA, Quod iusticia sit ex fide. SECUNDA, Quod iustificatio sit reconciliatio nostri cum Deo. TERTIA, Quod hac reconciliatio sit facta per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM Mediato rem, cuius victima merito absolvitur a reatu, donamur iusticia ipsius, & acceptamur ad vitam eternam gratis, propter CHRISTVM. QVARTA, Quod sine fide rei sumus coram Deo, hostes Dei, & subiecti damnationi, ut qui adhuc sub ira Dei detinemur captivi. QVINTA, Refellitur falsissimum dogma eorum, qui fingunt homines meritis congruis ante gratiam preparari ad iustificationem. Quid enim queso mereri potest iniustus, reus, damnatus, sub ira Dei constitutus? Talis est omnis, qui non est iustificatus ex fide.

Consolationis summa est, quod credentes sciant se habere Deum propitium, sciant se acceptos esse fide, et si adhuc seminunt peccatum. Non enim sua merita, sed CHRISTVM Mediato rem int̄tentur. Contra autem nunquam possunt tranquillo esse animo, qui opera & merita spectant, & ea tanquam mediatores inter se & Deum collocant, quod sane omnes illi faciunt,

faciunt, qui suis operibus iustificari volunt.

Per quem etiam fide habuimus accessum in gratiam hanc, in qua stetimus.

SECUNDVS effectus fidei primo necessario coniunctus, nempe accessus in gratiam Dei. Hic accessus non pedibus corporis, sed fiducia fit Mediatoris, dum ex fide Mediatoris Deum inuocamus. Gratia fauor Dei est, cuius fundamentum est gratuia beneuolentia in Deo, qui nos in Christo charos habuit. Terminus est persona placens fide. Arguita hoc loco vox gratiae omnino accipienda est. Interdum gratiae vox per metonymiam pro effectibus fauoris Dei sumitur, idq; tripliciter. AVT enim accipitur p imputatione iusticie, ut infra, ubi gratiam & donum coniungit. AVT pro insuis donis, ut sunt fides, gaudium spiritus, pax, tranquillitas conscientie &c. AVT pro donis ad hanc vitam p iissimum spectantibus, qualia sunt anima & corporis dotes varie & multiplices. Cum his etiam conuenit Augustini distinctio, qui duplensem gratiam facit, quarenum una gratia gratis dans, altera gratia gratis data appellatur. Gratia gratis dans, est ipse fauor Dei, sed Deus ipse. Gratia gratis data est, quicquid ex fauore Dei nobis datur, ut illa sit causa, hac effectus. Opponitur autem gratia merito, ut infra cap. 10. & debito, ut supra cap. 4. Merito quidem, quia nulla in nobis sunt merita fauoris Dei. Debijo vero, quia Deus ex sola gratia in nos liberalis est, non expectans ullam nostram compensationem. Reclamatur igitur Augustinus. Gratia est, inquit, nullo modo, quae non est gratuia omnimodo. Dicitur enim gratia, ut idem testatur, quia gratis datur, Gratia autem datur, quia merita non precesserunt, sed beneficia Dei te praeuenerunt. Eiusdem Augustini est & hac distinctio, ut sit gratia Vna operans, Altera cooperans. Illa preparat hominis voluntatem ut velit, hac adiuuat ne frustra velit. Sed hac distinctio est gratiae gratis dantis, estq; non forme, sed modi distinctio. Hac de Gratiae vocabulo admonere hoc loco volui, ut

studiosi in lectione scripturae significata huius vocis recte applicent. Iam quae potissimum hic obseruanda sunt, annotabimus.

PRIMO itaque loco obseruetur effectus fidei, qui est non solum accessus ad Deum, verum etiam perseverantia in gratia, quae significatur standi vocabulo, ut fides sit perseverans in gratiae fiducia.

SECUNDО loco obseruetur testimonium, quod fides significet non tantum noticiam historiae & assensionem, sed etiam fiduciam. Nam per historiam noticiam & nudam assensionem nemini patet accessus ad Deum. Unde ad Ephesios 3. Per quem habemus audaciam & accessum in fiducia per fidem ipsius.

Obseruetur PRÆTEREA maxima credentium consolatio, quae ex hoc loco peti potest. Credentes enim non in se, non in ulla suis meritis & dignitate, sed in solo CHRISTO habent fiduciam accedendi ad Deum, obtinendi gratiam, & in divino favore perseverandi. Huc pertinet illud Augustini: Totius fiduciae certitudo in precioso sanguine IESU CHRISTI. PRÆTEREA cōfutatur hoc Pauli dicto pestilentissimus Papistarum error, qui iubent querere alios mediatores & patronos, quam unicum IESVM CHRISTVM. Dicunt præsumptionem esse sine patrono accedere ad DEVM, quare ut contumelia afficiunt CHRISTVM Mediatorem, & stabilunt idolatriam: ita summa consolatione spoliant homines, eos anocantes a vero Mediatore, ad invocationem Sanctorum, quod est Antichristi proprium.

Et gloriamur super spe gloriae Dei.

TERTIVS effectus fidei, gloriatio sancta, quae est cum pī non solum aequo animo & moderato sunt: sed etiam cum magna latitudo perfusi, placent sibi de hereditate cœlesti, quae ipsis manet. Hac gloriatio nittitur spe certissima, quae est constans & firma expectatio promissæ hereditatis, quae hereditas hic gloria

voce

voce significatur, quam Deus olim iuxta suam promissionem p̄ijs donabit. Accipitur enim hic gloria Dei ultime. Hanc gloriam etiam iustificationi subiungit Apostolus, infra cap. 8. Quos inquit, iustificauit, hos & glorificauit. Est proinde iustificationi proximus gradus gloria h̄ec seu gloriatio, quae resuscitatis corporibus glorificabimur. Hic Pauli locus aperie pugnat cum dubitatione Papistica. Qui enim fieri potest, ut is glorietur super spe gloriae Dei, qui dubitat an sit in gratia, nec ne. Porro quod in tertio capite dictum est, gloriacionem exclusam esse, non cum hoc loco pugnat: Illic enim gloriacionis fundamentum est meritum humanum seu opus, hic vero fiducia in Deum, quae nimirum constantia promissionis divine, & hec est gloriatio in Domino, de qua Paulus 1. Corinth. 1.

Non solum autem hoc, sed etiam gloriamur in afflictionibus.

Q V A R T V S effectus fidei, gloriatio in presentibus erumnis, quae sane gloriatio magnum est paradoxum sensi carnis & sapientie humanae. Vis vera & vinea fidei tanta est, quod in media morte animum erigat, consoletur, atq. in uiellum infra etumq; reddat. Dominus in Euangelio iubet, ut sui discipuli gaudeant, quando ab ingrato mundo affliguntur, id quod etiam fecerunt flagellati a principibus fæderorum, ut testantur acta Apostolica. Verum hac gloriatio super afflictione non ex eo prouenit, quasi afflictio per se esset expetenda ut bona, Sed gloriacionis huins causæ, ex quibus estimabitur, aliunde prouenient. P R I M V M enim p̄ijs, sub cruce constituti, intuentur Christum, qui pependit in cruce, cui cum se conformes fieri per crucem animaduertunt, ex illa conformitatis cogitatione non parum consolationis capiunt. D E I N D E Christum glorificatum intuentur, unde spem concipiunt de futura glorificatione sibi promissa, quæ suo tempore reuelabitur. P R A E T E R E A. patris clementissimi voluntatem considerant sancti, qui castigat filios suos paterno animo, non ut perdat, sed ut cruce veluti

excoctos puriores reddat. Proinde non gloriantur p̄i de cruce, ac si suo genere esset bonum, sed propter euentum. Verum quia caro & sanguis longe aliter de cruce iudicant; addit hu-ius dicti: Gloriamur in afflictionibus, confirmationem.

Scientes quod afflictio tolerantiam operatur, Tol-erantia probationem, Probatio spem, Spes non confundit.

Dixit iustificatos gloriari in afflictionibus: Nunc eius pa-radoxi rationem subiicit ab usu crucis. Visitur autem Aposto-les Rhetorica gradatione causarum & effectuum, qua quo-niam nuda proponitur, non indiget quoad formam attinet no-stra explicazione, nisi quod liptote sit in postrema propositione: Spes non confundit, hoc est, spes gloriam afferit. Iam connecte subiectum prima propositionis cum predicato postrema, & concluditur hoc modo: Ergo afflictio est gloriosa. Atque ita sententia fit magis perspicua mutatione Rhetorica gradatione in Soriten Dialecticum. Iam materiam excutiamus. Quid sit afflictio notum est. Tolerantia est, qua patienter afflictio suf-fertur. Probatio est, qua multa tolerando probati facti su-mus. Spes est fiducia probatione firmata, qua pius expectat promissam immortalitatem. Hac est rerum harum non natu-ralis consecutio, sed supernaturalis, siquidem in solis renatis locum habet. Nam cum p̄i cernunt bonam Dei voluntatem & presentiam in aduersis, augetur in illis patientia. Huius occasio est afflictio, ubi enim non est afflictio, ibi nec patientia locum habet. Contra in prophanis & epicureis hominibus af-flictio fremitum aduersus Deum, impatientiam, ac tandem desperationem ac mortem parit, tantum abest, ut patientiam operetur.

Huius diuersitatis ratio hac est. In ijs pralucet cum fide doctrina de causis, quare Deus velit Ecclesiam subiectam es-se cruci, quarum cogitatione spiritus in renatis se erigit ad-uersus crucem. Haec cause epicureis & impiis sunt ignotæ, qui tantum

tantum quæ carnis sunt, sapiunt. Verum hic aliquis merito obsecerit Abrahamū, Davidem, atque multos alios pios non raro gemuisse sub cruce, atque ardenter precatos fuisse mittigationem. Respondeo. Duplex effectus crucis est in pīs, secundum duplicitia principia. Nam si externum hominem respicis, hic tristatur, dolet quoties cruce premitur, ut in Davide & Job videmus. Contra, si internum intueris hominem, hic exhilaratur & exultat sub cruce. Caro enim infirma est, inquit DOMINVS, spiritus autem promptus. Item, Tristis est anima mea usq; ad mortem. In Job videmus luctam carnis & spiritus sub cruce. Secundum carnem tristatur adeo, ut maledicat dies in quo natus est. Secundum spiritum autem exultat in redemptore & cogitatione futura immortalitatis, Scio, inquit, quod Redemptor meus vivat, & quod in extremo die resurrecturus sim, &c. Quod ergo per se pœna peccati est, & suo genere malum, hoc pīs fit bonum & salutare, iuxta illud: Diligentibus Deum omnium cooperantur in bonum. Porro patientia seu toleratī effectus est probatio, qua aliquis exploratus & probatus declaratur. Passiue enim vox probationis accipi debet. Nam grācē est dōxiū, quæ est effectus patientiæ. Verum cum Iacobus contrario modo videtur loqui, cum ait: Probatio fidei vestra operatur patientiam, non intelligendum est de probatione passiua, sed actiua. Nam Grācē est rō dōxiū, hoc est, quod probat & explorat. Nam loquitur de tentatione quæ probat & explorat fidem, ut ignis aurum, Vnde nascitur patientia, ex qua dōxiū, qua sentitur fides non simulata, sed verapotius ac vīna, atque ideo spēm operari ab Apostolo dicitur. Nam ut fides est fiducia presentis gratiæ: ita spes est fiducia future gloriæ.

Quia caritas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Ratio certitudinis spēi iustificatorum à causa infallibili sumta, videlicet à caritate Dei erga iustificatos. Concluduntur

autem hec ratio aptissimè hoc syllogismo :

Qui diliguntur à Deo non sua frustrantur spe.

Instificati fide diliguntur à Deo. Igitur,

Sua non frustrantur spe.

Maior per se evidens est. Nemo enim qui diligit alium, sincerè fallit amicum, qui de se bona sperat, præsertim ubi accessit constans & voluntaria promissio. Minor probatur arrhabone spiritus. Is enim reddit insticatorū cordibus testimoniū dilectionis Dei erga ipsos, iuxta illud 2. Cor. 1. Dedit arrhabonem spiritus in cordibus nostris. Atq. hoc est argumenti sententia.

Caritas Dei hic accepi actiue debet. Nam de ea loquitur caritate Apostolus, qua Deus pater in filio nos prosequitur. Hac effusa est, inquit, per Spiritum sanctū in cordibus nostris, hoc est, Spiritus sanctus inexhaustam bonitatē Dei nostris ob-signat cordibus, quando in eis accendit fidem, inuocationem, leticiam cordis, patientiam, & alios motus congruentes cum voluntate Dei. Hæ Spiritus sancti flammula certissima sunt indicia presentis Spiritus sancti, qui datus est, ut sit testimoniū dilectionis Dei erga nos. Obseruetur ergo hoc loco testimoniū presentia Spiritus Dei in homine, ab evidenter signo, quod est effectus ipsius spiritus in homine, qui effectus carnis spiritui ex diametro aduersatur, & potissimum in eo situs est, quod homo retineat fidem & bonam conscientiam. D E I N D E, quod hac Spiritus presentia sit testimoniū caritatis Dei paternæ erga nos, T V M, quod hinc, hoc est, ex testimonio caritatis Dei spes nostra confirmari & excitari debeat, ut iam firmissimi & certissimi simus de promissa hereditate cœlestis. P R Ä T E R E A admonemur hoc loco humilitatis & sanctitatis, ne vel superbia vel impuritate expellamus castissimū hunc Spiritum, & excidamus gratia presenti, & gloria futura. Pa-pistæ hūc locum perperam interpretantur de caritate qua nos Deum diligimus, ac si nostra dilectio causa spei esset. Quorum errorem refutat & argumenti series, & Paulus ipse se elare interpretatur, cum ait: Comprendat autem suam caritatem

titatem erga nos Deus &c. Preterea si hoc Apostoli dictum intelligendum esset de dilectione nostra, ac si illa fundamētum esset spei, omnium hominum conscientiae cogerentur contrarium fateri, videlicet quod potius desperationis causa esset dilectione nostra quam spei: Cum constat nostram dilectionem per quam exiguum esse & immundam, & que contaminatur alicuius impuris affectibus. Quid preterea consolationis haberet hoc argumentum. Nos diligimus Deum, Ergo non frustrabimur spe, Præsertim cum dilectio sit opus legis, quod habet annexam conditionem implicitam, sed impossibilem, Tum enim redditur promissio legalis, ubi legi satis factum fuerit.

Christus enim cum adhuc essemus infirmi, suo tempore pro impijs mortuus est.

Ætiologia est ab affectu caritatis Dei. Nam affectus ex actionibus cognoscitur:

Christus mortuus est pro infirmis & impijs, ut eos à morte eterna liberaret.

Ergo, Maxima est Dei caritas erga nos, qua unicum suum filium dedidit, ut solueret λύτρον pro nobis.

Huc illa sententia Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Quod autem addit, κατὰ καίσαρον, secundum tempus, seu ut nos vertimus, suo tempore, Significat tempus illud opportunum, quo pater apud se constituerat filium in mundum mittere, ut fieret viælma pro mundo. Huc illud ad Gal. 4. Quando venit plenitudo temporis, emisit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erat redimeret. Pertinet & huc Prophetia Iacob patriarcha, & Danielis de tempore aduentus Christi. Porro quod Apostolus dicit: Cum adhuc essemus infirmi seu inualiidi, destituti omnibus viribus (nā hæc vis est Greca vocis ἀσθενεῖα) relationē habet duplicitis temporis, videlicet ante conuerzionē & post conuerzionem. Ante conuerzionem omnes homines sunt & ἀσθενεῖς & ἀτελεῖς, ἀσθενεῖς quidem, hoc est, omnibus viribus

destituti & minime apti ad intelligenda & sapienda quae Dei sunt. Nam ut alibi dicit *Apostolus* Λυχιδ; homo non capit ea quae sunt *Spiritus Dei*, cuius ratio redditur ad *Ephes. 4. ubi* tribuit τῷ νῷ, hoc est, principi anima parti ματαίοτητα, νανitatem, τῷ διανοίᾳ, tenebras sine caliginem. Quare necesse est in non renatis ignorantiam rerum diuinarum esse. Deinde tertio loco tribuit cordis, hoc est, voluntatis & affectibus τῷ γαστρί, hoc est, obduracionem, hoc est, summam contumaciam quae aduersus Deum ruunt homines indulgentes suis prauis affectibus. ἀτελεῖς verò, id est, sine cultu, scilicet Dei. Non enim Deum coluerunt, sed multiplici idolomania se contaminaverunt. Hec duo epitheta hominibus ante conuersionem tribuit *Apostolus*, ut inde illius tristior appareat caritas Dei erga nos, qui protalibus filium suum in mortem tradere voluit. DE INDE significat *Apostolus*, quod in conuersione donentur homines nouis viribus, ut iam conuersi, et si lege plenam obedientiam prestare non possint: tamē possint aliqua Deo grata facere. Nam & donantur noua luce, & adiuuantur a Spiritu sancto, ut Deum veris cultibus iam colere incipient. Sed quomodo hac simul Deo conueniunt, ut & intime amet homines, & tamen eosdem ut hostes persequatur nondum conuersos? Duo in homine intuetur Deus, V N V M, quod ab ipso est, A L T E R V M, quod ab homine & à Diabolo. Amat quidem nos, quia eius sumus creatura ad ipsius imaginem conditi, Persequitur verò ut hostes, idq; propter peccatum. Amor ex misericordia est, persecutio ex iusticia. Misericordia vult homines saluare Deus, iusticia vult eosdem punire. At sapientia Dei fecit & misericordia & iusticia locū. Misericordia quidem, dum perditorum hominum miseria afficitur Deus, & ad iuuandum mouetur. Iusticia verò dum filium mittit, qui nostra cōfusā in se recepta satisfacit iusticie Dei, ut omnis qui credit in hunc filium, non moriatur, sed vivat vita eterna, in alios autem exerceatur iudicium iustum ab ipse misericordia.

Enimuero

Enimuero vix pro iusto quisquam moriatur. Nam pro bono forsitan aliquis mori sustinet.

Amplificat Dei erga nos caritatem duplii collatione.
P R I O R est, vix pro iusto quopiam homine quisquam velit mortem subire, At Deus filium suum dedit, qui pro nobis non modo no*ī* iustis, sed etiam sceleratissimis moreretur. **P O S T E R I O R**, eius causa, à quo quisquam beneficium acceperit, forsitan sustineat mori, At Deus, cum non modo nullis à nobis beneficijs esset affectus, sed etiam nos sibi infensissimos hostes esse non ignoraret: tamen filium unigenitum in mortem pro nobis tradidit. Quare necesse est ardentissimam dilectionem esse, qua nos est prosecutus. Hac viderur simplicissima huius loci sententia. Nam ut infirmo opponit iustum, ita impio bonum & alijs commodum. Nec multatio numeri quēquam offendet, qua est frequentissima apud Hebreos, qui s̄epe numerum singularem collectiue accipiunt. Quidam interpretes Bonum & iustum accipiunt in neutro genere, ut pro iusto mori, si pro re iusta mori, hoc est, cum quis legibus mortem debet, & pro bono, hoc est, pro re bona, ut si quis mortem oppeteret volens pro patria aut liberis, Sed peristasis loci facit, ut priorem interpretationem praeferam, qua & autoritate veterum, Chrysostomi, Athanasij, Ambrosij, Sæla, & aliorum nititur.

Commēdat autem suam caritatem erga nos Deus,
Quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.

Accommodatio est collationis proposita, cuius hac vis est,
Si quis sustineret mori pro iustis & bonis, certè maximam suam erga ipsos declararet dilectionem, At nunc Christus filius Dei mortuus est pro nobis non iustis, sed iniustis, non bonis, sed malis, Nihil enim commodi aut utilitatis à nobis expectauit. Ergo necesse est immensam & ineffabilem caritatem Dei fuisse, qua motus, filium suum unigenitum pro nobis dederit. Hac Pauli concio de caritate Dei erganos, diligenter obser-

uetur. Continet enim & doctrinam utilissimam, & consolationem uberrimam, & confutationem iusticiariorum validissimam. DOCTRINA est, quod Christi mors impietatis hominum expianda gratia su facta, quod erga ea sola salutis meritoria sit. CONSOLATIO hic proponitur contra iram Dei summa, videlicet quod filius Dei a deo homines dilexerit, ut in se deriuarit iram patris, ne humanum genus conditum ad imaginem Dei, aeternum periret. CONFUTATIO est erroris pharisaei omnium temporum, quo putatur quod alysi medijs liberentur homines a peccato & morte, quam sola filii Dei victima.

Multo igitur magis iustificati nunc in sanguine eius seruabimur per ipsum ab ira.

Illatio a minori ad maius. Confert autem homines eosdem pro duplice eorum statu. Aut enim adhuc peccatores sunt, hoc est, rei aeterna mortis propter peccatum, aut sunt iustificati fidei. Iam Deus dilexit nos peccatores, Igitur, Multo magis iustificatos diligit, Si diligit, certe non damnabit. Neque enim damnare potest quos a reatu absoluunt. Est enim reatus damnationis causa. In voce Ira, est metalepsis. Nam ex ira a damnatio intelligitur. Observetur igitur hic rursus beneficium reparacionis totum unico Christo ascriendum esse. Nam hic Apostolus disertè iustificationem & glorificationem, qua est liberatio ab ira & damnatione, adeo quod integra salutis possessio unico Christo tribuitur.

Nam si cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem filii ipsius. Multo igitur magis seruabimur per vitam ipsius.

De mortis Christi efficacia per collationem effectuum dixit: Efficax fuit mors Christi ad abolendum peccatum eorum, qui adhuc erant inimici Dei. Proinde multo magis est efficax ad abolendam iram Dei aduersus eos, qui iam non sunt peccatores amplius, Sed iustificati, hoc est, absoluti a peccato:

cato: Nunc autem addit argumentum ab efficacia vita Christi, idq; per collationem virtutis, mortis & vita Christi. Mors causa est reconciliationis, Vita causa est salutis seu acceptationis ad vitam eternam. Concludit autem hoc modo à minori ad maius:

Mors Christi fuit efficax ad reconciliandos nos Deo. Multo igitur magis vita Christi, hoc est, resurrectione Christi efficax erit ad communicandam reconciliationis vitam eternam, qua vita eterna reconciliationis & iustificationis finis est.

Observentur ergo distincta Mediatoris beneficia, qui ut morte sua expiat peccatum, & reconciliat nos Deo: ita vita sua, hoc est, resurrectione iustificat, ac in integrum salutis possessionem nos introducit. Quid hinc sequitur? Id quod confirmandum proposuit Apostolus: Videlicet spem iustificatorum non fore irritam, ut quae nimirum firmissimis fundamentis caritate Dei patris, obsignatione Spiritus sancti, morte & vita filii, Siquidem morte expiatum est peccatum, vita autem parva est iusticia & salus.

Neque id solum, sed etiam gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum.

Hic QVINTVS iustificationis seu fidei effectus est, gloriari in Deo, quæ gloriatio est spiritualis quadam ratiōnē, quanō solum gloriamur super spe gloriae Dei, Sed etiam in ipso fundamento spei, hoc est, in ipso Deo, videlicet quod sit nōs Deus, quis nos tuetur & defendit. Hinc consolatio petenda est in omnibus aduersis. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Si Deus iustificat, quis est qui condemnat. Verum ut abducat Apostolus nos à cogitatione sine dignitatis sine indignitatis nostræ, causam huius gloriationis non in nobis, sed extra nos ponit, cum inquit: Per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM.

Per quem nunc reconciliationem afferemus.

Aliquoties dixerat Ap̄c̄t̄l̄s nos reconciliatos esse Deo per Christum, iam ideo idem repetit, ut paret sibi viam ad declarandam eam iustificationis partem, quam in propositione attigit, quae est iustitiae Christi imputatio. Haec tenus enim partim in genere de iustificatione differuit, partim de prima eius parte, videlicet de expiatione peccatis, seu absolutione a peccato, quae est remissio peccatorum, partim etiam de acceptatione reconciliationis ad vitam eternam, idq; gratis propter Christum. Verum quia & remissio peccatorum, & acceptatio persona n̄ sit in Christo fundamento & autore, cuius iustitia credentibus imputatur, ut appareant iusti coram Deo, iam de ea iustitia disputationem aggreditur. Nam cum merito queri posset, quanam sit illa Dei iustitia de qua haec tenus toutes dictum est, & cum ea Christi propria esse definitur, adhuc queri posset, quomodo unius iusticia multis sufficere possit & imputari. Eam ergo iusticiam explicandam nunc aggreditur, & modum imputationis usque ad capitum huius finem ostendit, idq; pulcherrime per collationem causarum & effectuum. Confert enim inter se peccatum & iusticiam, Christum & Adam, mortem & vitam, legem & gratiam, ex quorum collatione non solum modus iustificationis nostri aperte concluditur, Verum etiam alijs multi loci, idq; in scriptura precipui offeruntur: quorum noticia admodum utilis est, ad declarationem mysterij salutis & reparationis nostre apud Deum. Hec ergo pars in primis cognoscenda & obseruanda est, non solum quia continet precipua doctrina cœlestis capita, Verum etiam quia validè refutat Osiandricum errorem, & aliorum veterum & recentium scriptorum, qui à veranostrae iustificationis materia aberrarunt.

Propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: Et sic in omnes

omnes homines mors peruerasit, quatenus omnes peccauerunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo. At peccatum non imputatur quando non est lex. Sed regnauit mors ab Adam usque ad Mo-sen, etiam in eos, qui non peccauerunt, iuxta simili-tudinem transgressionis Ade, qui est typus eius, qui erat futurus.

Quoniam dixit Apostolus reconciliationem factam esse per Christum, Nunc modum ostendit, quomodo id fieri potuerit. Videlicet enim parum conuenire, afferere unius Christi fa-ctum multis imputari posse. Hoc autem ut explicet Apostolus, collationem facit causarum & effectuum. Confert enim Adam & Christum, & ostendit quid uterque fecerit. Confert autem eos tum in re simili, tum in contraria. Similes enim sunt in eo, quod ut ergo quod est suum, cum suis communicat. Rur-sus in eo plane dissimiles sunt, quod Adam peccatum in suos natura derivat in mortem, Christus vero suam iusticiam cum suis per gratiam communicat in vitam. Non est ergo mirum unius Christi iusticiam imputari multis in vitam, cum unius Adelapsus imputatus sit multis in mortem. Atque hae est ar-gumenti praesentis summa. Verum ut textum Paulinum plenius intelligamus, PRIMVM collationem ipsam verbis Pauli proponam, & apud eum collationis adiungam integre, quam attigit tantum Apostolus. DE INDE verba textus ordine ex-plicabo. Est autem hac collatio: Quemadmodum per unum (Adamum) peccatum (hoc est reatus) in mundum intravit, & per peccatum mors (hoc est, corruptio & damnatio) & sic in omnes homines (ab illo uno Adamo per naturalem propa-gatos generationem) mors peruerasit, etiam in eos qui non pec-cauerunt simili transgressione cuius Adam: Ita per unum Christum iusticia in mundum intravit, & per iusticiam vita, & sic in omnes homines (a Christo per regenerationis gratiam pro-pagatos) vita peruerasit etiam in eos, qui non fuerunt iusti simili-

obedientia cum Christo. Hec integræ est collatio. Sed Paulus pro apodo si posuit hæc verba: *Qui est typus eius, qui erit futurus, hoc est, Christi. Typus autem ad propagandi similitudinē, non ad res ipsas propagatas pertinet. In eo enim, ut Ambrosius ait tantum forma Adæ Christus, qui quod unus peccauit, unus emendauit. Iam verba textus particulatim excutiamus: Quemadmodum, inquit, per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors. per unum hominē intelligit primum hominem, videlicet Adam, qui fuit veluti massa, unde cæteri homines sunt desumti. Per hunc, inquit, peccatum intravit in mundum. Peccatum originis sentit. Sunt autem duo in peccato originis consideranda, Reatus scilicet & Corruptio: quæ duo, et si non possunt separari, tamen accuratè distingui debent. Sicut enim Adam, admisso peccato, primum reus factus est iræ Dei. Deinde, quia reus erat, pœna peccati, id est, corruptionem illam tum animi tum corporis subiit. Atq; hoc est quod Paulus dicit. & per peccatum mors. Sic quoque in posteris naturam transmisit tum ream in primis, tum corruptam. De reatus igitur propagatione proprie agit hoc loco Apostolus, cui opponitur imputatio iusticia Christi. Nam cum Christus morte sua reatum eluit, simul fideles iusticia imputata induit. Quod autem ad corruptionem attinet, ea diuersum habet remedium, nempe sanctificationem humanae naturæ in Christo, de qua in octavo agitur.*

Porro observandum est hoc loco, Adam considerari duplèciter. PRIMVM simpliciter sine respectu ad posteros: quæ ratione nullus est reus ipsius delicto. DEINDE relatiè, quatenus est prima radix naturæ humanae, in quo totum humanum genus quodammodo fuisse manifestum est, atq; hac ratione reatus Adæ cum sua pœna, quæ est corruptio, derivatus est in omnem eius posteritatem. Quapropter ut leprosi parentes generant leprosos liberos, qui liberi & lepra parentum & propria sunt contaminati: ita Adæ reus & corruptus, generat ream & corruptam posteritatem, atque id est, quod Paulus ait: Sic

in

in omnes homines mors peruersit, scilicet cum reatu. Causam apponit: in quo, scilicet Adamo, Omnes peccauerunt, hoc est, rei fuerunt imputato posteritati reatu patris, cum quo coniuncta est & poena, scilicet corruptio. Complectitur itaq; utrumq; peccatum originis, reatum & corruptionem. Nam utrumque propagatur ab Adam in posteros, Sed alterum causae, alterum effectus rationem habet.

Visque enim ad legem peccatum erat in mundo.

Quid hoc sibi vult? Absurdum videri poterat homines condemnari, ut reos ante datam legem. Si enim peccatum est legis transgressio, necesse est legem esse ante peccatum. Hanc obiectionem antevenerit Apostolus prolepsi Rhetorica, & afferit peccatum omnino fuisse in mundo ante legem, contra eos, qui ab Adamo non voluerunt propagari peccatum: Sed tum demum incepisse, quando lex data, ab hominibus est violata. Sed effectus peccati ostendit, peccatum etiam fuisse ante legem datam in monte Synai. Nam fuit alia lex data Adamo in paradyso, quam nos omnes in Adamo transgressi sumus, sicuti docet pœna, quæ peccatum est consecuta.

At peccatum non imputatur, quando non est lex.

Hec etiam aduersariorum obiectio est, quæ ex eo prouenit, quod primam legem, quam transgressi sumus in Adamo, non attendant. Est autem hæc obiectio:

Peccatum est legis transgressio,

Ergo, Quando lex non est, neq; peccatum esse potest.

Nam accidens non cadit nisi in subiectum. Sed Paulus dat instantiam hoc modo:

Mors regnauit ab Adam usque ad Mosen,

Ergo, Necesse est fuisse peccatum ante Mosen.

Nam mors sequitur peccatum ut iusta pœna. Sumitur autem hæc responsio à iustitia iudicis Dei.

Deus puniuit peccatum morte ante datam legem, Ergo,

Reus fuit homo ante datam legem per Mosen.

Cuius ergo legis fuit reus? Primum eiusdem, quam Adam transgressus est. Deinde legis non scriptae in libris, sed insculptae in natura, de qua supra capite secundo.

Etiam in eos qui non peccauerunt, iuxta similitudinem transgressionis Adæ.

Hac verba coniungi debent cum principio huius pericope, hoc modo. Propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors, & sic in omnes homines mors peruersit, etiam in eos qui non peccauerunt, iuxta similitudinem transgressionis Adæ, Hoc est, Et si non omnes peccauerunt gustu pomi vetiti, sicut Adam fecit: tamen quia ab eo tāquam à vicio a radice sunt propagati, peccatores sunt & ipsi & damnati.

Ex hac descriptione Apostolica concludamus definitionem peccati originis, hoc modo: Peccatum originis est, cum reatus, quo nascentes rei sunt ob peccatum Adæ, tum corruptio humanae naturæ propagata ab Adamo, obnoxia morti & damnationis, nisi fiat remissio.

Sed non sicuti delictum, ita & donum.

Hac propositione est dissimilitudinis inter Adamum & Christum. Dixit Christi typum fuisse Adamum, At ne quis eandem rationem in typo & antitypo statueret, dicit Apostolus maximam dissimilitudinem factorum Adæ & Christo esse. Ab illo enim delictum, ab hoc donum, hoc est, iusticia que nobis imputatur.

Nā si vnius delicto multi mortui sunt, Multo magis gratia Dei & donum per gratiam, quæ est vnius hominis Iesu Christi, in multos abundauit.

Ratio & declaratio dissimilitudinis inter delictum & donum. Si lapsus Adæ cessit tois nonnois, id est, multis illis, hoc est,

est, toti posteritati Adae in mortem, Multe magis gratia Dei & donum per gratiam, qua est unius Iesu Christi, cedet multis in vitam. Hac argumenti propositio est.

Assumptio est:

Sed lapsus Adae cessit toti posteritati ipsius in mortem. Hinc sequitur conclusio: Igitur, Multo magis gratia Dei, & donum per gratiam, cedet multis in vitam.

Gratiam opponit Apostolus ira Dei ut donum reatus. Est enim GRATIA favor Dei, quo caelstis pater nos complectitur in filio. DONUM autem est ipsa obedientia CHRISTI, qua nobis imputata, absoluimus a reatu. Differunt ergo Gratia & Donum, ut causa & effectus, Gratia enim doni causa est. Quidam per gratiam intelligunt remissionem peccatorum, & per donum sanctificationem & nouitatem. Sed horum sententiam refutat non solum series argumenti, verum etiam Apostolus ipse satis indicat, quid per donum velit significare. Nam ut paulo ante a delictum opposuit dono, ita postea ait: Qui acceperunt abundantiam gratiae & doni iusticie. Porro hac iusticia CHRISTI nunc ab Apostolo dicitur χάρισμα, nunc δώρημα, nunc δωρεά, quae tria Latinus interpres una latina voce reddidit, nempe DONI. Sed discriminem hoc est: Δωρεά genus est ad χάρισμα & δώρημα. χάρισμα autem dicitur, respectu Dei nobis iusticiam impetrans. Δώρημα, respectu nostri, quia ea iusticia donatis sumus. Proinde χάρισμα ipsius δωρήμatos causa est, quod δώρημa paulo infra δωρεά vocatur, quia donum ille, quod est obedientia Christi, nos iustos efficit.

Et non sicut per unum qui peccauit, donum.

Secunde differentiae inter delictum & donum propositio. Oratio autem hac deficiens ita completur: Et non sicut delictum per unum qui peccauit, ita donum, per unum qui iustus fuit se habet. Sensus proinde est huius propositionis: Non est eadem ratio delicti, quod per unum peccatorem in alios permanavit, & doni quod per unum iustum ad alios permanens.

Hac differentia ideo obseruanda est, ne quis ex eo, quod dixerat, Adam typum esse Christi, inferret hanc similitudinem propagationis delicti & doni, Quemadmodum Adam uno peccato originali coniecit mundum in mortem & damnationem: ita Christus ab uno illo peccato Adami, hoc est, originali sua iusticia homines liberat. Verum huic obiectioni occurrit Paulus, statuens discriminem in typo & antitypo. Adam per unum peccatum damnauit mundum, Sed Christus ex gratia per suam iusticiam à multis delictis mundum liberat, hoc est, non solum ab originali, verum etiam ab omnibus alijs credentes absoluit. Obseruetur igitur contra Monachorum somnia hæc insignis sententia, quam verba Pauli offerunt. Non quemadmodum unus Adam peccans uno peccato coniecit mundum in damnationem: ita Christus ab uno tantum peccato liberat, sed à pluribus.

Nam iudicium quidem ex uno in condemnationem,
At donum ex multis delictis in iustificationem.

Ratio propositionis, continens discriminem inter reatus propagationem, & doni. Cöpletur & hec oratio hoc modo: Nam iudicium quidem ex uno delicto introit in condemnationem, at donum ex multis delictis, hoc est, post multa delicta venit in iustificationem, qua est absolutio & liberatio à reatu. Hic primum obseruemus iudicium hoc loco significare reatum, Nam ex reatu oritur condemnatione. Preterea quod per donum Apostolus intelligat iusticiam Christi, qua nobis imputata, non amplius rei coram Deo, sed iusti apparemus. Adhuc, quod iustificatio hominis sit imputatio iusticie Christi, & absolutio à reatu & damnatione, que damnatio ob reatum contingit. Nam Apostolus iustificationem opponit regnū quietis, hoc est, condemnationi, qua antithesis satis ostendit, quid Paulus per iustificationem intelligat.

Nam si vnius delicto mors regnauit per unū, Multo magis iū qui abundantiam gratiæ & doni iusticie accipiunt

accipiunt in vita, regnabūt per vnum Iesum Christum.

Ætiologia est sumta à virtute causarum efficientium, per collationem minoris & maioris. Si tanta fuit delicti & reatus Adami vis, ut in totam eius posteritatem dimanari in condemnationem, Multo profecto maior erit vis gratiae & iustitiae Christi, ut qui eius reddantur participes per fidem, v vitam viuant eternam.

Obseruetur hic Hebraismus, quo abundantia gratiae ponitur, pro abundante gratia, qua opponitur ira Dei: & abundantia doni iustitiae pro abundante & donata, hoc est, imputata Christi iustitia. Rursus hic gratia & donum, ut causa & effectus se habent, & aperte donum definitur iustitia, quæ donatur ex gratia, hoc est, gratia imputatur.

Itaque quemadmodum per vnius delictum (iudicium venit) in omnes homines in condemnationē.

Sic etiam per vnius iustificationem (donum abundauit) in omnes homines in iusticiam vitæ.

Cōclusio est dissimilitudinis inter Adamum & Christum, quantum ad effecta contraria attinet. Erasmus in priori mēbro ex suo: propagatum est malum. in posteriori, propagatum est bonum adiecit, depravata sententia Apostoli. Nam si admiserimus propagari bonum in iustificationem: sophiste intrudent nobis suam inherentem qualitatem, qua homines iustos fieri singunt. Reclius ergo complebitur sententia, si id quod deest restituimus ex versu, qui paulo ante praecepsit: Nam iudicium quidem ex uno in condemnationē: at donum ex multis in iustificationem. Ex hoc versu subiecta, iudicium & donum sumamus. Deinde verbum quod respondebit priori subiecto, sumatur ex versu, Sicut per vnum hominem peccatum in mundum intravit, Quod posteriori respondebit, peccatur ex illo dicto: Gratia & donum in multos abundauit. Hanc interpretationem facile approbat is, qui accuratius

K ij.

totam hanc disputationem contemplatur. *Vocabulum iustificationis bis possum, ut apud Graecos variat paraschematismus, ita etiam hoc loco variat modo significandi. Nam PRIORI loco iustificatio Graecè δικαιοψια, ipsam iustificationis nostram materiam declarat, hoc est, iustificationē, qua ipse Christus iustus est sua obedientia. Opponitur enim delicto Adae & nostro. POSTERIORI loco, iustificatio Graecè δικαιωσις, significat iustificationem, qua nos a damnatoria legis sententia absoluimur. Opponitur enim condemnationis communi. Differt ergo iustificatio priori loco posita, à iustificatione qua posteriori loco ponitur, ut causa à suo effectu. Hanc interpretationē germanā esse, antithesis collatio facile concinuit. Quod autē addit Apostolus: *Vita, notat finē iustificationis esse vitā aeternā, quam in 8. cap. vocat glorificationē. Hoc etiam ex antithesi finiū patet.* Nāt condemnationis finis est mors aeterna, ita iustificationis finis est vita eterna. Docet præterea hec antithesis, quid apud Paulum significet iustificationis vox. Nam cum opponitur condemnationi, quid queso aliud significare potest, quam absolutionem à reatu, qua sit cum Christi iusticia nobis imputatur?*

Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi: Ita obedientia vnius, iusti constituentur multi.

Comprobatio conclusionis est per collationem causarum in contrarijs eff. Elibus. Causa sunt Adam peccans, & Christus iustus: Effecta sunt peccato Adae multi sunt constituti peccatores, iusticia Christi multi constituti sunt iusti.

Observemus hoc loco PRIMVM definitionem utrinque, hoc est, & delicti Adae & iusticie Christi. Ut enim delictum Adae definitur inobedientia esse erga Deum: ita iusticia Christi definitur obedientia, qua ipse Christus non solum satisfecit legi, verum etiam obediens fuit usque ad mortem crucis. DE INDE quod, quemadmodum unus Adam suo peccato nos reos fecit: ita unus Christus sua obedientia nobis imputata, nos ius- flos

stos coram Deo constituit. Hinc ergo patet, quod quemadmodum reatus est ordinatio peccati. Ade ad damnationem: ita iustificatio est ordinatio iusticie Christi ad acceptationem nostrum. Notetur igitur diligenter discrimen inter causam reatus, & causam iustificationis. Causa reatus & in Adam & in nobis est. Sed iustificationis causa in solo Christo existit, per quem etiam sanctificamur, ut incoetur in nobis noua obedientia. POSTREMO, obseruemus hic solidam refutationem erroris Osiandri, qui contendit homines iustificari essentiali Dei iusticia, propterea quod supra Apostolus distinguat inter iusticiam Dei & hominum. Sed Paulus hic apertissime illa Dei iusticiam definit obedientiam Christi, qua multi constituentur iusti, quae Christi obedientia ideo Dei iusticia dicitur, quia & Deum autorem habet, & summe Deo probatur.

Cæterum lex præterea introiit, ut abundaret delictum.

Quia aduersarij Pauli ex singulis pene verbis eius calumniandi occasionem quarebant, Paulus prudenter anticipat, quæ obijci possunt ab aduersarijs. Disputauit hactenus Apostolus, gratia Dei & obedientia Christi iustificari homines. Hac doctrinam expugnare contendenterunt aduersarij hoc modo. Si Christi obedientia ex sola gratia Dei iustificantur homines, profecto frustra per Mosen lex lata est. Quid enim aliud est lex, quam iusticie regula? Paulus respondet, & tribuit legis effectum, opinioni aduersariorum prorsus contrarium. Aduersarij putabant legem esse latam quæ tolleret peccatum, & iustos faceret homines, Sed Paulus contra contendit, legem accessisse ad morbum naturalem, & eum magis auuisse in humana natura, & damnasse. Hic questio oritur difficilis: Cum nullus bonus magistratus fert legem, ut malum in sua repub. augeatur, immo potius ut minuatur & tollatur: Quomodo quæ optimo Deo conueniet, ut ferat legem in hunc finem, ut peccatum abundet magis & augeatur? Ad hanc questionem

ali⁹ aliud respondent. Quidam dictum Pauli ad incrementum noticie & perniciacie referunt. Ad noticie quidem incrementum, quia vox legis ponit homini voluntatem Dei ante oculos, quam qui violat, scit se magis reum esse, quam si nulla extaret lex diuinus lata, atque ideo supra dictum est: Per legem est agnitus peccati. Ad perniciacie vero incrementum, quia ex lege data scit maiestate diuinam contemni prauariatione legis, magis appetit delinquentis prauaricatio & contumacia, nam suam voluntatem diuinam anteponit. Hec etsi vera sunt: tamen huic loco minime quadam videntur. Nam gratiam & legem committit Apostolus quantum ad contraria effecta attinet. Ut enim gratia peccatum minuit & tollit: ita lex lata idem auget & abundare facit, ut dicit Apostolus, aperte legem accessisse, ut abundaret delictum. Quid ergo ad obiectionem dicendum est? Si presentem locum conferamus cum nonnullis dictis, quae sunt in septimo, nulla amplius relinquitur dubitatio. In septimo enim ita habetur: Cum essemus in carne affectiones peccatorum per legem existentes, vigebant in membris meis ad fructificandum morti. Item: Peccatum occasione sumta genuit in me omnem concupiscentiam. Item: Peccatum occasione sumta seduxit me. Item: Ergo quod bonus est, mihi factum est mors? (id est mortiferum?) Absit, immo peccatum. Ex horum locorum collatione discimus legem per se non augere peccatum in natura, sed per occasionem. Nam peccatum sumta occasione à lege crescit magis magisque, ac veluti exestuat. Lex bona ab optimo Deo lata est, ut quid iniustum & iniustum sit edoceat: atque ut facientes eam, vivant in ea. Quod autem alius iam sit euentus legis, id hominum culpa sit, non ulla legis vitio. At hanc interpretationem non videntur admittere verba Apostoli: Dicit enim diserte: Lex introit ut abundaret peccatum, hic rem & finem rei coniungit. Respondeo, usitatam in scripturis phrasin esse qua cause agendi propter aliud, effectus tribuitur qui habet aliam propriam causam, idque propter euentum. Supra in primo capite

capite dictum est: Deum eternam suam potentiam & diuini-
tati empate fecisse hominibus, ut sint inexcusabiles, qui sane finis
non est proprius patefactionis diuina maiestatis, sed accessori-
us, idq; propter euentum. Osea 8. Aurum suum & argen-
tum fecerunt sibi idola, ut interirent. Hic sane euentus non se-
quitur consilium fabricantium idola, sed aliam causam, vi-
delicet peccatum Israëlis. Sed huius phrasis exempla videbi-
mus plura in 9. cap. Hic ergo finis legis ex euentu eius in ho-
minibus, & non ex natura legis accipiens est, quemadmo-
dum rursus ostenderetur in septimo.

Vbi autem abundauit peccatum, superabundauit
gratia.

Dixit peccatum abundare per legem, iam peccato abun-
danti opponit victricem gratiam. Nunquam enim ita abun-
dare peccatum potest, quin gratia, qua Deus nobis remittit
peccatum, & imputat iniquitatem filii, sit multo abundantior, a-
deo ut gratia à peccato superarire queat, sed semper pecca-
tum vincat in ijs, qui configiunt ad gratiam. Hic locus insignis
est, qui ut clypeus tentationi que oritur ex cogitatione magni-
tudinis peccati opponendus est, Huiusmodi tentatio in Cain
fuit, cum diceret: Maius est peccatum meum quam propitia-
rio, & in Iuda, qui peccati mole oppressus desperavit. At Paulus
persecutor Ecclesie, se cogitatione huius superabundantis
gratiae consolatus est. Sic David, Manasses, Magdalena, atq;
adeo omnes sancti omnibus atatibus, se cogitatione misericor-
diae Dei erexerunt contra desperationem, atque hinc est quod
David dicat, misericordiam Dei omnia opera Dei superare.
Opponamus ergo & nos hoc insigne dictum cogitatione de ira
Dei & magnitudine peccati, & sciamus, ut Ioannes ait: ad
hoc apparuisse filium Dei, ut destruat opera Diaboli. Hac
consolatione in hora mortis nulla grauior, nulla firmior, nul-
la denique dulcior esse potest, Verum caueat unusquisque,
ne hoc Paulino dicto abutatur, & diuina impunitentia

pronocet iram Dei. Hoc enim ideo à Paulo dictum est, non ut gratia magnitudine ad licentiam peccandi abutimur, sed ut lapsi non despondeamus animum propter peccati magnitudinem, & ut agamus pénitentiam mature, gratias agētes Deo, quis tanto favore nos complectitur in filio, quod velit omnia nostra peccata sanguine filij sui ablueret, modo seriam egerimus pénitentiam.

Porro sciendum est, gratiam supra peccatum abundare quatuor modis, videlicet, *Imputatione*, *Dignitate*, *Donatione*, & *Consummatione*. PRIMVM enim remissis peccatis imputatur credentibus iusticia Christi, qua perfecte iusti in conspectu Dei & angelorum habetur. DE INDE dignatur Deus credentes filiorum honore & titulo. Dedit enim hūc honorem Deus hominibus, ut filii eius sint, quotquot credunt in nomen eius. PRÆTEREA, donat Deus credentibus suum Spiritum sanctum, quo aguntur, hoc est, qui eos consolatur, viuiscitat, sanctificat, adiuuat, eisq; obsignat promissam hereditatem. POSTREMO, sua gratia excitabit Deus corpora nostra, & ea reddet conformia gloriose corpori filii ipsius Domini nostri Iesu Christi, atq; ita in omni eternitate gestabimus imaginem Dei, & Deus erit omnia in omnibus.

Vt quemadmodum regnauit peccatum in mortem: Sic & gratia regnet per iusticiam in vitam aeternam, per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM.

Dulcissimus finis viltricis gratiae attextetur per collationem regni peccati & regni gratiae. Regnum peccati cedit in mortem & damnationem, Regnum gratiae finem habet vitam aeternam, idq; per victorem mortis Dominum nostrum IESVM CHRISTVM. Observandus est hic locus in primis, monstrat enim discriminem inter duo diuersissimaregna, quorum unum est peccati, alterum gratiae. Illud administratur per inobedientiam in mortem, hoc per iusticiam in vitam aeternam. Ubicunque autem fides in Mediatorem non est, ibi regna-

gnat peccatum in mortem. Contra ubi fides est, ibi est regnum gratiae in vitam. Credenti enim remissa sunt peccata, & imputata est iniuria CHRISTI, per quem habemus pacem cum Deo. Monemur proinde hic, ut fidem retineamus, ut non sinnamus peccatum in nobis regnare, ut excitemus spiritum vere penitentie fructibus, invocatione, lectione & meditatione verbi, patientia & alijs virtutibus, quo tandem ad optatam metam perueniamus, per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM.

Caput VI.

Summaria comprehensio sexti capituli.

Quemadmodum docet iustificatorum munus esse, peccato renunciato sanctitati & noua vita studere: ita horitur ut hoc suum officium iugo peccati excusso gnaniter prestant.

Ordo & partes capituli sexti.

Postquam Apostolus demonstravit iusticiam esse ex fide, eamq; iusticiam non esse in nobis qualitatem ullam, sed obedi-entiam Christi credentibus imputatam: vicinam questionem de sanctificatione aggreditur, Est enim sanctificatio comes iustificationis. Auspicatur autem hanc partem ab obiectione aduersariorum, qui cum studerent iustificationis doctrinam calumnijs proscindere, ex eo quod dixerat Apostolus: Gratiam superabundare, ubi peccatum abundat, inferebant, licenter peccandum esse. Verum huic obiectioni opponit contrariam sententiam, videlicet, Quod nequaquam sit propterea peccandum. Hac sententia iusta confirmatione munita, ex doctrina exhortationem more Prophetico & Apostolico extruit. Atque ita huic capituli partes sunt due, quarum PRIOR docet, POSTERIOR exhortatur.

*Exegeſis ſexti capitit, cum obſer-
uatione doctrinarum.*

Quid igitur dicemus? Manebimus in peccato ut
gratia abundet?

*Hac aduersariorum obiectio: Si abundante peccato gratia
magis abundat (quae ſane gratia res dulcissima & optima eſt).
profecto peccatis indulgendum eſſe videtur. Sed cum hoc ſit
extreme absurdum, docere manendum eſſe in peccatis, que
Dens & vetat & punit. Sequitur Paulinum paradoxum, eſſe
minime ferendum, quo docetur, ſuperabundare gratiam ubi
abundat peccatum. Verum Paulus respondet per instantiam.
Opponit enim fortius argumentum ſumum a conditione in-
ſificatorum. Realis autem ſolutio haec eſt.*

Vbi abundat peccatum, ibi ſuperabundat gratia.

Ergo peccandum eſt, ut gratia magis abundet.

*Neganda eſt consequentia. Nam eſt fallacia ſecundū non
cauſam ut cauſam. Distinguēdum eſt enim inter cauſam rei
alicius & occaſionem. Peccatum abundans per ſe cauſa eſt
maioris ira & damnationis, per occaſionem vero ſuperabun-
dantis gratia. Manasses cumulans peccata, theſauriſauit ſibi
iram, donec iuſto iudicio Dei ſit abductus in captiuitatem, ubi
in carcere ſleſtit genua cordis, & precatur veniam. Hic pec-
catum Manassis per ſe fuſt cauſa ira, quia Deum graniflme
offendit, ſed occaſio fuſt ſuperabundantis gratia. Nam illa om-
nia peccata Manassis, que fassus eſt excedere numerum are-
na maris, & omnes sanctorum cades, quibus impleuit Hieru-
ſalem, victrice gratia ſuperauit. Hinc ergo patet quanta fuerit
malitia aduersariorum Pauli, qui huiusmodi ſophiſtica do-
ctrinam Pauli iniuſam reddere Romanis conabantur.*

Absit.

*Hac reſponsio abominantis eſt maliciam aduersarium, &
includit contrariam opinioni aduersariorum ſententiam, ac ſi
dicat:*

dicat: Nequaquam inde peccandi licentia petenda est, quod abundantate peccato superabundet gratia, sed potius cogitanda est bonitas Dei, & meditanda est pia & sancta vita, ne ira Dei aduersum nos prouocantes, gratia rursus excidamus. Ex hoc ergo responso coligenda est haec propositio: Iustificati fide, noua vita seu sanctitatis studere debent. Observemus proinde hoc loco catholicam doctrinam, videlicet, quod iustificationis comes esse debeat sanctificatio, qua est regenerationis forma, cuius fructus est exterior & interior obedientia erga Deum. Hoc confirmatur 1. Corinth. 1. Factus est nobis sapientia, iustificatio, sanctificatio, redemptio.

Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eo?

Ratio propositionis à priuatinè oppositis, quæ non possunt simul eidem subiecto tribui. Qui enim viuit, mortuus non est, & qui mortuus est, nequaquam viuit, Hinc talis conficitur syllogismus. Mortui peccato non viuunt peccato. Iustificati fide igitur non viuunt peccato. Minor & conclusio in unius veluti propositionis formâ redacta, interrogacionis schemate ideo efferuntur, ut & vehemètior sit oratio, & fortior illatio, ut eius veritati nemo facile se opposuerit. Sed quid est mors peccati, & quid vita peccati? Ut vita peccati in eo consistit, quod homo peccati concupiscentijs indulgens peccato obtemperat, illig, imperium committit: ita mors peccati in vera pœnitentia est sita, qua pœnitentia semper cum iustificatione coniuncta est. Nam in conversione iustificatur homo ut moriatur peccato, & viuat iusticia, atq; huius rei causa Euangelium nos ad pœnitentiam, hoc est, conversionem inuitat. Observetur itaq; hic necessaria doctrina, quod ubi viuat fides, ibi necesse sit mori peccatum per veram & salutarem pœnitentiam.

An ignoratis, quod quicunque baptisati sumus in Christum Iesum, in morte iphius baptisati sumus,

Sepulti igitur sumus una cum ipso per baptisma in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vita ambulemus.

Probatio minoris est, videlicet, quod iustificati fide, sint mortui peccato. Sumitur autem hæc probatio ab analogia seu symbolo baptismi. Quicunque baptisati sumus, in Iesum Christum sumus baptisati, Ergo quicunque baptisati sumus, in mortem, sepulchram & resurrectionem Christi baptisati sumus.

Est autem in Christum baptisari, in eum finem baptisari, ut coalescentes Christo unum sumus cum illo, vim mortis, sepultura & resurrectionis ipsius percipiētes, quo virtute mortis Christi moriamur peccato, virtute sepulchri & corrumperetur peccatum, & virtute resurrectionis nouam cum Christo incoemus vitam.

Porro hoc loco misere Anabaptiste abutuntur, ad stabilendum sum errorum de usu sacramentorum. Hinc enim probare conantur sacramenta noui testamenti tantum esse symbola quedam vita ac morum Christianorum, ac veluti quasdam imagines rerum gerendarum. Verum quam misere fallantur isti, peristasis huius loci satis indicat. Nam hoc omnium PRIMVM certissime nobis constat, quod Paulus hoc loco probare contendat, fideles mortuos esse peccato, & debere nouam vitam vivere, propterea quod sint in CHRISTUM IESVM baptisati. Hoc ut totum & minime dubium sumit. DE INDE, ex hoc toto infert partes totius hoc sensu: *In Christum Iesum baptisati sumus. Ergo in Christum mortuum & in eundem sepulchrum atque excitatum, baptisati sumus.* Hic sane quilibet videre potest, quod non solum proponat Apostolus mortis, sepultura & resurrectionis Christi qualem cunque imitationem, qua nos in hoc incumbere deberemus, ut quemadmodum Christus pro peccatis nostris mortuus est, & resurrexit propter iustificationem nostri: ita & nos illum studeamus imitari,

Verum etiam

Verum etiam & id multo magis Apostolus monstrat nobis, proposito symbolo baptismi. vim mortis peccati & vite nouae in virtute mortis & resurrectionis Christi sitam esse. Nisi enim prius in nobis extincta sit peccati ingeniti virtus, & vis noua accesserit, qua nobis vitam nouam pariat, frustra proponebitur imitationis exemplum. Hanc ergo vim conferrinobis per mortem, sepulturam & resurrectionem Christi docet Apostolus, proposito baptismo, qui huius rei efficax symbolum extitit: Qui enim fieri potest, ut Deus suis non stet promissis. Promisit autem quod sacramentorum notis figurat. Proinde vis illa efficax, qua in nobis perimitur peccatum, & crucifigitur vetus homo, ad nos emanat ex virtute mortis Christi, qua moriens peccata nostra nobis quoque domuit, peremuit, & crucifixit peccatum & veterem hominem, ut in nobis iustificatis modo, pristinas suas vires exercere non possit regnando & damnando ut antea. P R A E T E R E A, ut virtute mortis Christi in dies magis magisq; contunditur in credentibus corpus peccati, & virtute sepulture corruptitur paulatim & extinguitur, donec totum aboleatur: ita virtute resurrectionis Christi excitatur in credentibus spiritus nouus, & vis suppeditatur nona, qua iusticie studere incipimus. Sunt ergo in iustificatis fide, mortis, sepulture & resurrectionis Christi effecta, que nobis baptismus figurat & consignat, hec nobis communicantur per eam, quam habemus cum Christo spiritualem communionem, cuius efficax symbolum est sacram baptisma. Ex his que hactenus ex Paulo diximus, non solum confutationem dogmatis Anabaptistici concludimus, verum etiam mortem, sepulturam & resurrectionem Christi esse in nobis & donum & virtutem & exemplum. Donum quidem, quo iustificamur. Virtutem vero, qua mortificatur in nobis vetus homo, & excitatur nouus. Denique exemplum paenitentiae, atque adeo totius vite, iuxta voluntatem Dei formande.

Nam si iustitiae sumus facti illi per similitudinem

mortis eius, certe etiam resurrectionis erimus.

Hoc ad probationem consequētie proximi argumenti refero. Dixerat nos mortuos esse peccato per mortem Christi, id est, per virtutem mortis Christi, ergo etiam oportere nos resurgere cum Christo in nouitatem vita. Hoc confirmat pulcherrima similitudine. Nos coaluimus cum Christo similitudine mortis, hoc est, virtute mortis Christi in nos manante morimur peccato, ut & ipse mortuus est. Proinde etiam resurrectioni eius inserimus, ut quemadmodum ipse excitatus est ex mortuis, & vitam nouam vivit: ita & nos excitati nouam vitam vivamus. Similitudo ergo hoc loco non significat imitationem, sed conformatiōem, virtuti ab ipso Christo in nos deriuata. Hac similitudo seu conformatio in ipso baptismo conspicitur, quemadmodum ex superioribus patet. Hoc ergo vult Apostolus: *Nos sumus surculi insiti corpori Christi. Igitur ferre frumentum nos oportet.*

Sed quomodo sit haec insitio? Spiritualiter sit, cum in Christum credimus quae insitio figuratur & ob-signatur baptismo. Porro quae Ambrosius annotavit in hunc locum, pulcre mentem Apostoli explicant. Nos, inquit, baptisati consepulti sumus Christo, ut de cetero haec vitam consequamur, in qua Christus resurrexit. Baptismus itaque resurrectionis pignus est & imago, ut iam in noua illa vita manentes non peccemus, qui enim moritur iam non peccat. Mors enim finis peccati est. Nam ideo per aquam celebratur baptismus, ut sicut aqua fordes corporis abluit: ita & nos per baptismum ab omni peccato spiritualiter purgatos & innouatos credamus, ut quod incorporale est, inuisibiliter abluatur. Hec Ambrosius.

Hoc scientes, quod vetus noster homo cum eo crucifixus est, ut aboleatur corpus peccati, ut non amplius nos seruiamus peccato.

Quae sit vis mortis Christi in iustificatis exponit, videlicet quod eius virtute crucifigatur vetus homo in nobis, hoc est, ut mortificetur

mortificetur peccatum, & paulatim viciositas natura corrigitur, ut aboleatur & enerueretur corpus peccati, hoc est, caro in qua peccatum ipsum haret, idq; in eum finem, ut non amplius seruiamus peccato. In hac pericopam multa sunt obseruanda, ac PRIMVM discrimen inter veterem & nouum hominem. Sciendum est ergo quod *vetus & nouus homo* metonymia Hebraica dicuntur. Nam substantia seu subiecti appellatio pro adjuncto ponitur, & epitheta *vetus & nouus*, diversa studia & affectiones indicant.

DE INDE *vetus homo & nouus* considerantur dupliciter. ALIAS enim inter se opponuntur in diversis subiectis, qua ratione *vetus homo* dicitur, qui est expers fidei & nondum renatus. Contra *nouus* qui credit & renatus est. *Vetus* quidem, quia detinetur in sua originis vetustate, hac viciositate, referens indolem primi & veteris Adami: *Nouus* vero qui spiritu Christi renouatus & regeneratus est, referens imaginem secundi Adami, hoc est, Christi. ALIAS, *vetus homo & nouus* opponuntur in ipsis subiectis, ut enim primo modo *nouus* dicitur propter fidem, ita secundo modo dicitur *nouus*, propter noua arboris nouos fructus, hoc est, propter nouam obedienciam & vitam, que sequitur fidei iustificationem. Cōtra, quod in iustificatis spiritui se opponit, *vetus homo* dicitur, quem ut Paulus interdum carnis voce designat, ita *nouum spiritus* appellatione notat, idq; dupli metonymia. PRIMVM enim *spiritus & carnis* vocabula non pro substantijs, sed pro qualitatibus, que in substantijs sunt, accipiuntur. DE INDE causa pro effectu ponitur. Ut enim caro carnis opera: ita *spiritus mors a Spiritu sancto excitatos* significat.

DE INDE & hoc loco obseruandum est, quod *vetus noster homo* dupli modo dicatur crucifixus esse cum Christo. PRIMVS enim modus pertinet ad gratitatem pro peccatis nostris satisfactionem. Christus enim peccata nostra per crucem expiavit. Huc illud Apostoli: *Christus morenus est propter peccata nostra, scilicet expianda*. Nam ipsius mors peccatorum

nostrorum satisfactio est, que satisfactio nobis credentibus imputatur. SECUNDVS modus pertinet ad regenerationem, de qua hoc loco agitur, Virtute enim crucis Christi crucifigatur in nobis peccatum, qua crucifixio intra nos sentitur in vera pœnitentia. Vocatur autem hac crucifixio in generemorificatio, que est regenerationis seu sanctificationis principium. Sicut viuificatio finis est & consummatio, que proficiuntur, ut supra dictum est, ex virtute resurrectionis Christi.

PRÆTEREA obseruandum est hic discriminem inter veterem hominem & corpus peccati. Vetus homo, ut supra dictum est, peccatum ipsum notat. Corpus peccati omnes hominis partes significat, in quibus vis peccati se exerit. Hoc corpus peccati virtute crucis Christi paulatim eneruatur, ut homo renatus non seruat peccato, hoc est, non faciat quæ imperat peccatum, sed eius concupiscentijs reluctetur spiritu.

POSTREMO obseruandum est, quid Paulus sit abolere peccatum, videlicet ita eius impetum cohibere, ut ei non seruias, hoc est, non facias desideria eius, quod cum sit, vetus homo cum Christo crucifixus esse cognoscitur.

Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato.

Dixit Apostolus veterem hominem crucifixum esse & mortuum peccato, ex quo conclusit, non seruendum esse peccato. Iam eam consecutionem confirmat à conditione seruorum, qui suis dominis obnoxij sunt, donec viuunt, à quorum tandem potestate per mortem liberantur. Argumentatur autem hoc modo.

Qui mortuus est, iustificatus est à peccato.

Vetus noster homo mortuus est, quia est cum Christo crucifixus.

Igitur, Vetus noster homo iustificatus est à peccato,

Proinde non amplius debet seruire peccato.

In verbo iustificandi metalepsis est. Nam hic iustificari est exemptum esse à iure peccati, ut non amplius peccato sis obnoxius,

noxius, ut eius imperata facias. Non ergo loquitur hic Apostolus de expiacione peccati per mortem Christi. Sed de effectu mortis Christi, quae facit, ut a peccati actionibus abstineamus.

Quod si mortui sumus cum Christo, credimus etiam quod viuemus cum eo.

Duo sunt propositionis probande membra, sicuti supra dictum est V N V M, quod non sit peccandum, A L T E R V M, quod sit ambulandum in nouitate vita: prius potissimum hactenus probauit, videlicet quod non sit peccandum, Nunc posterius, videlicet, quod oporteat ambulare in nouitate vita confirmat. Sumitur autem hoc argumentum, ut superiora, ab efficacia communionis nostrae cum Christo, & ponitur propositio loco totius argumenti.

Si mortui sumus cum Christo, viuemus etiam cum eo.

Iustificati fide, mortui sumus cum Christo.

Igitur etiam viuemus cum eo, cum in hac vita per novum obedientiam, tum in eterna vita per resurrectionis gloriam.

Scientes, quod Christus excitatus ex mortuis, non amplius moritur, mors illi ultra non dominabitur, Quod autem mortuus est, peccato mortuus est semel, Quod autem viuit, Deo viuit. Sic & vos reputate, vosipso sum mortuos esse peccato, tum vero viuere Deo in Christo Iesu Domino nostro.

Hactenus argumentis summis a virtute communionis nostrae cum Christo, probauit iustificatos mortuos esse peccato, & vivere debere iusticia, nunc ab exemplo ratiocinatur. Est autem hic duplex Enthymema, V N V M ab exemplo mortis: Christus semel mortuus est. Ergo nos mortui peccato, non debemus rursus peccato vivere. A L T E R V M, ab exemplo resurrectionis. Christus resurgens perpetuam vitam viuit, Igitur & nos perpetuo nouitatis vita studebimus. Summa ergo huc

redit: *Vt exemplo Christi mori debemus peccato, ut ei non obtemperemus: ita eodem exemplo vivere debemus Deo, ut quae grata sunt illi faciamus.* Verum hic dissimilitudo obseruanda est, *Christus mortuus est corpore natura, & mortuus est peccato expiando.* Nos autem fide iustificati morimur corpore peccati, & morimur peccato non expiando, sed destruendo peccata in carne nostra, quod peccatum plene abolere nequit, donec in hoc mortali moriamur corpore. *Nā nostra sanctificatio à Christi virtute promanans, nunq̄ hic in nobis perficitur, cū ab ipsā morte pendeat nostra sanctificationis consummatio.*

Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore, *vt obediat illi in cupiditatibus huius, neque sistite membra vestra arma iniusticiæ peccato.*

Hanc exhortationem commode subiicit Apostolus doctrinæ, *vt intelligatur quod nā sit iustificatorum officium, qui sunt cum Christo crucifixi & excitati, nimirum ut tyrannidiprecati se opponant, ne imperium habeat in ipsorum corpore.* Confert autem hic peccatum originale violento tyranno, qui sibi imperium usurpat in hominem, cum homo cupiditatibus corporis indulgens, membra sua sistit veluti in conspectu huius tyranni, *vt presto sint ad accipienda mādata, & perficienda que imperantur.* Facit autem hic Apostolus quatuor peccatorum gradus, quibus regnū peccati perficitur. **P R I M U S** est ipsum peccatum, quod originale vocamus, quod hic à aquætra dicitur, articulus enim certum peccati genus ab Apostolo significari indicat. **S E C V N D U S**, est vis mala concupiscentie, que est nativa corruptionis proximus effectus. **T E R T I U S**, est consensus seu obedientia, qua voluntas se peccato subiicit. **Q U A R T U S**, est membrorum corporis promptitudo, ad satisfaciendum cupiditatibus corporis. Subiectum horum omnium facit Apostolus corpus hoc mortale, quod circumserimus, cui ideo trahuit concupiscentias, quia animus per concupiscentias corpus commouet, ac vicissim corpus animum sollicitat. *Hinc iam colligamus*

ligamus regnum peccati esse, cum concupiscentiae corporis imperio peccati obediunt, ac membra corporis imperata perficiunt. Ut ergo peccatum regnans dicitur, cuius imperio per concupiscentias corporis ac membrorum interiorum & exteriorum satifit: ita peccatum non regnans, sed dominum & subingatum dicitur, & crucifixum, quando renati opponunt se cupiditatibus, & coercet membra, ne quae imperat peccatum, perficiat. Docemur præterea hoc loco, quod renati possint per gratiam regenerationis ita reluctari peccato, ut in ipsis non regnet. Tamen si enim omni ex parte motus suborientes coercere non possunt: tamen corpus & eius membra ita in potestate habet, ut ea continere possint, ne sint arma peccato ad perpetrandam iniustiam, hoc est, ad id faciendum, quod non decet.

Sed sistite vos Deo ut ex mortuis viuētes, & membra vestra arma iustitiae Dei.

Exhortationis alterum membrum. Ut enim prius membrum est, ne nos obediamus peccato, ad facienda ea quae sunt iniusta: ita posterius est, ut obediamus Deo, & sistamus membra nostra, arma iustitiae, ut ea quae iusta sunt, faciamus. idq. ideo, quia ex mortuis viisi facti sumus, virtute resuscitati Christi. Sciant ergo renati sui munera esse, ut perpetuo se sistant in Dei conspectu, & semper præsto sint, ad facienda quae imperat.

Peccatum enim vobis non dominabitur.

Prolepsis est. Nam anteuerit obiectionem illorum, qui conqueri poterat de peccati tyrannide quam sentiunt in se renati, ac promissione erigit eos, ne animum in lucta spiritus aduersus carnem despōdeant, ac si dicat: Scio quanta sit vis peccati, sed maior est vis gratiae, qua donatis sunt renati. Quare nequaquam futurum est, ut eos peccatum rursus suo iugo subiiciat, modo ut strenui milites iusticia peccato se opposuerint spiritu alibus armis, quibus Christianos munitos esse oportet. Pertinet itaq. hac promissio non ad quos suis, sed tantum ad eos,

L. ij.

de quibus hic agitur, hoc est, ad iustificatos fide. Memorabilis itaq; doctrina hic obseruetur de viribus iustificatorum, qui ita possunt peccato resistere, ne in ys regnum habeat. Verum interea sciendum est, quod istud posse non sit natura, sed gratia adiuuantis reformatam voluntatem, & Spiritus Christi, quo fideles aguntur.

Non enim estis sub lege, sed sub gratia.

Ratio promissionis à conditione iustificatorū. Iustificati non sunt sub lege damnante. Ergo peccatum non dominabitur iustificatis. Est enim dominium peccati, quod qui peccatum faciant, sint sub legis maledictione, & ira Dei. Verum cum iustificati sint sub gratia, qua teguntur peccati per umbraculum Christi, & donamur Spiritu sancto, per quem sanctificamur, legis damnatoria sententia nō amplius sunt subiecti. Obseruetur hic & insignis doctrina, & utilis consolatio. Doctrina quidem, quod qui sunt sub gratia, & habent remissionem peccatorum, liberi sint à iure legis, quantum sāne ad eius damnatoriam sententiam attinet. Consolatio verò, quod iustificati fide, & si habent peccatum quod lege Dei dānatur, hoc tamē illis nō imputetur ad dānationē, propter gratiā cuius sunt participes.

Quid igitur? peccabimus quod non sumus sub lege, sed sub gratia?

Hec obiectio est male torquentium proxime precedentem sententiam, & ex ea concludentium absurditatem, ut doctrinam Paulicauillationibus hostium obijciant. Sic ergo ex verbis Pauli inferunt:

Nos non sumus sub lege.

Ergo liberum est peccare. *Quia peccatum non amplius est peccatum. Nam peccati ratio ex lege pendet. Ubi ergo non est lex, ibi neque peccatum,* Proinde licebit ex arbitrio quidvis audere. Atque ita aduersariis Pauli non esse sub lege significat, homines exemos esse ab omni lege, ut iam amplius nullam legi obedientiam debeat, quemadmodum hodie

Libertini,

Libertini, & olim Carpocratiani impie docuerunt, statuentes libertatem Christianam in licentia quidvis audendi & faciendi esse positam.

Abſit.

Hec responsio, mihi vero, familiaris Paulo est, quoties crassa & absurdia, perperam vel ab aduersariis vel ab infirmis obiecta, confutat, ac si dicat, monſtri ſimile eſſe quod obicitur, ut hoc loco, cum aduersarius obicit: *Nos non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia, Igitur quidniſ audere licebit.* Paulus respondet, *Abſit, quaſi diceret, minime ſequi propterea peccandum eſſe, quia ſumus ſub gratia, & non ſub lege, immo contrarium potius inde colligi oportet, hoc modo: Nos ſumus ſub gratia, Ergo non eſt peccandum, Quia gratia & peccatum abolet, & nouam obedientiam in renatis incoat.* Verum ad antecedens ita respondendum erit: *Inſtificati non ſunt ſub lege, hoc dictum non eſt intelligendum ſimpliciter, ſed ſecundū quid, Non enim ſunt inſtificati ſub lege, ſcili et accuſante & damnante, ſed manent ſub lege docente, & normam inſticiae praescribente.*

An nescitis, quod cui ſiſtitis voſipſos ſeruos ad obediendum, eius ſerui eſtis, cui obeditis, vel peccati ad mortem, vel obedientia ad iuſticiam.

Hec ratio ſumitur à iure gentium: *Quilibet eius ſeruus eſt, cui ſe ſiſtit ad obediendum.* Hec propositio eſt principium, ex quo has duas hypothefes infert: *Ergo qui ſe ſiſtit peccato ad obediendum illi, eſt ſeruus peccati, Et qui ſe ſiſtit Deo ad obediendum illi, ſeruus eſt eius.* Requiebat plena antithesis, ut in ſecunda hypothefi diceretur: *Sine inſticia vel Dei in vitam.* Verum loco inſticia ſine Dei ponit obedientiam, ut quid per inſticiam intelligat, explicet, videlicet obedientia erga Deum, quia inſtificationis finis eſt. Deinde pro eo quod diceret, in vitam, ideo ponit in inſticiam, quia inſticia vita, hoc eſt, viuificationis eſt comes & monſtratrix.

de quibus hic agitur, hoc est, ad iustificatos fide. Memorabilis itaq; doctrina hic obseruetur de viribus iustificatorum, qui ita possunt peccato resistere, ne in ys regnum habeat. Verum interea sciendum est, quod istud posse non sit natura, sed gratia adiuuantis reformatam voluntatem, & Spiritus Christi, quo fideles aguntur.

Non enim estis sub lege, sed sub gratia.

Ratio promissionis à conditione iustificatorū. Iustificati non sunt sub lege damnante. Ergo peccatum non dominabitur iustificatis. Est enim dominium peccati, quod qui peccatum faciāt, sint sub legis maledictione, & ira Dei. Verum cum iustificati sint sub gratia, qua teguntur peccata per umbraculum Christi, & donamur Spiritu sancto, per quem sanctificamur, legis damnatoriae sententiae non amplius sunt subiecti. Obseruetur hic & insignis doctrina, & utilis consolatio. Doctrina quidem, quod qui sunt sub gratia, & habent remissionem peccatorum, liberi sint à iure legis, quantum sane ad eius damnatoriam sententiam attinet. Consolatio verò, quod iustificati fide, & si habent peccatum quod lege Dei dāatur, hoc tamē illis non imputetur ad dānationē, propter gratiā cuius sunt participes.

Quid igitur? peccabimus quod non sumus sub lege, sed sub gratia?

Hac obiectio est male torquentium proxime precedentem sententiam, & ex ea concludentium absurditatem, ut doctrinam Paulicauillationibus hostium obijciant. Sic ergo ex verbis Pauli inferunt:

Nos non sumus sub lege.

Ergo liberum est peccare. Quia peccatum non amplius est peccatum. Nam peccati ratio ex lege penderet. Ubi ergo non est lex, ibi neque peccatum. Proinde licebit ex arbitrio quiduis audere. Atque ita aduersarijs Pauli non esse sub lege significat, homines exemos esse ab omni lege, ut iam amplius nullam legi obedientiam debeat, quemadmodum hodie

Libertini,

Libertini, & olim Carpocratiani impie docuerunt, statuentes libertatem Christianam in licentia quidvis audendi & faciendi esse positam.

Absit.

Hec responsio, mihi vero ro, familiaris Paulo est, quoties crassa & absurda, perperam vel ab aduersariis vel ab infirmis obiecta, confutat, ac si dicat, monstri simile esse quod obicitur, ut hoc loco, cum aduersarius obicit: Nos non sumus sub lege, sed sub gratia, Igitur quidvis audere licebit. Paulus respondet, Absit, quasi diceret, minime sequi propterea peccandum esse, quia sumus sub gratia, & non sub lege, immo contrarium potius inde colligi oportet, hoc modo: Nos sumus sub gratia, Ergo non est peccandum, Quia gratia & peccatum abolet, & nouam obedientiam in renatis incoat. Verum ad antecedens ita respondendum erit: Iustificati non sunt sub lege, hoc dictum non est intelligendum simpliciter, sed secundum quid, Non enim sunt iustificati sub lege, scilicet accusante & damnante, sed manent sub lege docente, & normam iusticiae prescribente.

An nescitis, quod cui sisit is vosipso seruos ad obediendum, eius serui estis, cui obeditis, vel peccati ad mortem, vel obedientia ad iusticiam.

Hac ratio sumitur a iure gentium: Quilibet eius seruus est, cui se sisit ad obediendum. Hec propositio est principium, ex quo has duas hypotheses infert: Ergo qui se sisit peccato ad obediendum illi, est seruus peccati, Et qui se sisit Deo ad obediendum illi, seruus est eius. Requirebat plena antithesis, ut in secunda hypothesi diceretur: Sine iusticia vel Dei in vitam. Verum loco iusticia sine Dei ponit obedientiam, ut quid per iusticiam intelligat, explicet, videlicet obedientia erga Deum, quae iustificationis finis est. Deinde pro eo quod diceret, in vitam, ideo ponit in iusticiam, quia iusticia vita, hoc est, iustificationis est comes & monstratrix.

Gratia autem sit Deo, quod fuistis quidem peccati serui, sed ex animo obedistis formæ doctrinæ, in quam estis traditi, verum liberati à peccato, serui estis iusticiæ.

Hac subsumptio est, sed ornata amplificatione. Simpliciter dixisset: *At vos serui estis iusticia sine Dei*, Verum quia magnū beneficium est è seruo peccati seruū Dei fieri, ordinatur subsumptione à gratiarum actione, qua gratias agit Deo, ut monstraret autorem tanti beneficij, & excitet iustificatos ad gratitudinem. DE INDE admonet prioris status, in quo fuerunt ante iustificationem adeptam, tum enim fuerūt miserrima peccati mancipia, hoc autem ideo facit, ut magis ad obediendum Deo, cuius iam seruis facti sunt, excitet. TERTIO, causa mutati status indicat, cum dicit eos obtemperasse formæ doctrinæ, in quam traditi sunt per prædicationem Euangeli. Hic PRIMUS ex antithesi obseruetur, quod omnes qui non obediunt Euangelio, sint serui peccati in morte. DE INDE, quod Euangelium sit veluti typus, hoc est, forma qua noui homines singuntur & formantur, ut referant figuram doctrinæ. PRÆTEREA, quod ut verbum, cum quo Spiritus Sanctus coniungitur, ab una parte necessarium est, ita voluntas nostra, qua obedimus verbo, à parte nostri requiritur, ut iusticia seruire possimus. Non ergo conuersi se habent ut saxa, ut inuiti, & quasi violenter trahantur in obsequium iusticie.

Humanum dico, propter infirmitatē carnis vestræ.

Antequam infert conclusionē, per prolepsin interponit excusationem, cur videlicet de rebus cœlestibus agens, utatur ciuili exemplo, ac dicit se id facere propter infirmitatem carnis eorum. Humana enim tanta est infirmitas, ut sine comparatione rerum humanarum, in diuinarum cognitionem peruenire nequeat. Atque hac de causa Propheta, Apostoli, ac principiū Dominus ipse toties parabolis è rebus in currentibus in sensus, utitur.

Quemadmo-

Quemadmodum enim exhibuisti membra vestra serua impuritati & iniquitati ad nequitiam: Sic nunc sistite membra vestra serua iusticiæ ad sanctificationem.

Hec conclusio argumenti est, similiter collatione amplificata, neque offendere debet quenquam particula *γαρ*, enim. Nam & illa interdum illationibus deservit. Observetur hic antithesis duplex, P R I O R, qua iusticia opponitur cum impuritati tu iniquitati. P O S T E R I O R, qua sanctificatio seu sanctimonia opponitur iniquitati. P R I O R docet, quid per iusticiam intelligat *Apostolus*, nempe mundiciem cordis, quæ sit per fidem (hec enim mundicies aduersatur impuritati cordis) & obedientiam erga legem, quæ aequalia, hoc est, quicquid legis Dei aduersatur, opponitur. Ergo iusticia incoata in iustificatis, est mundicies cordis per fidem, & obedientia erga Deum, quæta in hac infirmitate prestari potest. P O S T E R I O R docet, quid sanctimonie vox significet, videlicet studiū innocentie & obedientie erga Deum (nam aduersatur iniquitatis studio) ut simus sancti. Hinc proinde colligitur, iustificatorum officiū esse, perpetuo sanctimonie studere, quæ in iusticia sita est, quæ iusticia constat mundicie cordis, & incoata obedientia erga Deum.

Cum enim serui essetis peccati, liberi eratis iusticiæ.

Conclusioni suo more comprobationem addit *Apostolus*, idq; per locum à contrarijs. Vis autē argumenti hæc est: Quādo serui eratis peccati (scilicet ante iustificationem) liberi eratis iusticie, hoc est, iusticie non stitisti membra vestra ad obediendum illi. Nullum enim in vos imperium iusticia habuit. Igitur cum nunc serui estis iusticie, liberi estis peccato, scilicet ut non stitatis vos peccato, ad obediendum illi. Nam nullum in vos imperium habet peccatum, atq; ita *Apostolus* per prosopopiam peccatum & iusticiam duos dominos, penes quos ius imperandi est, facit, quorum illi quidem non iustificati,

h u i c v e r o i n s t i f i c a t i s e f f i l a n t s e r u o s .

Q u e m i g i t u r f r u c t u m h a b e b a t i s t u n c , o b q u æ n u n c e r u b e s c i t i s ?

H e c q u e s t i o d u o a r g u m e n t a c o n t i n e t , v n v m à f r u c t u ,
A L T E R V M à t u r p i t u d i n e p e c c a t i s u m t u m . F r u c t u s p e c c a t i
e s t p e s s i m u s , & p e c c a t u m i p s u m t u r p e , I g i t u r f i d e i n s t i f i c a t i ,
q u i p e c c a t o r e n u n c i a r u n t , a m p l i u s p e c c a t o s e r u i r e n o n d e-
b e n t . A d u e r b i a t u n c & n u n c r e l a t i o n e m d u p l i c i s s t a t u s n o-
t a n t : P R I O R I S q u i d e m , a n t e i n s t i f i c a t i o n e m , P O S T E R I O-
R I S v e r o , p o s t a c c e p t a m i n s t i f i c a t i o n e m . O b s e r n a q u o d i n s t i-
f i c a t o s p u d e r e o p o r t e a t p r i o r i s s t a t u s , i n q u o t u r p i s s i m o d o m i-
n o , v i d e l i c e t p e c c a t o , s e f t i e r u n t s e r u o s .

N a m f i n i s i l l o r u m m o r s .

P r o b a t f r u c t u m p e c c a t i p e s s i m u m e s s e , v i d e l i c e t m o r t e m ,
e a m q u a t e r n a m .

N u n c v e r o l i b e r a t i à p e c c a t o , s e r u i v e r o f a c t i D e o ,
h a b e t i s f r u c t u m v e l t r u m i n s a n c t i f i c a t i o n e , f i n e m
v e r o v i t a m a t e r n a m .

A n t i t h e s i s e s t e i u s q u o d p a u l o a n t e a d i x i t : C u m e n i m s e-
r u i e s s e t i s p e c c a t o &c . H i n c h u i s m o d i a r g u m e n t u m c o n c l u-
d i t u r . I l l a s e r u i t u s m e r i t o e s t p r a f e r e n d a , c u i u s f r u c t u s e s t s a n-
c l i f i c a t i o , & f i n i s v i t a a t e r n a :

S e r u i t u s i n s t i c i e f r u c t u s i n h a c v i t a e s t s a n c t i f i c a t i o , &
f i n i s v i t a a t e r n a . I g i t u r s e r u i t u s i n s t i c i e p r a f e r e n d a e s t s e r u i-
t u t i p e c c a t i q u a s e r u i t u s p e c c a t i i n h a c v i t a , f r u c t u m h a b e t
i m p u r i t a t e m , & f i n e m m o r t e m a t e r n a m . V i t a a t e r n a d i c i t u r
f i n i s s e r u i t u s i n s t i c i e , n o n q u o d i n s t i c i a n o s t r a i l l a m m e r e a-
m u r , s e d q u i a e s t i t e r i n t e r m e d i u m i n i n s t i f i c a t i s .

N a m s t i p e n d i a p e c c a t i m o r s , d o n u m a u t e m D e i
e s t v i t a a t e r n a , p e r C h r i s t u m I e s u m D o m i n u m
n o s t r u m .

P r o b a t f i n e s e r u i t u s i n s t i c i e e s s e v i t a m a t e r n a à c o n t r a r i y s .
F i n i s

*Finis peccati est mors aeterna. Ergo,
Finis iusticiae est vita aeterna.*

Ne autem quis hanc vitam ex merito pendere inferat, antenarrerit Apostolus, & eam pronunciat esse donum Dei per IESVM CHRISTVM. Obseruetur metaphora in voce Obsōnia, Significat autem obsōnium regium comeatum, & dona quae ex lege dignitatibus tribuebantur. Cum ergo peccatum sit violentus tyrannus, suis militibus tribuit digna obsōnia, mortem, infernum, perpetuum cruciatum.

Caput VII. Summa capitinis septimi.

Vt si iustificatos sive ideo non esse sub lege docet, propterea quod & lex ipsis sit mortua, & ipsi legi sint mortui, idq; ideo, ut se Christo iungant tanquam novo marito, cui parere debent. Deinde legis officium esse, ostendere peccatum, indicat, unde delabitur ad dissidium legis, & corruptae naturae in iustificatis, describendum.

Ordo & partes capitinis septimi.

Tres partes precipuae sunt huius capitinis, quarum PRIMA est de libertate nostri à iure legis, cuius libertatis fruis est, ut seruiamus liberatori. Huius partis occasio haec est, Dixerat in sexto, ut doceret peccatum non dominari iustificatis, iustificatos non esse sub lege. Hic autem sublati dominij causam reddit, quam & illustrat proposita similitudine à coniugio sumta. SECUNDA pars huius capitinis est questio de usu legis. TERTIA pars est descriptio dissidij legis diuinae & corruptae naturae, & certaminis spiritus & carnis in regeneratis. Ante conclusionem huius partis in parenthesis pulcherrimum huius certaminis paradigma proponitur. Paulus enim ex lege diuinam maculas suas agno scens, terretur confessu peccati, & tandem ex Euangelio concepta fiducia gratias agit Deo. Post

parenthesin sequitur conclusio tertiae partis.

*Exegetis septimi capit is, cum obser-
uatione doctrinarum.*

An ignoratis fratres (scientibus enim legē loquor)
quod lex dominetur homini quoad vixerit.

Compellatione & apostropha facit Romanos attentos ad ea, quae dictum est de liberatione à iure legis. In sexto dixit: *Iustificatos fide non esse sub lege, Verum quia hoc dicere multis videbatur absurdum, ideo hoc loco, quod illic breuiter attigit, in ista confirmatione munit, questio ergo est, Num iustificati fide sunt sub lege nec ne? Ad huius questionis negatiuam thes in probandam, hoc principium versatis in lege notissimum: Lex dominatur homini quoad vixerit, assumit. Verum in hoc principio dubium est, quodnam sit subiectum verbi vixerit. Oratio enim ambigua est. Potest enim & lex & homo pro subiecto sumi. Lyranus interpretatur quoad vixerit, scilicet, lex. Chrysostomus, quo ad vixerit, scilicet, homo, quem plerique sunt secuti. Comparatio qua proxime subiungitur, videtur confirmare sententiam Lyrani, Conclusio vero & declaratio qua eam sequitur, Chrysostomo patrocinatur. Quid ergo dicendum? Contextus & series argumentorum Pauli omnino conuincit, quod Apostoli sententia sit, legem dominari homini quoad alteruter vixerit sine lex sine homo. Nam si lex aliqua abrogatur, non amplius obligat, & si homo moritur, legis imperatis non amplius tenetur. Præterea hic etiam quari potest, de qua lege hic loquatur Apostolus, Sed hæc questionem soluunt sequentia. Nam ex Decalogo adducit testimonium. Verum sciendum est hoc non ad doctrinam legis, sed ad damnatoriam legis sententiam referendum esse. Nam doctrina nunquam moritur, immo in iustificatis est multo efficacior lex, quam in alijs, quantum quidem ad doctrinam attinet, & obedientiam.*

Nam

Nam viro subiecta mulier viuenti viro alligata est per legem, quod si mortuus fuerit vir, liberata est à lege viri. Proinde viuente viro adultera vocabitur, si fiat alterius viri, Sin autem mortuus fuerit vir, liberata est à lege illa, ut non sit adultera, si iuncta fuerit alteri viro.

Declarat principium proposita similitudine à coniugio sumta. Similitudinis autem partes sunt due, quarum P R I O R hac est: Eadem est ratio legis ad hominem iustificatum, quae est mariti mortui ad uxorem, Sed maritus mortuus non dominatur amplius uxori superstite, Ergo nec lex mortua homini iustificato dominabitur. Minor antithesis amplificata est. Valeat autem hac comparatio, quia eadem est ratio legis & mariti, ut ergo enim ius seu dominium habet donec vivit. P O S T E R I O R similitudinis pars, iustificatos debere Christo obedientiam, concludit. Cocluditur autem simplicissime hoc modo: Eadem est ratio iustificati hominis ad Christum, quae est mulieris ad secundum maritum, priore mortuo. Sed mulier secundo marito subiecta esse debet per obedientiam, nam illi iam legi coniugali deuincta est. Ergo homo iustificatus fide, ut liber est ab imperio legis damnantis, ita Christo tanquam nouo sposo obedire debet.

H I C ergo locus apertissime confutat eos, qui negant nouam obedientiam necessariam esse in conuersis, qui enim hoc faciunt, perinde faciunt, ac si quis suaderet ne mulier nupta secundo marito obediret, quod sane nihil esset aliud, quam disuertio operam dare. Observetur P R A E T E R E A hoc loco, ad quos nam pertineat abrogatio legis, quo ad eius damnatoriam sententiam attinet, nimurum ad iustificatos fide. D E I N D E obseruetur, quod Ecclesia sit Christi sponsa, cui per spiritum parere debet proles, hoc est, omnis generis virtutes, quales recessentur ad Galat. 5. & alibi. Et dicuntur fructus spiritus, quia spiritu Christi acti, homines fructificant bona opera. Vt

ergo haec similitudo amorem Christi sponsi erga nos testatur: ita nos vicissim admonebit cum caritatis erga ipsum, tum officij erga nos mutus. P O R R O quod quidam ex hoc Pauli loco catholicam doctrinam de coniugij vinculo sumendam putant, ineptius est, quam ut refutatione indigeat. Nam Apostolus hoc loco non instituit disputationem de matrimonio, aut de diuortiis causis, sed tantum è re coniugali similitudinem suo proposito accommodam petit, ac loquitur solummodo de ordinaria via in bene constituto matrimonio, iuxta quam non sit coniugij à se inuicem separatio, Non autem loquitur de vicis propter quæ diuortia fieri possunt legibus diuinis & humanis. Nam hoc ad propositum non fecisset quicquam, Non enim liberamur à lege per diuortium, sed per mortem.

Itaque fratres mei & vos mortificati estis lege per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis surrexit, ut fructificemus Deo.

Res hic exprimitur, cui explananda ac probanda seruit similitudo adducta de muliere, in qua re tria sunt, Homo, Peccatum, Lex, sicut tria sunt in proposita similitudine, Mulier, Maritus, Lex. Ut ergo mulier, viuente marito, sub lege mariti est, & mortuo marito libera est à lege mariti: ita homo viuente in se peccato est sub lege, quæ virtus peccati est, sed mortuo peccato, sub lege damnante non amplius est homo. Praterea, ut mulier libera à lege prioris mariti, & nupta alteri posteriori obedire debet: ita homo iustificatus fide liber à lege accusante & damnante, debet obedire Christo, ut nouo marito, eiq; liberos parere, scilicet fructus spiritus.

Hac tenuis sententiam Apostoli explicauimus, iam verba altius expendamus. P R I M V M ergo dicit: Et vos mortificati estis legi. Hic consequens ponitur pro antecedente, quod est: & vos mortui estis peccato, hoc est, & vobis peccatum mortuum est, Est enim hypallage. Hic sequitur, vos no estis sub lege, quantum lex virtus est peccatis & dñat. D E I N D E causa redit

ditur mortui peccati sine legis, quatenus est virtus peccati. Per corpus Christi, hoc est, per vicissimā Christi, & per communionē, q̄ iustificati habent cū corpore Christi. Nā ut supra dictū est, Vetus noster homo cum Christo crucifixus est. P R A E T E R A additur finis mortui peccati: Ut situs alterius qui ex mortuis exuscitatus est, hoc est, Christi nōs sponsi, videlicet, ut fru-
tificemus Deo. Quod autem trās̄it Apostolus à secunda per-
sona ad primam, idiomatismus Hebraicus est. S V M M A ergo
collationis huc credit: Quod peccato in nobis mortuo non si-
mus sub lege damnante, sed sub gratia Christi nōs sponsi, cui
liberos parere debemus, fructus spiritus, ut dictum est.

Quando enim erāmus in carne, affectiones pecca-
torum per legem existentes, operabantur in mem-
bris ad fructificandum morti.

Dixit finem liberationis à lege esse, ut adhēreamus Chri-
sto ad fructum ferendum Deo, Verum quia aduersarij pote-
rant obijcere, homines sub lege constitutos, posse Deo fructifi-
care vniendo iuxta legis prescriptum, occurrit Apostolus i-
stī obiectiōni, ac tribuit legi contrarium effectum. Lex, inquit,
facit, ut mali affectus incendātur & inflammentur magis in
nobis. Igitur, per legem nemo potest fructificare Deo. At ne
quis hanc sterilitatem legi ascriberet, Apostolus causam hu-
ius rei à conditione status hominis petit. Quando enim erāmus in carne, hoc est, quando soli natura corrupta relicti destitue-
bamur singulari spiritus gratia, tum affectiones peccatorum
per legem irritatae vigebant magis magis, in membris nostris,
idq; non vicio legis, sed corrupta natura, quanitimir in-
sum semper, cupimusq; negata. Hinc Augustinus: Vbi non est
gratia liberatoris, auget peccandi desiderium prohibitio pec-
catorum. Porro παθίατα peccatorum vocat Apostolus ογ-
μος seu motus ad peccandum solicitantes, qui sunt tanquam a-
culeus peccati, per quem peccatum gignit in nobis carnis ope-
rare veluti partus, quorum catalogus Galat. 5. recitat̄ur. Iam

reliquum est, ut hypotheses nonnullas ex Pauli verbis concludamus.

PRIMA, *Nemo naturae viribus legi Dei plenam obedientiam potest prestare.*

SECUNDA, *Lex non in renatis excitat & irritat malos affectus, idq; vicio carnis.*

TERTIA, *Liberum arbitrium enervatum est ita, ut nemo Deo debitam obedientiam prestare possit sibi relictus.*

QUARTA, *Opera hominis non iustificati, omnia sunt peccata, ut quae morti fructificant.*

QUINTA, *Membra hominis non regenerati, atque adeo omnes vires, obsequium malis affectibus praestant.*

Porro confutationem Manichaorum, qui his Pauli verbis abusi, dixerunt legem à Deo datam non esse, vide in Augustino sermone 4. de verbis Apostoli.

Nunc autem liberi sumus à lege, mortui ei sub qua detinebamur, ut seruiamus in nouitate spiritus, ac non in vetustate literæ.

Hæc antithesis quatuor habet. PRIMVM, manumissionem à lege, qua opponitur servitutis legis. DEINDE causam manumissionis, mortem peccati, quod crucifixum est cum Christo, ex quo fit ut non amplius detineamur sub imperio legis damnantis. Nam per mortem peccati vinculum legis ruptum est. Hæc mors opponitur vita peccati, qua ipsum viget in membris nostris. PRÆTEREA, finem manumissionis à lege, videlicet, ut seruiamus Deo, Hæc servitus opponitur servituti mortis, qua illi fructificamus. POSTREMO, modum servitutis, quem per collationem amplificat, dicens: Non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Hic vetustatis nouitas, & literæ spiritus opponitur. Ut vetustas significat priorem conditionem sub primo marito, nempe peccato: ita nouitas significat posteriorem conditionem sub secundo marito, nempe Christo. Illa vetustatis nomine significatur, cum quia prior est, tum quia abolebitur,

abolebitur, Hac nonitatis voce indicatur, quia noui hominis est, & perpetuis incrementis augebitur, & nunquam abolebitur. Deinde ut litera appellatione legem respectu veteris conditionis vocat, quia scilicet apud homines non renatos est veluti muta ac litera mortua, quod ad eius obseruationem attinet, hec, quod ab ea peccatum arripiat occasionem nos interimendi, dicitur occidere. Huc illud Augustini: *Doctrina illa, quam datum accepimus, continentem recteque viuendi, litera est occidens, nisi assit viuificans spiritus: Ita spiritus vocabulo significatur gratia spiritus Christi, qua & nostra voluntas per Spiritum sanctum reformatur, & motus nōs excitantur, ac vires nouae suppeditantur, quibus incoamus Deo seruire, & parere Christo nostro sponso liberos, qui sunt fructus spiritus.* Hic ideo dicitur viuificare, quia eo excitamur ad viuendam nouam vitam. Hanc esse genuinam interpretationem litera & spiritus, ipse contextus & argumenti series euincit. Quare qui per literam sensum literalem aut ceremonias, & per spiritum sensum allegoricum intelligunt, nec cœlum nec terram attingunt, imo sacrum Dei verbum calumnijs hostium exponunt.

Iam quae sint obseruande doctrinae videamus. PRIMA, quod ut nihil boni poterimus agere, priusquam Christo coniungamur spiritu, per fidem manumissi à maledictione legis: ita soluti à vinculo legis, donamur Spiritu sancto, qui reformat mentes & voluntates nostras, ut & intelligamus quid fieri oporteat, & velimus præstare quod intelligimus.

SECUNDA, *Quod finis iustificationis & manumissionis à lege, sit Deo obediens per nouam obedientiam.*

TERTIA, *Quod confutentur hac Pauli assertione quimētiuntur per predicationem Euangeli laxari frena cupiditatibus, ut iam quod libet liceat, quasi libertas Christiana esset, omnem erga Deum obedientiam abijcere, & licentia quidvis audendi, sicuti olim per Carpocratianos, & hodie per Liberinos Diabolus suum virus euomit in contumeliam Euangeli*

Christi, & in certam multorum perniciem.

Secunda pars capit. 1.

Quid igitur dicemus? Lex peccatum est? Absit.

Quia dixerat Apostolus affectus peccatorum per legem existere, & animaduertit aduersarios hoc detorsuros in malam consequentiam, occupatione quadam eos anteuertit. Poterant enim ex dictis Apostoli ita obiecere.

Quicquid operatur malum & mortis fructificat, id quoque malum & peccatum esse necesse est. Sed lex operatur malum, ut quae gignit & fouet in nobis peccatum. Nam ut tu Paule dicis: Affectiones peccatorum sunt per legem ad fructificandum morti: Igitur lex est malum, sine peccatum. Hoc cum maxime sit absurdum de lege Dei dicere, male affirmas affectus peccatorum existere per legem.

Hac aduersariorum obiectio est, sed maior est distinguenda, quae quidem vera est intellecta de eo quod per occasionem operatur malum. Non enim omnis occasio mali est mala, Neque sequitur qualitas rei qualitatem occasions. Hac summa est responsio Pauli. Sed primum opponit contrariam sententiam per abominationis notitiam, ut y'evolto, hoc est, ne fiat, sine absit, quasi diceret, nequaquam sequitur propterea legem esse peccatum aut rem malam, atque hac occasione Apostolus ingreditur fusiorem de lege disputationem.

Immo peccatum non cognoui nisi per legem.

Refellit aduersariorum obiectio argumento à contrarijs opposito, quasi diceret, Immo tantum abest ut lex sit peccatum, hoc est, ut peccatum gignat ac foueat, ut contranihil aque aduersetur peccato, ea enim una est, qua illud alioqui latens prodit ac detegit. Quod si inde peccatum irritetur, ac in rabiem feratur, multoq; magis saniat quam antea, quorsum hoc legi imputetur, que hostis insidias detegit? Non ergo peccatum

peccatum est lex, sed index peccati, ut ait Ambrosius. Atque ideo Paulus non dicit: Peccatum non erat nisi per legem, Sed peccatum non nō nisi per legem, Significans legem indicatrixem esse peccati. Transfert autem Apostolus orationem in se, ut in paradigmate res ostendi clarius, & veluti pingi videatur. Si quaritur, quomodo noscamus peccatum per legem? sciendum est, id fieri hoc modo, dum homo sua facta legi, ut norma vita accommodat, videt ubi legem transgressus est, & ubi non. Ubi enim vista cum regula non congruit, peccatum commissum est, Contra, ubi vista cum regula concordat, nulla culpa deprehēditur. Hinc legis huiusmodi definitio colligi potest: Lex est regula faciendorum & visitandorum, quorum illa dum fiunt probat, hac dum committuntur, accusat & damnat. Observetur preterea hic *ius* legis unus, qui est ostendere peccatum, de quo etiam supra attigit, ubi aut: Per legem est agnitus peccati.

Concupiscentiam non nossem, nisi lex dixisset:
Non concupisces.

Dixit se non nosse peccatum, nisi per legem, id iam proposito omnis peccati fonte probat. Concupiscentia proditur per legem, ut vetita & dammata à Deo. Igitur peccatum innoescit per legem. Hic nudam concupiscentiam, in qua nativa illa labes veluti sedem posuit, intelligere oportet. Nam prava cupiditates, quae ab isto impuro fonte oriuntur, à lege natura acciter damnantur, Vnde Plato ἐπιθυμίαν πολυχέφαλον vocat, ut quae plurimorum malorum causa existit, quam coercēdam esse monet φδω χά νόμω χά ἀλιθεῖ λόγω, hoc est, metu, lege, & vera ratione. Porro hic locus observetur diligenter, quo refutantur qui Paulum putant tantum de operibus ceremonialibus aīspitare in hac Epistola, & non de lege moralis. Nam hic Apostolus adducit testimonium de vetita concupiscentia, quae lege moralis prohibetur, quare manifeste & fallunt & falluntur Sophistæ.

Sed peccatum occasione sumta, operatum est per mandatum in me omnem concupiscentiam.

Translatio est culpa à lege in peccatum originale. Nam ex eo quod dixerat Apostolus: Affectiones peccatorum existere per legem, inferebant aduersari legem esse peccatum, hoc est, peccatum gignere & facere, idam Apostolus diluit & affirmat id fieri non natura legis, sed viuio carnis & peccati in carne habitantis: quod peccatum occasione sumta magis irritatur per mandatum legis, & inflammatur concupiscentia. Signum, Omnis, non hic notat distributionem eius cui additur, sed vim potius & vehementiam, ac si dicat: Concupiscentia ipsa magis vim suam declarauit, & importunius me inuasit per mandatum. Et si autem eadem concupiscentia est in homine ante legis noticiam, que post legem est, tamen modo quoddam differt hac ab illa.

Sine enim lege peccatum mortuum est.

Ratio à contrarijs. Sine lege, id est, cum ignoratur Dei voluntas ex lege. Peccatum mortuum est, hoc est, ignoratur, non appareat, non ita vim suam per concupiscentiam explicat. Hoc significari per mortem peccati manifestum est ex antistitio. Nam ut peccatum per legem cognoscitur, operatur & appareat magis: ita sine lege non cognoscitur, non operatur, hoc est, non exercit vim suam, & non appareat. Atque hoc est quod dicit Apostolus: Peccatum mortuum esse. Deinde & hoc observetur, quod hoc Pauli dictum non simpliciter, sed comparatae sit intelligendum.

Ego aliquando viuebam sine lege, Sed veniente mandato peccatum reuixit, & ego mortuus sum. Et inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, ad mortem facere. Nam peccatum occasione sumta per mandatum, decepit me, & per ipsum occidit.

Thesin

The ^{is} in proximam ad hypothesin accommodat, Quod enim generatim dixit Apostolus, id nunc suo probat exemplo. Nam tum demum doctrina generalis perfectius cognoscitur, cum exemplis illustribus declaratur. Sensus verborum Pauli non melius percipieatur, quam ex contrariorum collatione. Quare hanc pericopam in quinque membra retextam proponam, ex antithesum comparatione declarabo, & ex singulis membris uniuersales doctrinas extraham.

P R I M U M membrum: contineatur in verbis: *Ego autem viuebam aliquando sine lege, hoc est, Ego viuebam aliquando sine peccatis sensu securus omnino, non vim peccati per legem intellexi, nec mea conscientia peccati stimulus est exagitata.* Hinc sumatur hac generalis doctrina traducta ab hypothesi ad thesis: *Quandiu homo legem Dei non attendit, nec eam accommodat tanquam regulam iusti & iniusti, aequi & iniqui ad sua facta, non sentit peccati vim ad mortem inferendam, sed viuit securus sine mortuus conscientie ad hypocritam agit.* Est enim hec thesis intelligenda de ipso, qui quantum ad externam conuersationem attinet, inculpate viuunt, ut Paulus fecit cum viueret sine lege, quemadmodum ipse de se testatur ad Philipp. 3. Sequitur **S E C U N D U M** membrum: *Sed veniente mandato, peccatum renixit, hoc est, postquam vim legis sensi, factis meis ad normam legis examinatis, me transgressorum legis deprehendi, ac reum coram iudiciali Dei.* Nam peccatum quod antea latebat ut mortuum, iam per legem agnatum in conscientia mea renixit, & affectiones peccatorum magis vigebant in membris meis. Hinc generalis doctrina concluditur, videlicet, quod lex, ubi homo coepit suam vitam a deo normam exigere, peccatum, antea veluti mortuum delitescens, excitat & prodat in conscientiam hominis affectus peccatorum, qui antea minus apparebant.

T E R T I U M membrum est hoc: *Ego autem mortuus sum, hoc est: me mortuum esse cognoui, & me dignum morte & damnatione intellexi.* Nam mortem & damnationem comminatur lex omnibus, qui perpetuam

obedientiam puram & perfectam, iuxta legis prescriptum,
 Deo non praefstant. Generalis doctrina, qua hinc concludatur,
 hec est: Ex agnitione peccati per legem homines in agnitionem
 irae Dei & commerit & damnationis veniunt, cuius finis est, ut
 peccatores Christum propiciatorem querant. Sequitur Q. V. A. R.
 T V M membrum: Et repertum est mihi mandatum, quod erat
 ad vitam, ad mortem facere: hoc est, deprehendi quod man-
 datum quod in institutum erat ad vitam consequendam, si quis
 ei obediret, cedere mihi in mortem, propter eius transgressio-
 nem. Ut enim obedientibus vita promittitur, ita praevaricantis-
 bus mors peccati stipendum est proposita. Hinc ergo genera-
 lis admonitio extruitur de promissionibus & communiationi-
 bus legalibus, videlicet, vita & mortis, iuxta sententiam legis.
 P O S T R E M V M membrum restat: Nam peccatum occasione
 sumta decepit me per mandatum, ac ipsum occidit me. Hic trans-
 fertur culpa a lege in peccatum ut supra, ac si dicit Apostolus,
 Quod mortuus sum legis ministerio, nequaquam vicium &
 culpa legis est, sed peccati potius, hoc est, innate corruptionis.
 Hoc, inquit, peccatum, per mandatum decepit me, hoc est, ut
 latro quispiam me a via abduxit peccatum, quando magis ir-
 ritabatur per legem. Nam iuxataq; proprie est a via recta a-
 liquem fraudulenter abducere, ut in eum securius grassari
 possit, donec ipsum occiderit & spoliarerit, ideo sequitur: Et
 per illud, scilicet, mandatum. Occidit me, scilicet peccatum,
 Nam peccati merces est mors. Doctrina generalis hinc peti-
 tur, non esse culpam legis reuelantis malum, quod ex agnitione
 peccati per legem reddamur detinores, sed esse vitium
 peccati inhabitantis in carne nostra, quod magis astuat & in-
 flammatur, quando accedit vox legis prohibetis & damna-
 tis peccatum. Habemus ergo pulcerrime in hoc paradigmate
 depictum, quis sit usus legis in nondum renatis, qualis Paulus
 fuit aliquando, indicat lex viam vita & mortis, cum condi-
 tione obedientie & praevaricationis: ostendit & reuelat pec-
 catum: mortis sententiam pronunciat in legi transgressores,
 afficitus

affectionis præterea peccatorum irritat, sed visio carnis. Si quis horum effectuum legis per avia & salutaris conuersio discipulatur, recte faciunt illi, qui prædicationem pœnitentie, hoc est, per avias, subiiciunt legi. Sed cum prædicatio pœnitentie salutaris pugnet ex diametro cum istis legis diuina proprietatibus, Sequitur eam ad legem minime referendam esse.

Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum.

Conclusio est confutatio obiectionis aduersariorum à vero usu legis, qui bonus est. Aduersarij quidem obiecerunt, Igitur lex peccatum est. Sed Paulus concludit: Igitur lex sancta est. Sanctum enim opponit peccato. Deinde mandatum concludit esse sanctum, iustum & bonum. Sanctum quidem, quia omni viuio caret. Iustum, quia quæ iusta sunt requirit. Bonum vero, quia promittit vitam obtemperantibus.

Quod igitur bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum.

Etsi planissime respondit Apostolus ad proximam obiectionem, qua lex Dei ut malæ causa accusata est, & culpam à lege in vitium carnis transtulit: tamen ex refutationis conclusione & effectu legis accidentario, videlicet quod vinente legi dixerit Apostolus peccatum renixisse in se atque adeo se mortuum esse, formant aduersarij hanc obiectionem, in qua absurdia connectunt hoc modo: Tu Paulus concludis legem bonam esse, & tamen eius aduentu dicas te mortuum esse factū. Ergo lex bona, homini mortifera est, atque adeo mortis culpam sustinet. Hac obiectione videtur nisi hoc immoto principio. Quod bonum est, nemini mortiferum esse potest. Sunt enim hec repugnantia, Bonum esse, & mortiferum esse. Si ergo lex bona est, non est mortifera. Si mortifera, non est bona. Sed Paulus consecutionem negat, & vitur cum insinuatione translatione. Culpam enim à lege in peccatum transfert, pronuncians

M. ii.

non legem que bona; sed peccatum quod malum est, in mortem sibi cessisse. Est ergo in obiectione aduersariorum fallacia non causa ut causa. Lex enim causa mortis est per accidens, seu per occasionem, ut loquitur Apostolus, peccatum vero per se.

Vt appareat peccatum per bonum, operatur mihi mortem, quo fiat excellēter peccans peccatum per mandatum.

Sensus est. Lex facit ut appareat peccatum, quod antea ve-
luti mortuum delituit. Hoc peccatum iam per legem detectū
operatur mihi mortem, dum me mortis reum ostendit, idq;
in eum finem, ut peccatum fiat excellenter peccans per man-
datum, hoc est, ut appareat clarissime & certissime, constet
quantus sit peccati reatus, & quam criminōsum sit ipsum pec-
catum, quod lex ipsa statuit ob oculos. Obseruetur proinde
hic usus legis, quae ideo reuelat peccatum, ut eius turpitudo,
magnitudo & reatus appareat, quo peccati grauitate terrui,
& fulmine legis prostrati, queramus propitiatorem, ne ira Dei
& damnatione eterna obruiamur.

Tertia pars.

Scimus enim quod lex spiritualis est, at ego carna-
lis sum.

Quae sit vis legis in hominibus non regeneratis, hactenus in
illustri exemplo ostendit, nunc repugnantiam legis & peccati
inhabitantis ostensuris in regeneratis, collationē proponit le-
gis & hominis, quarum conditio cum sit diuersissima, fieri non
potest, ut consentiant. Nam quorum nature sunt contrarie,
eorū effecta repugnare sibi inuicem necesse est. Lex proinde cū
sit spiritualis, & homo carnalis, fieri non potest ut eadem ve-
lint, & in eadem ferantur, sed ut illa spiritualia suadet cœle-
stia & integrā requiri, ita hic in carnalia, terrena & cor-
rupta toto fertur impetu. Cum ergo iam homo donatur spiritu
Dei,

Dei, necesse est magnam luctam oriri. Nam cum spiritus spirituali lege delectatur, & caro originis corruptionem sapit, quid aliud expectandum est, quam ut caro & spiritus acerri- me inter se in regeneratis dimicent? Spiritus enim homini suadet, ut sibi obtemperet, & Deo sua membra sifstat ad obedien- dum: caro contra suadet, ut spiritus imperium homo excuti- at, & sifstat sua membra iniusticia. Spiritus vult ut homo se Deo subiiciat in vera sanctitate, caro suadet ut serpenti & car- nali voluptati auscultet. Si itaq; illi obtemperat homo, testimo- nium habet spiritus Dei, si autem huic sciens & volens aus- cultat, adhuc totus carnalis est, & extra Christi regnum. Sed semper excipiendis sunt ignorantie & infirmitatis lapsus, qui- bus sancti obnoxij sunt, donec hoc mortale corpus circumfe- runt. Ea enim est carnis nostra ad malum proclivitas, ut nisi freno spiritus perpetuo coercetur, ex uno in aliud malum pre- ceps feratur. quantumuis enim magna adhibetur diligentia: tamen ea est peccati inhabitantis vis, ut nemo sine peccatis in- firmitatis, ignorantie & suborientium concupiscentiarum vi- uere possit, qua omnia repugnantibus spiritu, condonantur.

Venditus sub peccatum.

Hac ratio est cur se carnale vocat Apostolus sumta à can- sa. Venditus sum, inquit, sub peccatum, hoc est, sub imperio peccati captiuus teneor. Sumta est autē hæc metaphora à ca- ptiuis, qui vendebantur à victoribus, ut essent perpetui servi, nisi forte veniret quispiam potentior & fortior, qui eos à ser- uitute eriperet. Significat autem hic venditum esse sub pecca- to, esse ita peccato obnoxium, ut aliud fieri non possit quin sa- pissime eius tyrannide prematur. Hic proinde locus ponit nobis ob oculos vim peccati originis, quod etiam renatis faceſſit ne- gocium. unde satis apparet, quod non sit tantum alieni delicti imputatio, verum etiam horribila quedam depravatio in natu- ra humana, unde in mente dubitatio de aeo, de promissionibus & cōmitionibus, in voluntate diffidentia, in corde inordinati

affictus etiam in sanctis suboriantur, contra quam mala p[ro]p[ter]a per-
petuam sustinent lucram. Nam si Paulus, qui non tantum pri-
mitias spiritus, sed etiam decimas acceperat, hanc experitur
pugnam, Quid sentiendum est de aliis? Monebimur proinde
hoc loco, ut caute ambulemus coram Deo nostro, & exuscit-
temus spiritum aduersus carnem perpetuis fidei & inuocati-
onis exercitijs, ne spiritus ipse extinguitur, ac ita naufragio
circa fidem facto, salute excidamus. Huc pertinent exhorta-
tiones Apostolicae & Propheticae, quibus ad studium sancti-
tatis excitamur. Quare diligenter cogitemus causas lapsum
in sanctis, quae sunt pricipue peccatum inhabitans, infidia Sa-
thana, mala mundi consuetudo, quae nequitia (ut quidam ait)
pabulum est, & indulgentia eorum, qui legibus & disciplina
mores hominum coercere & gubernare deberent. His causis
opponamus spiritum Dei, crucem Christi, dignitatem filiorum
Dei, exempla sanctorum, peccati & periculis magnitudinem,
& victorie coronam. Sape enim multi, dum contra conscientiam
peccant, eò impelluntur à Sathana, iusto Dei iudicio, ut
nunquam resipiscant, sed ruant in eternam mortem.

Quod enim operor non noui.

Se venditum esse sub peccatum, probat ab effectu peccati,
& ponitur minor loco totius argumenti, quod hoc p[ro]p[ter]o com-
plebitur.

Quicunque operatur quod improbat, alieno impellitur
imperio.

Ego Paulus operor, quod non noui, hoc est, quod impro-
bo. Igitur,

Ego Paulus alieno imperio, nempe peccatis, impellor.

Proinde captiuus peccatis sum, ita ut non possim pe-
nitus à cupiditatibus liberari.

PRIMVM hoc loco discernendum est inter spiritus impul-
sum & carnis ferociam. Hac facit ut Paulus quod malum est
operetur, ille autem improbas carnis opera. Huinmodi pugna
non

non est nisi in renatis. Nam illi soli spiritum habent qui aduersatur carni. Quod autem de Medea dicitur: Video meliora proboq; deteriora sequor: totum carnis est, hoc est, animalis hominis non spiritus. Ratio enim prauos affectus, praesertim cum in actus erumpant, improbat. Sciendum est ergo quod Paulus hic non loquatur de externis actionibus, quas locomotio regit, nec de voluntariis delictis vastantibus conscientiam, quod facile constabit, si Pauli vitam ante conuersionem primum, & deinde post conuersionem examinemus. Ante conuersionem testatur ipse Philippensibus scribens, Quod vixerit secundum legem irreprehensibilis, quantum quidem ad iudicium humanum, & iusticiam literalem attinet. Post conuersionem sub ministerio sui Apostolatus Paulum bona conscientia vixisse constat, ita enim de seipso ait: Hec est gloriatio nostra, testimonium conscientiae nostrae. Item: Estote imitatores mei, sicuti & ego Christi. Hinc manifestum est quod Apostolus non loquatur de voluntariis delictis aut externis actionibus patentibus oculis hominum, sed tantum de arcanis motibus, qui subinde suboriuntur in sanctis, idq; vitio carnis, & importunitate peccati inhabitantis, ut Apostolus seipsum paulo post interpretatur. Huiusmodi arcani motus sunt suborientes disputationes de promissionibus & minis Dei, de prouidentia, quem impatiensia sub cruce, & alie cupiditatum flammule: quas tamen spiritus reprimit, cum primum suboriuntur. Vnde existit in homine renato perpetua lucta spiritus & carnis. Sed quid dicemus ad dictum Domini? Qui facit peccatum, seruus est peccati. Aliud est facere peccatum, quam affectibus peccatorum subinde turbari. Facere peccatum dicitur, qui vacuus spiritu Dei tradit seminis affectibus, iusq; obtemperat ad facienda desideria peccatis, seu ut breuius dicam, is facit peccatum, in quo regnat peccatum, iuxta impetum cupiditatum corporis, & quia talis est, vere seruus peccati est. Verum qui peccati incendia mox extinguit spiritu Dei, non est peccati seruus, sed iusticie, quemadmodum in sexto capite dictum est.

Obseruetur proinde hoc loco, quod sancti in hac vita nunquam ita possint peccati maculas abstergere, quin semper aliquid restet eluendum per Christi sanguinem.

Non enim quod volo hoc ago, sed quod odi hoc facio.

*A*ssumitur hæc propositio ad probandam minorem proximi argumenti, verbis Pauli expressam. Sumitur autem hæc probatio à repugnantibus. Repugnant enim approbare & odire, & ponitur sola assumptio, amplificata antithesi, sed complebitur argumentum hoc modo:

Quicunq; odi quod operatur, improbat suum opus.

Ego Paulus odi quod facio. Igitur,

Improbo meum opus, seu quod idem est, quod operor non noui.

Verba enim cognitionis interdum per metalepsin ponuntur pro affectibus, qui cognitionem sequuntur, ut in Psalmo primo: *Dominus nouit viam iustorum, hoc est, approbat illorum vitam & studium. Iam verba textus altius expendamus.* Non quod volo, scilicet, spiritu, hoc est, iuxta voluntatem reformatam spiritu Dei, *Hoc ago, scilicet, ex toto corde, tota anima, totis viribus, iuxta legis scilicet prescriptū.* Sed quod odi, scilicet, spiritu, *hoc ago, scilicet, vicioseitate carnis, dum concupiscentiae incendia sentio.* Sciendum & hic est, quod verba ago, facio, operor, non externa delicia, & ad externos mores referenda sint, sed tantum ad motus quos excitat subinde peccatum originis, quibus suborientibus, spiritus mox se opponit. Nam hic tantum describitur lucta spiritus & carnis incorrupta natura, & non sit collatio voluntatis & externorum morum, si cuius quidam insulse existimarentur. Utitur autem Apostolus verbis agendi & faciendi, ut effrenem corruptam naturam concupiscentiam, auctu peccatum esse ostendat, & suam naturam mereri mortem & damnationem, quam tamen Deus dignatur venia in consuertis. Admoneamur ergo hic de insidijs peccatis originis,

&

et semper simus in armis, & pugnemus contra eius prava desideria robore spiritus & preicatione, obtemperantes Apostolo, qui ad Galatas quinto ait: *Spiritu ambulate, & concupiscentias carnis me perficeritis.*

Si autem quod non volo hoc facio, consentio legi Dei quod bona sit.

Colligit ex dictis defensionem legis. Lex diuina ea requirit, quae voluntas reformata spiritu Dei approbat. Ergo lex diuina bona est. Constat enim ea mandata optima esse, quae maxime congruunt cum spiritu Dei renonciata & reformata.

Nunc autem ego non amplius operor illud, sed habitans in me peccatum.

Dixit paulo antea Apostolus: Non quod volo hoc ago, sed quod odi hoc facio, Iam eius diffidit in uno eodemque homine rationem infert, ostendens aliam esse voluntatem spiritus, alium esse impetum carnis seu inhabitantis peccati. Ego, inquit, secundum spiritum seu interiorem hominem seu voluntatem reformatam non operor scilicet quod odi, Sed inhabitans peccatum, quod in me gignit omnem concupiscentiam. Peccatum enim originis, quod perpetuo circumfert homo etiam renatus spiritu Dei, subinde excitat prava desideria, quibus renatus resistit.

Observetur igitur, quod sancti in hac vita nunquam possint ita mali fntem occludere, quin subinde ex eo pestilentes riuiuli profluant. Non enim peccatum deserit suum domicilium, donec hoc mortale corpus circumferimus. Atque ea de causa dicitur, peccatum originis habitare in homine, ut quod perpetuum sedem in carne sibi delegerit. Observandum tamen est, aliter in renatis quam in profanis peccatum originis habitare. In his enim regnat iuxta cupiditates corporis: in illis autem spiritu Dei donatur & quotiescumque insurgit, per suas concu-

*piscētias prosterñit. Atque hinc est, quod in profanis mor-
tale sit, in renatis autem veniale, non quidem sua natura, sed
ex gratia.*

Noui enim quod nō habitat in me (hoc est, in car-
ne mea) bonum.

Ratio est inhabitantis peccati ab eius effectu.

Nihil boni in carne mea habitat. Igitur,

*Illic causam mali esse necesse est. Et huius causa nulla
est alia, quam inhabitans in carne peccatum. Est autem caro
hoc loco totus homo cum omnibus suis facultatibus & viri-
bus, extra regenerationis gratiam.*

Velle adiacet mihi, vt autem perficiam bonum,
non reperio.

*Ætiologia est, confirmat enim rationem proxime prece-
denter ab effectu. Bonum quod volo iuxta spiritum non pos-
sum perficere, propter carnem. Igitur in carne non habitat bo-
num. Verbum perficiendi significat regeneratos aliquo usque
progreedi, sed tamen longe abesse à meta. Ex hoc Pauli dicto
duo colligamus, VNV M, quod peccatum originis remaneat in
sanctis, ac in illis efficax sit, et si spiritus imperio reprimatur.
ALTERVM, quod sancti in hac vita nunquam possint, et si
maxime velint, Deo plenam prestare obedientiam.*

Non enim quod volo facio bonum : Sed quod non
volo malum hoc ago.

*Ratio est proxima sententia ab experientia Apostoli sum-
ta. Quicunque quod vult bonum non facit, Sed malum quod
non vult, agit, facultatem voluntatis habet, sed perficiendi vir-
tute destituitur. Apostolus regeneratus seu conuersus, bo-
num quod vult, non facit, sed malum quod non vult, agit. Igi-
tur Apostolus habet quidem volendi facultatem, sed perfici-
endi non item. Hinc sumatur generalis doctrina de renatis, vi-
delicet, quod illorum quidem voluntas ex gratia promisit ad
obediendum*

obediendum Deo, sed conatus imbecillitate carnis & nature prauitate interturbetur. Porro qui ex hoc loco liberum arbitrium in corrupta natura concludunt, toto cælo errant. Nam Paulus hic loquitur de se iustificato, & de voluntate quam habet ex gratia renouationis per Spiritum sanctum.

Si enim quod non volo ego hoc facio, nō amplius ego operor illud, sed habitans in me peccatum.

Translatio culpe est in peccatum hereditarium. Hoc argumentum ita concluditur:

Si quod volo nō hoc facio, non amplius ego operor illud.
Sed quod non volo hoc facio.

Ergo, Ego amplius non operor illud, Si ego id non facio, necesse est alium esse qui hoc agit. Is enim aliud inueniri non potest, quam morbus hereditarius. Hinc rursus obseruetur Iusta carnis & spiritus, Et discrimin noui & veteris hominis. Nouus est, qui vult. Vetus est qui aduersatur in uno eodemq; homine. Nouus homo est, quicquid ex regenerationis gratia homo habet, Vetus est qualitas totius hominis non regenerati, que aduersatur Deo. Non ergo hic sit collatio voluntatis & effectuum in quolibet homine, sed spiritus & gratia in renatis.

Reperio igitur legem volenti mihi facere bonum, quod malum mihi adiacet.

Hactenus multis ostendit ex carne peccatum esse, quod lex Dei profert in lucem. Nunc idem concludit hoc modo: Inuenio mihi volenti facere bonum, legem esse que doceat quod malum mihi adiunctum sit, Nam dum facta mea ad normam legis renoco, video defectum, quem mihi lex monstrat, cum ait: Non concupisces. Cum hic sit simplicissimus sensus huius loci, congruens cum tota disputationis serie, aliorum interpretationes omitto.

Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuantem me

legi peccati, quæ est in membris meis.

Comprobatio est conclusionis & declaratio partium eius. Nam quod velit bonum agere ex eo comprobatur, quod condilectetur legis Dei, quod sane promptissima voluntatis indicium est. Quod autem malum sibi adiunctum sit, ab effectu ostendit, cum inquit: Sed video alias legem in membris meis, hoc est, vim ad peccatum seu impetum inhabitantis peccati, huic legi duo tribuit, VNV M, quod rebellando adhuc setetur legis mentis sue, id est, pio & sancto proposito, quo se ad normam legis divinitatis conatur componere. ALTERVM, quod captiuitate legi peccati, quæ est in membris, hoc est, ita se captiuum teneat, ut peccati iugum prorsus excutere nequeat. Observandum hoc loco quod & Ambrosius admonet, quadruplicem legem hic a Paulo proponi, quod eò spectat, ut expressius in renatis deliniet carnis & spiritus conflictum, ostendatq; veteris & noui hominis discrimen. PRIMA lex Dei est, quæ est rectissima iustitiae norma, iuxta quā interior homo vivere experit. SECUNDA lex mentis est, hoc est, noui hominis per gratiam regenerati spiritus. TERTIA est lex membrorum, quæ ut textus colligitur, est impetus ad peccandum. QUARTA est lex peccati, hoc est, ipsum peccatum originis & natura humana vitiitas, hac a tercia differt, ut causa à suo effectu. Nam ut hec quarta lex est ipsa naturæ prauitas, ut terciam complectitur concupiscentias prauas inde pullulantes. Haec quatuor leges sunt in regeneratis, sed legem mentis, quæ est bona voluntas, sanctum propositum, bona inclinatio, propensio & impetus per regenerationis gratiam excitatus in cordibus piorum, ad obedientiam Deo præstandam carent non renati, Quare nec pugnam spiritus & carnis sentiunt. Observetur proinde hic clarissima doctrina de peccato originis, ac eius malis concupiscentijs. PRIMVM enim confertur militi ferocius oppugnanti aduersarium suum, & in hoc incumbenti, ut ipsum capiat, prosternat & opprimat. DEINDE confertur visus.

Etori,

etori, qui viclum aduersarium vincere & captinare conatur, ut ipsum perpetua mancipet servituti. Quam autem hoc verum sit, ostendunt plurimi sanctorum lapsus, ut Davidis & aliorum. Verum spiritus rursus se erigit, concepta fiducia, atq; honestum spiritualibus armis profligit.

Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratias ago Deo per Dominum nostrum Iesum Christum.

Exclamatio est parenthesis includenda, qua supra suspiras, deplorat suam sub peccato captiuitatem, a qua se non liberari, donec hoc mortale corpus circumferat, ingemiscit. Verum in hoc ipso suspirio filius mox adest, qua se rursus erigit Apostolus, unde erumpit in gratiarum allionem, cogitans de liberatore, ac ait: *Gratias ago Deo per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM.* Hic Paulus agnoscit Deum Patrem autorem esse liberationis a morte & damnatione, quam lex minatur transgressoribus, *Agnoscit & Christum Mediato*rem, cuius mors pro peccatis nostris est satisfactio.

Igitur ipse ego mente quidem seruio legi Dei, carne vero legi peccati.

Comprobacionis conclusio est. Condelecto legi Dei secundum interiorem hominem, et si legi peccatis captiuus sum secundum carnem. Igitur ego ipse Paulus mente quidem, scilicet reformata manu Dei, seruio legi Dei, hoc est, me legi Dei subiicio, & ad eius normam vitam meam componere studio, Sed carne seruio legi peccati, hoc est, peccato ipsi non quidem volens, sed sub eius tyrannide captiuus. Non enim ita possum carnem spiritus imperio subiycere, quin subinde prauis motus suboriantur, quos gignit peccatum in carne mea. SVMMA eorumque in hoc capite de usu legis disputata sunt, *huc credit: Quod alius sit usus legis in non renatis, alius in renatis. Non renatis renelat lex peccatum; quod cum sit, affectiones peccatorum*

magis irritantur, idq; non culpa legis, sed visio carnis. DE IN-
D E, homo agnito suo malo, se morte dignum agnoscit, dum
mandatum, cui addita est conditio vite & mortis, intuetur.
Verum renatis lex norma vita est, cui renatus se conformare
conatur secundum spiritum, sed carnis vitijsitate impeditus,
quod lex requirit prestare ad plenum, minime potest.

Caput VIII.

Summa capitinis octauis.

Q VEM A D M O D U M eos, qui in Christo sunt, per fidem, &
non secundum carnis imperium ambulant, a damnatione
legis liberos esse pronunciat, contraq; contendit, ambu-
lantes iuxta carnis imperium, mortis sententiae adhuc subesse:
Ita afflictiones presentis vita bonum habitur exiitum pro-
misit, praeferit cum tanta sit Dei dilectio erga nos in Christo Iesu,
ut ab ea nihil nos separare queat.

Ordo & partes capitinis octauis.

Sapientia Apostoli in dispositione huic Epistole admira-
tione in primis digna est, Omnia enim ita prudenter ordinat, ut
nec quicquam omittat, quod scire in causa propositu necessa-
rium est, nec quicquam addat, quod offendere potest, modo
omnia prudenter considerentur, & alia alijs conferantur. Sem-
per enim a quibus vel ratio offenditur, vel infirmi fidelium a-
nimis percelluntur, occupationibus antenerit & diluit, Sicut
& in hoc capite facit. Postquam enim in disputatione superio-
ris capitinis de lege & peccato dixerat, peccatum habiture in
regeneratis, quod suanatura & iuxta legis sententiam mor-
tem & damnationem meretur, ne quis hinc occasionem despe-
rationis sumeret, in PRINCIPIO huic capitinis ea obiectio-
nem anticipat, docens nullam condemnationem ijs metuendam
esse quis sunt in Christo Iesu, & non ambulant secundum carnis,
sed

sed spiritus imperium. *Huic doctrinae adiicit exhortationem, ut nos spiritu & non carni prebeamus obsequium.* DE INDE, *Quia in proximo capite Apostolus conquestus est de sua miseria in hoc mortali corpore, que illi cum omnibus piis communis est, consolationem aduersus crucis scandalum instituit, eamque plurimis munit argumentis.* Tres itaque sunt huius capituli partes. PRIMA doctrina & consolatio contra damnatoriam legis sententiam. *Docet enim quod nulla sit fidelibus condemnatio metuenda, modo secundum spiritum ambulent.* SECUNDA est exhortatio ad pietatis studium, que sane exhortatio ex ipsa doctrina petitur. TERTIA consolatio est, qua Apostolus animat piros aduersus ieiunationem, que ex crucis scando lo oriri poterat. *Nam cum crux videtur legis damnatoriam sententiam confirmare, necesse est ut p[ro]p[ter]e de crucis causis doceantur.*

Exegetis octauii capituli, cum observatione doctrinarum.

De prima parte.

Nulla igitur nunc est condemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum.

Propositio PRIMA huius capituli didactica simul & consolatoria. Opponitur autem hec propositio obiectione eorum, qui peccatis vim in carne sua sentientes, sic ratiocinabatur. Si peccatum est reliquum in credentibus, Est & condemnatione reliqua. Nam certum est legem minari transgressoribus suis condemnationem. Paulus consecutionem hanc negat, affirmans nullam esse metuendam condemnationem ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui est umbraculum, quo teguntur peccata, immo ultima, cuius virtute reatus peccati sublatus est. Verum ne quis inani spectro se fallat, certam notam apponit eorum, qui sunt in Christo Iesu. Sumitur autem hec nota a consequentibus &

N

necessarijs signis fidei, seu spiritus Christi, quo donati sunt iustificati. Qui, inquit, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Secundum carnem ambulant, qui contemto iudicio Dei, indulgent prauis cupiditatibus, & sinunt in se regnare peccatum. Contra, secundum spiritum ambulant, qui carnis imperium excutient, & spiritu facta carnis domant, perpetuamq; lucidam sustinent aduersus carnem, atque eius prauas cupiditates. Porro hac propositio tria continet diligenter obseruanda, Horum PRIMVM est doctrina consolatoria, videlicet, quod fidelibus sit sublata legis damnatoria sententia. SECUNDVM est nota fidelium infallibilis, quae est non carnis, sed spiritu obsequium prastare. Hac nota I. Ioan. I. his verbis etiam indicatur: Si dixerimus quod societatem habeamus cum ipso, & in tenebris ambulamus, mentimur & non facimus veritatem. At si in lumine ambulemus, sicut ipse est in lumine, societatem habemus inuicem, & sanguis IESV CHRISTI filii eius purgat nos ab omni peccato. TERTIVM est discrimen hominum, quorum alij habent laxantes carni feruntur quocunque impetus impellit, alij spiritu premunt, ac veluti impatus inieclis retinent ac refrenant carnem, quibus nihil molestius est quam carnis & peccati maculis inuolvi. Illis adhuc sunt sub lege, hi vero sub gratia. Quare ut illis mors & damnatio iusta est proposita: ita his salus est in CHRISTO IESV Domino nostro. His itaque admoniti resipiscamus, ac spiritus imperio nos committamus.

Nam lex spiritus vitae in Christo Iesu, liberavit me à lege peccati & mortis.

Ratio propositionis à causa sumta. Causam autem hanc accommodat illustri exemplo, ut universalis doctrina in eo velut in pinguis videatur. Questio est: Num villa condemnatio sit fidelibus, qui adhuc sentiunt in se vim peccati, & qui adhuc gemunt sub peccati onere. Responsum est: Nullam condemnationem esse ijs qui sunt in Christo Iesu. Huius responsi ratio hic à

à causa petitur, quæ est sanctificatio Christi nobis credentibus imputata. Ut enim duo sunt in peccato, Corruptio seu virtus & Reatus, ita duo sunt in Christo remedia, Injustitia & Sanctificatio, hæc opponitur corruptioni & virtutati nostre, illa reatus. Non ergo reliqua peccati condemnant fideles, quia sanctificatio & puritas Christi, nobis imputata, nos liberat à lege peccati & mortis, ne videlicet peccato nobis imputato, mortis sententia simus obnoxij. Hac simplicissima est huius loci interpretatio, iam verba Apostoli expendamus: Per legem spiritus vita Ambrosius intelligit fidem ipsam, quæ sane interpretatio non conuenit. Nam hoc ipsum quaritur, Num fidelibus sit sublat a condemnatio, alijs per legem spiritus vita intellegunt regenerationis gratiam in nobis inchoatam, cui profecto nequaquam competit, ut dicatur nos liberare à lege peccati & mortis. Nam hæc inchoata gratia potius est testis nostræ liberationis, ob quam causam Crysostomus intelligit per legem spiritus vita ipsam Spiritus sancti personam, quam interpretationem ipsa distinctio satis conuelliit. Quid ergo dicendum? Duo sunt in verbis Pauli, ut taceam de scopo disputationis & atiologia quæ sequitur, quæ meam interpretationem quam posui, confirmant. V N V M, quod legem illam spiritus vita, de qua hic loquitur Apostolus, in Christo Iesu esse pronunciat, & non in nobis, Lex, inquit, spiritus vita in Christo Iesu, sed est, quæ est in Christo. A L T E R V M, quod hæc lex spiritus vita, quæ est in Christo Iesu, opponatur legi peccati & mortis, quæ est in nobis. Iam autem cum hæc lex peccati & mortis absque omni dubio sit tyrannus peccati in virtuosa nostra carne, quæ fructificat morti, ut in sexto dictum est, quis non videt legem spiritus vita in Christo Iesu, vim quandam esse in Christo Iesu, quæ tyrannidem peccati & carnis corruptiōnem superat? Hæc vis nulla alia est, quam Christi sanctificatio perfecta, quæ nobis imputata facit nos liberos, ne peccatis labes, quæ adhuc reliqua est in carne, nos condemnet. Potentior est enim hæc Christi virtus peccati virtus & mortis imperio.

N i.

Quod enim per legem fieri non potuit , eo quod debilitabatur per carnē Deus (præstítit) dum proprium filium misit in similitudine carnis peccati , & pro peccato damnauit peccatum in carne , vt ius legis impleatur in nobis , qui non secundum carnem , sed secundum spiritum .

Ætiologia est , cuius hec est summa : Christus factus est hostia pro peccato , ut ipsius innocentia nobis imputetur . Igitur nulla nobis metuenda est damnatio , nec peccatum nec mors quicquam in nos iuris habet , etiam si in carne nostra manent reliquie peccati , quæ teguntur Christi puritate . Porro quoniam hec atiologia copiose amplificatur , eam in quatuor membra distinctam consideramus .

P R I M U M membrum occupationem habet , Nam anticipat questionem de iusticia legali , & diserte asseuerat inefficacem esse legem ad iusticiam obtinendam . At ne quis hoc infirmitatem legis ascriberet , transfert culpam in carnem , hoc est , humanae naturæ corruptionem . Nam lex per se quidem est certissima ac rectissima iusticie norma . Sed ea est infirmitas carnis nostra , ut legem præstare nequeamus , unde si , quod nec iusticiam ex lege consequamur . Hic ergo testimonium obseruetur , quod nemo mortalium possit ex lege iustificari , propterea quod nemo obedientiam , quam requirit lex , præstare potest . Lex indicat quidem quid faciendum sit , sed non præstat vires , Lex indicat quidem morbum , sed non sanat .

S E C U N D U M membrū modū indicat , p quē sumus à malédictione legis , atque adeo à iure peccati & mortis liberati . Deus , inquit , præstítit quod lex non potuit , dum misit filium suum in similitudine carnis peccati , hoc est , dum misit filium suum qui assumit carnem , hoc est , humanam naturam similem nostræ , excepto peccato . Et pro peccato , hoc est , propter peccatum , hoc est , victimam Christi , (Peccatum autem ideo dicitur victimam Christi , quia reatum peccati in se recipit Christus ,

ſus, & ſua viclima pro eo ſatisfecit.) Damnauit, id eſt, interfeſit, aboleuit. In carne, id eſt, in humana natura, Peccatum, hoc eſt, ius peccati.

Obſeruetur hoc loco p̄eclarum teſtimoniuſ de aduentu CHRISTI in mundum, & cur aſſumpſerit humanam natu-ram, videlicet, ut fieret viclima pro peccato, ſeu ut Ep̄iſtola ad Hebræos loquitur, ut haberet quod offerret.

TERTIVM membrum finem viclimæ CHRISTI conti-net, qui eſt ut ius legis impleatur in nobis, hoc eſt, ut obedien-ția, qua CHRISTVS legi ſatisfecit, nobis imputata, à iure le-gis ſimus exempti, ne videlicet nos amplius condenmet lex tan-quam reos & peccatores. Eſt enim legis voluntati ſatisfactum per mortem Christi.

QVARTVM membrum repetit ea que ſupra poſuit de diſ-cri-mine hominum, quorum alij ſecundum carnem, alij ſecun-dum ſpiritum ambulant. Hoc membrum ideo adiecit Apoſto-lus, ne quis putet licentiam carni concedi, propterea quod à iu-re legis ſimus exempti. Eſt enim magnum diſcri-men inter ius le-gis damnatorium & regulam vita, que in lege traditur, ab il-lo liberi ſumus, modo in CHRISTVM credimus, & ſpiritu Christi duci-mur, iuxta hanc autem vitam confor-mare, quan-tum quidem in hac infirmitate fieri po-terit, oportet.

Nam qui ſecundum carnem ſunt, quæ carniſ ſunt ſapiunt, qui vero ſecundum ſpiritum, quæ ſunt ſpi-ritus.

Cur ſupra in propoſitione adiecerit: *Qui non ſecundū car-nem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum, & idem in culcauerit rurſus in proxi-ma etiologia, iam iuſta confor-matione oſtendit.* Funda-mentum autem huius rationis, hoc eſt: duplex eſt vita, carnaliſ una, altera aſpiri-tu-alis. Illa veteris hominiſ, haec noui- eſt. *Qui illam viuit ſub lege eſt, qui verò hanc, ſub gratia V-itraque ex ſuo ingenio cognouit, & ex proprijs fructibus de-prehendit.* Qui ergo ſecundum carnem ſunt, hoc eſt, in qui-

bus corrupta natura dominatur, ea quæ carnis sunt, sapiunt, hoc est, iudicant, cogitant, meditantur, sentiunt, curant. &c. quæ sunt carnis, id est, toti ad carnis imperium feruntur, quare adhuc carnalis illorum vita est. Nam regenerationis gratia in nonam creaturam nondum sunt renouati. Quare non mirum est, eos qui tales sunt, adhuc sub legis damnatione manere. Contra vero qui secundum spiritum sunt, hoc est, in quibus nouis homo dominatur, & qui Christi spiritu ducuntur, hi quæ sunt spiritus sapiunt, hoc est, iudicant, cogitant, meditantur, curant, sentiunt quæ sunt spiritus, hoc est, spiritus imperio se regisunt, & se carni toto impetu opponunt, gementes sub acerrima inulta spiritus & carnis. Quare huicmodi non amplius sunt sub damnatione legis, sed sub gratia, quæ reliquias peccati tegit, umbraculo Christo.

PORRO quia hac ratio firmamentum est praesentis confirmationis, eam Apostolus sibi probandam proponit, ut ea solide confirmata, nihil amplius dubij de questione proposita relinquatur. Continet autem hac ratio duas hypotheses cum suis rationibus: Ambulantes secundum carnem sunt sub maledictione. Hec est PRIOR hypothesis. Ratio huic est: Quia quæ carnis sunt sapiunt. Hypothesis POSTERIOR est: Ambulantes secundum spiritum non sunt sub damnatione. Ratio huic est: Quia quæ spiritus sunt sapiunt. Ceterum ut veritas harum hypothesis constet, eas longiori circuitu confirmat Apostolus, & quoniam progressio huic argumentationis est à causis ad effecta, texit Apostolus duos Soritas continentes principalis syllogismi prosyllogismos quosdam, sic enim Aristoteles partes Soritarum appellat. Neg. id facit simpliciter, sed ut Aristoteles loquitur ὑπαρξίας. hoc est, ita ut partes unius partibus alterius ex aduerso κατ' ἀντίθεσιν respondeant, ut contraria effecta carnis & spiritus apertius conficiantur. Ut autem uterque Sorites nude conficiatur, alterum ab altero sciungam, & deinde in textu explicatione membrorum antithesim ostendam.

PRI-

PRIMVS SORITES.

1. *Versantes secundum carnem carnalia sapiunt.*
2. *Carnalia sapientes quæ sunt mortis sapiunt.*
3. *Sapientes quæ sunt mortis, inimici sunt Dei.*
4. *Inimici Dei Deo displicent.*
5. *Displicentes Deo sunt sub maledictione.*

Hinc à primo ad ultimum concluditur.

Igitur, Versantes secundum carnem sunt sub maledictione.

SECUNDVS SORITES.

1. *Versantes secundum spiritum, quæ spiritus sunt sapiunt.*
2. *Sapientes quæ sunt spiritus, quæ vita & pacis sunt sapiunt.*
3. *Sapientes quæ sunt vita & pacis, amici Dei sunt.*
4. *Amici Dei Deo placent.*
5. *Placentes Deo liberi sunt à damnatione legis.*

Hinc rursus concluditur à primo ad ultimum.

Igitur, Versantes secundum spiritum liberi sunt à damnatione legis.

In hoc posteriori Sorita quedam adieci, que non expresse ponuntur in textu, Sed ex antitheſi tamen facile intelliguntur, nunc partes utriusque Sorite in textu declarabimus.

Nam qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt.

Hac PRIMA pars antecedentis est primi Sorite, & minor primi profyllogismi. SECUNDVM carnem esse discuntur, non qui interdum carnis imbecillitate labuntur, sed qui se totos carnis imperio tradiderunt, seu ut Paulus locutus est: In quibus peccatum regnat iuxta concupiscentias corporis.

Qui vero secundum spiritum sunt, ea quæ sunt spiritus.

Hac P R I M A pars antecedentis est secundi Sorite, & minor primi prosyllogismi. Sapere secundum spiritum dicuntur; qui luctantes cū carne spiritus imperio cupiunt subesse, & quæ spiritus sunt cogitant & faciunt.

Intelligentia enim carnis mors est.

S E C V N D A pars antecedentis primi Sorite, & minor secundi prosyllogismi. Sed mutatio abstracti in concretum non nihil obscuram reddidit collectiōnem. Quare ita retexenda est oratio: Qui sapiunt secundum carnem, quæ mortis sunt sapiunt. Verum Apostolus ideo abstracto usus est, ut ostendat totum φρόνμα carnis, hoc est, omnem sapientiam, omnia cogitata, omnia consilia, omnes deliberationes, omnem prudētiām, breuiter λόγον υἱούμα omnium hominum nō regeneratorum, simodo negotium salutis species, non nisi ad mortem facere. Vocabulum enim φρόνμα, genus est complectens omnes animi actiones & affectus. Quare potius intelligentiam posui supremam animi actionem, quam prudentiam vel sensum. Nam si constiterit intelligentiam hominis, quæ ut pars sub voce Græca continetur, in rebus salutis non nisi ad mortem tendere, facile de inferioribus facultatibus idem concedetur. Augustinus sapientia voce usus est.

At intelligentia spiritus vita & pax.

S E C V N D A pars antecedentis secundi Sorite, & assumptio secundi prosyllogismi. Mutetur & hic abstractum in concretum hoc modo: At qui sapiunt secundum spiritum, quæ vita & pacis sunt sapiunt. Nam contraria sunt carnis & spiritus studia. Si igitur caro in ea fertur quæ sunt mortis, sequitur spiritum vitam & pacem settari.

Habemus hattenus materiam duorum prosyllogismorum, quorum unus est prioris, alter posterioris Sorite. Prosyllogismum prioris Sorite ita concludemus, si ex pradicatis prima & secunda

secunda partis prioris Sorite maiorem fecerimus hoc modo : *Qui carnalia sapiunt, quae mortis sunt sapiunt.* Assumptio est prima pars antecedentis : *Qui secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapiunt.* Hinc sequitur conclusio : *Ergo qui secundum carnem sunt, quae mortis sunt sapiunt.* Formabitur etiam primus prosyllogismus secundi Sorite ad eundem modum :

Sapientes quae sunt spiritus, quae vita & pacis sunt sapiunt.

Qui vero secundum spiritum sunt, ea quae sunt spiritus sapiunt.

Ergo, Qui secundum spiritum sunt, quae vita & pacis sunt sapiunt.

Propterea quod intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum.

TER TIA pars antecedentis primi Sorite, & assumptio tertii prosyllogismi, cuius praedicari si attribuatur predicato secunde partis, fiet maior tertii prosyllogismi, hoc modo : *Qui cuncte quae mortis sunt sapiunt, inimici sunt Dei.* Assumptio ut antea est assignata : *Qui sapiunt secundum carnem, quae mortis sunt sapiunt.* Igitur, *Qui sapiunt secundum carnem, inimici sunt Dei.* Verum hic obseruandum est, quod nonnihil a lege Sorite deflexerit Apostolus. Nam pro eo quod dicendum fuisset : Intelligentia mortis inimicitia est aduersus Deum, hoc est, qui sapiunt quae mortis sunt, inimici sunt Deo, substituit hanc propositionem, propterea quod intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum, ac ita probat intelligentiam carnis ad mortem tendere, atque concludit hoc modo : Inimicitia aduersus Deum mortem affert, Intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum, Igitur mortem affert. Verum, quia idem est sapere quae carnis sunt & quae sunt mortis, quia carnis operaria tendit ad mortem, tertiam partem hic constituo antecedentis primi Sorite, cui cum ex antithesis lege opposueris hanc : *Sapientes quae sunt vita & pacis, sunt amici Deo.* Habes ter-

siā partem antecedētis posterioris Sorite, cuius prædicatum cum attribuitur prædicato secunda partis, sit maior secundi prosyllogismi hoc modo: *Qui sapiunt quæ sunt vita & pacis, amici sunt Deo. Assumptio ut antea est signata, Qui sapiunt secundum spiritum, quæ vita & pacis sunt sapiunt. Proinde qui sapiunt quæ sunt spiritus, amici sunt Deo.*

Legi enim Dei non subiicitur, neque enim potest.

Ratio est proxima sententia, videlicet quod intelligentia carnis sit inimicitia aduersus Deū. Hoc loco consuetudo scriptura obseruanda est, qua contrariū cum negatione pro contrario ponitur. Cum ergo dicit: Intelligentia carnis non subiicitur legi Dei. Sensus est: Intelligentia carnis aduersatur legi Dei. Nam ut supra dictum est: Affectiones peccatorum in carne existunt per legem, Quare non mirum est intelligentiam carnis inimicitiam esse aduersus Deum. Fieri enim aliter non potest, quam ut hostis sit legislatoris, quicunque eius legem auersatur.

PORRO hic obserua duo quæ tribuuntur carni, P R I M V M, prava voluntas, qua sit ut caro aduersetur legi Dei. D E I N D E impotentia, qua sit ut caro legi Dei subesse non possit. Caro proinde, hoc est, homo quatenus carnalis est, nec vult nec potest se lege Dei subiicare. Huic rationi ex antithesi opponitur alia de spiritu, videlicet, quod spiritus se legi Dei subiicit, Quare & intelligentia spiritus amicitia est cum Deo. Nam ita complere membra comparationis oportet, ut plena conspiciatur collatio. Quod autem spiritus se legi Dei subiicit, ad voluntatem & conatum spiritus referendum est, & non ad impletionem legis, quemadmodum ex superiori capite manifestum est.

Caterū qui in carne sunt, Deo placere non possunt.

Q V A R T A pars antecedentis primi Sorite, & assumptio quarti prosyllogismi, cuius prædicatum cum attribuiur prædicato

dicato tertie partis, fit maior tertii prosyllogismi, hoc modo: Inimici Dei Deo displiant, Assumptio supra signatur, Qui sapient que sunt mortis, inimici sunt Dei, Igitur Deo displiant. Hic rursus ponitur oratio equipollens. Nam pro eo quod dicendum fuisset, Inimici Dei Deo displiant, ponit, Qui in carne sunt Deo placere non possunt. Huc iam per antithesin adde: Amici Dei Deo placent, seu quod idem est: Qui sunt in spiritu Deo placent. Hinc tertius prosyllogismus secundi Sorite concluditur: Amici Dei Deo placent, Qui sapient que sunt vitae & pacis, amici sunt Dei, Ergo Deo placent. Hinc iam sequuntur duæ conclusiones, videlicet quod placentes Deo sint extra damnationem: & displiantes Deo sint sub maledictione. Haæ duæ conclusiones sunt postrema partes in antecedentibus Soritarum, ex quibus duo fiunt prosyllogismi, videlicet quartus primi, & quartus secundi Sorite, hoc modo:

Displiantes Deo sunt sub condemnatione.

Inimici Dei displiant Deo. Igitur,

Inimici Dei sunt sub condemnatione.

Iam coniunge primum subiectum cum postremo predicatoro, habebis conclusionem primi Sorite, quæ est: Versantes secundum carnem sunt sub condemnatione, Syllogismus ergo principalis erit:

Quicunque displiant Deo sunt sub condemnatione.

Versantes secundum carnem displiant Deo.

Igitur versantes secundum carnem, sunt sub condemnatione.

Et haec est una pars propositionis principialis probanda.

Quartus secundi.

Placentes Deo sunt extra damnationem.

Amici Dei placent Deo. Igitur,

Amici Dei sunt extra damnationem.

Hic rursus primum subiectum cum extremo predicatoro coniunge, & habebis conclusionem secundi Sorite, quæ est:

Ergo, Versantes secundum spiritum, sunt extra damnationem. Syllogismus ergo principialis erit huicmodi.

Quicunque placent Deo sunt extra damnationem.

Versantes secundum spiritum placent Deo.

Ergo, Versantes secundum spiritum sunt extra damnationem. Et hæc est altera pars propositionis principialis probanda.

Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Christi habitat in vobis.

Quæ hactenus in genere differuit, iam ad hypothesin accommodat, & colligit conclusionem hoc modo:

Qui in carne sunt, sub condemnatione sunt,

Qui vero in spiritu sunt, liberi sunt à condemnatione.

Sed vos non estis in carne, sed in spiritu.

Igitur, Non estis sub condemnatione, sed à condemnatione liberi.

Alteram partem minoris probat: Siquidem spiritus Christi habitat in vobis, id quod ex eius moribus cognoscitur & fructu. Est autem eius fructus condelectari legi Dei, opponere se carni, congemiscere sub peccati mole, breuiter nihil magis expetere, quam iusticia seruire in gloriam Dei, quemadmodum ex superioribus manifestum est.

Si quis spiritum Christi non habet, non est eius.

Minorem proximi argumenti antithesi illustrat, Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius, hoc est, non est vita Christi particeps, ex quo sequitur, quod nec Christi membrum sit, Qui enim Christi membrum est, consors est eiusdem spiritus cum Christo, unde noua vita existit. At si dicas: Cum omnes homines peccant, & sepissime labuntur, quomodo sciri potest, num quis spiritum Christi habeat, presertim cum ratio ipsa in philosophis aduersetur peccato, quemadmodum & Seneca dicit: Si scirem homines ignoraturos, & Deos ignoscituros:

ros: tamen propter peccati turpitudinem peccare non velle. Respondeo, Philosophi aliquousque ratione progressi sunt, sed conuersi ad Deum presentiam spiritus ex ardētibus motibus, quibus insurgunt aduersus peccatis fontem, cognoscunt, & ex precandi affectu, & alijs occultis efficacij, & præcipue ex effectibus, de quibus in sequentibus differit Apostolus.

At si Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus vero vita propter iusticiam.

Unde cognosci possit præsentia spiritus Christi in fidelibus, exponit, nempe ex duabus rebus, nimirum Mortificatione & Viuificatione, que sunt efficacia spiritus Christi habitantis in iustificatis. Corpus, inquit, mortuum est, propter peccatum, hoc est, caro mortua est, quia eius præsul affectus in conuersis mactantur, & velut irrucentur. Ut enim affectus peccatorum in non conuersis per legem irritantur, ita in conuersione ad Deum per Christi mortem iugulantur. Corpus hoc loco non significat massam illam ex carne, nervis & ossibus compactam, sed pro adiuncto ponitur, ac idem significat quod caro, quatenus opponitur spiritui, hoc est, vim peccati & innatam præstatem, quemadmodum ipsa anitthesis ostendit. Nam opponitur spiritui, qui est efficacia spiritus Dei in regeneratis. DE INDE obseruandum est vocabulum peccati per metonymiam accipi, & significare hostiam pro peccato, videlicet, ipsam mortem Domini, que hostia Christi est, & expiatio peccati, & virtus mortificanda carnis in ijs qui conuertuntur, que sane mortificatio prior pars est sanctificationis seu regenerationis. Spiritus vero vita propter iusticiam, hoc est, nouus homo vivit propter iusticiam, scilicet Christi. Nam Christi iustitia & imputatur nobis, ut easimus iusti in conspectu Dei, & est virtus qua viuificatur spiritus in nobis. Hac ergo effecta præsentiam Christi in nobis ostendunt. Si itaque cupis scire in carne ne sis, an in spiritu, ex utriusque effectis hoc cognoscas.

Si autem spiritus eius, qui excitauit Iesum ex mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia vestra corpora per habitantem eius spiritum in vobis.

Declaratio proxime sententie à diuini spiritus virtute, qui spiritus sicut in capite nostro Christo se exeruit, ita etiam in nobis, qui eius membra sumus exeret. Sicut ergo Deus spiritu suo Christum excitauit ex mortuis: ita etiam nostra corpora mortificata virtute mortis Christi, viuificabit per eundem spiritum. P O R R O h e c pericopa multiplicem doctrinam continet. PRIMVM enim clare nominantur & discernuntur tres personae diuinitatis, Pater qui excitauit Christū ex mortuis, Filius excitatus, & Spiritus sanctus viuificās. DEINDE, quod idem spiritus sit & patris & filii, & ab utroque mittatur in corda fidelium, ut ea viuiscet. TERTIO, quod opus redēmptionis sit totius trinitatis, sed seruata cuiusque personae proprietate. Pater viuiscat & saluat, sed per filium ut Mediātorem, per spiritum ut per Sanctificatorem. QVARTO, quod resūrēctiō Christi sit & incoatio & testimonium futuræ gloriae fidelium. QVINTO, obseruetur quanta sit dignitas conuersorum, in quibus spiritus habitat, unde admoneantur, ut quemadmodum sunt viua Dei templa: ita Deum in se habitantem veris cultibus colant, per omnem vitam incendant thymiam a mane & vesperi, offerant vitulos labiorum suorum, & se mactent Deo in hostiam rationalem: & contra cogitant horribile malum esse, hoc Spiritus sancti templum conscientia peccati contaminare.

Igitur fratres debitores sumus non carni, ut secundum carnem viuamus.

Exhortatione accommodat doctrinā ad usum auditorum: quod quidem facit Apostolus more Prophetico & Apostolico, quem morem ut sequantur omnes pīj verbi ministri, requirit plena

plena docendi ratio, quae constat methodo & motu. Methodus rem docet, motus doctrina accommodat. idq; nunc exhortando, interdum obiurgando, nonnunquam consolando, saepe comminando &c. Hic autem exhortando & comminando doctrinam accommodat. Propositionis huius exhortatorie due sunt partes, quarum V N A expresse ponitur, A L T E R A ex antithesi & confirmatione intelligitur. Complebitur autem propositio hoc modo: Igitur fratres debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus, sed spiritui, ut secundum spiritum vivamus. Illationis particula notatur necessitas consequentie doctrinæ ad debitam obedientiam erga doctrinam. Etenim doctrina finis est, ut ei obediatur. D E I N D E obseruetur hoc loco necessitas debiti, aduersus eos, qui bonorum operum in fidelibus necessitatem negant, *Quis enim debet, necessitate debiti obligatur, cuius necessitatis ratio sequitur.*

Nam si secundum carnem vixeritis, futurum est, ut moriamini.

Ratio P R I M Æ partis propositionis à necessitate vivendi pœnam, quæ est mors eterna. *Qui secundum carnem vixerint, futurum est ut moriantur.* Ergo iustificari caueant, ne rursus carnis illecebris decepti, excusso spiritu se carni tradant. Notetur ergo, quod iustificati possint relabi in priores fôrdes, & abicycere fidem, & aeternum perire. D E I N D E obseruetur, fidem & malam conscientiam non posse simul consistere. *Qui enim vere credit, filius Dei est, & habet arrabonem vita eterna.* At qui malam habet conscientiam, hoc est, qui viuit secundum carnem, manet sub damnatione legis, ut mäcipium Sathanæ. Proinde fieri non potest, ut qui carni indulget, veram fidem habeat.

Sed si spiritu actiones corporis mortificetis, viuetis.

Ratio S E C V N D Æ partis exhortationis à consequentibus. *Qui secundum spiritum vixerit, viuet, idque ex gratia,*

non ex merito suo. Nam Christum vitam in se retinet, qui fons & autor vitae est, hoc igitur amissio, per obsequium carnis praestitum amittitur & vita. Nam qui secundum carnem ambulat, damnatoria legis sententia, hoc est, mortis subiacet. Presentis verbum mortificetis, significat vigere luctam carnis & spiritus in sanctis, donec in hoc sunt mortali corpore.

Quicunque enim spiritu Dei ducuntur, hi sunt filii Dei.

Ætiologia est, continens firmissimum principium rationis proxime.

Quicunque spiritu Dei ducuntur sunt filii Dei.

Qui spiritu mortificant actiones corporis, ducuntur spiritu Dei.

Igitur, Qui spiritu mortificant actiones corporis sunt filii Dei. Filii autem Dei vivent, Igitur, qui spiritu actiones corporis mortificant, vivent.

Observetur certissimum indicium presentis spiritus Dei in conuersis, videlicet eius victoria aduersus carnem, qui tamē spiritus non ita triumphum agit, quin perpetuam lucum sustineat aduersus carnem rebellantem. Admonemur ergo singularis ardoris in hac spirituali pugna, ne succumbamus viciis à carne.

Non enim accepistis spiritum seruitutis, rursus in timorem, Sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater.

Qualis sit ductus spiritus Dei declarat, unde ab effectu ostendit, quinam sint filii Dei. Discernit autem hic Apostolus inter spiritum seruitutis & spiritum adoptionis. Spiritus adoptionis est, qui alit fiduciam adoptionis in nobis, qua Deum ut patrem nostrum inuocamus. Hac enim duo, fiducia adoptionis & inuocatio spiritus Dei presentiam evidenter declarant. Nam spiritus Dei PRIMVM persuadet cordibus nostris, quod simus

simus adoptati in filios à Deo Patre per Iesum Christum. DE INDE idem spiritus fideles excitat ad inuocandum, qui inuocationis cultus immediate à fide proficitur. Sed quid est quod dicit: Non rursus accepistis spiritum? Spiritus accipitur ad prædicationem Euangely. Nam dicitur accipi spiritus, quando in homine est efficax quomodo, cum accipitur ad prædicationem legis, spiritus seruitus dicitur. Hic spiritus qui à prædicatione legis viam quidem salutis proponit, sed cum conditione durissima, planeq; impossibili, nihil nisi timorem in animis nostris efficere potest. unde fit, ut quasi serui iram Domini magna cum anxietate, pauidaque conscientia sentientes, crucē imminentem perhorrescamus. Atq; hinc est, quod spiritus sanctus ab hoc effectu dicatur spiritus seruitus in timorem, ut qui in seruilem conditionem nos redigat. Contra vero, quia inde Spiritus sanctus gratuita adoptione salutem in animis credentium obsignat, & à legis maledictione liberat, spiritus adoptionis à Paulo dicitur. Hic nobis persuadet, ut non amplius simus sub metu, sed ut fiducia adoptionis patrem Deum inuocemus. Quod autem Paulus Syriaca voce usus sit Abba, videtur eò pertinere, ut magis hac voce mutuam storgam inter patrem & filios exprimat. Nam nomen Syriacum Abba, videtur à dilectione sumptum. Nam Abba, unde deductum apparet, diligere significat, Græca autem appellatio interiecta est, interpretans causam, & ponitur casus primus pro vocatione.

Ipse spiritus testatur cum spiritu nostro, quod simus filii Dei.

Producit Apostolus duos testes nostre in Christo adoptionis, qui sunt, spiritus Dei, & spiritus noster ab eo certior factus. Spiritus noster est ardens affectus à Spiritu sancto excitatus in corde fidelium. Huc illud Pauli 2. Corinth. primo: Is qui confirmat nos vobis cum in CHRISTO, & qui unxit nos Deus est, qui etiam obsignauit nos, deditque arrabonem spiritus in

cordibus nostris. Hoc arrabone, quo dato confirmatur fidei ins-
fio, spiritus fidelium confirmatus, certissime sibi persuadet, quod
à Deo sit adoptatus, ut in Christo iam vere sit filius. Cum ergo
consentiantur hi duo testes, de adoptionis gratia non amplius fi-
delis dubitare debet, sed per patientiam expectare promissam
hereditatem, de qua sequitur :

Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohære-
des vero Christi.

Attexit argumentum à iure naturæ, quo iure filii succe-
dunt in bona parentum. Postquam autem ostendit, fideles esse
filios Dei, ex filiorum iure infert hoc argumentum. Si fideles
sunt filii Dei, sunt etiā hæredes Dei. Sed sunt filii. Ergo & hæ-
redes, tā quia Christus est Dei filius, erit & ipse hæres. Proinde
fideles & Christus sunt Dei cohæredes. Quid an non hæredes
dicuntur, qui in bona parentum succedunt, sed prius demortuis pa-
rentibus? Quomodo ergo hæredes Dei dicuntur fideles, cum
Deus nunquam moriatur? Usitata est Hebreis figura, qua
specie in nomen pro genere ponitur, ut cum merces accipitur pro
qua quis compensatione. Hæredes sunt quidem propriæ qui suc-
cedunt in mortuorum parentum bona, sed hic generalius ac-
cipitur. Nam ea voce tantum significantur qui bonorum pa-
tris cœlestis sunt participes, atque ideo scriptura voce hære-
ditatis utitur, ut sciamus possessionem cœlestem nobis gratis
donari, & non contingere ex nostro merito, ex emtione aut a-
lio huiusmodi titulo. Dicitur ergo hic κληρονόμος, qui bonis si-
bi gratis concessis fruatur: & hæreditas, quicquid alicui gra-
tis cedit in possessionem.

Si modo simul cum eo patimur, ut etiam cum eo
glorificeimur.

A conditione filii naturalis colligit conditionem eorum,
qui in filios adoptati sunt, hoc modo: Filius Dei naturalis pri-
mum passus est, ac deinde glorificatus adiit hæreditatem pa-
ter-

ternam. Igitur si fideles sunt coheredes Christi, per crucem hereditatem cum Christo adibunt. Verum hoc argumentum singulari prudentia attextit Paulus. Nam hoc argumento occurrit obiectioni infirmorum, qui contra magnificas promissiones sibi factas, poterant obiecere hoc modo: Ecce nos obiecimur omnis generis calamitatibus, quis ergo nos pro filiis Dei agnoscat? Quis putabit nos Deo curae esse? Hac obiectionem inuersionis schemate excipit Apostolus, proposito exemplo filii Dei Domini nostri Iesu Christi, ac si dicat: Quod patientur fideles, hoc habent commune cum filio Dei. Est enim passio transitus ad glorificationem. Verum causa passionum sunt diuersae, Christus enim non pro suo, sed pro nostro peccato expiando passus est, Nos vero patimur, non ut expiemus peccatum nostrum aut alienum, Sed ut peccatum in nobis mortificetur, & corpus peccati crucifigatur. Porro ex hoc argumento colligenda est propositio tertiae partis huius capituli, videlicet quod fideles non debeant varijs huius vitae erumnis frangi, sed cruce patienter ferre, donec cum Christo glorificantur.

Confirmatio tertiae propositionis.

Statuo enim, quod non dignae sint passiones presentis temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur nobis.

P R I M U M argumētum à collatione præsentium erumnum cum futura gloria sumtum.

Malum breui finiendum, quod nunquam finienda gloria sequitur, aquiore est animo ferendum.

Passiones præsentis vita sunt huiusmodi.

Igitur, Patienter ferenda sunt.

Vocat autem Apostolus παθήματα ea quæ in hac vita patimur, ut sunt omnis generis calamitates, de quibus dicitur τὰ παθήματα μαθήματά θεοῦ. Gloria nobis reuelanda, est eternæ beatitudo, & fruitio Dei in omni aeternitate. In hanc itaque

O ij.

gloriam intueamur, quoties cruce aliqua premimur, ac retineamus fidem & bonam conscientiam, ne spe huius glorie excidamus.

Nam sollicita creaturæ expectatio, reuelationem filiorum Dei expectat.

SEC VND V M argumentum ab exemplo totius creatura sumptum. Tota rerum natura abusibus impiorum subiecta est, & contaminatur scelerorum hominum veluti contactu, expectat tamen liberationem, quando filii Dei liberabuntur. Igitur & nos foriter feramus praesentes calamitates, spe futura liberationis. Vocabulum ἀποκαρδοξία, quo Paulus utitur, significat gestum cupidissime aliquid expectantis, quasi porrecto capite & oculis in rem intentis, venturum aliquid eminus prospicientis.

Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam sub spe.

Amplificat secundum argumentum: Creatura, inquit, subiecta est vanitati, hoc est, corruptioni & abusibus hominum, at spe futura liberationis se sustentat. Igitur & nos eius exemplo bene speremus.

Quod autem Apostolus tribuat toti creatura affectus, prosopopæia est, qua exprimit Apostolus iniuriam, qua creatura afficitur.

Quoniam ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei.

Hoc est, quando liberabuntur filii Dei, & donabuntur gloria eterna, tū simul liberabitur creatura à seruitute corruptionis, qua scilicet corruptitur. Poterit quoque dicitur reddi, ut sit expositio modis quo sit creatura liberatio, ut non amplius impiorum abusibus sit exposita.

Nouimus enim quod tota creatura congemiscit, & vna parturit usque in hunc diem.

Re-

Repetitio est eiusdem sententiae, nisi quod pulcerrima similitudine exponat afflictionis creatura magnitudinem, & desiderium emergendi ex presentibus malis, & simul indicet futurum euentum. Quemadmodum enim dum parturit mulier, grauissimos habet dolores, sed edito infante in lucem, letatur, ac dolorum quos passa est, obliuiscitur, ita creatura presentibus abusibus pressa gemit, & veluti parturit. Consimiliter Ecclesia varijs erumnis huius vite exposita gemit, ac veluti parturit, donec aduentu filij Dei liberabitur, atque tunc propter gloriae reuelanda magnitudinem, omnium afflictionum quae passa est in hac vita, obliuiscetur.

Non solum autem hoc, sed & ipsi primitias spiritus habentes, & nosipsi in nobisipfis gemimus adoptionem expectantes, redemtionem corporis nostri.

T E R T I V M argumentum ab exemplo Apostolorum sumtum. Nos qui primitias, hoc est, excellentia dona habemus, affligimur, & sub cruce expectamus liberationem. Igitur & vos nobiscum presentes erumnas fortiter ferte, & nolite huius vite incommodis fracti abidere confessionem. Spiritus primitias habere, phrasē Hebraica, est excellentia dona habere, & inter primos numerari. Est autem hac phrasē sumta a primitijs frugum, quae Deo offerebantur. Ut ergo istae primitie prime & electiores erant utpote Deo offerende, ita translatitie primitie notant excellentiora dona, quibus Apostoli ut primi, eos qui sibi in ministerio Ecclesie succederent, excelluerunt. Hanc interpretationem confirmat Apostolus, cum addit: Et nosipsi, scilicet Apostoli, in nobis, id est, intimo corde, Gemimus expectantes adoptionem quae est redemtio corporis, quod in hoc mundo varijs est obiectum calamitatibus. Hac autem corporis redemtio fiet per resurrectionem mortuorum: Tum enim deposita mortalitate, induemus immortalitatem, 1. Corinth. 15. & 2. Corinth. 5.

Spe enim saluati sumus. Spes autē si cernatur, non est spes. Quod enim quis cernit cur speret? Si vero quod non videamus speramus, per patientiam expectamus.

Q V A R T V M argumentum à salutis parte ratione sumtum. Spe sumus saluati, Igitur salus patienter expectanda est. Consecutionem probat à definitione spes & repugnantibus. Desuatio est, quod spes sit absentium & non presentium & apparentium rerū. Repugnantia ergo sunt, aliquid praesens esse viderig, & idem sperari. Hinc infert hypotheticum argumentū: Si quod non videamus speramus, certe per patientiam id expectamus. Sed non videamus quod speramus. Igitur per patientiam id expectamus. Hinc illud ad Galat. 5. Nos spiritu ex fide spem iusticiae expectamus. Porro Paulus accipit metonymicos spem pro re sperata, & notetur definitio spes, quod sit certa salutis & aliorum qua Deus sua voce promisit per patientiam expectatio seu fiducia.

Itidem autem & spiritus subleuat infirmitates nostras. Quod enim oremus quemadmodum oportet non nouimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Q V I N T V M argumentum à praesenti Spiritus sancti auxilio. Spiritus sanctus adest nobis, & subleuat infirmitates nostras, ne scilicet fracti imbecillitate carnis, succumbamus. Igitur cum talem habeamus παρασάτν, patienter expectemus liberationem. Antecedēs probatur ex eo, Quod Spiritus sanctus sanctos motus excitet, & efficiat, ut cum magnis gemitis oremus Deum. Nam quod dicit: Spiritus postulat, Hebraismus est. Nam postulat ponitur pro verbo coniugationis Hippophil, hoc est, postulare facit. Hanc efficaciam spiritus, soli intelligunt vere pī, qui in suis ardētibus precibus sentiunt consolationem, ac veluti responsū diuinitus ad sua postulata accipiunt.

accipiunt. PORRO obseruandum est discrimen inter Christi interpellationem pro nobis, & Spiritus sancti. Scriptura dicit, Christum esse unicum intercessorem inter Deum & homines. Hic autem Paulus videtur ei adiungere Spiritum sanctum. Sed discrimen facit ordo & modus. O R D O , quod Christus interpellet ante sublatam iram Dei, Spiritus sanctus autem post iram Dei placatam. M O D U S , filius est interpellator, quia est redemptor qui persoluit precium, ut satisficeret iusticie Dei, & placaretur ira Dei, & iam apparet vultui Dei, ut interpellet pro nobis. Sed Spiritus sanctus est interpellator, quantum nos ad inuocandum mouet. Accepistis, inquit Apostolus, spiritum, quo clamamus Abba pater.

Qui autem scrutatur corda, nouit quis sit sensus spiritus, Quia secundum Deum interpellat pro sanctis.

Piorum gemitus a Spiritu sancto excitari probat, qui scrutatur corda, periphrasis Dei est, qui in Actis dicitur xagdusoyw̄ns. Hic Deus scrutator cordium, nouit & facit sanctos sci- re, quodnam sit q̄ebvna spiritus, id est, quae preces, quae su- spiria a spiritu sui afflatu proficiscantur. Est enim sensus spiritus, quem spiritus sanctus in cordibus piorum inter orandum ciet, Quia secundum Deum postulat pro sanctis, hoc est, facit ut ea a Deo precentur, quae & Deo gratias sunt, & ipsi salutaria.

Scimus autem quod diligentibus Deum omnia cooperantur ad bonum, ijs qui iuxta propositum vocati sunt.

S E X T U M argumentum ab euentu sumtum. Filiis Dei omnia in bonum cedunt. Igitur presentium aerumnarum molestiam tandem sequetur letus exitus. Quare patienter est exspectanda liberatio. Iuxta propositum vocati dicuntur, qui iuxta consilium Dei sunt vocati. Hoc propositum, hoc consilium, hec eucloxia seu beneplacitum Dei fuit semper & est, quod ex mera sua bonitate intercedente filio, saluare velit omnes

O iiiij.

qui ad se per fidem confugerint, & contra damnare omnes incredulos. Non est enim προσωποληφία apud Deum, Qui credit in filium, habet vitam eternam, qui vero non credit, manet sub legis damnatione.

Nam quos præscivit eosdem & prædestinavit, conformes fieri imagini filij sui, ut sit ipse primogenitus inter multos fratres.

S E P T I M U M argumentum à cōformitate filiorum Dei inter se, cum in aduersis, tum in prosperis. Proponit autem exemplum filii Dei naturalis, ut ex illo de filiis adoptiis iudicium fiat. Cum autem sic statutum est apud Deum, ut omnes quos adoptat in filios, sint conformes imagini filij suis, atque hic filius naturalis non solum calamitatibus varijs in hoc mundo expositus erat, verum etiam post afflictiones consecutus est gloriam, fieri non potest quin & fideles omnes per crucem adeant gloriam sibi paratam, Quare patienter ferenda est crux, & expectanda glorioſa liberatio. Sed quid est quod dicit: Ut ipse sit promigenitus inter multos fratres? Alludit ad legem, in qua primogeniti alijs fratribus proponebantur, quasi exemplaria vita morumq;. Quare cum hic naturalis Dei filius & primogenitus per crucem intrarit in gloriam, reliqui fratres ipsius exemplum sequi debent. De præscientia Dei & prædestinatione alio loco dicetur commodius, hic satis est, argumentum Apostoli accommodasse propositioni.

Quos autem prædestinavit, eos & vocavit, & quos vocavit, hos etiam iustificavit, quos autem iustificavit, eos etiam glorificavit.

O C T A V U M argumentum ab ordinatione Dei, quam servat in glorificandis suis electis. Hic obseruetur gradus actionum Dei in reparationis generis humani mysterio. Numeratur autem ab Apostolo nostro quinque gradus, qui sunt: Præscientia, Prædestinatione seu Electio, Vocatio, Iustificatio & Glorificatio.

rificatio. PRÆSCIENTIA præscivit Deus ab aeterno omnia futura. Neque tamen hæc Dei præscientia ad temporis decursum, sed ad eternitatem referenda est. Non enim Deus res ut absentes videt, sed ut præsentes in suo aeterno intuetur. Non ergo propterea erit aliquid, quia Deus scit illud futurum, sed quia futurum est, scitur à Deo. Nam res non pendet à scientia, sed scientia à re. Hac scire de præscientia Dei prodest, ne profana de ea cogitatio nos à verbo reuelato abstrahat. PRÆDESTINATIONE ordinat & disponit Deus apud se se quod est facturus. VOCATIONE inuitat quos præscivit & prædestinavit. IUSTIFICATIONE præscitos, prædestinatos & vocatos à reatu absoluit, & in filio unigenito caros habet. GLORIFICATIONE iustificatos donat aeterna vita possessione, quæ est fructus ultimus & meta prædestinationis, de qua in nono capite plura dicenda sunt. Hic autem obseruetur, quenam sit vera Christi Ecclesia, videlicet cœtus hominū qui vocantur per Euangelium, & credunt Euangelio. Est præterea hoc Pauli dictum non solum Anabaptistis opponendū, verum etiam Thamero, Stenfeldio, & alijs qui vocali verbo suam efficaciam detrahunt, quales reuera sunt omnes qui stoccam prædestinationem & fatalem rerum omnium necessitatem Ecclesia conantur obtrudere.

Quid igitur dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

NON V M argumentū à defensione & patrocinio Dei sum-
tum, & illatum ab octavo. Est autem hypotheticum argumen-
tum, cuius sola propositio ponitur, assumptio & conclusio à supe-
rioribus pendent. Complebitur itaq; argumentum hoc modo:

Si Deus à nostra stat parte, nulla res aduersus nos pre-
ualebit.

Atqui Deus à nostra stat parte, ut ex octavo argumen-
to patet.

Nulla igitur res aduersus nos prualebit. Proinde, Ne-

que præsentibus ærumnis frangamur. Huc illud Psalmi: Te-
cum sum in afflictione, inuoca me, & liberabo te, & glorifica-
bis me.

Qui sane filio suo non pepercit, sed pro nobis om-
nibus tradidit illum, Quomodo etiam cum illo
non omnia nobis donaret?

Minoris probatio est, ab infallibili signo, quod demonstra-
tionem immotam parit. Deus dedit nobis filium suum, quoniam
neque carius neque preciosius habet, Multo magis dabit
alia quæ nobis ad salutem necessaria nouit, Cur ergo cruce
frangimur, cum certa nobis salus constet?

Quis intentabit crimina aduersus electos Dei?

D E C I M V M argumentum ab effectu electionis diuine. Est
q̄ simul prolepsis, qua anteuerit obiectionem infirmorum, qui
tentantur cogitatione peccatorum suorum, & accusantur cum
alere Dei, tum à propria conscientia. Est autem argumentum
eiusmodi:

Electis frustra intentantur crimina.

Fideles sunt electi. Igitur

Frustra illis intentantur crimina, Proinde, Consolentur
se fideles hac fiducia, ne frangantur animis in præsentibus æ-
rumnis.

Deus est qui iustificat, quis est qui condemnat?

Anticipatio est. Poterant enim infirmi respondere ad pro-
ximam interrogationem, legem esse & propriam conscienti-
am qua accusant. Verum huic obiectioni occurrit fortissimo
argumento à repugnantibus petitio.

Fideles sunt à Deo iustificati, & à condemnatione abso-
luti.

Igitur frustra lex & conscientia eos accusant.

Diligenter obseruetur hoc loco antihesis, qua verbum iu-
stificandi, verbo condemnandi opponitur. Hac enim antihesis
aper-

apertissime docet, iustificationem in hac disputatione Paulo significare absolutionem à reatu, & acceptationem credentis a-pud Deum ad vitam eternam, si enim iustificatur, non con-demnatur, Sequitur iustificatum à reatu absolutum esse.

Christus est qui mortuus est, immo vero qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dexteram Dci pa-tris, qui & intercedit pro nobis. .

V N D E C I M V M argumentum, ab efficacia Mortis, Resur-rectionis, Regni, & Pontificatus Christi sumtum. Hac enim quatuor coniungit Apostolus. M O R S Christi opponenda est peccatis. Nam propter peccata nostra mortuus est, ad Rom. 4. R E S V R E C T I O condemnationi opponatur, Surrexit enim propter iustificationem nostri, quæ est à condemnatione abso-lutio. R E G N U M gloriosum opponendum est præsentis vita mi-serys, à quibus nos suo tempore transferet in suam gloriam. I N-T E R C E S S I O seu pontificatus opponi debet infirmitati no-stre. Cum ergo huiusmodi portum certo speremus, fortiter & patienter huius vita erumus finiendas feramus.

Quis nos separabit à charitate Christi?

D V O D E C I M V M argumentū à constatia caritatis Christi erga fideles sumtum. Hac enim caritas tanta est, ut nihil eam immutare possit. Proinde sub cruce simus bono animo. Non enim fraudabimur pmissa gloria, cū adeo nos Christus diligat.

Tribulatio aut angustia, aut persecutio, aut fames, aut nuditas, aut periculum, aut gladius? (quem-admodum scriptum est, tua causa morti tradimur tota die, reputati sumus veluti oves mactationis) Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos.

Enumerat ea quibus maximè tum temporis animi fidelis-um concutiebantur, & ut sciant fideles, non esse insolens quod filii Dei affligantur in hac vita, addit testimonium ex Psal-mo 43. in quo conqueritur Ecclesia, quod tam varijs casibus

propter confessionem Christi sit exposita. Verum ut semper Deus sua Ecclesia adest, ita promittit fore, ut per Christum, qui diligit nos, euadamus superiores. Hac ergo Pauli sententia & perpetua Ecclesia imago opponatur iudicio carnis & rationis humanae. Ratio colligit Deum irasci nobis, propterea quod a fiduè simus sub cruce, Sed spiritus fidelium intuetur perpetuam imaginem Ecclesia, atque adeo ipsum Christum, unde colligunt py, & se Deo cura esse, & fore aliquando, ut omnis huius vite calamitas sit letum habitura exitum.

Persuasus sum enim, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque illa creatura alia poterit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

Ratio enumerationis à certissima fiducia, qua fideles stant, nullam creaturam tantum valere, ut eos à dilectione Dei separet. Nam hæc dilectio in Christo fundata est, in quo caros habet pater nos, qui in ipso manemus per fidem. Enumerationis huius membranibil habet obscuri, modo obseruemus usitatam enallagen, qua abstracta pro cōcretis ponuntur. Principatus enim pro principibus, potestates pro ijs qui potestate prædicti sunt, altitudo pro rebus altis & sublimibus, profunditas pro rebus profundis accipitur. Summa sententia hoc reddit: Nihil neque in cœlo neque in terra, neque in mari, neque in inferno est, quod dilectionem Dei erga nos obscurare potest. Quare fideles in medijs erumnis huius vite se solentur cogitatione dilectionis Dei, quæ est in C H R I S T O I E S V Domino nostro. Est & hic locus obseruandus propter Angelos, quos inter creaturas hic numerat Apostolus.

Caput

Caput IX.
Secunda pars Epistolæ.

IN uniuersali periocha huius Epistole dixi, statum principalem hoc concludi syllogismo:

Ea sola & unica consequende iustificationis & salutis ratio est, quam ipse Dominus suo verbo & prescribit & approbat.

Nunc autem omnem qui credit absque omni personarum & nationum respectu iustificat, & salutis fieri participantem pronunciat.

Proinde omnis qui credit, nulla habita persone aut nationis respectu iustificatur gratis, & salutem consequitur.

Verum quia minor huius syllogismi, que est $\chi\pi\iota\psi\omega\mu\sigma\sigma\omega$, duas habet partes, quarum PRIOR est, quod homo fide iustificatur absque operibus. POSTERIOR, quod hoc iustificationis beneficium promiscue pertineat ad omnes qui oblatum beneficium fide recipere non recusant, nulla habita aut nationum aut personarum ratione: Deus enim diues est in omnes, & non est tantum Iudeorum, sed & gentium Deus, nec est ultra personarum acceptio coram Deo, instituit Apostolus iustam utrinque partis confirmationem. Ut enim priorem partem hactenus confirmauit, solutis etiam incidentibus questionibus: ita posteriorem in sequentibus tribus capitibus grauissima contentione colligit, idq; adhibita singularis prudentiae methodo, de qua nonnulla in uniuersali periocha diximus. Iam constat ad quem scopum collimat sequens disputatio, que tribus sequentibus capitibus absolvitur. Ceterum quia sunt magni nominis viri, qui ex hac disputatione quandam stoicam prædestinacionem fabricant, non obseruato vero huius disputationis statu, quem ex fine tertij capitilis, & ex alijs locis obseruasse debuissent: Sciendum est, quod alia electio & prædestinatio cogitanda non sit, quam ea sola, que in filio Dei Domino nostro Iesu

Christo reuelata est & proposita. Hac enim cum habeat testimoniū Domini, & testimonium Domini sit verax, nequam sinamus nos ab ea auctis ullis Stoicorum catastrophis, sed firmiter retineamus hoc Dei propositum. Quod ut in filio nos elegit, ita in eodem nos caros habeat, ac propter eundem nos saluet adoptatos per fidem in ipsum.

Porro sunt duo genera hominum, qui cum audiunt nostrā salutem in Dei electione & proposito fundatam esse, non recte intellecto electionis mysterio, horrende impingunt. QVIDAM enim carnalis cuiusdam securitatis ansam hinc capientes in queuis sceleris licetiose ruunt, sibi quidem ipsis in certam perniciem, alijs vero in graue scandalum. QVIDAM in contrarium malum ruentes, stoicam quandam praedestinationem contra verbum Dei, & uniuersalem gratie promissionem somniantes, in desperationis baratum immerguntur. Illos se-euros, hos desperabundos voco. Verum ne nos in istas carybdes incidamus summopere cauendum est. Caueri autem potest hoc pacto. PRIMVM, si occasionem huius disputationis diligenter expenderimus, DEINDE, si eiusdem finem & scopum intentè aspicerimus.

Occasio itaq; disputationis huius hæc est. Apostolus disputauit, fide in Christum, iusticiam que coram Deo valet, obtinensi. Quia disputatione non parum offensi Iudei, inferebant ex Pauli dictis hoc, ut iudicabant, absurdum. Si fide iustificatur homo, & Christus ad credentes tantum pertinet, profecto reiectum est semen Abrahae, quia paucissimi ex semine Abrahae Christum recipiunt. Verum ut hanc obiectionem diluat Apostolus, instituit disputationē de electione, in qua firmis rationibus docet, promissiones Dei manereratas & firmas, cum de Christo, tum de eius Ecclesia colligenda, promiscue ex omnibus qui Christum fide receperint, sive sint ex Iudeis sive ex gentibus, ut tollatur omnis προσωποληγία, omnis respectus personarum & nationum, ut vera & immota maneat hac dicta: Deus vult omnes homines saluos fieri, Deus non est προσωποληπτος.

trodatus. *Deus non vult illos perire, Sed omnes ad pœnitentiam recipere. Omnis qui credit in filium, habet vitam eternam.*

Cæterum finis disputationis est, ut omnis caro conticeat, Ut omnis carnis fiducia & prarogativa confundatur, Ut omne meritum eneruetur, Ut soli Deo gloria tribuatur, Ut Deus verè φιλάρθρωπος, Ut vere diues in omnes & super omnes qui credunt, inueniatur, Ut non solum Iudeorum, verum etiam gentium Deus prædicetur.

Hæc prefari volui, ne in nostram ruinam mysterio electionis, de quo in his capitibus agit Apostolus, abutamur. Restat ut genus causæ & statutum presentis disputationis horum trium capitum indicemus, quo ad illum omnia dirigamus argumenta, nec sinamus nobis eripi villa sophistica verum huic disputationis scopum. Genus itaque causæ iudiciale est, & statutus conjecturalis qui hoc syllogismo concluditur.

Filiæ promissionis & non carnis hereditatem cælestem consequentur.

Ut vere credentes, sive ex Iudeis sive ex gentibus ortum habeant, sunt filiæ promissionis: Ita qui non credunt, ex quibus cunque parentibus ortum ducant, sunt filiæ carnis.

Igitur, Ut illi promissam hereditatem vere consequuntur, ita hi sua culpa pereunt.

Huc pertinet dictum quod ex Iohanne adducit Apostolus: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. In quo dicta fides à suo proprio effectu significatur.

Summa capituli noni.

Ut veros Israëlistas à falsis distinguit: ita consilium Dei esse docet Apostolus, ut homines per Christum salutem consequantur. Hunc Christum quia gentes recipiunt, Dei populus censentur, Contra Iudei, qui hunc Christum non recipiunt, fiducia carnis tumentes, rejiciuntur.

Ordo & partes capit is noni.

PRIMO loco animum suum erga suos contribules exordio declarat Apostolus. DEINDE, ab exordio concluditur propositio, quam insinuat tantum. TVM discriminem filiorum Abraham faciens, alios promissionis, alios carnis pronunciat esse filios. AD HÆC tres obiectiones ponit & diluit, de quibus in exegesi dicetur. Erunt igitur quatuor partes huius capit is: Exordium, Propositio, Confirmatio & Confutatio.

*Exegesis noni capit is, cum obser-
uatione doctrinarum.*

Exordium.

Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quod tristitia mihi sit magna, & continuus dolor cordi meo.

Expositio exordij, qua suum animum erga Iudeos exponit Apostolus. Ut autem tollat omnem suspicionem odij, orditur à iure iurando. Non enim ignorauit Apostolus, esse nonnullos qui ipsum odio sua gentis Christum predicare calumniarentur. Quare ut hanc calumniam euertat, pluribus signis suum affectum erga suos contribules significat. PRIMVM enim inquit: Veritatem dico, Quod dictum opponit calumnia aduersariorum, ac si diceret: Sunt qui calumniantur me odio mea gentis Christum predicare, sed ego verè summo eorum studio teneor. Ut autem huic asseuerationi pondus addat, subiungit: per Christum, quem verborum suorum testem inuocat, & affectus erga Iudaicam gentem. AD HÆC, ut vehementior sit asseveratio, eam amplificat à contrario negato, Non, inquit, mentior. DEINDE pronocat ad testimonium conscientiae sue, quod magnam habeat tristiciam & continuum dolorem in corde suo,

suo, propterea quod gens Iudaica sua propria culpa reluetetur Christo, ac eius salutare Euangelium contenerat. HINC discant ministri Euangelij, quomodo eos affectos esse oporteat erga auditores suos etiam malemeritos. DE INDE obseruetur contra Anabaptistas, exēplo Apostoli iuris iurandi religionē confirmari.

Optabam enim ipse ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, cognatis meis, secundum carnē qui sunt Israēlitæ.

Ratio affectus & studij Pauli erga suos cognatos & Israēlitas. Quicunque suo periculo & interitu aliorum salutem optat redimere, cum summa caritate eos prosequi necesse est. Paulus optabat anathema fieri à Christo, ut Iudei recuperentur. Ergo necesse est ineffabilem amorem fuisse Pauli, quo suos prosecutus est Israēlistas.

Etsi autem in singulis verbis huius pericopæ nulla est ambiguitas, verborum tamē coniunctionorum alij alium sensum faciunt, quod sane usu venire solet in rebus obscuris. Vocabulo anathematis usus est Paulus, nec dubium est quin sephinginta duos imitetur interpretes, qui anathema usurpant, pro eo quod Hebrei dicunt Cherem, à Charam, quod significat deuovere & excommunicare ab usu communis, seu e medio sine ulla commiseratione tollere. Hec Forsteri est interpretatio. Chrysostomus autem hoc modo: Quid est anathema? Audi ipsum dicentem: Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum sit ἀνάθεμα τοῦτο ἐστι καὶ χωρίσθω πάντως: ἀλλοτριος εστω πάντως, hoc est, separetur omnino, alienus sit omnino, atque ista vocabulum in genere significat sejunctionem & separationem quandam, metaphora sumta à sacrificijs, que cum dicata essent Deo, separabantur & se iungabantur ab ipsis huminis. Hoc postea in duo dividitur genera, ut sit anathema separatum ab ipsis hominum, ut quod Deo dicatum sit, & anathema separatum & se iungatum à Deo, ut quod à Deo reuelatum & maledictum sit. Ut enim ea que Deo offeruntur & dicantur

canit, attriccare audet nemo : Sic cum quis à Deo separatus est ratione quadam nullus conueniet, aut cum eo versabitur. Nam sacris oblationibus honoris gratia tanquam Deo dicatis, appropinquare nulli hominum audent. Ab hoc vero qui maledictioni fuerit obnoxius, non secus ac à profano, & ab ipsa divinitate alieno, secesserunt omnes. Hactenus Chrysostomus, cuius interpretatio probatur forma orationis Paulina. Optabam, inquit, esse anathema à Christo, Propositio A, manifeste separationem notat. Proinde anathema à Christo, significat separatum & seiuinctum à Christo. Qualis est hic affectus in Apostolo: Num ob caritatem fratrum & cognatorum, ut illi saluarentur, ipse cupit alienus esse à Christo? Num caritate Christi non vult habere Christum? Quid queso absurdius dici potest: Christus dicit: Si quis venit ad me, nec odit patrem suum nec matrem, & uxorem & liberos & fratres & sorores, amplius autem etiam animam suam, non potest meus est discipulus? Quid ergo dicemus de hoc Pauli affectu? Hoc primum teneamus principium, quod nihil voluerit absurdii, nihil impii, nihil contra salutem anime sua, nihil contra dilectionem Christi, nihil contra amorem sua gentis, spiritu enim Christi agebatur Paulus. Hoc stabilito principio, necesse est hanc separationem à Christo non intelligendam esse de interna separatione à Christo & eterna: Sed de externa tantum & temporali, qua cupit perire in carne, ut saluentur alii in spiritu, Cupit suum sanguinem fundere, ut saluentur multorum anima. Hieronymus hoc Pauli dictum refert ad tempus prateritum, ac ita exponit: Optabam aliquando cum persequerer Christum, iam non optarem, Sciebam enim quod ipsorum essent hec omnia, Sed postquam cognoui veritatem, dereliqui eos quos totaliter diligebam, & ipsi non conuertuntur. Hac Hieronymus. Et profecto ex Epistola ad Galatas manifestum est, quod Paulus magis sacerdot in Christū & Christianos ante conuersionē zelo sua gentis, quam in iudicio. Verum ego priorem interpretationem praefero, et si posteriorem verba

Apostoli

Apostoli recipere possunt, alias multorum interpretationes omitto, quæ pugnant cum principio à nobis posito.

Quorum est adoptio, & gloria, & testamēta & legillatio & cultus & promissiones, quorū sūt patres.

Enumerat prærogatiæ Iudaorum, quarum PRIMA est adoptio: Dominus enim Israëlitas gratuito in filios adoptauit. HVC addit gloriam. Est enim gloriosa in primis adoptio in filios Dei, quæ ceteris gentibus omnibus antecellebant. Testamenta Grace suæ dñxas, sunt fædera & pacta, hoc est, tabule fæderis. Estq; hoc intelligendum de lege morali, ut vox Dei, legislatio ad iudiciale, & largia, cultus, ad ceremoniale legem refertur. Sequuntur promissiones quæ sunt de gratuâ misericordia propter Christum, diuina oracula, qualia sunt: Semen mulieris conteret caput serpentis. Item, in semine tuo benedicentur omnes gētes. Observetur hic assignatio capitum principalium doctrinae cœlestis, quæ sunt lex moralis, lex iudicialis, lex ceremonialis & promissio seu fædus gratiae, quæ oīa communi nomine Thora dicuntur, hoc est, doctrina. Septuaginta vertunt vōvōr, quos secuti Latini, legem verterunt.

Ex quibus est Christus quoad carnem, qui est supra omnia Deus benedictus in sœcula, Amen.

Hec maxima Iudaicæ gentis prærogatiæ est, quod ab illis natus sit Christus. Sed hanc non esse salutare per se ipse Christus testis est, qui nunciantibus matrem eius & fratres stare p̄ foribus, respondet, eos, qui verbum suum audiūt, esse matrem, fratres &c. ut stet illud Psalmi immotum: Beneplacitum est Domino super timētes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Porro quia Dei opera sunt æternae lnta, hoc est, quorum Deum non pœnitet, non est dubium, quin Deus voluerit istius gentis salutem, apud quam tot salutis oblate testimonia reliquit. Cum ergo inxta Psalmum: Annuntiat verbum suum Jacob, iusticias & iudicia sua

Israël: non fecit taliter omninationi, & iudicia sua non manifestauit ijs. Non est dubium quin Iudaica gentis salutem verè voluerit Dominus. Quare quod perierint, ipsorum diffidentia ascribendum est, non arcano Dei consilio, aut fatali necessitate. Observandum est hoc loco, quod Paulus hic quatuor de Christo affirmet. PRIMVM enim pronuntiat ipsum verum bonum esse, ut qui natus sit ex maioribus gentis Israëlitica. DE INDE Christum Deum asserit. At ne quis tropicè ab Apostolo dictum putet, addit veram notam vera diuinitatis, cū inquit, *Qui est supra omnia Deus.* TERTIO, cum dicit Christus, & non Christi in plurali, unionem hypostaticam manifestissime docet. QVARTO, cum addit: *Qui est benedictus, respicit ad promissiones de CHRISTO*, in quo essent omnes nationes terrae benedicende. Nam ab eo solo omnis benedictio & salus existit. Habemus ergo hic quatuor de Christo: Humanam naturam, diuinam naturam, unionem personalem, & officium, quod est benedictionem & salutem conferre credentibus.

Haec tenus exordium, ex quo colligenda est secunda pars capituli, nempe ipsa propositione, idque per insinuationem quam vocant. Nam ex querela sua propositionem lectori cogitandam reliquit hanc nimirum: *Quod maxima Iudaica gentis pars à Deo sit reiecta. Cuius propositionis vera & sola ratio est, quā infra sāpe inculcat: Diffidentia & propria iusticia stabilitio.*

Non autem quasi exciderit sermo Dei.

Obiectionem aduersariorum anticipat. Obiectio autem huiusmodi est: *Si populus Israëliticus est reiectus, sermo Dei excidit, hoc est, promissio Dei & fœdus Dei cum semine Abraham initum, est factum irritum.* Verum Paulus consecutionem negat, & distinctione utitur, qua veros Israëlistas à falsis distinguit, affirmatq; promissiones Dei manere ratas semini Israhelis, cui facta est promissio.

Non enim omnes qui ex Israël sunt, hi sunt Israël, ne-

neque quia semen Abrahæ omnes filij.

Hec distinctione est filiorum Abrahæ seu Israëlis. Nam item & ab aucto & à nepote nomen habent. Sensus autem est: Multi quidem sunt nati ex Israële, qui sane omnes, si carnem spectas, ex Iacobō, qui & Israël dictus est, ducunt originem. Verum si promissionem respicis, ali⁹ reputantur pro filiis, ali⁹ minime. Vocabulum Israëlis bis positum, priori loco ipsam personam Iacob notat, posteriori gentem ab eo ortam, declarat visitata Hebreis metonymia.

Sed in Isaac vocabitur tibi semen.

Ratio distinctionis à pronunciato Scripturæ Genes. 21. Abraham habuit duos filios, unum ex Agar ancilla, alterum ex Sara uxore, ille Ismaël, hic Isaac dictus est. Ismaël autem non est reputatus pro semine, sed Isaac. Hinc Paulus cœrit in universale pronunciatum, obiecto contrario exemplo. Illi obiecerunt: Nati ex Abrahæ semine sunt semen Abrahæ. Paulus respondet hac sententia. Ismaël non reputatur pro semine. Ismaël est natus ex Abraham. Ergo non omnes nati ex Abraham, reputantur pro semine. Sed in Isaac vocabitur tibi semen, hoc est, filius Isaac, Iacob & nepotes eius censebuntur filij ac nepotes tui, non autem illi qui ex Ismaële nascentur. Sed quid hac sibi volunt? Hoc typo olim præfigurabat Dominus, quod essent nascituri filij Abrahæ, quorum ali⁹ vestigijs patris insisterent, & haberentur pro filiis, Ali⁹ autem degenerarent, & non haberentur pro filiis, præsertim coram Deo. Hoc ipsum indicat Dominus apud Iohannem, ubi distinguit carnis filios à filiis initiationis, fidei, & operum Abrahæ: qui infr. filij promissionis dicuntur: ita enim ait Dominus: Si filij Abrahæ essetis, faceretis utique opera Abrahæ, nunc autem queritis me interficere, quod Abraham non fecit.

Hoc est, non qui filij carnis, hi sunt filij Dei, sed filij promissionis reputantur in semen.

P. inf.

Exegesis est & typi declaratio, que concluditur hoc modo:
 Non filii carnis, sed filii promissionis sunt populus Dei.
 Multi autem ex Iudeis sunt filii carnis tantum, &
 multi ex gentibus sunt filii promissionis. Proinde,
 Ut multi ex iudeis non sunt populus Dei: ita multi ex
 gentibus in semen reputantur.

Qui autem sunt filii promissionis supra docuit Paulus in 4.
 his verbis: Et signum accepit circumcisionis signaculum iusti-
 cie fidei que fuerat in prepucio, ut esset pater omnium creden-
 tiuum in prepucio, quo ipsis etiam imputetur in iusticiam & pa-
 ter circumcisionis non ipsis qui sunt ex circumcisione tantum, sed
 etiam qui inserviunt vestigis fidei patris nostri Abrahae, cum
 adhuc esset in prepucio. Hic apertissime definiuntur filii pro-
 missionis esse, qui credunt & inserviunt vestigis fidei Abrahae,
 unde cuncte sunt oriundi, siue ex Iudeis siue ex gentibus, siue
 nati sunt ex Abrahamo secundum carnem, siue non. Atque ita
 diserte Paulus ad Galat. 3. definit filios Abrahae, cum inquit:
Nostis igitur, quod qui ex fide sunt, ipsis sunt filii Abrahae. Et
 paulo post: *Itaque qui ex fide sunt, benedicuntur cum fidelibus Abrahame.* Huc perinet Iohannis dictum: *Dedit potestatem ut filii Dei fierent, quotquot credunt in nomen eius.* Item. *Quis non ex sanguinibus, sed ex Deo natus est, scilicet per promissionis fidem.*

Filiij carnis dicuntur in genere quidem omnes, qui ortum
 ducunt a semine Abrahae. In specie vero, ut hic, qui neglecta
 fide Abrahae, sanguinis quidem ratione sunt filii, sed carne, hoc
 est, externa ceremoniarum seruitute nascuntur, ideoque non sunt
 filii heredes, sed ut servi abdicantur. Horum typus fuit Ismael
 ex Agar natus, que Agar montem Syna figurat, ubi leges &
 ceremoniae sunt promulgatae. Atque ita hunc typum explicat
 Apostolus ad Galat. 4. qui interio sub alia verborum forma
 locutus, rem eandem proponit, & distinguit posteros Abrahae
 in eos qui ex fide sunt, & in eos qui sunt ex operibus legis. His
 obseruatis, *planissimus erit huius loci sensus, videlicet, quod*

verus Israël habeatur quis quis credit promissioni, non habita
aut carnalis propagationis, aut gentis, aut ceremoniarum ra-
tione. Quemadmodum enim Deus non omnes Abrahæ filios
voluit censeri in semine, sed Isaac tantum: ita nunc quoque,
tametsi numerosus est Israëlitarum populus: tamen illi soli ve-
ri Israëlitæ censentur, qui promissionis fidem habent, atque ita
præsens argumentum a typō ad antitypon descendit. Sed quid
de Ismaële censendum? Ex hoc loco nemo probauerit Ismae-
lem damnatum esse, tantum enim neoleclum & præteritum
docet hic locus, ne haberetur heres Abrahæ, & ne ab eius se-
mine nasceretur Messias, sed Isaac solus heres constituitur,
ut constaret certa Christi genealogia. Quis diceret unde in
tribus dānatās, quod sint neglecta & præterita e prætribu Ju-
da, cui promissum erat, ut ex ea nascetur Chislus.

Promissionis enim sermo hic est: In tempore isto
veniam, & erit Saræ filius.

Hoc promissionis verbum habetur Genes. 18. in quo verbo
tria sunt obseruanda, Historia, Finis, Typus. HISTORIA est.
Quod Abrahāmo seni promissus sit filius ex uxore Sarah,
qua & natura & estate sterilis fuit, qui filius, excluso Ismaele
nato ex Agar, heres Abrahæ futurus esset, atque ideo filius
haberetur Abrahæ: Etsi autem Ismaël ex semine Abrahæ est
natus, non tamen habetur pro filio, propterea quod hereditate
excluditur. FINIS fuit, ut certo constaret ex qua linea des-
cendente ab Abraham nasceretur promissus Messias. TYPVS
hic est, quod ut Abraham plures habuit filios, sed non omnes
facti sunt heredes, ideoque nec pro filiis reputati sunt: ita mul-
ti propagati quidem sunt ex sanctis parentibus, sed non omnes
sunt promissionis heredes, sed tantum illi, qui sanctorum patrū
vestigis insitunt via fiducia cum patribus in Christum re-
cumbentes. Atque haec ideo olim typicè figurata sunt, ut cum
fuerint contumaces & increduli Iudei, renocati ad typum co-
arguerentur. Quare Apostoliū noster pulcherrime typum an-

tus typus accommodat.

Non solum autem, sed & Rebecca ex uno semen habens Isaac patre nostro.

Ne exciperent Iudei contraria, ac dicerent ista violenter a Paulo torqueri, cum maxima sit dissimilitudo inter filium ex seru natum, & filium ex uxore libera procreaturn. Paulus proponit alium typum, quo priorem confirmat, contra quem non possunt Iudei excipere. Unus Isaac fuit pater, una Rebecca fuit mater, simul ambo concepiti sunt Esau & Iacob, atamen Iacob praeferitur Esau, atque reputabatur in semen, ut ab eius posteritate olim nasceretur Messias, ac interea Esau preteritus est, ut non ex semine ipsius nasceretur Messias. Hinc concluditur, non omnes natos ex sanctis patribus esse eiusdem dignitatis & loci. Iacobum de legit Deus, ut ex eo nasceretur Christus. Esau autem praeterit non moratus quod fuerit perquam natus ex sanctis parentibus, sicut Iacob. Hac eorum pertinent, ut veluti duas familias patriarche Iacob consideremus, in quarum una sunt nati ex semine carnalitatum, in altera vero, qui sunt ex spiritu & fide promissionis. Oratio Paulina Ecliptica implebitur hoc modo: Non solum autem (scilicet Abraham expertus est in suis filiis, non omnes reputari pro semine qui ab eo nati sunt secundum carnem) verum etiam Rebecca (scilicet experta est in suis filiis.) Huc iam aptissime subiungitur ratio Pauli.

Nodum enim natis pueris, cum neque boni quippiam fecissent, aut mali (ut secundum electionem Dei propositum maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est illi: Maior seruiet minori.

Hoc testimonio idem probatur quod supra, & propositum & probatum est: nimis quod non omnes nati ex sanctis parentibus sint equalis sortis, & ne exciperent Iudei contra, ac dicerent, id ideo factum esse, quia Esau erat malus, Iacob vero

ro bonus. Apostolus antea euerit & dicit, Deum antea proposuisse utrum ex ipsis duobus eligeret, utrum alteri preferret, idq; in re certa, quemadmodum clare indicat historia. Major, inquit, scilicet Esau primogenitus, seruiet minori, scilicet Iacob, quod sane nunquam completum est in personis eorum. Nam Iacob reuersus a Laban socero cum uxore, familia & armentis, prosternit se coram Esau fratre suo, ac Dominum eum appellat, Gene. 23. Verum iuxta prophetiam completum est. Dux, inquit, gentes sunt in utero tuo, hoc est, duo populi ex tuis filiis nascetur, Israeli ictus quidem a Iacob, Idumeus vero ab Esau, horum maior, hoc est, populus natus ex primogenito Esau, seruiet minori, hoc est, populo nato ex Iacob, hoc est, Israëlitico. Hac prophetia completa est tempore Davidis, tum enim Idumeus Israeli seruit, 2. Samuel. 8. Quid ex his consequitur? Typo antiypon respondere. Quemadmodum enim Esau fatus prerogativa carnali præteritus est & neglectus in re certa, & Iacob sola gratia fatus dominus est factus Esau: ita hodie Iudei carnis prerogativa tumentes, & externis cultibus nitentes, non sunt populus Dei, sed omnes illi qui cum Iacob ex gratia vocantis pendent, & non ex merito operum.

Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau vero odio habui.

Alia probatio eiusdem ex Malachia desumta, que hoc modo concludi potest: Esau non est reputatus pro semine coram Deo, Esau fuit filius Isaac, Igitur quidam filii Isaac non reputantur pro semine coram Deo. Et rursus, Iacob reputatus est pro semine coram Deo. Iacob fuit filius Isaac, Igitur non totum semen Abrahæ est reieclum. Vtriusque argumentum maior probatur Prophetæ testimonio. Ceterum ne hoc testimonio abutamur contra scopum præsentis disputationis, PRIMVM IRO-
PUM, qui est in verbis Prophetæ, excuriamus. DE INDE typum propositum videamus, atque accommodemus propositioni.

quam Paulus probandam suscepit.

Propheta dicit, Deum odso habuisse Esau, hic merito queritur, quid sibi odij vocabulum velit, praesertim cum scriptura dicat: Misereris omnium Domine, & nihil odisti eorum que fecisti. Fieri ergo non potest, ut odij vocabulū affectum in Deo notet, quo ipse Dominus Esau aueretur. Prout deinceps est istam vocem figuratè accipi, ut in Euangelio, cum dicitur: Qui non odit patrem & matrem, &c. non potest meus esse discipulus. Hic cum palam est, quod Christus non velit ut filii parentes affectu odij prosequantur, figuratè vocabulum odij accipi necesse est. Est itaque figura metalepsis, qua vox à propria significatione transfertur propter consecutionem quandam ad id, quod est posterius, hoc est, ad id, quod in hominibus odium sequi solet. Homines enim qui alios oderunt, eos negligunt & praterenunt. Hac igitur ratione dicitur Deus odio habuisse Esau, non quod ex animo odierit, aut reiecerit eum tanquam damnatum, sed quod in externis commodis eum neglexerit, ita ut semen Israël non diceretur, nec ex eius semine promissus nasceretur Messias, sed ex Iacobi semine, Deinde quod non Esau, sed Iacob terram promissam semini acciperet possidēdam. Ceterū si Malachia scopū considerauerimus, habent haec verba exprobationem. Nam hoc ideo dicit Deus, ut ostendat se longe maiora beneficia exhibuisse Israëlitico populo, quam Iudumis aut alijs gentibus, & tamen illi ingrati, pientissimum patrem & beneficium Dominum non agnoverunt. Cum ergo dicit: Esau odio habui, comparete intelligendum est.

TY P V S præterea est hic considerandus, quo externæ res transferuntur ad significandas res spirituales. Quemadmodū enim Deus olim multis typis & figuris adūbravit statum Ecclesie Christi sub novo testamento: ita hic Esau & Iacob quasi imaginem quandam proponit Deus, ut in ea conspiciatur & reieclio & assumptio eorum, qui ab Abrahamo descendunt. Nam ex hoc typo concluditur propositio distinctionis filiorum earnis & filiorum promissionis. Neque tamen hic typus eo pertinet,

tinet, ut sententiam damnatoriam feramus aduersus Esau & eius posteros, quasi ad vitam eternam non essent electi. Non enim propterea damnauit Esau Deus, quia voluit illum typum esse externum rerum futurarum olim in Ecclesiam.

Quid igitur dicemus? Num iniusticia est apud Deum? Absit.

Anticipat obiectionem aduersariorum, eamq; diluit. Nam eo quod dixerat Apostolus Deum dilexisse Iacob, & odio habuisse Esau, idq; antequam in hanc lucem ederentur, apparet quod Deus alios reiciat sine demerito, assumat autem alios sine merito: quod sane est aequalibus in aequalia tribuere. Quapropter iniustus videtur Deus, qui aequalitatem non seruat. Ut enim iusticia proprium est aequalitatem seruare: ita iniusticie est hanc violare. Hanc obiectionem Paulus suo more excipit exutenismo, eamq; veluti indignam reicit; Deinde reiectionis causam subiicit hoc modo:

Mos enim dicit: Miserebor cuiuscunque miscreor,
& miserabor quemcunque miseror.

Inficiationis ratio est à repugnantibus sumta. *Sensus autem hic est: Iniustus est qui non reddit quod debet, Deus autem ex misericordia recipit quoscunque recipit.* Quare iniustus dici non potest. Nam cum nihil cuiquam debeat, liberum est ipsi dare cui vult. Esau quidem multis dedit dimitias, & copiosam familiam, sed terram Canaan noluit illi dare. Esau dedit copiosum semen, nam ex eius semine multi praelaris duces orti sunt. Sed non voluit Deus ut *Messias* ex ipsis posteritate nasceretur. Non est ergo mirum, quod multos ex Iudeis reiccat Dominus. Nam vult suam misericordiam solis credentibus accommodari. Textus Hebraicus clarior est, in quo PRIMO loco effectus ponitur, scilicet in gratiam recipere homines absque omni hominum merito. SECUNDO loco

ponitur cauſſa: Viscera misericordia Dei. Nam verbum quo-
vitur Moses, dicitur a nomine Rechem, quod Zacharias ex-
preſſit in ſuo cantico, cum ita inquit: Ad dādam ſcientiam ſa-
lutis populo eius, in remiſſione peccatorum eorum, per viſcera
miſericordia Dei. Ex hoc ergo Moſis teſtimonio nihil aliud
concluſi poſteſt, quam ſalutem atque alia beneficia, que nobis
lāgiſt ur Deus, ex ſola eius bonitate & miſericordia pendere.

Non eſt igitur volentis neque currentis, ſed miſe-
rentis Dei.

Infert ex dicto Moſis conſuſionem cauſa benefiſiorū Dei,
& eſt ſenſus: Deus benefacit hominibus, non propter iſorum
merita, ſed propter ſuam miſericordiam. Non ergo debuit E-
ſau quicquam. Quare non eſt iniuſtus Deus, quod Eſau p̄-
terito, voluerit Iacob cenſeri ſemen Iſaac. Eſau quidem vo-
luit & cucurrit ut acciperet benedictionem, que ſam decreta
erat & annunziata Iacobō, Sed Dominus ex miſericordia
Iacobō benedici voluit, ut exemplō iſto oſtenderet, ſe ex gra-
tia benefacere, & non ob merita. Per voluntatem itaq; & cur-
ſum intelligit Apoſtoliſ humanum opus ſeum eritum, quod
ſane nullum locum habet inter cauſas ſalutis noſtrae, que eſt
gratuita. Quid? an no velle & currere debemus? Immo vero
vivunt oportet, & velle & currere, ſed ſecundum verbum.
Cum enim Dominus dicit: Venite ad me omnes qui laboratis
& onerati eſtis, & ego refocillabo vos, requirat ſane & volū-
tatem & curſum. Etiſ ſuum opus eſſe pronunčiat reficere, hoc
eſt, onus tollere & ſalutem conſerre. Iſmael & Eſau volue-
runt & cucurrerunt, ſed non iuxta verbum, ideo eorum cur-
ſus nihil iuuit. Sic hodie Turci, Monachi, Inſiſiarij volun-
& currunt, ſed eorum voluntas & curſus non regitur verbo
Dei, ſed carne nititur, & non gratia ſtabilitur. Hanc inter-
pretationem & praecedentia conſirmant, & ratio, quae mox ſe-
quitur, comprobat. Non ergo negatur, iuxta verbum volen-
tibus & currentibus, brauium. Deus enim cum currentibus
legiſtime,

legitime, premia proponit, vult ut & velimus premia, & curramus in stadio, donec ad metam veniamus. Qui enim fieri potest, ut premia obtineamus, nisi & velimus & strenue curramus. Nam oportet ut uterque & aaywobetns & cursor faciant suum officium. Non igitur Paulus hoc vult, ut nihil interficit sine velis sine nolis, sine curras sine non curras, modo recte id fiat. Sed tantum affirmat, non meritum voluntatis aut cursus nostri causam esse eius, quod premium propositum sit, sed tantum misericordiam. Ut igitur misericordia mera Dominus voluit Iacob heredem terra Chanaan esse, & non Esau: ita eadem misericordia saluat omnes credentes, sive ex gentibus sive ex Iudeis originem ducut. Hic proinde obseruetur catholica doctrina de causa salutis nostrae, videlicet q; ex sola misericordia Dei, & non ex ullo humano merito pendeat salus.

Dicit enim scriptura Pharaon: In hoc ipsum excitavi te, ut ostenderem in te potentiam meam, & ut annunciatetur nomen meum in vniuersa terra.

Ut supra typis & exemplis declarauit, Deum mera misericordia recipere quos recipit: ita hic illustre proponit exemplum, videlicet Pharaonis olim in Aegypto regis potentissimi, quo exemplo ostendit Apostolus, quod idem Deus, qui recipit confugientes ad se mera misericordia, suo iusto iudicio reiiciat improbos, adeo ut ipsorum voluntas peruersa, & cursus male suscepimus nihil Deum impeditat, quo minus faciat quod vult. Nam ut Pharaon nitens contra Deum sua voluntate & cursu recusauit Deo obedire: quam ob causam potentiis Dei manus prostratus, in mari rubro perire: ita omnes improbi, quantumcunque nituntur aduersus Deum, olim iusto Dei iudicio pernascent. Non enim impeditat manum Dei illorum voluntas pessima, nec cursus quo se illi Deo opponunt. Huius res finis adiiciuntur duo, V N V S, ut ostendatur potentia Dei punientis reprobos. A L T E R, ut predicetur nomen Dei in vniuersa terra, videlicet quod sit ultor scelerum eorum, qui contra se sunt.

contumaces, & misericors in eos, qui obediunt vocis sue. Nam ut tyrannum Pharaonem recusantem obedire vocis sue, dicit Deus in mari rubro: Ita Mosen & populum Israeliticum obedientem sue voci eduxit ex Aegypto per medium maris rubri. Observetur diligenter hic locus, qui docet tyrannos & impios reservari ad commeritas paenas, quas Deus infliget suo tempore, unde nos excitari debemus ad timendum Deum, ne nostris sceleribus colligamus nobis iram in die irae. Porro verbum Excitandi, nequaquam significat actionem efficacem, ac si Deus violenter Pharaonem aduersus se & suum populum impulisset, Sed ut veteres interpretantur, notat permissionem, qua permisit Deus, ut excitaretur Pharaon suis malis affectibus aduersus populum Dei. Sunt qui verbum excitandi aliter interpretantur, & illud referunt ad voluntatem Dei efficacem, ordine omnia antecedentem. Sed illi refutantur Hebrae a voce, qua significat, facite stare & manere, cum alios multos in tuo regno prosternerem, hoc est, non statim exterminans te ob tuum peccatum. Septuaginta interpretes in passiva voce reddiderunt, distingnōn̄ ἔως τοῦ γῆρατοῦ, hoc est, conservatus es hucusque. Hanc interpretationem confirmat etiam Chrysostomus, qui vititur voce ἐτηγένετο, hoc est, conservabatur Pharaon. Deus enim saepe tyrannis parcit, cum ut eis paenitentia locum concedat, eosque tandem, nisi egerint paenitentiam, in exemplum aliorum puniat, cum ut sint veluti ferula quedam, qua Dominus suos castigat, atque in officio retinet.

Itaque cuius vult miseretur, & quem vult indurat.

Hec oratio quia conclusio est, necesse est ut non pugnet cum propositione solutionis questionis propositae. Propositione solutionis fuit hoc: Quod Deus non sit iniustus, propterea quod Iacob dilexerit, hoc est, prætulerit fratri in re certa, & Esau odio habuerit, hoc est, neglexerit & præterierit, ita ut non haberetur heres Isaac coram Deo, nec ex eius posteritate nascatur Messias. Ratio propositionis fuit, Quod qui ex misericordia

dia facit, & ex iusto iudicio non sit iniustus dicendus. Huc addit exemplum cum misericordia cum iudicio. Populum Israelicum, sua voce obtemperat, ex mera misericordia eduxit ex Egypto, Pharaonem autem contumacem & rebellem, iusto suo iudicio deiecit in mari rubro. His nunc subiicitur conclusio: Igitur, Cuius vult miseretur, & quem vult induratur. Cuius sensus alius esse non potest, quam quod Deus mera misericordia recipiat quos vult, hoc est, credentes & obedientes vocis sua & iusto iudicio reprobos abyciat, ac sinat contemtores verbi sui, qui post multas admonitiones & plagas interdu manent contumaces & rebelles, magis magis indurari. Porro ne quis hoc testimonio contra Apostoli mentem abutatur, duo sunt nobis excutienda, nempe, quid sibi velit indurandi verbū, & quos Deus indurare, & quorum misericordia velit ac soleat. Quantum itaque ad indurandi verbum attinet, eius significandi modus certa nobis methodo est inquirendus. Significatio etenim verbi cuiusq; aut ex ipsa voce, aut ex sententia, iuxta peristasis, petenda est. Iā et si ex verbo significatio in genere nota est: tamen modus significandi cognoscere nequit. Nam illum non esse unum & eundem, ex eo manifestū est, quod Exodi 8. bis, & Exodii 9. semel dicatur, Pharaō suū cor indurasse, & rursus capite 9. dicatur Deus cor Pharaonis indurasse, & in eodē capite repetatur passiū: cor Pharaonis induratum esse. Etsi autē omnia hac testimonia indurationē & aggragationem cordis Pharaonis indicant: tamen collatio manifeste coniunctit eodem modo ista dīci non posse. Nam si idem significandi modus ubiq; in hisce notatis locis seruaretur, duplex sequeretur contradictionis implicatio, nimisq; quod Deus induraret cor Pharaonis, & non induraret, Et Pharaō induraret cor suū, & non induraret. Cum ergo ex contradictionis lege hac consecutio est necessaria: Si Deus indurauit cor Pharaonis, Pharaō non indurauit: Et, si Pharaō indurauit, Deus nō indurauit. Sed iam scriptura virūq; habet, q; & Deus induraret cor Pharaonis, & Pharaō induraret cor suū. Necesse est igitur non eundem

manere modum significandi utrobique, Quare contradictionis ratio cogit fateri modum significandi verbi indurādi varium esse, qui ex verbis ipsis sciri nequit. Nam si quis ex verbis contendit, hominem à Deo indurari, quia scriptum est: Deus indurauit cor Pharaonis, alius rursum ex verbis contendere potest, Hominem à seipso indurari, quia scriptum est: Et indurauit Pharaō cor suum. Quid ergo hic faciendum, cum constet quidem de significazione verbi in genere. Sed modum significandi esse varium ostendat collatio testimoniorum? Ad sententiam configiendum est, quam ex scripturis hac via eruere debemus. Omnes homines ab Adam iuxta communem natura legem propagati, habent cor durum, id quod non solum lapsus communis conuincit, verum etiam clara spiritus Dei oracula testantur, Ierem. 17, ita scriptum est: Prauum est cor hominis supra omnia & prae fractum. Ezech. 36. Auferam cor lapidatum, id est, durum seu induratum de carne vestra. Iam si Pharaonis cor, ut aliorum omnium, communis natura prauitate erat prauum, prae fractum, lapideum, non magis poterat à Deo indurari quam lapis, nisi prius fuisset mollitum, quod non fuit. Ex quo sequitur, efficacem indurationis causam Deo non esse ascribendam, quare alius huins verbi significandi modus necessario statuendus est. Sunt qui volunt permissionem indurationis significari hoc verbo, quorum sententia et si probatur multis, & est vera recte intellecta: tamen à Grammaticis impugnatur, qui permissionem significari verbis Hiphil, & non verbis Piel, que augent significationem actionis verborū Parallel, & semper efficacem actionem notant. Sed hisce quid respondebimus? PRIMUM manifestum est ex ijs quæ diximus, Deo non ascribendam esse efficacem indurationis causam. DEINDE, si concedimus Grammaticis verba Piel significare efficacem actionem, illi vicissim cogentur nobis cōcedere, quod verba sepe, sicuti & nomina, pro contrarijs negatis ponantur, id quod in omnibus linguis usitatisimum est, ut Iob. 24. dicitur, nocere viduis, qui eis non prodest. Et in Evangelio dicitur o-

dise,

disse, qui non approbat & complectitur, Et amare vitam suam, qui eam periculis pro Euangelio non exponit. Quare si hic verbum indurandi, ubi Deo tribuitur, explicemus per contrarium negatum, nihil inusitate facimus, & pulchre co-sentiet & stabit scriptura, nec vlla Grammaticorum legibus vis fiet. Cn itaq; duro molle contrarium est, & verbum indurandi verbo mollisendi aduersatur, dicamus indurandi verbum pro contrario negato, hoc est, pro non mollire possum esse, idq; in ea propositione, qua Deus dicitur cor Pharaonis indurasse. Ut cum dicit scriptura, Deus indurauit cor Pharaonis, sensus sit: Deus non molluit cor Pharaonis. Et cum rursus dicitur: Pharaon indurauit cor suum, hunc habeat sensum: quod Pharaon sciens & volens indurauerit, hoc est, retinuerit cor durum & per-tinax, neque se molliri voluerit, sed magis magis obfirmaverit cor suum, ne populum Dei dimitteret, tamen si miraculis coniunctus confessus fuerit se peccasse. Cum enim videret plu-niam, grandinem & tonirua cessasse, auxit peccatum, & ag-grauatum est cor eius, spredo Dei mandato de dimittendo po-pulo, & contemptis ira diuina testimentijs.

Hac vocis interpretatio neq; à verbis neq; à sententia di-screpant, immo ut ostensum iam satis est per isti loci, unde hoc testimonium desumus est, confirmatur, & est analoga primi religionis nostrae axiomatis.

Ceterum, et si certa ratione ac via inquisi-simus huius loci sententiam: opera precium tamen videtur, Ecclesie vocem au-dire, ac panca patrum testimonia huc ascribere, ut inde magis adhuc confirmetur animi nostri, de locis huius sententia.

Oechumenius, Eum qui duru est & inobediens, durum & incredulum esse concedit.

Nazianzenus, Quod Ægyptius tyrannus à Deo indura-tus est, non sic accipendum est, quasi Deus divina sua volun-tate pugnatiā & renisum mensis tyranni impresserit: Verum quod voluntas alioqui propensior ad malitiā nō acceperis ver-bum mollisens istum, quo Dei sententie aduersabatur, renis.

Basilis, Indurauit Deus Pharaonem longanimitate pœna & dilatione.

A. hanasius, Tunc Deus mortalium corda obdurat, cum illos pro sua magnitudine tolerat diu, cuius deinceps ob tolerantiam redduntur ipsis obstinaciores ad malum, nec aliter se Deus habet quam herus aliquis, qui seruum naelius sit improbum, quem, ubi humaniter & clementer utatur, facit deteriorem, quod quidem non eò fit, quod dominus seruum malignitate indurauerit sed quia seruus Domini placabilitate sit ad augendam improbitatem, & iniquitatem abusus, ut qui herilem huiusmodi in se benignitatem contemserit.

Chrysostomus hanc ipsam interpretationem ad verbum ferre habet.

Augustinus in libro de voluntate Dei, in hac verba (quem vult indurat) ita ait: Sed non ita intelligendum est, quasi Deus in homine ipsam, quem non esset, duriciem cordis operetur. Quid enim aliud est duricia, quam Dei obuiare mandatis? Vnde illud beatus Stephanus dicebat ad populum: Dura ceruice & incircumcisii corde & anribus, vos semper Spiritus sancto resistitis.

Ambrosius ut hunc scopum declinet, dicit hac verba: Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, ex persona contradictoris dici, quasi esset illatio aduersaria absurdaria, ex verbis Pauli collagentis. Et si autem hanc interpretationem Ambrosi non recipio: tamen manifeste colligitur ex verbis Ambrosi, quod Stoicam opinionem de efficaci induratione improbaeatur. Hac patrum testimonia, & hac vox Ecclesie nostram interpretationem muniunt, quam eorum autoritati oppono, qui hodie excusare Pharaonem nituntur, & accusare Deum, quasi indurationis adeoque peccati autorem.

Quantum autem ad id attinet, quod posterius obseruandis dixi, de ipsis videlicet, quos Deus ita indurare soleat, & quorum misereri velit, explicatio petenda est, non ex imaginacionibus Stoicis, sed ex promissionibus & comminationibus Dei,

ex Propheticis & Apostolicis concionibus. Hec enim omnia docent, Deum solere indurare eos, qui se oderunt, qui sibi sepe admonentis & vocanti obedire recusant, qui verbum Dei ingratis repudiant, qui Euangeli gratiam aspernantur. Vnde patet, quod induratiois causa non sit Deus ipse, sed hominis aegressa voluntas & rebellio, quemadmodum Paulus infra ex Propheta verbis docet: *Tota die expandi manus meas ad populum contumacem & contradicentem. Huc accedit querela Domini, Matth. 23.* Quoties volui congregare te & nolui-sti. Et Stephanus in Actis, *Duri cervice, & incircumcisio corde & auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicuti & patres vestri.* Contra misericordiam omnium Dominus qui ad se confugiunt, & credunt in filium, adeo quod ipsos filiorum tuulo ornent, ac heredes beatae immortalitatis constituant. Vult enim omnes saluos fieri, qui salutem oblatam fide accipiunt. Vt rāq; hec Dei voluntas, cum in malos perdendos, tum erga pios seruandos in Psalmo indicatur his verbis: *Fideles custodit Dominus, & retribuet abundanter faciens superbiam.* Vnde hanc exhortationem inserit: *Viriliter agite & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.* Et rursus in alio Psalmo: *Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes impios disperseret.* Et rursus in alio Psalmo: *Multa plaga sunt impio; sperantem autem in Dominum misericordia circumdabit.* Hinc consolationem & exhortationem extruit: *Letamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.*

Dicis igitur mihi: *Quid adhuc conqueritur. Voluntati enim eius quis resistit?*

Est & hec aduersariorum obiectio illata ex precedentibus verbis de Pharaone, & generali doctrina inde conclusa, videlicet, *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.* Sensus obiectonis hic est: *Deus quem vult indurat.* Igmar, *Deus non iuste conqueritur de eo qui induratur, nec ipsum iuste punit.*

Consecutio est firma, Quia nemo voluntati Dei resistere potest. Principium quo nascitur hac obiectio hoc est: Nemo iuste accusat in alio quod ipse facit. Sed ad principium respondendum est per distinctionem: Nemo iuste accusat in alio quod ipse facit, scilicet efficaci voluntate, aliter iudicandum est de eo, qui aliquid dicitur facere quando vel permittit aliquid fieri, vel non violenter prohibet. Deus igitur cum induxit permittendo, & non molliendo nec prohibendo, iuste & accusat & punit induratum. Nam causa effectrix indurationis non in ipso Deo, sed in homine est. Verum Paulus ad hanc obiectiōem respondet duplīciter, PRIMVM, per obiurgationem, DE INDE, redditis causis propriis, cum reiectionis tum assumptionis.

Atqui ô homo tu quis es qui ex aduerso respondes Deo?

Hac prior responsio est, qua contumacia aduersarij importunius responsantis retundit, quasi diceret: Tu puluis & cinis cum sis, cur disceptas cum tanta maiestate? Cur ex aduerso Deo respondes quasi ipsius facta ad examen reuocaturus. Audis quod ipse Ismaelem præterierit, & Isaac elegerit: Audis quod Jacob dilexerit & Esau odio habuerit: Breuiter audis, quod cuius vult misereatur, & quem vult induret. Cum hec audis, obstupescis, immo Deum quasi ad tribunal vocas, ut tibi suorum factorum causa reddat, & tamen non miraris, nec culpas, quod ex eadem massa filius diversa vasa faciat.

Hinc proinde sumamus catholicā doctrinam, qua docemur, non disceptandū esse de verbis & factis Dei, sed ea potius summa cum reverentia suspicienda. Huc illud Chrysostomi: δει γαρ πειθεσθαι τοις ουπδ τοις δει λεγοντοις, ου περιεγγελεοθαι καν τον λογον αυτον οιγονι. Hoc est. Oportet enim credere ius quæ à Deo dicuntur, & non curiose inquirere, et si ratione eorum ignoremus. Hoc tamen ita accipiendū est, ne nostra oscitantia & inertia ita adhæreamus dictis, ut nullā patiamur collationē seu deoq; sine qua scriptura nequaquam intelligi potest.

Nam

Nam ut ad cognitionem requiritur Deogia: ita ad usum astrictio est necessaria.

Num dicet plasma ei qui finxit se: Cur me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in ignominiam?

Confirmatio obiurgationis à comparatis. Confert autem Deum figulo: massam humana natura luto: & hominem quemlibet vas ex luto factum. Priusquam autem hanc comparisonem exponam, regulam Chrysostomi de huismodi similitudinibus studio sis commendatam esse volo, qui ista ait: τὰ ὑπὸ οὐρανοῦ πάντα καθόλου δεῖ λαμβάνειν, ἀλλὰ εἰς ὅπερ παρείληπται, τὸ λοιπὸν ἀπαρέχειν. Hoc est, Non oportet similitudines ita accipere, ut in omnibus partibus rerum, quae conferuntur, fiat comparatio, sed tantum spectandum est cuius gratia adductae sunt, reliquis omnibus omissis. Iam comparationis partes videamus. Supradixerat Apostolus: Iacobum & Esau ab ipsisdem natos esse parentibus, & veluti de eadem seminis massa sumtos, sed unum à Deo electum esse, ut illustrior haberetur in populo Dei, alium vero neglectum, ut in obscuriori habereetur loco, in hoc facto Deum culpari non debere ostenditur P R I M U M hac comparatione. Figulus ex eadem massa aliud vas in honorem facit, aliud in ignominiam, & tamē a nemine culpatur ut iniustus. Cur ergo accusatur Deus, qui ex eod. in semine Abrahe, alium nempe Isaac voluit heredem censeri, alium scilicet Ismaëlem hereditate Abrahe excludi? Et rursum ex semine uno natis duobus scilicet Esau & Iacob, quorum hunc dilexit, & voluit in illustriori loco in Ecclesia esse, Illum vero odio habuit, hoc est, præteriit, nec voluit in tam illustri loco esse, quemadmodum supra copiose explicatum est. D E INDE dictum est, Deum Pharaonem prostrauisse in mari rupbro, & eduxisse Mosen cum Israëlis per medium maris. Hoc Dei admirandum factum nequaquam accusandum esse, de-

claratur etiam presenti similitudine hoc modo: Figulus vas
integra seruat, siue ad honestos, siue ad in honestos usus sint fa-
cta, at in camino fracta comminuit ac abiicit, & tamen nemo
accusat ut iniustum. Cur ergo idem non licebit Deo? Cur non
licebit illi contumacem & rebellem Pharaonem punire &
abiicere, & obedientem Mosen seruare? hoc est, Cur non li-
cebit Deo alios homines, qui suo verbo non obediunt rejicere,
& alios, videlicet qui suo verbo obediunt, ex misericordia re-
cipere? Hec ratio est adducta similitudinis, conueniens non so-
lum argumento quod tractat Apostolus, verum etiam loco Ie-
remie, unde Paulus hanc comparationem mutuatur. Ieremie
cap. 18. Deus per os Prophetae exemplo figulus ostendit, in manu
sua esse contemtores verbi sui posse perdere, & resipiscentes posse
saluare. Quid queso aliud hic facit Paulus exemplo Pharao-
nis & populi Israelitici proposito? Sensus ergo Prophetae, ut &
Pauli est: Deus habet homines in sua manu sicut figulus suum
lutum, Si quis vitam suam corrigere & Deo obediire non vult,
cum Deus perdit, sicut figulus perdit vas, quod sapius reficit,
viciosum tamē manet: & contra, Si quis voci Dei obtemperat, &
vitā corrigit, hunc Deus seruat, sicuti figulus seruat vas non
viciosum & infractum. PRÆTEREA, ut figulus vas quod sepe
refinxit, & nihilominus de camino semper perdit viciosum iratus
abiicit: ita Deus quos sepe inuitauit ad paenitentiam, &
voluit suo verbo resingere: sed emendari nolunt ut Pharaon
perdit & abiicit. AD HÆC, ut figulus nullum vas facit ut
perdat, sed tantum perdit ea quæ bona non sunt, cum tamen
consilium fingentis fuit ut bona fierent. Non enim dubium es-
se potest, quin bonus artifex omnia quæ facit, bona esse velit:
Sic Deus nullum hominem creauit, ut perderet, sed tantum
perdit eos qui resipiscere nolunt, cum tamen consilium crea-
tis fuerit, ut bona fierent. Neque enim dubitandum est, De-
um velle omnes bonos esse, cum sit ipse optimus, & eundem
velle omnes saluare, cum sit ipse fælicissimus. PRÆTEREA,
quemadmodum figulus ex eodem luto vas facit, at nō omnia
ad

ad eundem usum, sed alia quidem ad usum mensae, & rerum honestarum, alia vero ad usum culinae, aut aliarum rerum parum honestarum: Sic Deus alios homines condidit ut sint in Christi corpore, tanquam oculi, quosdam ut aures aut manus, alios vero ut sint quasi pedes, & minus illustres partes, quales sunt illi, quibus pauciores dotes contulit Deus. At qui hoc est quod Paulus dicit: Aliud vas factum in ignominiam, id est, in usum non tam honestum, ut ignominia pro contrario negato per litotem accipiatur. Discernendum utique diligenter est aliud esse frangi, aliud in ignominiam, id est, parum honestum usum, esse factum. Quodlibet enim vas, si malum est, frangitur, siue ad honestos usus, siue in honestos sit factum, quod clarissime ostendit Ieremia 22. ubi ita ait Dominus: Si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda annulus signatorius in manu mea dextera, inde euellam te, tradamque te in manus querentium animam tuam. Rursus, quodlibet vas si bonum est seruatur, etiam si ad usus parum honestos factum sit, Verum in malo & vicio so ostendit sigulus potestatem suam id frangendo, sicuti ipse Paulus, ut paulo post sequitur, ostendit. P O R R O, quoniam que apparet sunt veluti quedam symbola rerum spiritualium, sumamus similitudinem a magistratu civili, qui quedam imago Dei in scriptura a predicta nr. Magistratus pius ab ergo, omni dubio omnes suos subditos amore prosequitur, omnes cupit esse bonos & piros, ut ipse est pius & bonus, Verum si quis petulantiter & contumaciter suas leges contemserit, hunc punit, Et contra obseruantem leges suas, honore afficit & tuetur: Sic Deus non vult mortem peccatoris, sed ut conuertatur & vivat. Verum si quis hanc Dei voluntatem spreuerit ut Pharao, hunc Deus potenter prosternit, & contra, obedientem siue vocit tuetur & saluat.

Hacten copiose a nobis dicta sunt in hunc locum, ne quis putet Apostolum contra scopum disputationis sua patrocinari stoicea necessitati.

Si vero volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit magna cum patientia vasa iræ, apparata ad interitum. Et ut notas ficeret diuinitas gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, Quis potest conqueri?

Similitudinem presentem accommodat, cuius hec est summa: Deus dum perdit iræ vasa, ostendit suam potentiam, dum contra salvat, vasa misericordiæ, hoc est, credentes & obedi- entes suo verbo, ostendit suam gloriam. Ut cum Pharaonem vas iræ deiecit in mari, suam potentiam declarauit: & contra, cum Moysen vas misericordiæ eduxit per mare rubrum, ostendit suam gloriam. Porro duo sunt in hac pericopa, quæ in speciem videntur confirmare eorum sententiam, qui affirmant Deum violenter & indurare & salvare. Dicit enim vasa iræ apparata fuisse ad interitum, quod videtur hunc habere sensum, quod Deus illa parauerit ut perderet. DE INDE ad- dit, Deum præparasse vas misericordiæ ad gloriam, unde cō- cludi videtur, quod non solum sanatio, verum etiam induratio sit effectiua à Deo. Sed hanc expositionem ipse textus clarissi- me refutat, cum Deum ipsum dicit ostendisse iram, & tulisse vasa iræ magna cum patientia. Utrumq; pugnat cum stoica interpretatione, ostendit etenim Dominus iram suam in vasa iræ. At nemo irascitur ob factum, cuius ipse est autor. Irasci- tur autem Deus Pharaoni indurato. Proinde fieri non potest, ut Deus sit indurationis Pharaonis causa efficax. Quare Pharaon non est apparatus à Deo, ut fieret vas ad interitum. Deinde additur in textu, Quod Deus magna cum patientia tulerit vasa iræ. Si tulit, certe dolet ei res, Si dolet, profecto non placet. Quare & hinc sequitur, Deum non effectiue pa- rasse vasa, ut vasa iræ essent, quod nec Apostolus dicit, sed præparasse vasa iræ ad interitum. Ut autem hoc intelligatur apertius, notanda est phrasis frequens in scriptura, qua tribu- tur causa agenti propter aliud euentus, qui aliam propriam causam habet, idq; propter euentum, quemadmodum sequen- tia

tia et testimonia apertissimè conuincunt. Ose. 8. *Aurum suum &||*
argentum suum fecerunt sibi idola, ut interirent. Consilium
fabricarium idola nequaquam fuit, ut colentes idola interi-||
rent, sed potius ut Deum isto pacto placarent, & saluarentur,
verum propter euuentum ita loquitur Prophet a. Mich. 6. Am-||
bulasti in voluptatibus eorum, ut darem te in perditionem. 4.
Reg. 21. Manasses dicitur traduxisse filios suos per ignem, ut
faceret malum coram Domino, & irritaret eum. Hac phra-||
etiam dicitur Deus creasse impium ad diem malum, nequa-||
quam enim bonum ipsum creavit ad diem malum, hoc est,
ut interiret, si consilium creantis Dei speles: sed dicitur pro-||
ppter euuentum, qui habet aliam causam, eamq; propriam, nem-||
pe impietatem hominis. 1. Cor. 1. dicitur: Videte fratres voca-||
tionem vestram, non multi sapientes secundum carnem, non
multi potentes non multi nobiles, sed scuta mundi elegit De-||
us. Hic Apostolus utitur quidem eligendi verbo, sed quod il-||
lud ad euuentum sit referendum, & non ad consilium Dei cre-||
antis & reformatis hominem, satis indicat. Nam illa impedi-||
menta enumerat, quæ homines auocare solent, quo minus hanc
celestem vocationem curerent, ut sunt sapientia carnalis, poten-||
tia & nobilitas. His enim reb. inescati homines contemnunt E-||
uangelium. Hoc ipsum Dominus testatur proposita parabola
Luca 14. vbi dicit: Multos vocatos quid: m fuisse ad cœnam
illam magnam, sed alium aliam causam praetexisse, quo mi-||
nus venire vellet, unus villam, alter quinque iugaboum eme-||
rat, tertius uxorem duxerat, atque ita à cœna illa magna ap-||
parata multis, excluduntur, non destinatione Dei vocantis o-||
mnes, sed propria culpa. Quomodo autem dictum Christi in-||
telligendum sit: Multi sunt vocati, pauci vero electi, perista-||
sis loci satis indicat, Matth. 20. & 22. Illud enim dictum con-||
tinet duo, nempe bonitatis Dei seu misericordie magnitudine,
qui omnes vult saluos fieri, atque ideo eos vocat per Euan-||
gelium, & turpissimam hominum ingratitudinem, qui tantam
vocationem contemnunt.

Quos etiam vocavit, nimirum nos non solum ex Iudæis, verum etiam ex gentibus.

Definit *vasa misericordie* esse *vocatos*, hoc est, eos qui ad *predicationem Euangely* conuertuntur. *Relatinum discrepat ab antecedente in genere*, nam *Apostolus rationem sententia habuit*, qui per *vasa homines* intelligit. *Obseruentur ergo duo*, **V N V M** de *vasis misericordie*, videlicet quod *hoc nomine dicantur* *vocati*, hoc est, *credentes Euangelio*. **A L T E R V M**, quod *Ecclesia constet promiscue ex omnibus hominibus Iudeis & gentibus*, qui *Euangelium recipiunt*. *Hic enim non nationis, sed fidei* *habetur ratio*.

Vt etiam in *Osea* dicitur: *Vocabo populum*, qui *meus non erat, populum meum, & eam quæ dilecta non erat, dilectam*. Et erit in loco vbi dictum fuerat eis: *Non populus meus vos, illic vocabuntur filii Dei viuentis*.

P R I O R pars huius testimonij sumta est ex 2. *Osea*, **P O S T E R I O R** ex primo. Probat autem hoc testimonio *Apostolus alterum distributionis membrum*, videlicet quod ex gentibus etiam Ecclesia sit colligenda. Nam cum *Oseas* viueret, gentes non habebantur pro populo Dei, sed soli Iudei. Nam paucissimis ex gentibus innotuerat fœdus de *Messia*. Quare cum dicit fore, ut *is*, qui tum non habebantur pro populo, aliquando dicatur: *populus meus vos, & filii Dei viuentis vocentur*, satis manifeste vocationem gentium vaticinatur: quemadmodum & exemplo filii forniciariæ, qui dicebatur *Loamii*, figurabat. Hinc ergo efficitur quod proposuit *Apostolus*, videlicet, quosdam pro semine habendos, qui essent promissionis & non carnis filii. Porro epitheton *viuentis*, quod *Deo tribuitur*, **P R I M V M** additur, ut distinguat verum Deum à diis gentium, quos coluerunt gentes ante conuersionem, & Iudei etiam relictæ Prophætica doctrina exemplo gentium. **N E I N D E**,

ut significet efficaciam, virtutem & operationem Dei in Ecclesia. POSTREM O, ut ostendat quoniam nos vocet Deus suo verbo, nempe ad aeternam beatamq; vitam.

Esaias autē clamat super Israēl: Si fuerit numerus filiorum Israēl ut arena maris, reliquiæ saluabuntur.

Ex capite 10. Esiae sumto testimonio probat Apostolus, quod ante a probādum proposuit, videlicet non omnes qui sunt ex carnali Israēlis semine esse veros Israēlitas. Nam veri Israēlitæ omnes sunt promissionis filii. Sed pleriq; ex semine carnali Israēlis damnabuntur. Quare sequitur plerosque eorum non esse veros Israēlitas. Cur autem damnentur plerique Iudeorum, in initio capit is indicatur, ubi obiurgat eos, quod fuerint impi, iniusti, & omni iniurie proximi intenti, atque ideo minatur eis Dominus & captiuitatem corporum, & animorum interitum, excipit tamen illos paucos, qui se ad Dominum in vera pœnitentia conuertunt. Similitudo arene maris, ut multitudo inimicorum Iudeorum notat: ita Dei instans iram indicat, qua contumaces & rebelles Iudeos perdet. Monet igitur hic locus, ne multitudo inimicorum peccantium imitemur, sed potius illos paucos, qui vera pœnitentia se ad Dominum conuertunt. Deus enim non multitodinis, sed fidei & infidelitatis in saluandis & perdendis hominibus rationem habet. Nam omnes viæ Domini iudicium, iusticia & misericordia. Hebraeus textus & septuaginta habent: Si fuerit populus tuus Israēl ut arena maris, pro quo Apostolus habet: Si fuerit numerus filiorum Israēl. Hoc annotandum putauis, quia hinc apparet, tempore Apostoli extitisse aliam Græcam versionem quam septuaginta interpretum, quam & vetus interpres sequutus esse videtur.

Verbū enim consumans & abbreviāns in iusticia, quia verbum abbreviatū faciet Dominus in terra.

Ratio Prophetæ, cur reliquiæ filiorum Israēl saluabuntur,

sumta à iusto Dei iudicio. Nam ingētem multitudinem, ob sua scelerā & impoenitens cor perdet. Hęc sententia est verborum Prophetae, quemadmodum circumstantia cum apud Prophetam, tum apud Apostolum satis ostendunt. Textus Gracius obscurior est propter triplicem Hebraismum. PRIMVM enim verbum pro re, & res pro populo Israēlico ponitur. DE INDE participia pro verbis ponuntur, consumans pro consumat, & abbrevians pro abbreviat. PRÆTEREA præsentia pro futuris ponuntur. Sensus ergo est: Dominus populum consumabit & abbreviabit iuste, hoc est, ex magna multitudine exiguam summam saluabit, reliquis iuste perditis. Hebraicus textus statu habet ad verbum redditus: Consumtio concisa inundat in iustitia, quoniam consumtionem, eamq; decisam Dominus Deus Sebaoth facit in medio orbis terra. Bis eandem sententiam repetit, ut maiorem terrorem contumacibus Israēlitis incutiat. Est autem hic sensus: Deus decrevit, idq; iusto iudicio, sumere pœnas de Israele, & illum consumere & perdere ob eius scelerā.

Et quemadmodum prædixit Esaias: Nisi Dominus Sebaoth reliquisset nobis semen, sicuti Sodoma facti fuissemus, & sicut Gomorra fuissemus.

Idem probat testimonio sumto ex primo capite eiusdem Prophetae, in quo testimonio antegressa causa obseruanda est, qua fuit maxima populi contumacia aduersus Deum, de qua Dominus conqueritur hoc modo: Audite cœli & auribus percipe terra, filios enutriui & exaltauis, ipsi autem conspiraverunt aduersus me. Agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe dominorum suorum: Israël autem me non agnouit, & populus meus non intellexit. Deinde post multas comminationes subiicit verba, qua hic ab Apostolo adducuntur. Hinc duo concluduntur, VNV, q; non omnes qui nati sunt ex Israël sunt veri Israēlita, id quod probandum sumit Apostolus. ALTERVM, Quod non ex destinatione Dei sunt degeneres facti Israēlita,

raëlite, sed ex propria malicia, qui Deum contemperunt, ac eius vocem audire recusarunt.

Quid igitur dicemus? Gentes quæ non sectabātur iusticiam, apprehenderunt iusticiam, iusticiam inquam, quæ est ex fide: Israël autem sectans legem iusticiæ, ad legem iusticiæ non peruenit.

Postquam typis similibus, exemplis & scripture testimonijs ostendit, non omnes esse Israëlitas, qui ex semine Jacob ducunt originem, sed promiscue omnes qui promissione credunt, absque respectu carnalis originis, censeri coram Deo pro semine, aperte causas ponit cum reiectorum Israëlitarum, tum assumptarum gentium. Sententie autem summa buc credit: Israëlitæ pleriq. pereunt, quia excacati persuasione iusticia legis, iusticiam fidei abfertantur. At pleriq. gentes assumuntur, quia desperantes de legis iusticia, ad fidei iusticiam confundunt. Observetur igitur hoc loco uniuersale & immotu' Dei decretum, quo Deus certissime decrevit, omnes credentes salvare, usq. omnibus reieclis qui aliunde querunt salutem, quam a solo Christo, quales sunt omnes Pharisæi omnium temporum. Neg. tamen hæc ita accipienda sunt, ac si Deus bona opera, quæ lex requirit, non velit. Nam ideo & creavit hominem, & postea lapsum redemit, ut in bonis operibus ambularet, sed tantum damnat peruersam operum persuasionem, qua homines se fingunt coram Deo operibus suis iustificari.

Propter quid? Quia non ex fide, sed ex operibus legis.

Querit rursus, cur Israël ad legem iusticia non peruenit, ut eius veram & unicam causam doceat. Est autem hæc unica causa, non consilium Dei creantis Israëlitas, nō decretum Dei donatis Israëlitis tam eximia dona, adeo quod non fecerit taliter omni nationi, nec voluntas promittentis eisdem Messiam, ac cum illo veram salutem: Sed quod non ex fide

quaesiverit iusticiam Dei, sed ex operibus legis propriam, quod sane nihil aliud est, quam sacerdotium Christi reycere, ac sanguinem Domini impuris pedibus conculcare.

Impegerunt enim in lapidem offensionis, quemadmodum scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis qui credit in ipsum, non pudebit.

Ætiologia est ex Prophetæ Esaia testimonio sumta, cuius hic est sensus: Quod Iudei non sunt consecuti iusticiam fidei, causa alia non est, quam quod obiectum fidei Christum spuerint. Offendebantur enim in persona Christi, quem non agnoverunt iustificatorem. Hic Christus lapis quidem offensionis appellatur, ex phraſi, qua Euangelium odor mortis ad mortem dicitur, hoc est, vicio hominum, qui sibi à Christi persona, aut à doctrina, aut ab Ecclesia forma, aut ab aliis quibuscumque rebus scandalum sumunt. Porro testimonium Prophetæ in primis obseruandum est, in quo quinque hypotheses continentur. PRIMA, quod extra Christum non sit salus. SECUNDA, qd Iudei reiecli sunt, quia in persona Christi offendebantur. TERTIA, quod beneficium salutis sit uniuersale. QUARTA, quod hoc salutis beneficium solis credentibus applicetur. QUINTA, quod Christus sit verus Deus. Nam salus promittitur in illum credentibus.

Caput X.

Summa capitinis decimi.

SIC VIT Iudei propriam iusticiam statuentes, iusticia Dei non sunt subiecti: ita promiscue omnes qui credunt Euangelio iustificantur fide, & ut hi soli ex gratia saluantur, ita illi suapte culpa pereunt.

Ordo

Ordo & partes capit is decimi.

Postquam in superiori capite satis refutauit Apostolus Iudeos, qui putarunt se gentibus, quantum ad salutis beneficium attinet, preferendos esse, propterea quod è sanctis patribus originem ducerent: Hic rursus ingreditur disputationem aduersus eosdem, & detrahit eis, cui potissimum nitebantur, videlicet operum iusticiam, fususq; de caussis reiectionis Iudeorum, & assumptionis gentium disputationat. Ac PRIMVM quidem exordiolo benevolentiam captans, caussas reddit, cur Iudei non sint fidei iusticiam asecuti. HVC addit necessariam iusticie legis & iusticie fidei collationem, ut constet exaltum disserimen. HINC descendit ad describendam fidem, & ostendit unde sit, quodnam sit eius obiectum, quis fructus, & quod omnibus offeratur gratia, propterea quod non sit distinctio Iudei & Graci, quemadmodum supra in primo & tertio attigit. POSTREM O loco, ut fortius suos Iudeos premet, oracula Prophetarum de illorum usitata contumacia adducit.

Exegetis decimi capit is, cum obser-
uatione doctrinarum.

Fratres, propensio quidem cordis & deprecatio, quæ est ad Deum pro Israel, est in salutem.

Exordiolo aditum sibi facit Apostolus ad sequentem disputationem, contra iusticiam operum, & pro iusticia fidei, idq; i-
deo, ut tollat omnem odys suspicionem. Duo autem facit in hoc exordiolo. PRIMVM testatur de promptitudine animi sui erga Iudeos. Est autem hic euclonia magnum desiderium, ut interpretatur Chrysostomus, non ex virtute aut meritis illorum ortum, sed ex misericordia potius erga eos, quos videt in certum interitum precipitari. DEINDE dicit, se pro ipsis de-
precari apud Deum. Prius admonet nos & affectus & offici
erga eos, qui nondum sunt edociti Euangelium. Posterius clare

ostendit, Iudeos non ita reiectos fuisse, quin in gratiam possint recipi, modo agerent paenitentiam. Stultum enim fuisse orare pro eis, quibus certa decreta esset damnatio. Aperte igitur Paulus testatur, se non indicasse, Iudeos decreto Dei fuisse ita abieccos, quin adiutor pateret ad gratiam, si resipiscerent. Quare haec deprecationis Pauli Stoicam praedestinationem euerit.

Testor enim illis, quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.

Hac ratio non eius orationis est qua precedit, sed obiectio-
nis qua in hac causa locum habere videtur. Poterant enim ita obiecere sine Iudei ipsi, sine alijs eorum vicem dolentes: Iudeicus populus magno zelo gloriae Dei ardet, magno studio pietatis facit quod facit. Non igitur verisimile est eum à Deo reiectum esse. At Apostolus respondet per concessionem & correctionem. Fateor, inquit, quod zelum Dei habeant mei contribules, sed non secundum scientiam. Quare ipsis nihil pro-
dest iste zelus. Singulari quidem zelo operam dant propaganda gloriae Dei. Sed regula zeli istius erronea est. Continet igitur hic locus insignem doctrinam, qua docemur, erroneum zelum & intentionem bonam extra verbum inutilem, immo perniciosa esse. Quicunque autem aliquid facit bono zelo & intentione, sed errante, quadrupliciter peccat. PRIMVM enim defectione delinquit. Nam à verbo Dei deficiens, suum admiratur zelum. DE INDE temeritatis reus peragitur, quia temere id tentat & stulte, de quo nullum praeceptum habet. TERTIO, peccat superbia, Nam opinione sapientiae sua superbe deligit sibi cultus in contumeliam Dei. QUARTO, plurimis alijs exemplo defectionis, temeritatis & superbiae nocet. Hinc facile est iudicare de illis, qui suas bonas intentiones pro cultu obrudunt Ecclesie.

Ceterum notatur hic duplex zelus Dei, quorum V N V S est secundum scientiam, AL T E R preter scientiam. Ille regulā certam & infallibilem sequitur, Hic errore pro veritate am-
plectitur,

plectitur, in suam ipsius perniciem. Admoneamur ergo hinc diligentie in cognoscenda veritate, ne cum Iudeis erroneo zelo feramur contra Deum.

Ignorantes enim Dei iusticiam, & propriam querentes statuere, iusticiae Dei non fuerunt subiecti.

*Ratio est erroris zeli Iudeorum, videlicet, ignorantia iusticiae Dei, & propriam iusticie stabilitio. Illa habet causam antegressam ignorantiam Christi, hæc legis externa opera, seu legis literalem iusticiam. Quenam sit iusticia Dei, in primo & in tertio declaratum est, videlicet ea sola qua probatur Deo, que est obedientia Christi, cum crucis tum legis. Hac ideo fidei dicitur, quia porrecta predicatione Euangelij velut in manu Dei, apprehenditur fide velut in manu hominis, quam si in Spiritu sanctus ad predicationem Euangeli operatur in cordibus hominum non reluctantibus. Ut autem crucis obedientia est peccati expiatio: ita obedientia legis in Christo est credentis iusticia, ut credens persona iam placeat Deo, & accepta sit. Legis iusticia, quæ & hominis dicitur, est, quæ parari putatur ab homine per obedientiam erga legem Dei. Verum quia hæc iusticiam nemo operando assequi potest, grauius casus illis omnibus accidit, qui per eam iustificari contendunt. Nam & Dei iusticia excidit, & grauius in peccatorum bar atrum immunguntur, ut nullis humanis viribus inde eluctari queant. Diligenter igitur obseruetur consecutio Apostolica: *Quicunque propriam iusticiam statuunt, non sunt subiecti iusticie fidei.* Hanc doctrinam pulcherrimo suis suis paradigmate confirmat Apostolus Philip. 3. Hinc ergo qualisnam sit doctrina Pharisæica & Papistica appareat, qui Christianam iusticiam ex fide & operibus, tanquam ex causis seu partibus essentialibus constare contendunt, quam copi' em in iustificando impossibilem esse hic clare pronunciat Apostolus. Et si an. em obedientia debita Deo, necessario cum fide coniuncta est: tamen ut causa iusticia non est statuenda. Nam obedientia Christi sola est iusti-*

R

cia credētis, cuius pars hominis iusticia nullo modo dici potest. P O R R C hic questio oritur de ignorantia, utrum excusat nec ne. Paulus aperie hoc loco testatur, eā minime excusare. Nā aberrantes à vera iusticia, per ignorantiam puniri affirmat. Distinctiones ignorantiae, quas cum Theologi, tum Iuris consulti tradunt omittit, & hoc tantum de ignorantia scire hoc loco necessarium est, quod tradit Augustinus hisce verbis: In iis qui intelligere noluerunt, ipsa ignorantia peccatum est, in iis vero qui non potuerunt, pena peccati: ita ignorantia nostri & Dei, antequam verbum audiimus, pena peccati fuit, iusto Dei iudicio damnabilis. At postquam accessit verbum, non solum pena est peccati ignorantia, verum etiam gravissimum peccatum. Nam, ut inquit Bernardus, qui nesciunt vel sciendi incuria, vel descendit desidia, vel verecundia inquirendi, nullam excusationem habent.

Finis enim legis est Christus, in iusticiam omni credenti.

Ætiologia est, cum à fine & scopo legis, tum à Christi officio sumta. Hanc Ætiologiam ita instituit, ut simul anticipet eorum obiectiōem, qui ex verbis Apostoli, & consilio late⁹ legis poterant obiecere, frustra toties in scripturis commendari iusticiam legis, si nemo eam suis viribus assequi valeat. P R I M U M itaque Paulus clare affirmit finem, hoc est, extremam voluntatem, adeoque legis scopum esse iusticiam, videlicet ut eos iustificet, qui eam obseruant, quo autem minus id assequatur, lex non impedit, aut nulla eius impotentia, aut imperfectio, sed nostra carnis vicium, quo impedimur, ut non possimus hūc legis finem nostris assequi viribus. Quare lex nos relinquit sub maledictione & morte, non enim aliam salutis viam nonuit lex, quam per suis impletionem, qua est iusticia, adeoque finis & scopus legis. Iam ut ab hac maledictione, & legis damnatoria sententia liberaremur, venit Christus, & legi satisficerit, non pro se, sed pro nobis, atque ita nostro defcluis medetur.

tur. Nam eius iusticia nobis gratis imputata, finem legis consequimur. Nam cum ipse Christus pro nobis peccatoribus apud Patrem intercedit, virtute victimae expiat peccatum, & expiatos sua donat iusticia, ut non amplius peccatores & iniusti appareant, sed a peccato immunes & iusti, non sua, sed Christi iusticia, qui Christus, quoniam pro nobis legem impletus, factus est nobis iusticia, quae est finis legis. Quare lex non habet amplius ius in nos damnatorum. Est enim asecura quod voluit. Quomodo autem huius Christi iusticia reddamur particeps, ut finem legis consequamur, exprimit Paulus, cum inquit: Omni credenti, in quo die & uniuersalis particula, & fidei proprietas obseruetur. Ut enim omnibus offertur hæc Christi iusticia: ita sola fide accipitur & possidetur.

Obseruetur itaque hoc loco definitio iusticie fidei, cuius quidem materia est impletio legis, non in nobis, sed pro nobis a Christo facta. Forma verò est imputatio eiusdem, que fit omni credenti. Nam omnis qui credit, habet iusticiam legis per imputationem, qua Christus credenti suam iusticiam imputat & communicat.

Moses enim describit iusticiam, quæ est ex fide:
Quod qui fecerit ea homo, viuet in eis.

Ut constet apertius qua sit fidei iusticia, collationem adhibet, qua consert legis & fidei iusticiam inter se: idq; in causis contrariis, & subiectis diuersis. Legis enim iusticiam ex operibus esse: Fidei verò gratuitam pronunciat. Illam in homine faciente legem: hanc in solo Christo esse, sed imputari credentibus. Hac summa collationis est. P O R R O cum hoc primum collationis membrum definiat, iusticiam legis esse facere legem (Nam ex lege iustum esse, & in lege vivere, natura coniuncta sunt,) & constet neminem legem facere, quemadmodum disputatum copiosus est, supra in capite 1. 2. & 3. Sequitur ex lege neminem iustificari posse. Lex enim non iusti-

R y.

ficat quenquam, nisi qui plenam obedientiam presisterit. Observatur ergo hoc loco definitio iusticie legalis, & quod ea sit impossibilis, quantum ad humanas vires attinet.

Quæ autem ex fide est iusticia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? hoc est Christum deducere. aut, quis descendet in abyssum? hoc est Christum ex mortuis reducere.

Hec prior pars descriptionis iusticie fidei per abnegationem est. Nam his verbis docet Apostolus, quid non sit iusticia fidei, ac si quis definiret iusticiam moralem esse habitum non laeden- di alios, non aliena rapiendi &c. Ad eundem modum iusticia fidei est, quæ non dubitat, an Christus venerit nec ne, seu de- scenderit de cælo, & assumferit humanam naturam, non quer- rit, an Christus excitatus sit ex mortuis. Sensus itaque verbo- rum Pauli hic est: Quis ascendet in cælum, videlicet ut Christum deducat? hoc est, fides, quia iustificatur homo, non dubitat de Christi in mundum aduentu, non expectat adhuc cum in- credulis Iudeis Christum venturum de cælo, ut carnem induat. Quis descendet in abyssum, scilicet ut Christum inde deducat? hoc est, fidelis anima non dubitat, an Christus sit mortuus, & tertia die resurrexit à morte. Hec Apostolus opponit cogita- tionibus Iudeorum incredulorum, qui dum iusticiam ex lege querunt, varijs concutuntur cogitationibus. Nam cum lex promittit cælum sub conditione impossibili, & minatur infer- num transgressoribus, fieri non potest quin vacillent, & varijs fluctuant cogitationibus, ut nunc inferni metu perturbentur, nunc cæli per exigua spe fulciantur. Contra autem fides, qua verè statuit Christum de cælo venisse, & penas luisse non sibi, sed nobis debitas, nullo inferni metu tenetur. Nam in Christo salutem, adevq; cælum ipsum possidet.

Sed quid dicit? Prope te verbū est, in ore tuo & in corde tuo, hoc est verbū fidei quod prædicamus.

Quemadmodum supra negatiue inquisuit fidei rationem,

vt.

ut eam distingueret à dubitatione: ita hic idem facit affirmativa, & definit fidem veram esse, quæ statuit verbum Euangeli quod prædicatur de Christo, verum esse & non procul possum, hoc est, minime dubium seu ambiguum, sicuti ea solent esse, quæ de rebus procul remotis narrantur. Hinc patet quod fides sit firma assensio Euangeli, & fiducia in Christum, quem Euangelium prædicat, quemadmodum Paulus apertius indicat, hac subiungens:

Si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitarit ex mortuis, saluus eris.

Exponit quodnam sit illud verbum fidei, quod prope esse dixit, videlicet: Si confessus fueris &c. hoc est: Si ex corde agnoveris Iesum esse tuum Dominum, & promissum Messiam, & credideris eundem à Iudeis crucis patibulo affixum, mortuum & sepultum, resuscitatum esse ex mortuis, saluus eris, proinde & iustus. Nemo enim salutem adipiscitur, nisi qui prius iustus fuerit. Observa hic duo tribui fidei, nempe iusticiam & salutem contra eos, qui fidei initium iusticie tribunt, operibus vero consummationem iusticie. PRÆTEREA observetur phrasis Paulina: Si credideris in corde tuo, quæ duo docet, VNV, quod fides non sit tantum noticia, sed etiam fiducia. Nam ut noticia est in mente, ita fiducia in corde. Quare ex hoc loco confirmemur, quod fides non tantum significet noticiam historie, sed etiam firmam fiduciam, qua credens in Christi merita recumbit. ALTERVM, quod promissa salus habeat conditionem fidei annexam, Si, inquit credideris. Proinde, quisquis non crediderit non saluabitur. Conueniunt quidem in hic Lex & Euangelium, quod utraq. doctrina habeat conditionem annexam, sed in modo conditionis maximum est discriminem. LEX enim habet conditionem impletæ legis, quæ est omnino impossibilis, si nos ipsos intueamur. EVANGELIVM vero habet conditionem fidei, quæ possibilis est, Concipitur autem fides ad

R. 3ij.

prædicationem Euangely, in qua spiritus sanctus efficax est.

CÆTERVM, quod priori loco ponat confessionem oris, & posteriori fiduciā cordis, ideo facit, quia arbor non potest melius probari, quam ex suis fructibus. Nam tempore quo scripsit hanc Epistolam Paulus, non sine maximis persecutionibus, contumelij & supplicij potuit quisquam Christi fidem proficeri. Quare fidei certissimū indicium tū temporis fuit externa p̄fessio.

Corde enim creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem.

Definitionis iusticie, que est ex fide, ratio à decreto Dei sumta. Est etsim hoc decretum Dei & ordinaria dispensatio, q̄ velit eos, quos fide iustificavit, per confessionem & piam vitam inducere in aeternā vitā possessionem. Neg, ex hoc Pauli dicto recte concluditur, confessionē salutis causam esse, sed potius verā & infallibilē iustificantis fidei notam. Fieri enim non potest, quin fides vera comitē habeat confessionem. Quare qui gloriantur de fide sine confessione, alysq; pietatis exercitijs, umbram inanem sectantur, viua Christi fiducia vacui.

Dicit enim scriptura: Omnis qui credit in eum, non pudebit.

Confirmat quod dixit Esaia testimonio, quod testimonium duo continet, P R I M U M, finem fidei esse salutem. Ita enim malo cum Petro dicere, quam dicere salutem vel effectum vel fructum fidei esse. D E I N D E iusticiam fidei esse universalem, hoc est, omnibus offerri qui in Christum credere non recusarint. Observa & hic propheticā phrasim, qua non pudebit pro saluari ponitur. Est enim metonymia seu metalepsis, qua consequens pro antecedenti ponitur. Ut enim qui aliquid expectat, & non consequitur, pudebit, & qui consequitur quod expectauit, nequaquam pudebit, sed letus expectatio fruatur bono. Hoc opponi debet & carnali nostrae diffidētiae, & fidei imbecillitati. Fieri enim non potest, ut sua spe frustringatur, qui Deo promittēti credit. Promisit autem omni credenti salutem, certissime i-

gitur

gitur illam prestabit, etiam si omnes creature, atque omnia mala aliud comminari videantur.

Non est enim distinctio Iudæique & Græci. Idem enim Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum. Nam omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Ad confirmandā declarandamq; uniuersalem gratie promissionem & distinctionem, adhibet & argumentum à Dei potentia, unitate & bonitate sumum, qui omnes se inuocantes saluare constituit. Distinctio hac est: Non est distinctio Iudei & Græci, quasi diceret, Deus non est προσωπολόγος, sed est omnibus aequalis, secundum normam sua iusticie. Non recipit Iudeum, quia Iudeus est, nec abiicit Gracum, hoc est, quemuis Gentilem. (per Gracos enim omnes, qui non sunt Iudei, intelligit) quia Gentilis est, sed aequalis est Iudeo & Graco. At quare est aequalis omnibus? Quia ille ipse est unus & idem omnium Dominus, atque ideo in populo suo reputat quemuis, qui sibi parere non recusauerit, reliquos iusto olim affecturos supplicio.

Hec si conseruantur cum ijs qua in fine tertij capituli dicta sunt (ibi enim Apostolus ita ait: Deus non est Iudeorum Deus tantum, sed & gentium) facile intelligitur scopus praesentis disputationis, quem hac pericopa continet, ad quem cum omnia referri necesse est, nemo nō videt Stoicis imaginationibus nullum relinqui locum, immo potius hanc cōstantem & immotam veritatem Dei esse, qua hic proponitur & confirmatur Iohelis testimonio, videlicet quod omnis absque discrimine nationis & personarum, qui inuocauerit nomen Domini, saluus fu- turus. Porro in Iohelis dicto haec quatuor obseruentur. PRIMUM, particula uniuersalis, que non patitur ullam stoicas exceptiones. DE INDE, vera nota fidei, atque adeo filiorum Dei, que est inuocatio. TERTIO, finis fidei & inuocationis, videlicet vita & salus eterna. QVARTO, conirarius

R. iii.

sensus, videlicet, quo à quisquis non inuocauerit nomen Domini, nec saluetur nec fidem habeat.

Quomodo igitur inuocabunt in quem non crediderunt? Quomodo autem credent quem non audiuerunt? Quomodo audient absque prædicante? Quomodo autem prædicabunt nisi missi fuerint?

Prolepsis admodū hoc loco necessaria, qua anteuerit hominum curiositatem, quam ut contundat Apostolus primum gradatione, quæ videtur pro aduersariis facere, vitetur. Sed mox inferte calumniae refutationem. Gradatio autem hec est: Tu Paule dicas quidem nullam distinctionem esse, sed omnem qui inuocauerit nomen Domini, saluum fore. Sed vide: Nonne inuocatio ex fide? ita est. Nonne fides ex noticia? omnino. Nonne noticia contingit per prædicationem? sic sane est. Nonne prædicatione requirit qui mutantur? fateor hoc quoque. Ergo qui non audiuerunt, iuste ignorantiam pretendere possunt, adeoq; iuste possunt conqueri maiorem curam aliorum fuisse Deo. Videtur itaque magna esse distinctio, cum Deus aliis mutant prædicatores, aliis non item. Sed Pauli responsū videbis, ubi prius præsentis gradationis proposiciones declaravimus, quæ sunt quatuor.

PRIMA, *Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt?*

Hac proposilio quatuor suppeditat hypotheses. PRIMA, Quod solus is sit inuocandus in quem est credendum, quare ut solus Dei inuocatio hic stabilitur, in quem solum credere licet: ita omnis creaturarum inuocatio, ut sacrilega & blasphemia in Deum, conuincitur. SECUNDAM, Quod vera inuocatio fieri non possit sine fide, ex qua sequitur, quod nec Iudei, nec Turce, nec alia gentes & profani homines qui Euangelium ignorant, Deum inuocant. Nam ut fide, ita & Mediatore current. TERTIAM, quod inter precandum cogitatio diuinarum promissionum requiratur necessario. Nam fides sine promissionibus esse non potest. Habet enim fides & promissio se correlatiue.

latine. **Q**UARTAM, quod inuocatio nisi debeat mandato Dei. Fides enim nihil aggreditur de quo mandatum non habet, hoc enim impellitur, ut promissione erigitur.

SECUND A propositio est: *Quomodo credent quem non audierunt?*

Hec propositio quatuor docet. **P**RIMVM, quod fides supra humanam rationem emineat. Nam si fides concipitur ex predicatione, manifestum est, quod ratio per se, qua fidei sunt, non capiat. **A**LTERVM, quod vox ministrorum verbi sit ipsissima Dei vox, modo ipsa Prophetica & Apostolica doctrina non discedant. *Qui vos (inquit Christus) audit, me audit.* **T**ERTIVM, quod auditores verbi eos, qui verbum Dei docent, debent ea reverentia audire, quia legatos Dei, immo ipsum Deum audire decet, 2. Corinth. 5. **Q**UARTVM, quod ministri verbi, qui falsa docent, arguant Deum mendacij, & ferant testimonium aduersus Deum, id quod ipsis in horrendum interitum cedet.

TERTIA propositio, *Quomodo audient sine predicante?*

Hec propositio ut docet: salutarem Dei noticiam esse ex predicatione verbi: ita refutat Enthusiastas, qui vocalem predicationem rejeciunt, iactantes se numine inflatos, & expectantes reuelationes, ut Stenfeldius, Anabaptiste, & illi qui Socratem, Platonem, Scipionem, Aristidem ignorantes Evangelium Christi, inter sanctos numerant, repudiata voce Christi, dicentis: *Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum:*

QUARTA propositio, *quomodo predicabunt nisi mittantur?*

Hec propositio rursus commendat nobis ministerium verbi, & inuitat ad gratitudinem erga eum, qui dat Ecclesie pios & doctos verbi ministros.

Quemadmodum scriptum est: *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.*

Probat propositionem quartam Esiae testimonio. Et si autem Apostolus eò adducit hoc dictum Prophetae missionem ad predicandum esse necessariam: tamen multo plura continet,

que breuiter attingam. PRIMVM enim admiratur Propheta legatos Dei, quorum pedes speciosos dicit, hoc est, amabiles, propterea quod sua legatione exponant, quam dulcis & amabilis sit storga & clementia benignissimi patris erga eos, qui horum legatorum vocem amanter & benigne audiunt, atque ipsi obediunt. Hinc rursus estimanda est dignitas ministerij verbi. Hinc Euangelij maiestas, dignitas & utilitas intelligitur. Annunciat enim dulcissimam pacem, annunciat & alia bona cum hac pace coniuncta. Sed quanam illa pax est quam annunciat Euangelium? Est pax inter Deum & homines. Deus enim offert hominibus suam gratiam, quam cum fide amplectuntur, insitur hac pax. Est ergo hac pax mutuus consensus Dei & hominis. Dei quidem: recipientis hominem recipi centem in gratiam propter Mediatorem. Hominis vero: oblatam gratiam recipientis, ac se Deo in posterum approbatis in vera sanctificatione. Cum hac pace coniuncta sunt bona, atque ideo addit Propheta: Euangelizantium bona, hoc est, omnia prospera: purgationem a peccatis, iustificationem, sanctificationem, bonam conscientiam, adiutum ad clementissimum patrem, gaudium spiritus, plenam liberationem per resurrectionem a mortuis, adeoq; utram aeternam victis & superatis omnibus adversariis nostris, carne, mundo, Sathanam & nouissima hosti um morte. Quanta autem sunt hac bona, ex comparatione malorum, quibus inuoluimur propter peccatum, ut cunque intelligi quidem, sed nullis verbis humanis explicari satis potest. Hactenus de verbis que Paulus ex Propheta adduxit, sed in concione Prophetæ duo adiiciuntur: PRIMVM enim inquit, Publicantium salutem, salutis nomine cum pax tum cetera bona intelliguntur. DEINDE subiungitur concessionis forma, Dicens, inquit, Sioni regnat Deus, que sententia duo continet, VNV M, quid sit præcipue spectandum in predicatione Euangeli, nempe ut erigatur regnum Christi, quod tum datum fu, quando renunciato Sathanam, nomina Christo damus, atque ei ex fide obtemperamus. ALTERVM, quam miseri si

misi

mus extra Christi regnum. Qui enim regno Christi exclusus est, sub regno & tyrannide Sathanæ captiuus iacet. Hinc admonemur, ut magnificiamus ministerium verbi, sine quo extreme miseri sumus.

Sed non omnes obtemperarunt Euangilio.

Anticipatio est per querelam. Nam cum ex dictis Iudaï inferre poterant: Si fides nullibi est nisi ubi est verbum, videtur fides esse ubi cung, verbum sonat. Sed populus Iudaicus verbum habet. Quare ergo non fidem habet? Apostolus respondet brevissime: Quia non omnes qui verbum audiunt, verbo credunt.

Esaias enim dicit: Domine, quis credit auditui nostro?

Querela Prophetæ probat non omnes qui audiunt Euangeliū, Euangeliū credere. Hac querimonia est Prophetæ cupiens Christum innotescere omnibus, & conquerentis de ingratitudine plororumque, qui Christi vocem contemnunt. Hinc monemur & nos qui Christum docemus, ut ingemiscamus, & conqueramur cum Prophetæ, si parum fructuosus noster labor videatur. Observetur quoq, q̄ apposite hoc Prophetæ testimonium summa causa conueniat. Nam apertissime significat hanc unam & solam causam esse reiectionis Iudeorum, quod verbis Prophetarum non crediderint. Et contra, unam & solam causam esse salutis gratuitam in Christo misericordia, qua omnibus credentibus applicatur. Vocabulū auditus accipitur duplice, videlicet actiue & passiue. Cum aetate capitur, facultas audiendi est: cum passiue, est verbum quod audiatur. Et per metalepsin noticia, ex audio verbo cocepit.

Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.

Gradationis conclusio, videlicet quod fides sit ex noticia verbi Dei. Auditus hic pro noticia eius quod auditur capitur,

qua noticia fit per prædicationem verbi, contra Enthusiastarum deliria, qui nihil vocali concioni tribuunt.

Sed dico: Nuniqid non audierunt?

Rursus anticipat obiectionē, ne quis se excuset quasi verbum non audierit, & ostendit eorum culpam esse, qui non audierunt, & non culpam Dei, qui in orbem terrarum misit suos legatos, ut verbum suum annunciascent, atque ideo subycitur:

Quinimo in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis verba eorum.

Hac obiectionis dilutio est, qua ignorantiae prætextus admittur Iudeis, & concluditur hoc modo: Vox prædicantium verbum per totum mundum insonuit: Igitur Iudei falso prætendunt ignorantiam. Ignorantia siquidem affectata, ignorantem nequaquam excusat. Testimonium ex Psalmo. 19. parum videtur in speciem præsenti cause conuenire. Nam in eo Psalmo loquitur David de duplicitate gloriae Dei, quorum unus fit per cælos & miranda Dei opera, que in cælis conspiciuntur, ad quem modum pertinent hec Davidis verba: In omnem terram exiuit sonus eorum, scilicet cælorum, hoc est, miranda machina cælorum ubiq; per orbem testatur de gloria Dei opificis. AL T E R modus fit per verbum, de quo ita incipit: Lex Domini immaculata &c. Respondeo, Paulum recte tribuere antitypo qua typo conueniunt. Nam scius cælorum typus fuit vocis Apostolorum sonitura per orbem terrarum. Sicut visibilis hic Sol typus est Christi, qui sue virtutis radios spargit per orbem terrarum, idq; multo potentius & efficacius quam hic Sol aspectabilis. Quod autem David respexerit ad hoc antitypon, ostendunt ea qua sequuntur: Et in fines orbis verba eorum. Nam verba improprie tribuuntur rebus inanimatis.

Sed dico, nunquid non cognouit Israel?

Quoniam offendebantur Iudei quod gentes per Euangeliū vocarebantur. Putabat enim David ad se solos pertinere Messiam

siām cum suis beneficijs, ideo Prophetarum testimonia adducit Apostolus, ut ostendat utrumq; olim fuisse prædictum à sanctis Dei Prophetis, hoc est, & gentes inuitandas esse ad gratiā Euangeli, & Iudeos plerosq; ob suam ingratitudinē reiiciēdos.

Primus Moses dicit: Ego ad æmulationem prouocabo vos in eo qui non est populus, & in gēte stulta irritabo vos.

Hoc est: Ero gentibus adeo clemens & misericors, ut vos eiū inuidetis. Prōuocabo enim vos exemplo gentium. Nam cū gentes amplexa fuerint Euangeliū, vos zelo quodam gentibus hanc fœlicitatem inuidetis, & ita offendemini, ut etiam Euangeliū reiiciatis, quo reieclo & vos peribitis. Notetur & hic phrasis scriptura, qua euentus tribuitur agenti propter aliud. Non enim consilium Dei fuit, ut Iudeos prōuocaret ad defectionem à misericordia, quam gentibus esset exhiburus, sed quia talis euentus securus est, qui habuit veram causam, inuidiam & malitiam Iudeorum.

Esaias autē audet & dicit: Inuentus sum non quærentibus me, conspicuus factus sum his, qui me nō interrogabant.

Esiae testimonio probat gentes vocandas ad gratiam Euangeli, in quo testimonia tria notentur. P R I M U M, beneficium Euangeliū uniuersale esse. S E C U N D U M, gratiam Euangeliū non pendere ex prerogativa hominum. T E R T I U M, non operibus & meritis hominum Deum prōuocari ad exhibendam gratiam. Non quarentes Deum & non interrogantes de Deo, periphrasis gentium est, quæ docet, qualesnam sint homines antequam ipsos Dominus sua misericordia præueniat.

De Israel autem dicit: Quotidie expādi manus meas ad populum contumacem & contradicentem.

Eodem pertinet & hoc Esiae dictum, quo ut storgam Dei erga Iudeos notat: ita summam eorum ingratitudinē indicat.

Expansio manuum Dei symbolum est cum cumulantis beneficia in homines, tum alicentis eos ad se per predicationem Euangelyne pereant. Obseruetur hic rursus vera causa & unica reiectionis Iudeorum, nempe consumacia & superba rebellio, qua Iudei se Deo opposuerunt, & contradic̄tio, qua Prophetis Dei, adeoque Deo ipsi aduersati sunt. Quod autem Deus arcano consilio non destinari hunc populum certa damnationi, manifestum est. Nam dicitur Deus expandisse manus suas ad illum, ut eum alliceret ad Euangely gratiam, quod sane nequaquam fecisset, si eum ad certum condidisset interitum. Opponamus igitur hoc perspicuum dictum Stoicis de praedestinatione imaginationibus.

Caput XI.

Summa capititis vndecimi.

VT Iudeos non esse omnino reiectos, sed saluari omnes qui ex illis crediderint, ostendit: ita gentes & docet & monet. Docet quidem quod Iudei sint lapsi in ipsarum commodū, Monet vero ne gentes superbe abutantur gratuito Dei beneficio in Iudeorum contemptum.

Ordo & partes vndecimi capititis.

PRIMO loco diluit Apostolus obiectionem, que nasci poterat ex fine capititis decimi, ubi adhibitis Esaie testimonij, gentes quidem assumtas, Iudeos vero reiectos concludit. DE INDE, ut retundat omnium hominum arrogantiam, & precipue Iudeorum, electionem docet esse gratuitam, atq; eos qui querunt ex operibus iusticiam, magis excacari ostendit. POSTHAE C ad gentes se convertit, quas docet & grauiter monet, ne divino beneficio abutantur. POSTREM O hanc totam disputationem exclamatione claudit. Sunt proinde quatuor hisius capititis partes. PRIMA est huius propositionis (Non omnes Iudei sunt reiecti) confirmatio. SECUNDA est comprobatio

gra-

gratuitate electionis. TERTIA est Apostrophe ad gentes, partim didactica, partim protreptica. QY ARTA epiphonema est, qua praesens claudetur disputatio.

*Exegeſis vndeclimi capit is, cum obſer-
uatione doctrinarum.*

Dico igitur: Nū repulit Deus populu suum? Absit.

Obiectio hac nascitur ex fine precedentis capit is, ubi Propheticis testimonys ostendit Apostolus, gentes quidem receptas, Iudeos vero reiectos esse, unde videtur sequi: Deum suum peculiarem populum repulisse, atque adeo suam promissionem irritam fecisse. Verum Paulus, ut in principio noni, soluit obiectiōnem distinctione, Sed PRIMVM auersantis particula rei- cit quod obijicitur. DE INDE ostendit se uniuersaliter non locutum esse de omnibus Iudeis, sed tantum de ijs, qui rebelles es- se perseuerant.

Etenim ego Israelita sum ex semine Abrahæ, tribu Beniamin.

*Ratio inficiationis à suo exemplo petita, que concluditur
hoc modo:*

Ego Paulus non sum reiectus.

Ego Paulus sum Israēlita. Igitur,

Israēlita non sunt reiecti.

Sola minor ponitur, Maior autem & conclusio ex propo-
ſitione refutanda & ratione posita colliguntur. Obserua Apo-
ſtolum iuxta artificum praecptum particula rei-
ponere uniuersali refutando. Neque est vlla potentior ratio
refellendi uniuersalia dicta, quam per eiusdem generis parti-
cularia pugnantia, cum eorum veritas demonstratur.

Hic locus cum Papistico pugnat dogmate, qui dicunt, pre-
ſumtionem esse, si quis certo se in gratia esse statuat. Quare
exemplo Pauli unusquisque suam certificet conscientiam, vi-
ua in Christum fiducia, ac debita obedientia.

Non reiecit Deus populum suum quem præsciuit.

Responsionis asseneratio per distinctionē. Non repulit Deus populum suum quem præcognouit. Præcognouit autē in Christum credituros saluandos, & contumaces hostes Christi ob suam ipsorum culpam abiiciendos decreuit. Huc pertinet illa distinctionē, quam supra in 9. Apostolus tradidit, videlicet quod semen Abrahæ distinguatur in filios carnis, & in filios præmissionis, illi quidem non reputantur in semen, hi autem sunt sēmē coram Deo: non quidem propter ullam carnis prærogatiuām, sed propter imitationem fidei: unde est quod non minus gentes, quam Iudei credentes, Abrahæ semen dici possint.

An nescitis in Helia quid dicat scriptura? Quod intercedit apud Deum pro Israel dicens: Domine, Propheta tuos occiderunt, & altaria tua subuerterunt, & ego relictus sum solus, & querunt animam meam. Quid dicit ei oraculum? Reliqui mihi septem millia, qui non curuarunt genua Baal. Sic igitur & hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiæ factæ sunt.

Distinctionem probat Apostolus scripture testimonio, & collatione temporis Heliae cum tempore suo. Distinguit autem populum Iudaicum in duos ordines. in quorum vno fuerunt plurimi, & qui in speciem apparebant præcipui in regno Israëlico, quorum tamen studium præcipuum fuit Prophetas Dei persequi & occidere, adeo q[uod] pietatis pretextu, religionem veram & verbum Dei quod sonabat Helias, funditus euertere. In altero erant pauci obscuri & contemti, qui publicè nō profitebantur, unde & Helias conqueritur se solum relictum esse. Hi tamen non curuarunt genui imagini Baal ad imperium impie fœmina Iesabelis, hoc est, fuerunt unius Dei veri cultores. His secundum electionem, qua Deus gratuito saluat credentes, saluati sunt. Etsi erant illi, si reliquam multitudinem species, admodum pauci: Ad eundem modum nunc fit, pluri-

mi adeoq; præcipua pars impij sunt, & sua pereunt culpa. Contra paucissimi, qui respectu turba vix reputantur minima quædam portio tanti cætus in verbo promissionis gratuita ac quiescunt & saluantur.

Porro querela Prophetæ, se solum relictum esse cōquerentis, clare ostendit, qualisnam fuerit in media etate mundi facies Ecclesiæ. Satis enim ostenditur, quod tum temporis Ecclesia Dei cum tyrannide potentum, tum superstitione idololatrarum fuerit oppressa, adeo ut nullus fere fuerit qui publice verā religionem profiteretur. Hæc res & nos, qui in extremam fere Ecclesiæ senectam incidimus, consoletur aduersus scandalum paucitatis & crucis, & ex responsō Domini, qui testatur septem milia relicta esse, qui non curuarunt genua Baal, sciamus multo plures esse veros Dei cultores, quam externe appetat in ijs locis, ubi tyranni & hypocritæ veram doctrinam psequuntur. Baal proprio significat eū, in cuius potestate aliquis est, ut mancipiū in potestate Domini, uxor in potestate mariti, discipulus in potestate magistri, res possessa in potestate possessoris. Hinc trāfertur ad idolum, cui scilicet idololatras se totos mancipant, cx quo manifestū est, quod quicunq; beatam virginē aduocatam & dominā aut alios sanctos ut patronos implorant, sunt idololatræ: & quod nemo coram idolis & imaginibus eorum se incuruare possit, sine sacrilegia idololatria.

At si ex gratia, non amplius ex operibus, alioquin gratia non amplius gratia. Si autem ex operibus, non amplius ex gratia. Alioquin opus non amplius est opus.

Anticipat Iudeorum obiectionem, & eorum arrogantiam retundit, qui electionē pendere ex operibus, falso opinati sunt: quem errorem per collationem cōtrariorum effectuum, operū & gratiæ refellit. Ponuntur autem hic duæ propositiones loco duorum syllogismorum, quorum PRIOR à positione antecedentis ad positionem consequentis concluditur hoc modo:

Si gratuita est electio, non pendet ex operibus.

At electio, adeoq; salus ipsa est gratuita.

Ergo, Nequaquam ex operibus pendet.

Propositioni probationem subiungit. Alioquin inquit, gratia non est gratia. Nam quod ex gratia datur, merum donum est, Contra quod operibus rependitur, debitum est omnino. Cum itaque debitum & donum ita repugnant, ut neutrū de altero recte dici possit, fieri nequaquam potest, ut idem sit donum & debitum. Hoc argumentum ad Romanos 4. bisce efficiunt verbis: Operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. At non operanti, credenti vero in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam. Quodigitur redditur operanti, merces est, & quod ex gratia tribuitur, merum est donum.

POSTERIOR syllogismus à destructione antecedentis concluditur hoc modo:

Si ex operibus est electio, iam non ex gratia.

Sed electio non est ex operibus. Igitur,

Est ex gratia.

Propositio probatur hoc modo, Alioquin opus non est opus. Ut enim premium operis est, ita donum gratia. Hic locum habet regula illa Dialecticorum. Quorum subiecta sunt contraria, illa quoq; sunt contraria. Cum igitur gratia & opus sunt contraria, erunt etiam donum & meritum contraria. Quare reclassime de gratia Augustinus loquitur, cū ait: Gratia est nullo modo qua non est gratuita omni modo. Et Ambrosius, Ingratus est misericordia Dei, qui vult esse sub lege. Observetur hoc loco refutatio erroris Papistarū, qui iusticiā, qua iustificamur corā Deo & saluamur, componunt ex fide & operibus simul. Nam cum fides ex sola gratia dependet, non est q; quis ei meritum operum, tanquam suvairov adiungat.

Quid igitur quod querit Israel hoc non est consecutus, sed electio est consecuta, reliqui autem execrati sunt?

Concludit

Concludit responsum ad questionem propositam, cuius conclusionis hic sensus est: Israël querit iusticiā & salutē, sed præpostere, nempe per sua merita & opera, Ideo iusticiam & salutem non est consecutus, sed electio, hoc est, electi, numerum qui ex gratia per fidem querunt salutē, hi salutem consecuti sunt, reliqui autē propriæ iusticiae opinione sunt excusat. Electi autem dicuntur, quicunq; fidem promissionis habent. Nam Deus ante conditum mundum statu in filio saluos facere credentes cura omnem personarum acceptiōem. Hoc decretum diuulgatum est orbi terrarum voce Apostolorum, idq; ex mandato filii Dei ita suis discipulis mandantis: Ite in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creature.

Quemadmodum scriptum est: Dedit eis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non videāt, & aures ut non audiant, vsq; in præsentem diem.

Hoc Esaiæ testimonio comprobatur *Apostolus alterum conclusionis membrum de reiectione contumacium Iudaorū.* Verum ne hoc testimonium sinamus torqueri in alienum sensum, tria nobis obseruāda sunt. **P R I M U M**, in quem finem adducatur ab *Apostolo* hoc *Esaiæ testimonium.* **D E I N D E**, Quid agat *Prophetæ* in eo loco, unde hoc testimonium desumptum est. **P R A E T E R E** a phrasis est cognoscenda. Adducitur autē hoc testimonium, ut eo ostendat *Apostolus*, plerosq; Iudeorum contumaces esse, ac spreta fidei iusticia, sectari iusticiam operum, à qua tamen procul absunt. Hoc *Apostolum* velle & nihil aliud, satis disputationis series ostendit. Huc etiam cōgruit *Prophetæ* consilium, qui in eo loco pœnas impietatis gentis Iudaicæ describit. Hac enim gens, quia noluit *Prophetas* Dei audire, ut conuerteretur ad Dominum, desertione diuini auxiliū punitur, ex quo sit, ut magis magisq; ad verbum Domini obdurecat. Cum hac etiam interpretatione conuenit & phrasis lingua, qua dare non auferre, sed iusto Dei iudicio permittere accipitur, idq; propter contumaciam antegressam.

S y.

Spiritus compunctionis est spiritus pungens & mordens, eo quod exacerbatus fit voce Prophetarum, ac odio doctrinae. Significatur ergo hanc locutionem, quod plerique Iudaorum extreme contemserint verbum Dei, cuius contemtus infissima pena est cæcitas animorum, quæ symbolo oculorum non videntium, & aurium non audientium significatur.

Hoc ergo Prophetæ dictum admoneat nos timoris Dei & reverentia erga verbum, ne & nos ob contumaciam nostram similiter puniamur. Exempla huius rei horrenda in Mahometis & Papistis videre licet, ut interim raseam de multis qui Papatui renunciarunt, sed interim totos se carnitatem quam mancipia tradiderunt: unde factum est, quod Euangelium Dei apud externos male audiat, ac si omni turpitudini & tyrannidi habendas laxaret.

Et Dauid dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis. obscurentur oculi eorum, ut non videant, & dorsum eorum semper incurua.

Dauidis quoque testimonio eandem conclusionem comprobatur, & ostendit contumum verbi Dei in populo Iudaico cacciatore puniri, & prorsus idem sensus est huius Dauidis dicti, qui est testimonij Esiae, sed tantum obscuritas est in phrasí, quam ita explico. Mensa eorum fiat in laqueum, hoc est, ministerium verbi per malas & erroneous opiniones corrumpatur, hoc est, quod ad Tessalonices scribitur, de spiritu erroris, quo Apostolus prædictis donandis, qui veritati nolunt obedire. Nam per laqueum corrupta doctrina intelligitur. Nam ea anime hominum non secus capiuntur, quam aues laqueis aucupum. Idem significatur captionis & scandali vocabulis, metaphora sumpta a feris, quæ decipulis capiuntur. Causam expresse addit, cum inquit: In retributionem ipsis, hoc est, ut ipsis eo pacto reddatur commerita pena. Huc dorfi incuruatio pertinet, quæ significat contumaces deprimendos oneribus mala conscientie, ne sur-

sursum aspiciant, metaphora sumta à gestantibus onera, qui dum incurvatur, sub pondere sursum aspicere nequeunt. Hinc itaque concluditur, quod excavatio & obduratio sit contempti verbi infissima pœna, unde monemur timoris Dei & reverentie erga ministerium, ne nos contumaces effecti simili aliquando puniamur pœna.

Dico igitur, Num impegerunt ut caderent? Absit.

Repetitio questionis est, ad quam negative respondet, ut supra. Repetit antem questionem, ut eam novo arguento corroboret.

Sed eorum lapsu salus contigit gentibus, ut ipsi ad emulationem prouocentur.

Ratio inficiationis. Sic abiciuntur Iudei contumaces, ut vel ipsa emulatione tandem prouocentur ad gratiam, & resipiscant, ubi viderint tantam gratiam gentibus contigisse. Observetur hic, quod lapsus Iudeorum non fuerit per se causa salutis gentium, sed tantum per occasionem, alioquies mala boni causa videretur. Sic dicuntur mali mores bonarum legum causa esse, scilicet non effectiue, sed occasione tantum.

Si vero eorum lapsus diuitiae sunt mundi: & diminutio eorum diuitiae gentium, quanto magis incolitas eorum?

Anticipat obiectionem. Si lapsus Iudeorum fuit gentibus salutaris, sequitur quod salus Iudeorum sit gentibus perniciosa, hoc est, Si stetissent Iudei, gentes non fuissent salutem consecuta. Sed Paulus argumentum hoc inuertit, per locum à minori ad maius, hoc modo: Si lapsus Iudeorum fuit salutaris gentibus: Multo magis incolitas Iudeorum fuisset gentibus salutaris. Nam gentes fuissent Iudeorum exemplo prouocatae, ut Euangelium reciperent.

Vobis enim dico gentibus, quatenus certe ego gentium sum Apostolus, ministerium meum illuistro, si

S. ij.

quomodo ad emulationem prouocem carnē meam, & aliquos ex ea saluos faciam.

Apostrophe ad gentes, quæ continet secundam responsionis data rationem, à suo facto desumptam, cuius hic sensus est: Ego gentium Apostolus maiori sedulitate & industria propagare studio Euangelium inter gentes, ut prouocem carnem meam, hoc est, consanguineos Iudeos ad emulationem, quo gentium exemplo excutentur ad amplectendū Euangelium. Est autem illustrare ministerium nihil aliud, quam illud illustre reddere & exornare, quod fit summa in officio sedulitate, ac pia sancta, visitatione munere digna. Hoc Pauli exemplum intueruntur omnes verbi ministri, ac studeant pro viribus singulis exornare ministerium quod nacti sunt, qui autem contra faciunt, cogitent quanto scelere se inuoluant, & quātus pœnas sibi accersant. Quod autem addit Apostolus: Ut aliquos ex eis saluos faciam, duo continet, PRIMVM enim exhortit stoicam de prædestinatione doctrinam. Huc enim totus incubuit Apostolus, ut suos consanguineos Iudeos per prædicationem Euangeli conuertat. Quare nequaquam statuit fatali quadam necessitate decretum esse ipsis certam damnationem. DEINDE dignitatem ministerij extollit, cum ministri Euangeli saluare recipientes Euangelium dicantur. Huc illud ad Timotheum: Attende tibi ipsi & doctrinæ, persiste in illis. Hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui audierint. Saluos igitur faciunt ministri Euangeli eos, qui se audiunt, non ut autores salutis, sed ut ministri, qui salutem hominibus annunciant.

Nam si reiectio eorum est reconciliatio mundi, quid receptio, nisi vita ex mortuis?

Repetitio proxima anticipacionis, quæ eo pertinet, ut confoletur gentes, ne suam salutem impediri existimant, si Iudei in gratiam recipiantur. Rursus hic sciendum est, reconciliationē Iudeorum esse quidem reconciliationem mundi, sed non efficiue & per se, sed per occasionem tātum. Vita ex mortuis hoc loco

locō est, qua de regno mortis transferuntur homines in regnum Christi, quod fit quando Euangelium Christi fide recipiunt.

Quod si primitiae sunt sanctæ, etiam massa.

Tertia ratio allegorica est, que nimirum promissionibus patribus factis. Nā illæ promissiones pertinent pariter & ad stirpem & ad posteros. Stirpis autem nomine patriarchæ Abram, Isaac, Iacob intelligendi sunt, qui hic primitiae dicuntur. Massæ seu aspersionis nomine posteri patriarcharum significantur. Et si autem clarum est per primitias intelligi patriarchas, ut dictum est, & per massam eorum posteritatem: tamen ratio appellationis non eadem ab omnibus statuitur. Quare omissis ceteris opinionibus, eam amplector qua est Lenuici cap. 23. ubi ita loquitur Dominus: Ex habitationibus vestris adducetis panes ventillationis duos, qui facti sunt ex duabus decimis simile, quicq; cum fermento cocti sunt pro primitiis Domino. Ad horum panum primitias respicit Apostolus, quorū oblatione tota massa Israelitis sanctificabatur, quod scilicet tum demum possent in reliquum annum suas fruges pincere & conuere bona conscientia, persolutis prima illius massæ primitiis.

Et si radix sancta, etiam rami.

Eiusdem rationis repetitio licet alia sit allegoria. Radix, inquit, est sancta, hoc est, patres sunt sancti non quidē natura, sed promissione, cui fidem adhibuerunt. Igitur etiam rami. id est, patrum posteri sunt sancti. Nā ad hoc etiam promissio hæc pertinet: Ero Deus tuus, & seminis tui post te in sempiternum.

Hic oritur quæstio. Num orti ex sanctis parentibus sunt sancti? PRIMVM respondeo, discernendum esse inter naturam & promissionem. Natura omnes nascimur rei & peccatores, qualescunque tandem habuerimus progenitores. At qui nati sunt ex sanctis parentibus, promissionis huius: Ero Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum, sunt participes, Sed hæc promissio videtur tantum pertinere

ad Abraham & eius posteros? Respondeo, Paulus ad Galatas 3. definit filios Abraham, qui sunt participes promissionis factae Abraham, quales sunt omnes qui promissionis gratuita fidē adhibent, ita enim ait: *Qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abraham, hoc est, eadem benedictio pertinet ad fideles, que facta est olim Abraham.* Ut igitur Deus obsignauit hanc suam promissionem infantibus, ortum ducentibus ab Abraham visibili sacramento, videlicet circumcisione: ita infantibus Christianorum gratiam promissionis baptismo obsignat, cuius promissionis si non essent participes, obsignari illis nequaquam posset. Quod ergo Ecclesia offert suos infantes ad baptisandum, ideo hoc facit, quia promissione diuina nititur. Hinc & illud sequitur, quod Christianorum infantes discedentes sine baptismo, praeuenti subitanea morte, non propterea ut prophani abiiciendi sint. Nam salutem & promissionis efficaciam non minus obtinent, quam Iudeorum infantes, qui morte praeuenti ante octauum diem non fuerunt circumcisi. PORRO si de adultis queris, dico quod in ipsis requirat Deus fidem promissionis, q̄ qui non habent, promissione excidunt, qua de causa ab Apostolo defracti rami dicuntur. Neque tamen ex his sequitur, salutem infantum parentum indignitate nisi, sed promissione potius, cuius communicanda occasio nē esse parentum fidem testatur promissionis verbum: *Ero Deus tuus & seminis tuis.* Alias questio nes intricatas, que hic agitari possent, omitto.

Quod si ex ramis quidam defracti sunt, tu vero cū esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps factus es radicis, & pinguedinis olei, ne glorieris aduersos ramos.

Rursus gentes admonet, ne ex eo superbiant, quod sint vocatae ad Euangeliū gratiam, reieclis cōtumacibus Iudeis. Sensus verborum hic est. Si quidam ex Iudeis propter incredulitatem suam sunt abiecti & abscessi de populo Dei, & tu gentilis, qui eras extra familiā Dei, iam in populo censuris, & promissionis

missionis illis facta per fidem es particeps, caue ne superbe contemnas Iudeos, & arroganter exprobres illis suum infortunium, qui olim quidem rami fuerunt, nunc autem ob suam contumaciam sunt defracti, id est, exciderunt promissione patriarchis facta. Non igitur Iudei fatali necessitate reieci sunt, sed propter suam contumaciam, qui noluerunt in radice & eius pinguedine manere.

Quod si gloriaris, tu non radicem portas, sed radix te.

Ratio ab absurdo. Nam gentilem gloriari aduersus Iudeum, perinde est, ac si rami arboris gloriarentur aduersus radicem, sine qua prorsus arent, & sunt infuscandi. Ut enim a radice venit succus in ramos, unde floescunt: ita promissio patribus facta, ad eorum quoque natos pertinet, cuius promissio nisi gentes facta sunt particeps ex gratia.

Dices ergo: Defracti sunt rami, ut ego insererer.

Obiectio gentium conuersarum per predicationem Euangelij. Rami defracti sunt, ut oleastri insererentur, hoc est, Iudei sunt reieci, ut assumerentur gentiles.

Bene, propter incredulitatem defracti sunt, tu vero fide stetisti.

Concessio est & translatio causa. Sunt fateor, defracti rami, sed propter incredulitatem, tu stas, quia credidisti gratuita promissio. Non ergo res dependet ex tua dignitate, sed ex gratia, cuius per fidem factus es particeps. Non est itaq; quod de merito tuo aduersus Iudeos glorieris. Hic rursus causa reiectionis Iudeorum, & assumptionis gentium notentur.

Ne efferaris animo, sed time.

Infert exhortationem ex doctrina, & proxima comminatione, idq; more Prophetico & Apostolico. Sunt autem duo in hac propositione. PRIMUS enim requirit humilitatem, que facit ut nos ipsos intuentes, alios non contemnamus, sed potius

ut membra foueamus, atque erratis mutuis condonemus. AL-
TERVM est, quod requirit timor, qui admonebit nos, & no-
stra fragilitatis, & singularis studij retinenda ac fouenda fidei,
ne ea amissa, in priorem condemnationem recidamus. Huc &
illud Apostoli pertinet: *Qui stat, videat ne cadat.*

Si enim Deus naturalibus ramis nō pepercit: Vide
ne qua fiat, ne & tibi non parcat.

Ratio propositionis à maiori ad minus. Si Deus populo suo
peculiari ob contumaciam aduersus se non pepercit: *Multo*
minus parcer gentibus, si contumaces & superbae esse cœperint.

Vide igitur lenitatem & seueritatem Dei.

Excitat gentes, ut cogitent de caussis cum reiectionis In-
deorum, tum assumptionis gentium, ut hoc pacto gentes adti-
morem Dei inuitet; atque illis veram humilitatem commen-
det. Summa huc redit, ut in hoc mysterio iudicij & misericor-
diae Dei duo spectemus, nempe lenitatem seu benignitatem,
qua ex misericordia credentes assumit, & seueritatem qua
iuste contumaces abiicit.

In eos quidem qui ceciderūt, seueritatem, in te ve-
ro lenitatem, si permanseris in lenitate.

Distributionis huius hic est sensus. Deus seuere iudicabit
contumaces, & gratiose saluabit omnes, qui in lenitate (scili-
cat Dei) permanferint, quod quidem illi faciunt, qui retinent
fidem & bonam conscientiam. Nam ut Dominus misericordia & be-
nignus est fidelibus, ita seuerus index erit contumacibus &
inobedientibus. Observetur hoc loco diligenter adiecta condi-
tio: *Si permanseris in lenitate, quæ cōditio satis docet, quod qui*
*in gratia iam est, possit sua culpa & suopte vicio gratia exci-
dere & perire. Hac sane doctrina nequaquam stare potest cum*
stoica illa, quam quidam defendant, predestinatione.

Alioqui & tu excideris, & illi si non permanferint,
in incredulitate inferentur. Potest enim Deus illos
rursus inserere.

Commi-

Cominationis repetitio, in qua obseruetur excisionis causa, quæ est defelio à lenitate, que fit abiectione fidei. Nam quis fidem abijcit, ex olea, in quam per fidem insitus fuit, excidit dis- citur. Rursus, qui post defectionem à fide, & excisionem ex olea denuo credit, dicitur rursus in oleam inseri per gratiam. Hic locus manifeste euertit imaginationem de predestinatione stoicam. Hic enim aperte dicitur, quod homo possit inseri in oleam per fidem, & idem rursus eximi per incredulitatem. Non igitur alio respiciendum est in hoc mysterio, quam ad iudicium Dei, quo iuste abijcit contumaces, & ad misericordiam eiusdem, qui rursus in oleam inserit agentes pænitentiam. Huius rei ratio à potentia Dei sumitur. Potest enim, inquit, Deus rursus eos inserere. Hec ratio tria docet. P R I- M V M, quod homo excidens gratia, non possit ad eam redire, nisi virtute Dei. S E C V N D V M, quod lapsus non sit neganda ve- nia, & intercludenda salutis via. T E R T I V M, quod non plus possit homo in rebus salutis sine fide, quam ramus defractus virere priusquam in arborem hortulanis manu fuerit insitus. Neque tamen debet hac similitudo ad omnes proprietates & accidentia rami & hominis referri.

Si igitur tu ex oleastro, quæ tibi natuua erat, exse- cutes es, & præter naturam insitus es in veram oleam, Multo magis hi, qui sunt secundum naturam propriæ oleæ, inserentur.

Conclusio comminationis, argumento sumto à minori ad maius, cuius hic sensus est: Si gentes que non erant populus, ut pote quibus non est facta peculiaris promissio, ex sola gratia, absque omni merito, recepta sunt, Multo magis Iudas, quibus facta est promissio peculiaris, recipientur, modo promissionem fide amplexa fuerint. Ut præter naturam est aliquid esse absq; omni merito, cum subito & repente sit præter expectationem: Ita secundum naturam est, quod ex peculiari promissio- ne diutissime durante olim patribus facta contingit, ea

loquendis ratione, quae usitata & diuturna secundum naturam dici possunt, & contra, quae inusitata & præter expectationem contingentia, præter naturam. Alsoqui non est magis præter aut secundum naturam recipi Iudeum quam gentilem, Nam non est distinctio. Omnes enim ab eodem Deo creati, Omnes ab eodem patre Adamo nati, Omnes in eodem Adamo lapi, ac, Omnibus cum eodem Adamo facta est prima promissio.

Nolo autem vos ignorare fratres, mysterium hoc (ut ne apud vosmetiplos superbiatis) quod cæcitas ex parte Israëli contigit, donec plenitudo gentium ingrediatur, atq; ita vniuersus Israël saluabitur.

Quod hactenus figuratè dixerat Apostolus, nunc tandem conclusurus aperte enunciat, ac primo loco finem totius huius disputationis ponit, videlicet ne superbiamus, hoc est, ut humiliemur, ac timeamus Deum, unde fiet, ut fidem quoque ad finem retineamus. Vocat autem cūsilium Dei de reiectione Iudeorum, & assumptione gentium mysterium, propterea quod caro per se illud consilium non intelligat, ut apparet in Iudeis, qui non intellecto hoc arcano Dei consilio, putabant Messie beneficia ad se solos pertinere, hoc nitentes fundamento, quod essent nati ex semine Abraæ, cui facta erat promissio cum suo semine in sempiternâ duratura. Non autem intellexerunt nec iustam Dei iram in contumaces, nec inexhaustam eius misericordiam in eos, qui ad misericordiam per fidem configiunt. Quantum autem ad cæcitatem, cuius hic meminit, attinet, satis supra dictum est. Nam ostensum est, quod habuerit hac cæcitas causam antegressam contemptum Dei, & contumaciam aduersus ipsum, ut clarissime docetur superiori capite. Plenitudinem gentium vocat, magnum illum ex gentibus numerū, qui per Euangelium conuertetur, Quod autem addit: Sic totus Israël saluabitur, ab aliis aliter exponitur. Sunt qui hoc dictum de Iudeis nouissimo tempore ante iudicium conuertendis intelligunt, & magnam multitudinem eorum totum Israële hyper-

hyperbolice dici autumant. Alij Israëlem totum, Ecclesiam catholicam ex Iudeis & gentibus congregandam interpretatur, ut supra ostensum est. Nā illi soli habentur filii Israëlis, adeoq; veri Israëlite, qui insistunt vestigijs Israëlis, & in promissionis verbo acquiescant. Hac sententia verior esse videtur, & confirmatur tota huius disputationis serie. Verum quia sunt qui superiorem interpretationem malunt, totum hoc de conuertendis Iudeis mysterium Deo committamus, ac nos interea in timore Dei retineamus fiduciam, adhaerentes ipsius verbo in vera humilitate.

Sicut scriptum est: Veniet ex Zion liberator, & a- uertet impietatem à Jacob, & hoc illis à me fœdus, cum abstulero peccata eorum.

Probat Esiae testimonio totum Israëlem conuertendum, & simul definit verum Israëlem. Paulus secutus versionem Graciam, in verbis nonnihil discrepat ab Hebraica veritate, quæ sic ad verbum habet: Veniet Zioni redemptor, & ijs qui redierint ab iniustitate in Jacob. Proinde resipiscentes in Jacob verus Israël sunt, adeoq; totus Israël reputantur, aly qui non conuertuntur apud Deum tanquam non populus, immo veluti reieclamenta habentur. De fœdere autem, cuius meminit, hoc tenendum est, quod eius sit duplex cōditio: v N A, à parte Dei, quæ hic à Paulo exprimitur: Cum abstulero peccata eorum. ALTERA, à parte hominis, videlicet, cum homo fide in promissionem fœderis recumbit, atque hoc Esayas addit cap. 59. Et ego cum illis hoc meum fœdus sancio, dicit Dominus, Spiritus meus qui super te est, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent ex ore tuo, neq; ex ore seminis tui, ab hoc tempore usque in aeternum. Cum Deus hic requirit conseruationem verbi, requirit utique & verbi fidem, quæ promissio nobis applicatur. Diligenter hic obseruetur ordo diuinitus in ministerio Euangelii institutus. Spiritus Dei, & verbum Dei cōiunguntur non secus arg; in pane vis panis & ipse panis, hæc una

nutriant, neutrum sine altero efficax est. Tolle spiritum à verbo, & remanet mortua litera, Tolle verbum à spiritu, nō amplius remanet spiritus Dei, sed Sathanæ potius.

Itaq; quoad Euāgelium inimici propter vos, quoad electionem autem dilecti propter patres.

Conclusio questionis est, huius videlicet: Num impegerunt ut caderent ad quam questionem respondet Apostolus negationē, particula abominationis. Absit, addens finem lapsus, sed accidentalem. Sed eorum lapsū, inquit, salus contigit gentibus, hoc ipsum hic repetit in conclusione. Quod autem dicit Apostolus, Iudeos inimicos factos esse propter gentes, ad eventum referendum est, non ad causam efficacem. Vocatio enim gentium fuit quidē occasio obdurationis Iudeorum, sed non causa efficacia. Quare inimici sunt quoad Euāgelium quod spreuerunt, Verum quoad electionem, dilecti sunt propter patres, id est, propter promissionem patribus factam, ita enim sonat promissio: Ero Deus tuus & seministri post te in sempernum. In hac promissione si mansissent posteri Abrahæ, electionis gratia nequaquam excidissent. Fuerunt ergo Iudei electi, sed sua culpa electione exciderunt, qui si resipuerint assumetur rursus, ex quo patet, falsissimum esse dogma stoicum de electione fatali, quæ excludit conditionem fidei.

Nam dona & vocatio Dei eiusmodi sunt, ut eorum ipsum pœnitere non possit.

Comprobatio est proxima conclusionis à constantia Dei sumta. Sunt enim promissiones Dei firme & irreuocabiles seruata conditione ex parte hominum, quam pactio requirit. Cum ergo Deus elegit patres, & promisit illis & illorum posteris benedictionem, fieri non potest ut hac promissio irrita reddatur, ac renocetur à Deo. Deus enim constans est qui promisit. Obseruerur hoc loco singularis γνώμη: Dona & vocatio Dei sunt àeternitatem, id est, non pœnitenda, hoc est, in Deum non cadit disflicentia facti, postquam aliquem ex sua bonitate

*bonitate inuitatum prædicatione Euāgely recepit in gratiam. Hinc Paulus sepe consolationes petit, qualis inter multas hac est: Qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet. Quare? Quia dona & vocatio sunt a quaerēnta. Sic & nos concludamus, quos hodie inuitat Dominus per suum Euāgeliū. Deus dedit nobis Euāgeliū, Obsignat nobis suam gratiā per baptis-
mum, Confirmat eandem sacra cœna. Quare non dubitādum est de eius ergano saurore, modo nos in fide persistemus. Hāc enim conditionem requirit vocatio Euāglica.*

Sicut enim & vos quondam non paruistis Deo. Nunc autem misericordiam estis cōfescuti per horum contumaciam: Sie & isti nunc non paruerunt ut per vestram misericordiam, & isti misericordiam consequantur.

*Ratio comprobacionis per collationem, qua probat fieri posse, ut Iudei aliquando conuertantur. Vos aliquando occa-
sione incredulitatis Iudeorum cœpistis credere, Ergo & illi ex-
eo occasionem nacli, quod videant apud vos prædicari mis-
ericordiam Dei, poterunt resipiscere. Hic obseruetur zelus bo-
nus, quo quis ad emulationem bons excitatur aliorum exem-
pli. Unde monemur & nos, ut talis sit doctrina nostra & vi-
ta, ut alijs emulationis occasio esse possit, ad res bonas & Deo
placētes. Cōtra qui zeli mali occasionem dederit, pœnus pro-
ditionis meretur. Obscuritatem qua est in grāco textu sustu-
li per transpositionem particulae, Vt, Nam si legeris in accom-
modatione: Sic & isti nunc non paruerunt vestram misericor-
dia, ut & ipsi misericordiam consequantur, sententia quam
requirit antithesis euertitur. Opponit enim Apostolus miseri-
cordiam gentibus exhibitam contumacie Iudeorum, Quare
si ut particulam præposueris, ut ego verti, constabit antithesis,
& plena erit sententia, congruens cum illa: Si eorum lapsus
diuitiae sunt mundi, & diminutio eorum diuitiae genium, quā-
to magis plenitudo ipsorum.*

Conclusit enim Deus omnes in incredulitatem, ut omnium misereatur.

Ratio generalis ab exequatione omnium hominū cum Iudeorum iūgū, & ab aequitate Dei, quæ est equalis omnibus absque personarum respectu. PRIMVM dicit: Omnes esse peccatores, quare non est quod putemus alios alijs ob suam dignitatem preferendos esse. DE INDE affirmat Deum misericordem esse in omnes, Quare & Iudeis nunc contumacibus aliquando resipiscientibus contingere potest misericordia. Nam cū omnes pariter sunt rei, & omnibus equaliter offeratur gratia, quis intercludet Iudeis misericordia viam? Non est ergo quod glorietur gentilis contra Iudeum. Nam utriq; peccatores sunt: Nec est quod Iudeus desperet, quod multis peccatis sit implicitus, Nam Deus conclusit omnes sub incredulitate, ut omnium misereatur. Sed quomodo, inquies, cōclusit Deus omnes sub incredulitate? Ut index ferens sententiam iustam, non ut incredulitatis effector. Hic multa observatione digna occurrit. PRIMVM enī hic locus aperte indicat, quod non sit personarum acceptio apud Deum. Nam ut omnes sine discrimine rei sunt, ita in omnes sine discrimine Deus est misericors, sed seruata Euangeli conditione. DE INDE obseruetur testimonium de peccato, cuius rei pronunciantur omnes homines naturaliter propagati. AD HÆC confutantur hoc Pauli dictio iustificarij, qui putant homines suis operibus coram Deo iustificari, & consistere posse in iudicio Dei. PRÆTEREAT docet hic locus, quod summum peccatum sit incredulitas, quæ inobedientia erga Deum est mater, ut fides in illum omnium virtutum radix existit. POSTREMO, obseruetur dulcissima consolatio, quod Deus non ideo hominem peccati reum peragat, ut eum damnet, sed ut misericordia sit locus, modo peccator ad prædicationem Euangeli resipiscat.

O profunditas.

Disputationem

Disputationem de vocatione g̃etium & reiectione Iudeorum, exclamazione, quae continet admirationem & collaudationem seu gratiarum actionem, claudit. Pertinet autem hec exclamatio eō, ut compescat humanam stulticiam, quae omnes omnium actionum Descensus, sacrilege scrutatur. Nos ergo intra limites verbi contineamus, stultaq; rationis iudicium in negocijs fidei contemnamus, in fide & timore Dei ambulantes, agentesq; perpetuo gratias Deo, qui nos vasā misericordia esse voluit, & non abiecit, sicuti magnam mundi partem propter suā in Deum contumaciam abiecerat.

O profunditas diuitiarum, & sapientiæ, & cognitionis Dei.

Cum admiratione exclamat & extollit dinitias cum sapientia tum cognitionis Dei: qui ex misericordia quidem assumit gentes in gratiam, iusto vero iudicio contumaces Iudeos abiecit. Iudei arbitrabantur gentes ob suam idolomaniam ita abiectas esse, ut nulla unquam ipsis salutis via pateret. Non enim tenebant hanc de Deo cognitionem, quod adeo propitius fūt, quod etiam gentes idololatras in gratiam recipere velt. Huic Iudeorum iudicio de gentibus opponit Apostolus inexhaustas misericordia Dei dinitias. Notat autem vox Dinitiarum, gratia Dei magnitudinem, qua Deus homines peccatores inuitat ad gratiam per Euangeliū prædicationem. Nos ergo quoties tentamur peccati nostrī magnitudine, opponamus huic tentationi bonitatem Dei, qua omnes ad se configentes recipit, & filiorum loco habet. Præterea dinitias sapientia opponit iudicio humano de consilio Dei. Iudei indicabant Dei consilium esse, ut tantum nati ex semine Abrahæ, heredes fieri promissionis, ac ita se sapientiam Dei exhausisse, nec quicquam se latere de consilio Dei oī inabantur. Sed Paulus profundiores sapientiæ Dei dinitias esse affirmat, quam ut eas puluis & cinis assequatur. Hinc ergo monemur, ut nullam sapientiam in rebus salutis nostra, præter eam que verbo Dei no-

bis commendata est, spectemus. *F*renum proinde inyciamus nostris cogitationibus, qui Dei sapientiam, qua verbo Dei nobis reuelata non est, scrutari presumimus. *A*d hac dinitias cognitionis, qua Deus nouit omnia antequam fiant, opponit Apostolus iudicio & imaginationi gentium, qui cum viderent Iudeos ob suam contumaciam abyci, existimarent eos ita in finem usq; abiiciendos, ut nulla ad gratiam via ipsis unquam pateret. *H*inc monemur, ut non scrutemur qua nobis occulta esse voluit Dominus, sed tantum in voluntate Dei verbo reuelata acquiescamus. *A*que ita Apostolus cogitationibus hominum vanis & stultis de vocatione gentium, reuelatione Iudeorum, & eorundem rursus assumptione opponit hec tria, Inexhaustam gratiam Dei, Infinitam sapientiam, & Inenarrabim rerum futurarum in Deo cognitionem.

Quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inperuestigabiles viæ eius.

*H*ec admiratio iudiciorum & viarum Domini è pertinet, ut retundatur humana superbia, utq; nihil de Deo inquirere audeamus, nisi quod per scripturas nobis reuelatum est. Scrutator enim maiestatis, ut inquit Salomon, opprimetur à gloria. Sunt qui hoc loco indicia interpretantur, quibus Deus iustissime punit & abiicit contumaces, *V*ias autem Dei, quicquid agit & facit, nisi manus iudicia & vias idem significare, videlicet morem Dei in agendo, sua bonitati, iusticia & misericordia conuenientem, humanis cogitationibus sine verbo nequaquam perceptibilem.

Quis enim nouit mentem Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

*R*atio proximi dicti de inscrutabilibus consiliis Dei & inperuestigabilibus viis eiusdem, sumta à remotione cause. Deus non communicat sua consilia cum hominibus, Ergo non mirum est eius consilia esse inscrutabilia, & eius vias inperuestigabiles. *H*ec non ad euertendam fidem nostram referenda sunt, ac

signoraremus mentem Domini de nostra salute, in eum enim finem nequaquam dicuntur. Nam Paulus 1. Corinth. 2. ait: *Nos spiritum qui ex Deo est habemus, ut sciamus quae à Deo donata sunt nobis.* Et paulo post: *Quis nouit mentem Domini, aut quis instruxit eum?* Nos autem Christimentem habemus. *Hec Christi mens multis verbis indicatur & in uniuersali mandato: Ite in mundum uniuersum, & proclamate Evangelium omni creature, qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit, satis evidenter continetur.*

Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

Hac ratione interrogationis schemate figurata validissime retunditur cum opinio meriti, tum praerogativa nationis. Utraq. Iudei supra modum tumebant. Nam & propter obseruantium legis, & propter originis sua dignitatem putabant, Deum sibi debitorem esse, atq. ideo magnam sibi iniuriam fieri existimarent, si se abiecerit reciperenrur idololatre gentes. Verum contra eos Apostolus Dei iusticiam defendit hac ratione: *Deus nemini est obstrictus ob accepta beneficia.* Igitur, *Nemo iuste conqueri potest aduersus ipsum de iniuria sibi facta.* Si ergo Iudeus contumax abycitur, & gentilis verbo Dei obediens assumitur, Ille quidem iudicium agnoscat iustum: hic vero misericordiam Dei erga se deprendet. Hic proinde locus omnia humana merita euertit, & omnem gloriationem carnis tollit, idq. ideo, ut in sola bonitate Dei acquiescamus.

Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia.

Ætiologia quæ declarat, cur Deus nemini quicquam debet, A quo cung. sunt omnia, & per quem cung. administrantur omnia, & ad quemcunque tanquam ad proprium & ultimum finem omnia ordinantur, is sane nemini quicquam debere conuincitur, immo omnes creature quicquid habent, illi debent. A Deo autem sunt omnia, per Deum omnia administrantur, ad Dei gloriam illustrandam omnia merito referri debent. Igitur Deus nemini quicquam debet. Contice scat itaq.

T ij.

humana merita. Porro hoc dictum Pauli cum ad creationem, sum ad reparationem omnium referendum est.

Ipsi gloria in secula, Amen.

Clausula continens gratiarum actionem seu δοξολογίαν, in qua antithesis diligenter cogitanda est. Nam Paulus hanc δοξολογίαν opponit gloriationi humanae, immo ea destruit omnem hominum gloriationem, ut merito cum Daniele fateri cogantur: Tibi Domine iusticia, nobis autem confusio facie. Debetur enim soli Deo bonitatis, misericordiae & iusticie gloria. Quare nos, quos ad aeternā suā vocauit gloriam, ipsum ex fide glorificemus, ac in eius sincero cultu persistamus in fine usq; quo cum omnibus sanctis gloriosa donemur immortalitate, ac ita cum illo vivamus beatī in omni aeternitate, ubi filio Dei Domino nostro I E S V C H R I S T O conformes erimus.

Caput X I I .

De tertia parte huius Epistolæ.

IN uniuersali huius Epistolæ periocha, etiam Argumentum sequentium capitum attigimus, & ostendimus quod Apostolus more Prophetico & Apostolico, post doctrinam parenes ad vitam professione Christiana dignam instituat. Ea enim ratione doctrinam auditoribus accommodandā esse Prophetarum, Christi, Apostolorum, & aliorum piorum doctorū exempla tradunt. Quoniam autem vita institutio ac morum doctrina triplex est, videlicet Ethica, Politica, & Ceremonialis, Paulus ordine de hoc triplici morum genere disserit. Ac PRIMVM ethica precepta de singulorum moribus in duodecimo capite colligit. DEINDE in decimo tertio politicos mores format: T V M de ceremonijs & adiaphoris in decimo quarto agit, et si subinde varia colligit, adeo ut parum videatur solitus fuisse de ordine, ut in parenesibus fieri usitatum est. Postrema duo capitula partim generalibus preceptis, partim familia-ribus

ribus quibusdam, item salutationibus, cum graui admonitione, ut dissidiorum vitentur autores, absoluuntur.

Summa capituli duodecimi.

Ad verum cultum Deo præstandum iustificatos hortatur, plurima de priuatis moribus precepta, quæ omnia ex dilectione Dei & proximi, tanquam ex suis proprijs fontibus manant, coacerhans.

Ordo & partes capituli duodecimi.

In PRINCIPIO capituli hortatur iustificatos ad offerenda Deo sacrificia, idq; propriorum corporum, & simul eadem sacrificia definit, & in quibus rebus collocantur, explicat. DEIN de eorundem sacrificiorum effectibus atturus, ut πολυπλοκούν, vitemus, manentes intra nostra vocationis terminos, donaq; diuinitus collata, ad eiusdem mystici corporis incolumentem referentes, admonet. T V M subiungit variorum officiorum catalogum, atq; addit plurima priuata & vita instituta, quæ sub communi dilectionis præcepto continentur.

Exegetis duodecimi capituli, cum observatione doctrinarum.

Adhortor igitur vos fratres, per miserationes Dei.

Pareneses orditurn à grauissima obtestatione. Obtestatur enim Romanos, immo nos omnes qui Euangelio credimus, per miserationes Dei, significans cogitationem misericordie Dei, debere nobis esse stimulum ad vitam Deo placentem transgendantem. Ut enim nos Deus sua misericordia in filio complexus est: ita vicissim officium nostrum est, ut gratis erga Deum simus, vitam nostram ad normam voluntatis ipsius, quantum quidem id fieri potest in hac infirmitate, instituentes. Huc illationis particula, Igitur, pertinet, ac si dicat Apostolus:

T ij.

Cum vos fratres iam ex gratia Dei tantam consecuti estis salutem à Deo, decet ut grati sitis erga adeo clementem patrem, qui nostri causa unicum dedit filium, qui & peccatum aboleret, & suo spiritu vos sanctificaret. Hac exhortationis ratio copiosus inculcatur Philippensibus, ubi Apostolus hoc modo loquitur: Si quaeritur consolatio est in Christo, si quod solarium dilectionis, si qua communio spiritus, si que viscera & miserationes, implete gaudium meum &c. Cum itaque ea de causa filius Dei redemit nos, ut deleat peccatum & mortem, & nos vivificet, ac sibi assimileat, & eternam iusticiam in nobis restituat, nequaquam decet ut carnis illecebris, affectuum incendiis, dissidiorum furoribus, atque alijs vicijs pietatis aduersantibus indulgeamus: Sed ut potius pie, iuste & sobrie in presenti vita vivamus, quo magis magisq; corpus peccati destruatur, & nouus homo per Spiritum Christi excitetur. Ad hunc ergo finem omnia sequentia praecepta pertinent, ut digne tam augusta & sancta vocatione ambulemus. Huc illud ad Ephes. 4. Adhortor vos, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis.

Vt sifstatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, placetem Deo, rationalem cultum vestrum.

Propositio par. enetica, cuius hac est constructio quam monstrant graci articuli: Ut sifstatis rationalem vestrum culum, videlicet corpora vestra hostiam viuam, sanctam & placentem Deo. Ut autem hac propositio rectius percipiatur, PRIMVM tenendum, quemnam cultum vocet Apostolus rationalem, DE INDE, que qualisq; sit corporum nostrorum sifstio seu oblatio, TVM, oblationis huius descriptio & encomium.

Cultus itaq; ad voluntatem Dei exactus & praestitus, solum rationalis à Paulo vocatur hac de causa, quod ubi sapere plus quam oportet homines cœperint, à ratione viaq; aberrent. Debet itaque omnis cultus Dei fieri iuxta rationem, sed verbo Dei & spiritu Christi edoclam, reformatam, illuminatam,

tam,

tam, alioquin ratio sibi relictā nequaq̄ intelligit, quis sit verus colendi Deum modus. Cum igitur Paulus requirit rationālē cultum, dānat omnes cultus stulte ab hominibus excogitatos. Sicut & ipse Dominus Esiae 19. & Mat. 15. facit, cū inquit: *Frustra me colunt docentes doctrinas mandata hominum.*

Corporum nostrorum oblatio est ipsa malorum affectuum mortificatio & occisio, qua in vera pœnitentia sita est. Alludit autē Apostolus ad veterē sacrificiā dñi rum, quo sibi oportebat victimā ad aram, at q̄ ideo corporū meminit, et si totū hominē synecdochicōs hoc nomine comprehendit. Verum ut hominum corpora sacrificiorum veterum cremabantur, & sumus de sacrificijs sursum ascendebat: ita significatur isto symbolo, ut nostros affectus mortificantes, spiritum sursum ad Dñū leuemus.

Descriptio & encomium huius oblationis est, quod predicitur viua, sancta, & accepta. **V I V A** quidem est, propter fidem & Spiritum sanctum, quo donati sunt credentes. Nam ut membra veteris hominis mortificantur, ita nouus homo spiritu Dei excitatur magis magis, atque viuit.

Hoc proinde epistero preferrur sacrificium nostrū mortuis animalium corporibus, que sub lege offerri solita erant.

S A N C T A præterea dicitur, quia à prophanis usibus segregati, sanguineq̄ Christi mundata, dicatur Deo.

A C C E P T A Deo seu bene placens Deo dicitur, propter fidem offerentis, ex quo sequitur, & in omni hostia requiri fidē, & nullam Deo gratiam esse, nisi fides Mediatoris preluceat, quæ verbo Dei inititur. Hinc cocluditur: frustra gloriari Papistis de suo ficto & insulso sacrificio, cum & verbo Dei destituantur, & sale fidei & spiritualis prudentiæ careat.

Præterea hic locus aperte testatur, quod omnes Christiani sint coram Deo sacerdotes. Nam si tantum sacerdotum est offerre Deo hostias, easq; Deo placentes, & mandatur omnibus Christianis hoc munus, quis non videt Christianos sacerdotali dignitate eminere. Huc illud 1. Pet. 2. Et ipsi tanquam viui lapides adificamini domus spiritualis sacerdotium sanctū,

*ad offerendas spirituales hostias, bene acceptas Deo per I E-
S V M C H R I S T V M.*

Et ne accommodetis vos seculo huic, sed transfor-
memini nouitate mentis vestrae, ut probetis quæ
sit voluntas Dei bona, & placens, & perfecta.

Expositio est. Nam in quibus rebus consistat oblationis nostris declarat. Ponit autem huius oblationis tres partis, quarum P R I M A est, ne accommodemus nos huic seculo, seu potius ne configuremur praesenti seculo, quantum quidem ad mortua eius opera pertinet, sed potius ut carnis corrupta & peccati imperio renunciemus. S E C U N D A, ut transformemur nouitate mentis nostræ, hoc est, ut mente renouata spiritu Dei nouos affectus congruentes cum lege Desinduamus. T E R T I A, ut probemus quæ sit voluntas Dei, hoc est, ut studium nostrum sit & propositum conforme voluntati Dei bona, placida & perfecta, ita ut nostrum propositum semper se subiiciat voluntati Dei. Pertinet igitur epitheta voluntatis Dei eo, ut doceamus qualisnam conformitas nostrarum voluntatum cum Dei voluntate esse debeat.

Obseruetur hic definitio oblationis nostri cum suis partibus, atq; adeo nouæ regenerationis, unde fructus reliqui pietatis tanquam ex fonte manant.

Dico enim per gratiâ quæ data est mihi, omni versanti inter vos, ne sapiat præterquam quod oportet sapere, sed sapiat quo modestus sit, quemadmodum vnicuique partitus est Deus mensuram fidei.

Subiicit quasdam formulæ seu exempla mortificandorum affectuum, ac primum πολυπεργμοσυνη impugnans, requirit, ut nemo extra suam vocationem quicquam temere tentet, aut arroganter in alienum officium irrumpat, sed maneat quietus intra suæ vocationis terminos, nec arroget sibi dona quæ non habet, sed agnoscat etiam dona Dei in alijs.

Proponit autem Apostolus huius precepti & certum finem

¶

¶ iussum modum. FINIS est, ut unusquisque sit modestus, ita ut in omni actione & tota vita modestia quedam & grauitas reuceat. MODUS est, quilibet sapiat iuxta mensuram fidei, hoc est, iuxta donum gratiae, quod Deus cuiuslibet credenti donauerat.

Quedam exemplaria Greca habent μέτρον χαρίτος, hoc est, mensuram gratiae, id est, doni gratuito collatis.

Quemadmodum enim in uno corpore membra multa habemus, membra vero omnia non eadem habent actionem: Sic multi vnum sumus corpus in Christo, membra mutuo alter alterius, Habentes autem dona secundum gratiam datam nobis differentia.

Similitudine hac pulcherrima declarat, quam deceat singulos Christianos, qui eiusdem corporis Christi mystici membra sunt, considerare, quid sibi pro mensura fidei seu gratiae & vocationis conueniat: atque ideo ut locum & officium suum singuli tueantur, & ad incolmitatem totius corporis conservandam referant, seruato cuiusque membra ordine & dignitate.

Similitudo autem praesens hoc modo concludenda est: Eiusdem corporis membra, seruato cuiusque officio & ordine, debent sibi mutuo seruire, quo totum corpus conservari possit incolume.

Christiani sunt membra eiusdem corporis mystici, quod est Ecclesia, cuius unicum caput est Christus Dominus. Igitur, Christiani seruato cuiusque officio & ordine, debent sibi inusque seruire, quo Ecclesia corpus incolume seruari possit.

Ceterum huius loci dignitas meretur, ut ipsum alijs scriptura locis fusiū declaremus. Ad Cor. 12. & ad Ephes. 4. has eadem similitudine Apostolus utitur in eodem argumento, ex quib. locis aliquot colligemus hypotheses, quae hanc Pauli similitudinem illustriorem reddent.

PRIMA est, de nexu & coagmentatione membrorum in-

ter se: de quo nexu & coagmentatione ad Ephesios ita scribit Apostolus: *Unum corpus, unus spiritus, scilicet quo in unum corpus coniungitur & coagmentatur.* Ad Corinthios vero ita: *Etenim per unum spiritum nos omnes in unum corpus baptisati sumus, siue Iudei siue Graci, siue servi siue liberi, & omnes unam potionem potavimus in unum spiritum.* Hic Paulus Spiritum sanctum autorem facit, quod cum Christo unum corpus fiamus mysticum, atque adeo quod in unius Christi corpus coalescamus. Huius coagmentationis efficacia symbola sunt fidelibus, Baptismus & Cœna Domini. Quicunque enim baptisati sumus, Christum induimus. Nam ut in baptismo spiritu regeneramur: ita in cœna dicimur Domino incorporari. Nam cum dicit Apostolus, omnes eandem potionem potasse in unum spiritum, declarat uno viuisco sanguinis Domini potu participes nos fieri spiritus Christi, qui per omnia membra permeans, singula viuiscat, redditq; suis functionibus idonea. Ex his colligamus coagmentationis nostri inter nos in eodem corpore mystico causas esse, Spiritum Christi, Baptismum, & Cœnam Domini, per que Christo primum capiti coniungimur, Deinde inter nos spiritu coagmentamur & coalescamus, modo alioqui vere sumus quod audimus, hoc est, Christiani. Hanc coniunctionem locorum distantia & corporum nequaquam impedit, quia mystica & spirituallis est.

DEINDE ex Pauli verbis colligitur & haec hypothesis, quod vita membrorum sit idem spiritus, qui distribuit singulis prout vult.

TERTIO, quod distincta sint & esse debeant officia & gradus in Ecclesia, sicuti membrorum diuersorum in eodem corpore. Hinc est quod alios constituant in Ecclesia Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, alios Doctores, &c. Huc dona sanationum, gubernationes, genera linguarum, & alia que Apostolus ad Corinth. enumerat, pertinent.

QUARTO, Hec similitudo monet, ut singula membra strenue

strenue suum faciant officium, quaque suo loco iuxta donum gratiae.

QVINTO monet hæc similitudo, ut membrorum diuersitas non sit occasio dissidiorum & odiorum, sed potius vinculum necessitudinis & sanctæ concordie.

SEXTO monet hæc similitudo, ut ad totius corporis commodum, conseruationem & usum suas functiones membra conferant. Et si enim aliud manus, aliud pedis, aliud oculorum, aliud aurium est officium, ad eisdem tamen corporis incolumentem omnia referenda sunt.

SEPTIMO monet hæc similitudo, ut mutuis afficiamur & commodis & incommodis. Hinc Paulus: itaque si patitur unum membrum, simul dolent omnia membra, siue honore afficitur unum membrum, congratulantur omnia membra.

POSTREM O monet hæc similitudo, ut gloriosum huius Christi corporis membra esse qualiacunque putemus, cogitemusq; communia corporis bona eo pertinere, ut concordiam & amicitiam inter nos alamus. Hinc Paulus, unum est corpus, unus est spiritus, sicut & vocati estis in unam spem vocationis vestre, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, qui est super omnia (in totam Ecclesiam summum tenens imperium) & per omnia (prudentia sua omnia Ecclesie membra late per orbem dispersa complectens) & in omnibus vobis (nos in Christo coniungens.)

Siue prophetiam, iuxta analogiam fidei.

Distributio est donorum quibus membra mystici corporis Christi donata sunt in mutua edificationem: ac primo loco ponit Ecclesiasticas functiones, nempe prophetiam & diaconiam, quae summum locum in Ecclesia obtinent. Defectus orationis ex superioribus hoc modo resarcietur: Siue prophetiam (scilicet quis habeat) iuxta analogiam fidei (scilicet ea utatur seu eam

babeat) *Est autem prophetia donum vel prouidendi futura, vel interpretandi scripturam. Neque dubium est quin hoc posteriori significatio prophetia vocabulum hic à Paulo accipiatur, quod indicat modus prophetia quem subiungit: iuxta analogiam fidei. Vult autem Apostolus prophetiam fieri iuxta analogiam fidei, hoc est, consentire cum fidei seu religionis Christianae primis axiomatis, que axiomata in articulos symboli Apostolici breviter congregata sunt. Hic monetur Doctores, ut non discedant à pacto Dei cum Leuitis inito, quod est annunciare verbum ex ore Dei, canereq; ne humanas doctrinas in locum verbi Dei substituant, & auditoribus obtrudant.*

Siue ministerium, in ministrando, siue qui docet, in doctrina.

Hicce verbis nihil aliud vult Paulus, quam ut singuli sui officij finem spectent. Qui ergo Diaconum bonorum Ecclesie agit, si sedulus in eo officio: & qui prouinciam docendi suscepit, hunc sibi proponat finem, ut totum se illi rei accommodet.

Siue qui exhortatur, in exhortatione.

Tanta est hominum oscitania, etiam in negocio propriæ salutis, ut nisi stimulis exhortationum & obiurgationum instigentur, doctrina maneat inefficax. Admoneantur igitur hoc loco verbi præcones, ut non solum cogitent officium suum esse, quarectasunt docere, verum etiam ut doctrinam auditoribus accommodent, quod sit, dum Christi, Prophetarum & Apostolorum exemplo, ea que docuerūt exhortando veluti instillent, & varios affectuum morus excitent.

Qui distribuit, in simplicitate.

Hoc ad Diaconos pertinet, quorum officium est eleemosynas Ecclesie distribuere eagentibus, idq; in simplicitate, hoc est, sine corruptione affectuum, siue personarum respectu.

Qui præst, cum diligentia.

Hoc membrum pertinere videtur ad eum ordinem presbiterorum,

terorum, qui externam Ecclesie politiam regebant, ac discipulæ custodes erant, de quibus i. ad Timoth. 5.

Qui miseretur, cum hilaritate.

Eum intelligit hoc loco Apostolus, qui curandis pauperibus erat destinatus, ut feretum temporis vidua. Quod autem hoc latius non accipio, in causa est, quod Paulus adhuc agat de functionibus Ecclesiasticis, quarum aliquot genera hic recensuit. Quod autem requirat hilaritatem in hoc officio genere, ideo sit, quia huicmodi officia sepe magnas molestias habent, cum propter importunitatem eorum, qui inuari cupiunt, cum propter alias causas. Requirit ergo Apostolus, ut qui huicmodi muneri praefecti sunt, ita animos componant suos, ut semper officium cum quadam animi hilaritate facere videatur.

Dilectio sit minime simulata.

Haec tenus de functionibus Ecclesiasticis: nunc de communib[us] officiis ait[ur] auspicatur à dilectione, à quare aliqua omnia officia manant. Dilectionem itaque tanquam caput seu fontem communium officiorum primo loco requirit, hanc non vult esse fucatum, sed sinceram à pio corde profectam.

Sitis auersantes malum, adhærentes bono.

Dilectionis effecta sunt, maliciosum studium excludere, & officiosam benignitatem cōpletis, quoties cum proximo agendum est. Vult igitur Apostolus, ut nemini noceamus, sed potius ut omnes, quantum quidem in nobis est, candide & benignè iuuenemus.

Fraterna caritate ad vos mutuo amandos prop̄p̄si.

Vnde dilectio, erga quos exerceri, & qualis esse debeat, explicat. P R I M U M enim venire nobis in mētem debet, quod nos omnes simus in Christo fratres. q. Deus pater caros nos habeat in filio: D E I N D E, quod velit ut hanc caritatem erga nos mutuo exerceamus: T V M, ut non secus argu pueri & parentes se mutua storga complectuntur, nos innicem complectamur.

Honore alij alios praeuenientes.

Hoc quoque dilectionis est ingenium, quod dona Dei in alijs libenter agnoscat ac veneretur. Sunt autem tres cause praeципue, cur Christianos se inuicem honorare deceat. **P R I M A** est *imago Dei*, ad quam homo conditus est primum, & iam in Christiano reparatur indies. **S E C V N D A**, donorum consideratio. Nam ob dona, quibus Deus ornauit Ecclesiam, oportet, ut ea agnoscentes, reverenter eos complectamur, qui huiusmodi donis ornati sunt, **T E R T I A**, vocationis ratio & eminentia. Hinc fit, quod parentes honorare vox legis precipiat, quo mandato synecdochicō continentur omnes, qui in aliquo dignitatis gradu constituti sunt. Porro honor est duplex, **E X T E R N U S**, est externa quadam honoris & reverentiae exhibitio, quae fit gestu corporis, & alijs externis officijs, pro consuetudine ac more Reipub. in qua visuntur. **I N T E R N U S**, est interna animi affectio, qua eos sincere complectimur ac honoramus, in quibus vel dona Dei excellētia animaduerimus, vel quos Deus in eminentiori dignitatis constituit gradu.

Studio non pigti.

Hoc est, alijs pro alijs solliciti estote, ac mutuo alter alterius onera subleuante, seu quilibet magno cū studio in suo progrediatur officio. Nam non progrederi, inquit Bernardus, est regredi.

Tempori seruientes.

Hoc est, occasiones nolite negligere, sed quaevis potius capitur occasio ad beneficiandum, & ad officia mutua præstantanda. Quidam exemplaria Greci habent, xvij. Nov. vortes, hoc est, Domino seruientes. Si hanc lectionem sequamur, hic erit sensus, quod in omni officio caritatis, quod proxima præstandum est, debeamus ad Dominum respicere, qui sibi nostris officijs cultum præstari sentit. Huc illud ad Hebreos: Beneficentia & communionis nolite oblinisci, huiusmodi enim sacrificijs placetur Deo.

Spē

Spe gaudentes.

Quia ut plurimi huius premuntur in hoc mundo cruce, opponit cruci fiduciam certae liberationis, que fiducia faciet ut in medijs aerumnis bono simus animo, huc illud Christi dictum: Gaudete, quia merces vestra copiosa est in cælis.

In tribulationibus patientes.

Effectus est superioris praecepti. Nihil enim magis patientiam operatur, quam spes leti exitus. Est etenim haec una Christianorum fortitudo, malis non succumbere.

Spiritu feruentes.

Hoc est, indies magis magisq; spiritum excitantes, ut sit ardentior in pugna aduersus cupiditates carnis: & feruenter in omnibus pietatis exercitiis, in invocatione, in caritate atque alijs motibus congruentibus cum lege & voluntate Dei.

In oratione perseuerantes.

Ac si dicat: Etiam si mox non videbimini impetrare quod petitis, nolite tamen diffidentia à petendo desistere, sed exemplum potius mulieris Lucae 1. imitamini.

Necessitatibus sanctorum communicantes.

Requirit liberalitatem erga indigentes fratres.

Hospitalitatem sectantes.

Species quedam est superioris praecepti. Hospitalitas magna virtus est, quam nobis plurima sanctorum exempla commendant, ut Abraham, Lot & aliorum. Verum ne quis excipiat dicat q; se paupertate impediri, quo minus illud officium hospitibus prestare possit, Paulus potissimum affectum requirit, si una cum affectu externum opus prestari non possit. Nam q; nō est via proprie affectus est, quo amanter complectimur hospites, eos consolamur, ac nostris consiliis recreamus. Hospites enim & exules pauperiores, non solum opus habent corporum refellione, verum etiam animorum consolatione, ne exilio fratri, confessionem abiciant.

Benedicite ijs qui vos persequuntur, benedicite & non malum imprecemini.

Benedicere phrasij Hebraica est bene precari, & beneficia in aliquem conferre. Vult ergo Apostolus, ut ijs, qui nos persequuntur, precemur saniorem mentem, ut & ipsi tandem ad Deum conuertantur. Est autem hoc loco discernendum inter hostes Dei, & nostros priuatos inimicos. Hostibus Dei optare quidem oportet conuersionem ad Deum, ut ex hostibus amici, immo filij fiant. Verum si conuerti recusauerint, cum Davide ipsis confusione precabimur, ac iudicium Dei contra ipsos non tacebimus. Hoc etiam Christi factio confirmatur, qui & Herodem vulpem, & Pharisaeos parietes dealbatos appellauit. & Paulus ad Galatas ait: Si quis aliud Euangelium docuerit, sit anathema. Porro geminatio eò pertinet, ut sciamus hoc officium serio à nobis requiri.

Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.

Qualis oportet Christianorum esse debeat, hac docetur hypothesi. Ut enim membra mutuis bonis & malis afficiuntur: ita membra corporis Christi mystici erga se mutuo affecta esse debent, ut rebus aliorum prosperis congratulemur, & contra, aduersis tristemur.

Mutuo alij in alios sensu affecti.

Hoc est, siis concordes & unanimes inter vos.

Non arroganter de vobis sentientes.

Hoc est. Etiam si quis inter vos maioribus videatur donis excellere, non propterea alios superbe, tanquam ex alto despiciat, neque sibi ascribat quod Dei est. Quid habes, inquit Apostolus, quod non accepisti? Vult ergo Apostolus omnem ambitionem & arrogantiam à Christianis peccatoribus exulare. Nihil enim magis scindit concordiam atque ambitio. Huc iud: Inter superbos semper iurgia.

Sed humilibus vos accommodantes.

Ante-

Antithesis est superioris praecepti. Requirit enim veram humilitatem, que oritur ex vera nostri cognitione.

Ne sitis prudentes apud vosmetipso.

Hoc est, ne vestro iudicio sapiatis nimium, ac si non indigeretis aliorum consilios, hoc praeceptum habetur Proverb. 3. Ne sis sapiens in oculis tuis. Est autem fons arrogantie, sua solerterie ac iudicio plus satis tribuere, ac propriae prudentiae opinione surgere. Verum cum ideo rationem & sermonem Deus hominibus tribuit, ut aly aliorum iudicia & consilia audiant, vere prudentis est ista media amplecti, atque aliorum iudicia & sententias audire.

Nemini malum pro malo rependentes.

Hic non loquitur de vindicta, nam de ea paulo post acturus est. Sed monet ne par pari referamus, si quod officium aliquando nobis denegatum fuit. hic non vult Apostolus, ut par pari referamus, sed potius ut perinde faciamus, ac si aliorum beneficiis prouocatis essemus. Qui ergo aliquando tibi mutuum negauit, illipsum indigenti opem feres, immemor olim tibi negatis officiis.

Prudentes bona cum omnibus hominibus.

Iubet ut in primis attenti & solliciti simus, ut vita nostra bene & honeste instituatur, ne quis habeat quod in nobis merito culpari possit, hoc est, ut Paulus alibi loquitur, ut simus aegrotoros, & ut Christus ait, Lux nostra luceat coram hominibus, ut glorificetur pater noster cælestis. Breuiter, vult nos esse typos aliorum in fide & in conuersatione.

Si fieri potest, quantum est in vobis, cum omnibus hominibus pacem habentes.

Requirit Apostolus ut pacifice cum alijs hominibus vivamus, quantum quidem in nobis est. Nam cum in hac mundi malicia plena inter homines pax non est speranda, monet ut demus operam, ne per nos stet, quo minus pacifice vivatur.

Non vos metipos vlciscentes dilecti, sed date locum iræ, Scriptum est enim, Mihi vindicta, & ego rependam, dicit Dominus.

Vindictam prohibet, sed priuatam, id quod antithesis ostendit, Sed date locum iræ, id est, pœnae Dei vindicantis, nunc per ordinarium magistratum, nunc sine magistratus opera. Hanc esse sententiam huius hypothesis, ostendit subiecta probatio, Mihi vindicta, mihi scilicet ordinanti pœnas per magistratum, aut alioqui punienti per me, quos magistratus non punit. Observetur hic, quod Deus nobis adimat ius vindicandi, ac sibi soli illud attribuat, significans vindictam ad suam pertinere gloriam. Quare qui proprias iniurias vlciscuntur, quantum in se est, gloriam Dei ledunt.

Si igitur esurit inimicus tuus, ciba eum, si sit, da ei potum.

Dixit non reddendum malum pro malo, nec vindictam querendam esse, cuius rei certissimum argumentum afferit, quod est benefacere inimico, cibando eum si esurit, & dando potum eidem si sit: quod profecto ut rarissimum, ita sanctissimum est victoriae genus. Porro hanc hypothesis summis Apostolus ex 25. capite Proverbiorum, cum sequentiratione.

Hoc enim sifeceris, carbones ignis coaceruabis in caput eius.

Ratio à fructu beneficij inimico præstigi. Hoc Solomonis enigmate significatur animus inimici viri beneficijs acceptis, ut frangatur vel in hanc vel in illam partem, hoc est, ut aut emolliatur, & ex hoste fiat amicus, aut vratur & astuet testimonio propria conscientie, quod sane pars quedam est divina vindicta.

Ne vincaris à malo, sed vince in bono malum.

Hoc est, bonitate & innocentia vincere tuos hostes conare: quod sane victoriae genus Christiano milite dignissimum est.

Caput

Caput   X I I I .

Summa capitinis decimiertij.

QUILIBET suo magistrati subiectus sit, reddat singulis debita, diligat proximum, ac vitam inculpatam vivat.

Ordo & partes capitinis decimiertij.

Superiori capite de officiis Ecclesiasticis & moribus priuatorum egit: hic autem politicam vitam instituit. A C P R I M V de magistratus ac subditorum analogo agit officio: unde ad communia descendens, docet quid singulis hominibus praestandum sit, idq; ex caritatis lege. T V M ad vite innocentiam, & morum puritatem hortatur. Tres igitur huius capitinis erunt principales partes, quarum P R I M A exhortationem ad praestandam obedientiam proprio magistratu habet, ubi & officium magistratus persicue traditur. S E C V N D A , exhortatio est ad dilectionem erga omnes: T E R T I A , continet exhortationem ad mores priuatos formando, nimirum ut quilibet apud se innocentia & puritatis vita studeat.

Exegetis decimiertij capitinis, cum observatione doctrinarum.

Omnis anima potestatis supereminētibus subiecta esto.

P R O P O S I T I O prime partis huius capitinis, precipiens obedientiam erga magistratum ciilem, cuius sensus est: *Qui-libet homo suo magistrati subiectus esto.*

Porro in hac propositione quatuor spectande sunt circumstantiae. P R I M A , quisnam obligetur hoc praecepto. S E C V N D A , quid precipiat, nempe subiectionem. T E R T I A , cuinam illa subiectione debeat. Q U A R T A , causa subiectionis.

U 17.

PRIMA indicatur hīcē verbis: *Omnis anima. Et si autem anima synecdochicōs pro homī re accipitur, hic tamen non carret emphasi tropus.* Vult enim Apostolus omnem hominem cuiusque fuerit conditionis & status obligatum esse hac lege. Vnde Chrysostomus hunc locum explanans ait: *Quod hāc omnibus praeципiantur, non solum secularibus, sed etiam sacerdotibus & Monachis, declarat exordium cum dicat: Omnis anima, sive Apostolus sive Euāgelistā, sive Propheta sive quisquis fueris. Neque enim subiectio pietatem euerit. Hac ergo circumstantia ex diametro pugnat cum immunitate, quam sibi sacrilege arripiunt Papista. Papa enim hoc Pauli praeceptum impie inuertit. Nam cum ille inbetur voce Apostoli ut magistratus ciuilis sit subiectus, is contra se supra omnem magistratum extollit, se Cbristi vicarium in terris mendaciter appellans.*

SECUNDA circumstantia, est de subiectione que magistrati debetur, que duo potissimum continent, reverentiam & obedientiam non pugnantem cum lege Dei.

TERTIA circumstantia est, quod h.ec subiectio debeatur potestati, hoc est, magistrati, qui in nos ius & dominium habet. Nam ēcōgta potestas est autoritate & iure predita.

QUARTA circumstantia, causam subiectonis indicat, que causa voce ītegroyōrā significatur, *Quilibet enim ideo magistratus subiici debet, quia magistratus in superiori gradu collocatus est.* Significatur ergo hic relatio mutua superioris & inferioris. Vnde & hoc consequitur, quod non alieno, sed nostro magistrati debeamus subiectiōnem.

Non enim est potestas, nisi à Deo.

Ratio propositionis à causa efficiente sumta. Deus cōstituit potestatē. Igitur potestati subiectum esse oportet. Hic distinguendus est inter Rem & personas. R E S videlicet potestas ipsa, hoc est, magistratus est, qui Deum autorem habet. Verum PERSONÆ rem hanc hāndraro suo vicio contaminant, ut Achab,

Achab, Nero, Julianus, & multi alijs, quibus Elius, Esaias, Elizaeus & Paulus nequaquam obtinerare debuerunt in ijs, que impie contra Deum praeceperunt, sed in externis rebus & pollicis officijs obedientiam præstiterunt.

Quæ enim sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt.

Expositio est. Modum enim quo Magistratus à Deo est, declarat, nimirum quod sit diuina quadam ordinatio, & simul respondet obiectioni illorum, qui opinabantur magistratum tanquam malum pæne à Deo esse, & non esse ordinatum Deo placentem.

Porro cum dicat Apostolus potestatem ordinationem Dei esse, tria docet. P R I M V M, quod ius ipsum magistratus à Deo sit. D E I N D E, q̄ huius potestatis distributio & iuris Deo quoq; sit ascribenda, ut sciamus etiā extremis & infimis ordinibus parentū esse. T V M, q̄ que iuri & potestati conexa sunt, à Deo quoq; autore proficiuntur, ut sunt oīa vincula humanae societatis, leges, instituta, disciplina, consuetudines prudentum auctoritate approbatæ, iudicia, contractus, artificia, studia, breuiter omnia quæ faciunt ad conseruādos & ornandos statutus à Deo approbatos & ordinatos. Hæc omnia recte ad Deum autorem retuleris, donec à lege natura seu Decalogi dissenire non deprehendantur: quod cum sit, non Dei ordinatio, sed malitie & diabolorum & hominum ascribenda sunt, Quare fugienda sunt, ut quæ turbant & contaminant ordinationem diuinam.

Itaque quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Illatio S E C V N D I argumenti à parte definitionis positæ sumti. Magistratus est ordinatio Dei. Ergo quis magistratus resistit, Dei ordinationi resistit. Sed cum hoc nemini liceat facere, Sequitur magistratus parentum esse.

Qui autem resistunt, sibi ipsi iudicium accipient.

V   ij.

TERTIVM argumentum à necessitate vitanda pœna sum-
tum, & loco totius argumenti sola propositio ponitur. Qui re-
sistunt magistratui, sibi ipsi indicium accipient, hoc est, accer-
sent sibi pœnas. Est enim metalepsis: Sed quilibet cauere de-
bet, ne sibi pœnas accersat. Nemo igitur debet magistratu re-
sistere, sed parere potius, quo pœnam viter. Indicium hoc loco
significare pœnam, quæ sententia magistratus reo infertur, ea
qua mox sequuntur docebunt.

Principes enim non sunt terrori bonis operibus,
sed malis.

Propositionis proximi argumenti probatio est.

Principes puniunt male agentes. Ergo,

Qui illis resistit, indicium, hoc est, pœnam sibi accersit.

Vis autem nō timere potestate in, quod bonum est
facito, & habebis laudem ab ea.

QVARTVM argumentum ab utilissimum. Bene agentes
laudem ferunt à magistratu, tātum abest, ut magistratus be-
ne agentibus sit terrori. Quare magistratui bene agendo ob-
temperandum est. Loquitur autem hic de nativo magistratus
officio, à quo tametsi homines in magistratu constituti sape ab-
errant: tamen illis obedientia in rebus licitis est deferenda,
ex quo fiet, ut ex ea parte non sint bene agentibus terrori,
Vnde Nazianzenus: φοβῶν γὰς ἔξω πᾶς ὁ τῶν ρόμπων φύλαξ.
At si pietatis nomine te persequitur magistratus, ne timeas
magistratum, nec cedas illi, sed Deo potius obtempera, exem-
plo sanctorum Prophetarum patienter ferendo crucem, & ex-
pectando gloriosam liberationem.

Dei enim minister est tibi in bonum.

Ratio, cur reèle faciens non debeat timere magistratum,
sed potius expellet laudem à magistratu, sumta à fine magi-
stratus. Magistratus est minister Dei obedienti in bonum.
Ergo qui obtemperat, non metuere magistratum, sed premit-
um

um potius ab eo expectare debet.

Si vero male feceris, time, Non enim frustra gladium gestat.

QVINTVM argumentum à pœna, in quam incurrit qui magistratus non obtemperat. Magistratus punit non obtemperantes. Ergo, ut pœnam evadas illi obtempera. Antecedens probat à destinatis. Magistratus gestat gladium, Ergo eum stringet in contumaces & rebelles.

Dei enim minister est, vindicta in irā aduersus eum qui male agit.

A fine magistratus seu proprio probat, magistratum timori esse male agentibus, atque in eum finem gestare gladium sibi à Deo traditum. His Pauli verbis stabilitur magistratus autoritas, nimurum quod sit diuina. Magistratus enim vice Dei fungitur, cum in premijs dandis obedientibus, tum in pœnis infligendis contumacibus.

Itaque necesse est subiici, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Conclusio est proximi argumenti, cui attexit SEXTVM argumentum à necessitate obedientie. Peccatum, quo conscientia sit rea & vastatur, caendum est. Talis est contumacia aduersus magistratum. Igitur cauenda, & magistratus obtemperandum est.

Hic obserua, quod obedientia erga magistratum non sit res media & adiaphora, sed huiusmodi, ut etiam hominis conscientiam obliget. Quare qui conscientiam suam illasam servare cupit, non detrectet magistratus imperium, modo cum obedientia, quæ Deo debetur, stare possit.

Propter hoc enim & vestigalia soluite, Dei enim ministri sunt, in hoc ipsum incumbentes.

Hactenus iusta confirmatione probatum est, quod magistratus subiectum esse oporteat omnem hominem: Nunc autem

eidem vectigalia esse soluenda, duplii argumento probat, PRIMVM, a causa efficiete sumitur, Principes sunt leitouer yol Dei, hoc est, publici ministri Dei, qui à Deo ipso Rebus publicis prefecti sunt, ut publica negotia tractent, & ea que ad in columitatem res publice faciunt, agant, Igitur vectigalia sunt illis pendenda. ALTERVM à fine magistratus sumitur: Magistratus magnum pondus sustinet, cum oppugnando malos, tum defendendo bonos, Itaque vectigalia illis solvi debent.

In hoc ipsum, hoc est, ut malos oppugnant & bonos tueantur, προσκαρτερουντες, in hoc incubentes, inuicti ascelicet quadam & diuina foritudo, ut Deo fidem suam in officio sibi commissam approbent.

Reddite igitur omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

Illatio generis, quod mox in certas species diuidit. Reddite omnibus debita, hoc est, cuique quod ipsi debetur. Et loquitur hic de ys debitis, quae ciuili obligatione debentur. Ponit autem hic quatuor species eorum quae post statibus debetur, que sunt Tributum, Vectigal, Timor, Honor, quorum duo prima, tributum & vectigal hoc modo differunt. Tributum Græcæ oblagos est, quod virutum imponitur, & pro censu ratione penditur. Vectigal verò Græcæ télos, ut sunt portoria, & que pro inuenientis aut exportatis mercibus per soliuntur. Præterea, ut timor Hebreorum more pro obedientia ex animo proficiscente capitur: ita honor pro reverentia sincera & voluntaria, que magistratus debetur, accipitur.

Nemini quicquam debeatis, nisi hoc ut alij alios diligatis.

In prima huius capitilis parte officium Christianorum erga magistratum docuit, quod sub quarto precepto continetur. Hic traxit ex hypothesi ad genus, qualenam sit Christianorum erga

erga omnes ostendens, simul ad illud ipsum exhortans. Princípio autem duplicitis debiti meminit, quorum V N V M soluere, ut nihil debeant, Christianorum est. ALTERVM, perpetuo quidem soluere studebunt, quod tamen nunquam persoluerit ita, quin debitores adhuc maneant. P R I V S illud debetur ciuilis obligatione. Est autem ciuilis obligatio, quando ciuilibus legibus aliquis ad soluendum obstrictus ita, ut magistratus cogere possit & punire legibus non soluentem. Cum ergo Paulus dicit: Nihil cuiquam debeat, vult nos seruare leges contraria, & non defraudare alios in ciuilibus officiis. Cum autem hoc debitum Paulus vult nos soluere, satis significat rerum distinctiones iuris diuinis esse, quemadmodum & septimum praeceptum, non furtum facies, manifeste docet. P O S T E R I V S debetur obligatione naturali. Est autem obligatio naturalis, qua natura obligati sumus ordine diuino, ad perpetuam dilectionem. Hac obligatione debemus multa officia non debita ciuilis obligatione. Cum ergo Paulus dicit: Nisi hoc, ut vos mutuo diligatis, significat perpetuam obligationem esse, qua nos Deus & natura obligat, ad officia alijs prestanta. Huius obligationis causa est, quod creatura perpetuo debeat obedientiam creatori. Et est obseruandum, quod Paulus exhortatus ad communia officia caput summum Decalogi de dilectione proponat, ex quareliqua officia omnia manant.

Nam qui diligit alterum, legem impleuit.

Probat omnia officia alijs debita in dilectione includi. Loquitur autem hic de officiis erga proximos in hac vita, sicuti & ipsa propositio & enumeratio mox sequens ostendit. Quare per perpetuam hunc locum Papistae contra totam superiorēm doctrinam, de gratuita iustificatione torquent. Neque enim Paulus dicit quenquam hanc legem præstatisse, sed tanquam caput officiorum mutuorum dilectionem statuit, & sub condicione loquitur. Quare legis vocabulum hoc loco ad secundam solummodo tabulam restringendum est.

Siquidem illud: non mœchaberis, non occides, non furaberis, non dices falsum testimonium, non concupisces. Et si quod aliud est mandatum, in hoc sermone summatim comprehenditur. Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

Ætiologia per enumerationem partium legis, & possunt singule partes enthemematicè concludi per locū à repugnantiibus, hoc pacto: Qui diligit proximum non mœchatur. Repugnat enim dilectioni, alterius thorum maculare, alterius castitatem violare, & conscientiam vastare. Qui diligit proximum non occidit. Proficiscitur enim occasio proximi ex odio aduersus illum, quod manifeste & ex diametro cum dilectione pugnat. Qui diligit proximum non furatur. Quia proximum damno & dolore afficere caritatis repugnat. Qui diligit proximum, nequaquam dicit contra ipsum falsum testimonium, quia illud similiter ex odio proficiscitur, & tendit in alterius perniciem. Qui diligit proximum, non concupiscit scilicet res proximi. Nam qui proximum amat, potius res ipsius augeri quam diminui cupit. Huic enumerationi, ut artifex, genus subiicit. Et si quod aliud est mandatum, in hoc sermone summatim comprehenditur, Gracè ἀγάπη φαλεοῦται, hoc est, in summam & compendium redigitur.

Porro in dicto legis: Dilige proximum sicut te ipsum, quatuor sunt: Mandatum, dilectionis affectus, obiectum & modus dilectionis per comparationem.

Caritas proximo malum non operatur.

Partes positas in dilectione includi, sumto argumento à negato genere comprobant: Caritas proximo non operatur malum. Ergo nec mœchatur, nec occidit, nec furatur, nec falsum restatur, nec concupiscit. Hæc enim omnia mala sunt, & dum perpetrantur proximus læditur.

Conclusio itaque legis est caritas,
Conclusio est ex proxima enumeratione collecta, nec aliud
vult

vult hac conclusio, quam in dilectione legem de mutuis officijs inclusam esse. Quare monemur, ut in omnib. officijs in hac vita dilectionem ex fide tanq; regulam intueamur ac sequamur.

Idque perspecta opportunitate, quod hora iam sit nos à somno expurgisci.

Exhortationem ad vitam innocentiam attexit, sumta ratione à temporis circumstantia. Facit autem collationē duplicitis tēporis, nimirum prateriti, quo viximus in ignoratione Christi, & präsentis, quo nobis lux Euangely affulsa. illud nocti, propter densas ignorantiae nostrae tenebras, hoc diei, propter scientiam salutis, nobis per Euangelijs predicationem patefactam, comparás. Vult igitur ut industrios homines imitemur. Nam ut illi transacta per somnum nocte, mox sole orto ad labores, relicto somno surgunt: ita nos, orti nobis luce Euangelijs, errore relicto, ardentes esse debemus in salutis nostrae negocio.

Nunc enim proprius nos est salus, quam cum credidimus.

Ratio à temporis collatione. Olim, nondum exhibito Christo, remorius à nobis videbatur salus esse. At nunc illo exhibito & predicato per Euangeliū, proprius nos est salus. Quare nostrum erit, ne hanc occasionem negligamus.

Nox præterit, dies autem aduenit.

Allegoricè idem repetit, quod paulo ante à dixit. Est autem sensus: Tenebrae ignorantie per allatam Euangely lucem disperuerunt, & cœpist scientie salutis lux fulgere. Quare aquum est, ut relictis tenebris in luce ambulemus. Confert autem Apostolus hoc loco tempus quo vixerunt Romani in gentilismo ante Christum exhibitum, cum tempore prædicati apud ipsos Euangely, iam Christo exhibito.

Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

Conclusio est: Nox præterit: Ergo opera noctis abijciamus.

Dies aduenit: Proinde opera lucis seclremur, faciamusq; ea, quæ lucis requirit conditio. Ut autem opera tenebrarum vocat eam vitam, quam agere solent qui lucis conspectum fugiunt: ita arma lucis vocat opera fidei, & quæ decet lucem Euagely.

Tanquam in die composite ambulemus.

Ut modesti homines interdiu cauent, ne quid indecorum appareat in habitu & cultu corporis: ita eorum est, quibus lux Euangely est orta, honeste ac decenter vivere.

Non in comedationib^o & ebrietatibus, non in cibilibus ac lascivij, non in lite & inuidia.

Quadam tenebrarum opera, exempli gratia, quæ vult nos fugere Apostolus, enumerat. Per comedationes conuinia lasciva & immoderata intelligit. namque enim veteribus Deo nocturnorum conuiniorum & voluptarie vita habebatur, unde & confessatio nomine habet apud Latinos. Per cubilia intelligit vagos concubitus, & venereum vitam, qualis ebriosorum esse solet. Lasciviae Grace asexyeia, improbitatem & consumeliam per perulantiam admissam notant, unde lis & inuidia sequitur.

Sed induamini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne faciatis ad concupiscentias.

Ut opera tenebrarum deponenda, & noctem fugiendam esse docuit: ita hic arma & indumenta lucis requirit, ac iubet ut induamus Christum Dominum, ut illo uestis, composite in duce Euangely ambulemus. Vestimur autem Christo duplicitate: PRIMVM ipsius merito seu obedientia, qua meruit nobis remissionem peccatorum, ut peccata nostra non amplius appareant coram Deo, sed sine tacta & abolita Christi sanguine. SECUNDO, efficaci presentia, qua nos regit, consolatur, sanctificat. Cum igitur iubet Paulus, ut Christum induamus, vult ut fide illum apprehensum imitemur, in vera innocentia & sanctitate.

Caput

Caput X I I I I.

Summa capituli decimiquarti.

IN rebus indifferentibus nemo alium offendat, sed unusquisque bona conscientia agat, quicquid facit, visetque scandalum.

Ordo & partes capituli decimiquarti.

Ut hoc caput facilius intelligatur, perdeit obsernare, qualem tempore Apostoli Ecclesie status fuerit. Multi ex Iudeis, qui Romam morabantur, Euangely doctrinam receperant: multi quoque, ex gentibus ad fidem erant conuersi: illi quidem, assuetis ritibus Mosaicis, non satis intellexerunt Christianam libertatem, quare ritus quosdam de cibis, & festis diebus obseruantes, spreuerunt eos qui hos ritus non seruarunt, tanquam legi diuinae transgressores: His, quia nihil habebant agettendum cum ceremoniis Mosaicis, sua sunt usi libertate, nulla aut perexigua infirmorum ratione habita. Utrosque igitur Paulus in hoc capite corrigit, ac PRIMVM traditum generale, de assumendis infirmis fratribus, regulam. DE INDE generali regule certos casus de cibis & feriis subiicit, de quibus tum temporis maxime ab utrisque disceptabatur. HVC regulus quasdam cum suis rationibus addit, monetque, ut nec scandalum sint alicui, nec quicquam ipsi agat, nisi preludente fide, propterea quod, quicquid non sit ex fide, sit peccatum. PORRO doctrina hæc nobis quoque, in primis utilis est. Nam non paucas continet regulas, que nos regere, in rebus externis & adiaphoris, ne in earum usu alijs simus offendiculo, debent.

Exegesis decimiquarti capituli, cum observatione doctrinarum.

Cæterum eum qui fide est infirmus assumite, non ad dijudicationes disceptationum.

Proposuio generalem regulam seu doctrinam de subleuādis infirmis in fide (hoc est, in Euangeli doctrina de Christiana libertate, quæ quia credenda est, fides metonymicōs dicitur) continens. Est ergo sensus: Infirmum in fide assumite vobis, & cum erigite, cauentes ne ex vestris disceptationibus labefactetur ipsius conscientia, neve magis dubius ex vestris ambiguis disceptationibus efficiatur, quam fuit. Doctrina hec in primis memorabilis est. Docet enim, ne quenquam media & indifferentis rei causa contemnamus aut fugiamus: sed ut potius eius consortium expectamus, quo per nos tandem edocetus, firmior in fide euadat. D E I N D E hic locus inanes disputationes & λογομαχίας, quales sunt omnes quæ nihil ad edificationem faciunt, vitandas esse monet.

Alius quidem credit vescendum esse quibusuis, alius autem infirmus edit olera.

Exemplum addit quo generalem regulam accommodat certis casibus, ut vocant, seu speciebus. Gentilis conuersus ad fidem statuit licere vesci quibuslibet: Iudeus vero non rectius edocetus, putat discrimina ciborum, iuxta legem Mosaicam, seruanda esse, ideoque potius vescitur oleribus, quam cibis in lege vetitis. Observanda est autem hoc loco duplex infirmitas, MENTIS una, altera Voluntatis. MENTIS infirmitas est iudicij, videlicet cum aliquis non satis edocetus de re dubitat, licet sit nec ne. VOLUNTATIS autem infirmitas est, quando aliquis quod verum est certo nouit, non tamen id ipsum propter parvitudinem animi confiteri audet. Illa quidem caritate toleranda est, hac vero monitione tolli debet.

Observetur præterea hic, quod infirmitas sit, in cibis delectum Iudaicum facere.

Qui edit, non edentem ne spernat, & qui non edit, edentem non condemnet.

Duas regulas tradit: V N A M ei qui libertate Christianam edocetus,

edictus, vescitur quibuslibet sine discrimine, videlicet ut imbecille fide non habeat pro nihilo, nec condemnnet tanquam à Christi regno alienum. ALTERAM imbecilli fide, videlicet ne ipse utentem libertate condemnnet, tanquam legis divine transgressor. Doctrina obseruetur catholica, quod verè piorum sit, ut omnifastu deposito, alter alterius infirmitati medeatur. Nam caritas poscit, ut prudenter & amicè pī se mutuo admoneant, & alter alterius onera portet.

Deus enim illum assumit.

Ratio prima regula. Non est pro nihilo habendus & spernendus quem Dominus assumit. At eum qui non vescitur, non satis edictus in Christiana libertate, de abolio ciborum delectu per CHRISTI aduentum, Dominus assumit, Nequam igitur pro nihilo habendus est ab eo, qui vescitur. Hic locus summam consolationem continet, nimirum quod illi, qui initia habent timoris & fides, non recitantur à Domino, propterea quod omnia mysteria religionis ex aële non teneant, Dominus enim eos assumit, & suo favore complectitur. Hec tamen ita intelligi debent, ut non augeant torporem in nobis. Nam Christianus animus perpetuo magis magis in schola Christi proficere contendet.

Tu quis es, qui cōdemnas alienum famulum? proprio domino stat aut cadit, stabilietur autem. Potest enim Deus eum stabilire.

Ratio secundæ regula, à iure gentium sumta. Nemo debet sibi ius sumere in alienum seruum, Qui nō edit alienus servus est, Non debes igitur ipsum dānare. Nam si lapsus est, potest à suo domino erigi, cui soli in lucrum & damnū cedit incolumitas & lapsus serui. Rursus hoc loco docemur, ne imbecilliores & rudiiores, tanquam desperata eorum salute, condemnemus. Sunt enim Dei serui, quos Dominus suo tempore stabiliet.

Alius quidem æstimat diem præ die, alius autem per æquæ æstimat quemuis diem.

Aliud exemplum seu alium casum ponit, nempe de dierum obseruatione, cui superior regula generalis accommodanda est. Iudeus fide infirmus estimat diem prae die, ex legis Mosaicæ prescripto, Gentilis vero cōuersus, peraque estimat omnem diem. Didicit enim aduētu Christi ceremonias Mosaicas sublatas esse. Hic duo obseruanda sunt, P R I M U M, Quod propter ferias, aut alias res indifferentes Ecclesia unitas non sit scandenda, immo aliquid ad tempus fratum infirmitatis largendum est: Secus de obstinatis & pertinacibus iudicandum est. D E I N D E, discrimin inter obseruationem dierum Indiacam & Christianam tenendum. Illa religionis causa suscipiebatur, & putabatur per se cultus Dei esse, & necessaria propter praeceptum: Nostra tantum est discipline, & libera indicatur. Neque enim eam violans, extra casum scandali, & circa discipline contemnum, peccat.

Vnusquisque in proprio sensu plene certus sit.

Regulam necessariam, in omnibus actionibus seruandam, tradit. Vnusquisq; sit plene certus in suo sensu, hoc est, nihil agat contra conscientiam, nihil faciat de quo dubitat, sive licitum nec ne. Nemo igitur vescatur, nisi intelligat licitum esse: nemo peraque quemuis diem estimet, nisi plene nouerit discrimina dierum Mosaicas sublatas esse.

Vetus interpres dum verit: Vnusquisq; in suo sensu abundet, hoc est, ut interpretantur: Suam sequatur mentem, sive ut Ambrosius explicat, Sno remittatur consilio, sententiam Apostoli non solum corrupit, sed etiam impiam prorsus ac minime Christianam substituit. Nam Deuter. 14. aperte prohibet Dominus, ne quis quod sibi visum est, pro sua bona, vivat, intentione faciat: Non facietis, inquit, singuli quod sibi rectum videtur.

Qui curat diem, Domino curat. Et qui non curat diem, Domino non curat. Qui edit, Domino edit, gratias

gratias enim agit Deo, Et qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.

Exempla regula generalis, qua præcipitur, ut nemo quicquam tentet contra conscientiam. Qui curat, inquit, diem, hoc est, qui diem prædictum, iuxta legis Mosaicæ præscriptum, Domino curat, hoc est, ideo hoc facit, ne Dominus offendatur, qui discrimina dierum in sua lege præceperat, neque enim didicit adhuc libertatem Christianam, de sublatu dierum discrimine. Quare laudandus est potius quam vituperandus, quod non audeat aliquid facere nondum confirmata conscientia. Et qui non curat diem, id est, qui per aequum estimat quemuis diem, Domino non curat, id est, ideo hoc facit, quia scit DOMINO hoc placere. Est enim plene institutus in Christiana libertate, unde haud ignorat, abolita esse Mosaicæ dierum discrimina, Quare plene certus in sua conscientia, perinde aequat quemuis diem.

Exemplum de cibo, eodem explicandum est modo: Qui edit, id est, qui sublatum Iudaicum ciborum delectum statuit, & sicut Christiana libertate, quibuslibet vescitur. Qui non edit, id est, qui adhuc fide infirmus, delectum Mosaicum obseruat in cibis, atque ideo non vescitur quibuslibet, sed tantum concessis in lege Mosi. Vterque id DOMINO facit, id est, bona conscientia id facit. Ille quidem Deum laudat, qui sibi ius facit vescendi quibuslibet. Hic similiter Deum laudat, dum abstinet ab eo, quo putat Deum offendit.

P O R R O ne quis hac Pauli verba ad θεοθησειας træferat, PRIMVM obseruemus Paulum hic loqui de infirmis, qui nondum plene Christianam libertatem disserunt, & non de præfractis, qui contumaciter se opponunt veritati, quales sunt hodie plerique Papistæ. DE INDE obseruandum est, Paulum hic loqui de solis illis rebus & actionibus, que suapte natura sunt mediae & indifferentes. Quare verbis Pauli nequam putabimus nobis prohiberi iniuste & impie facta fratrum reprehendere aut corrigere, quasi illorum salus nihil ad

nos pertineret. Nec Paulus reprehendit, si quis fratrem iuxta caritatis regulam ex errore renocare studeat, sed lenitatem condemnandi alios, propter usum rerum indifferentium, reprehendit Apostolus.

Nullus enim nostrum sibi ipsi viuit, & nullus sibi ipsi moritur.

Pulcherrime probat à toto partē, quod in omnibus actionibus nostris ad Domini voluntatem debeamus respicere, Ad arbitrium Domini, & non nostrum & viuere & mori nos oportet, Ergo omnia quae agimus, ad voluntatem Domini sunt exigēda. Ut autem sibi viuere id dicitur, qui se unum respicit, ut ex suo arbitrio & voluntate viuat, ita Domino viuit, qui Domini voluntatem vita regulam agnoscit, Atq; ideo ita vitam instituit, ut Domino reddendam sibi rationem esse cogite.

Nam siue viuimus, Domino viuimus, siue morimur, Domino morimur. Siue igitur viuamus siue moriamur Domini sumus.

Ætiologia est à iure natura sumta. Nos ad Dominū pertinemus, eiusq; peculium sumus, Ergo vita & mortis in nos potestatem habet. Proinde nullus sibi debet usurpare ius damnare alios, ubi non constat de sententia Domini.

In hoc enim Christus & mortuus est & resurrexit & reuixit, ut mortuis & viuentibus dominetur.

Ætiologia comprobatio à causa seu merito. Christus sua morte & resurrectione in suum peculium nos recepit. Igitur ipsius sumus, ipseq; nobis merito dominatur. Si itaque omnia in illum tendit, nemo profecto debet vel propter cibum, vel proper dierum obseruationem, aut ullam aliam rem medium alium iudicare, sed Domino soli permittere iudicium. Verum hic rursus obseruandum est, de quo iam admonui, videlicet quod Paulus hic loquatur de infirmis in fide, & de usu & abstinentia rerum mediariis. Nam longe aliter se res habet in actioni-

actionibus praeceptis & prohibitis, ibi enim iudicare, est iudicium Domini pronunciare, iuxta sententia verbo 'Dei prescriptam. Veruntamē pronunciaturus cōtineat se intra iustos terminos, qui sunt, ut ex amore iusticie & timore Dei procedat pronūciatio, & tendat in bonū finem, quantum in nobis est.

Tu vero cur iudicas fratrem tuum? aut etiam, cur pro nihilo habes fratrem tuum?

Apostropha obiurgatoria ad utrumq; hoc est, ad Iudeum fide infirmum, & ad gentilem fide confirmatum. Est autē hic verborum sensus: Tu qui discernis cibos, & diem diei preferis ex Mosis prescripto, cur condemnas fratrem tuum, quis hoc nō facit? & cui illa lex lata non fuit? Et tu qui libertate Euangelica usus, nec cibos nec dies discernis, cur infirmum fratrem pro nihilo habes, ac si vita & salus in usu rerum indifferentium sita esset? Monemur rursus hoc loco, ut ita temperemus adiaphororum usum, ne legem caritatis violemus, & storgē & fraterna obliuiscamur. Habet enim vim argumenti in se fratris appellatio, quasi diceret, admodum absurdum esse & crudele, si frater fratrem pro nihilo habeat, aut condemnneret.

Omnis enim sistemur apud tribunal Christi.

Ratio obiurgationis à diversis. Christus est noster index, Ergo alter alterum iudicare non debet. Sed hoc cum exceptione supra annotata accipendum est. Neque hoc dictum patrocinatur Anabaptistis, qui iudicia & leges tollere conantur. Nam qui in officio sunt, debent ex sententia Dei pro vocatio- nis sua ratione iudicare.

Scriptum est enim: Vnuo ego, dicit Domin⁹, quoniam mihi flesse flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

Confirmatio rationis à testimonio Esiae cap. 45. & à signo eminentiae Christi. Omne genu flectet se ad tribunal Christi, & omnis lingua confitebitur Deo. Igitur Christus omnis index est

qui & Dominus & Deus uniuersorum est. Genusflexio coram Christo duplex est, Subiectionis tantum, Subiectionis & cultus simul: Illa inferi quoque agnoscunt Christum victorem & triumphatorem, & in extremo iudicio ut vieti se coram illo prosternt. Hac elecli Christum saluatorem venerantur, & perpetuo genua cordium suorum illi flectunt.

Itaque vnuisque nostru de seipso rationem redde
Deo, Ne amplius igitur nos inuicem iudicemus.

Conclusio est disputationis de non iudicando aut contemnendo alios propter usum aut abstinentiam rerum sua natura indifferentium.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri aut scandalum.

Hec secunda capit is huius propositio est, de cauendo scandal o & offendiculo, quae regulam continet, quatenus Christianis sua libertate in rebus medijs uti liceat. Licer autem ea libertate uti, modo fratribus nostris non simus offendiculo aut scandal o. Distinguuntur autem offendiculum & scandalum hoc modo: Offendiculum de eo recte dicitur, qui ita impingit ut tamen non concidat, hoc de eo qui prorsus concidit, Verum hoc discrimen sape confunditur.

Noui & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse commune per se, nisi ei qui existimat aliquid esse commune, ei commune est.

Prolepsis est, qua anteuerit obiectionem illorum qui de Eli Christianam libertatem, ex earerum externalium usum semper licitum esse conculserunt, ac simul regulam Euangelicam statuit, Quod nullum sibi genus sit commune, hoc est, impurum & illicitum per se & sua natura, Sed per accidentis fieri potest, ut aliquis cibus impurus & communis dicatur, idq; ratione eius, qui dubitante conscientia vescitur.

Verum si propter escam frater tuus contristatur,
iam

iam non secundum caritatem ambulas.

PRIMA ratio propositionis sumta à lege caritatis. Nemo debet contra caritatem proximi facere quicquam. Igitur nemo cibo suo conscientiam fratris infirmi vulnerare debet. Observetur igitur hoc loco, quod caritas Christiana regula esse debeat usus rerum mediarum.

Ne esca tua illum perdas, pro quo Christus mortuus est.

SECUND A ratio à periculo fratris, qui offenditur, & gravitate scandali. Frater infirmus offensus tuo exemplo, poterit fidem amittere, atque adeo toti religioni renunciare, gratia excidere, in perpetuum anima sua exutum. Ergo magnopere cauendum est, ne tu abusu rerum mediarum tantum scelus committas, quo fratrem perdas, pro quo Christus mortuus est. Observetur hoc loco quam graue peccatum sit, infirmo fratri occasionem scandali prebere.

Ne vestrum igitur bonum blasphemetur.

TER TIA ratio à dignitate Euangeli sumta. Cauendum est ne male audiat Euangelium propter usum rerum indifferentium. Nam cum homines audiunt offensiones oriri inter eos propter ciborum delectum, sumunt inde occasionem male loquendi de toto Euangeli, ac eius professione. Proinde summo studio cauere oportet, ne contentionum causam prebeamus abusu rerum mediarum. Vocab autem hic Euangelium bonum, eo quod annunciet bona & salutaria omnibus Evangelium recipientibus.

Non enim est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium in Spiritu sancto.

QUARTA ratio à collatione rerum necessariarum & non necessariarum. Regnum Dei non est possum in cibo aut potu aut alijs rebus externis seu indifferentibus, Igitur nemo alerum offendat propter cibum aut potum, Sed est possum in ius-

ſtria, pace & gaudio ſpirituali, Ergo propter discriminare-
rum mediarum nemo vel demandandus vel offendendus. Iuſti-
cia, pax & gaudium ſpiritus hoc loco ad qualitatem eorum
propriam, qui in regno Christi ſunt, referantur. Qui enim
Christo vere dederunt nomina, & in catalogum cuiusum regni
eius aſcripti ſunt, iuſticia & pacis ſtudent, ſpirituali quodam
gaudio in Christo exultantes, tantum abeſt ut discordias fo-
neant propter res medias. Docet ergo nos hic locus, qualcnam
ſtudium vere piorum in hac vita eſſe debeat.

Nam qui per hæc feruit Christo, gratus eſt Deo, &
acceptus hominibus.

Probat regnum Dei, hoc eſt, cultum qui in regno Dei re-
quiritur eſſe iuſticiam, pacem & gaudium ſpiritus, idq; ab ef-
fectu. Regnum Dei ſeu cultus regni Dei eſt quo Christo fer-
uimus, Deo accepti ſumus, & hominibus probamur. Iuſticia,
pax & gaudium ſpiritus ſunt huiaſmodi. Igitur in his cultu
Dei poſitus eſt. Quare hec ſectanda ſunt magno ſtudio &
aſcenditatem, & contraria totis viribus cauenda.

Proinde quæ ad pacem ſunt ſectemur, & quæ ad
mutuam aedificationem faciunt.

QVINTA ratio, à proprio Christianorum ſtudio, ad tollen-
dum contrarium effectum. Quæ ad pacem & aedificationem
mutuam faciunt ſunt ſectanda. Ergo nemo alteri ſit ſcandalus,
propter uſum rerum mediarum & indiſſerentium.

Ne propter cibum diſſoluas opus Dei.

SEXTA ratio à grauitate ſcandali. Non eſt deſtruendum
opus Dei. Qui ſcandalus eſt fratri infimo, deſtruit opus Dei.
Nemo igitur debet alteri ſcandali cauſam præbere. Vocat
autem hic opus Dei ſalutem hominis, quam iam Deus in ho-
mine incoauerat per ſpiritum & fidem. Hanc deſtruit, qui ſuo
ſcandaluſ facit, ut infirmus fide excidat, aq; per id in damna-
tionem priorem relabatur. Quantum autem hec pugnat cum
ſtoica

stoica quorundā necessitate, nemo nō videt. Si enim opus salutis, q̄ Deus in homine incepérat, poteſt scādalo dato deſtrui, ita ut homo pereat, pro quo, ut ſupra dictum eſt, Christus eſt mortuus, pfectio ſalutis & peditio nō ex fatali neceſſitate depēdet

Omnia quidem pura, ſed malum eſt homini qui e-
dit cum offendiculo.

Obiectio cum dilutione. Edictus de libertate Christiana, in
rebus medijs ita colligit: *Omnis cibus eſt purus.* Ergo nullus ci-
bus eſt cōmuniſ, id eſt, illi cibus habēdus. Respondet Apostolus
per diſtinclionē, *Omnis cibus eſt purus per ſe, ſed abuſuſ ma-
lus, videlicet cū tuo eſu offenditſur proximus infirmus.* Obſer-
uetur hic regula de uſu Christiane libertatis in rebus medijs.

Bonum eſt non vefci carnibus, nec bibere vinum,
neque quicquam in quo frater tuus impingit aut
offenditſur, aut infirmatur.

Declaratio dilutionis per exempla rerum mediarum, unde
hac regula colligitur. *Uſus Christiane libertatis in rebus*
medijs tantisper liber eſt, donec ex eo nulla fratrum infirmo-
rum offendio oriatur, quod cum ſit, uſus ille peccato non caret,
quemadmodum aliquoties Apostolus ſupra oſtendit.

Tu fidē habes, apud temetipſum habe corā Deo.

*Anticipat obiectio*ne eius qui poſſet fidem obijere, qua
creditur plene diſcrimina ciborum ſublata eſſe (de hac enim
ſide hoc loco agit Paulus, quod ideo admonēdum duxi, ne quis
hoc Apostoli dictū ſuo torpori obiecteſt, & pufillanimitati quafi
ſidei confeſſio non neceſſario requiratur) Sed Paulus reſpon-
deret, apud temetipſum habe coram Deo, id eſt, Siſ contentus
tranquillitate conſcientie in uſu rerum mediarum corā Deo,
& noliſ quenquam infirmum abuſu thae libertatis offendere.

Beatus qui non iudicat ſeipſū in eo quod probat.

Ratio dilutionis, cuius ſenſus eſt: Beatus eſt, qui cum rem
aliquam non uit licitam eſſe per ſe, non tamen quicquam agit in

offendiculum infirmorum. Nam qui hoc facit, conscientiam suam vulnerat, propterea quod sciens & voles legem caritatis violauit. Atq; ita hic firmis in fide traditur regula quam nentur, ut usurrum mediarum non accersant sibi iudicium.

Qui vero dijudicat (id est, ambigit) Si ederit condemnatus est, quia non (edit) ex fide. Quicquid enim non est ex fide, peccatum est.

Regulam infirmis prescribit, ne quid agant dubitante conscientia. Est autem integer syllogismus, cuius partes transpositae sunt. Conclusio enim ut propositio confirmanda precedit, minor sequitur, Postremo loco ponitur maior, Dialectice ergo hoc modo transponuntur partes.

Quicquid non est ex fide est peccatum.

Vescicu[m] dubitacione non est ex fide.

Ergo, Vescicu[m] dubitacione est peccatum.

Quisquis igitur hoc facit condemnatus est.

Porro ex fide aliquid facere, est ex certitudine verbo Dei comprobata facere. Hic utilissima Pauli regula obseruetur, videlicet, quod nulla actio probanda sit, nisi fide verbi Dei initatur: Clara est enim vox Apostoli: Quicquid non fit ex fide est peccatum. Idem alibi: Impossibile est placere Deo sine fide. Proinde hoc dicto Apostolico, tanquam fulmine caelesti, prostermitur totus fere Papatus, & omnes Monachorum, adeoq; omnium hominum & Deo obsequias exertuntur, & quicquid curiositate hominum in Ecclesiam cultus gratia insuetum est, hoc dicto damnatur.

Caput X V.

Summa capitinis decimi quinti.

*Q*uemadmodum mutuas infirmitates ferendas monet: ita hortatur ut totam vitam nostram sic componamus, ut ad mutuam edificationem, & gloriam Dei omnia cedant.

Ordo

Ordo & partes capit is decimiquinti.

PRINCIPIVM capit is huius coharet cum superiori, de mutuis infirmitatibus ferendis, disputatione. Hic enim propositionem repetens, ei aliquot subiungit rationes, & Christi exemplum proponit, usumq; totius scripture oculis subiicit. H V C addit votum & exhortationem ad concordiam, quo plurima scripture & testimonia adducit, ut ostendat Iudeos & Gentes concordibus animis gloriam Dei deprendere debere. POSTHÆC clausurus epistolam multa congerit, quemadmodum in perorationibus fieri solet, libertatem scriptio nis excusat, suam in ministerio verbi fidem, & amorem in Romanos testatur, causam qua haec tenus impeditus ad eos non venerit, exponit. POSTREM O, preces eorum pro se petit, addito voto pro Romanis.

Exegetis capit is decimiquinti, cum obseruatione doctrinarum.

Debemus autem nos, qui firmi sumus, imbecillitates infirmorum portare, & nō placere nobis ipsis.

Propositio est que ex superiori disputatione facile intelligi potest. Habet autē hac propositio duas partes, quarum P R I O R est, ut infirmorum infirmitates toleremus in rebus medijs, & eas sanemus quantum in nobis est, non vult ut abiciamus infirmos, quod non satis videantur nobis edocēti esse de Christiana libertate in rebus adiaphoris. Hic obseruandum est quod annotauit Chrysostomus, Apostolum non dicere χαρίζομενα, sed ὅφει λαουεν, id est, debemus, ut intelligamus non esse liberum ferre infirmitates fratrum, & non ferre, sed esse debitum officium, quod & pietas erga Deum, & caritas erga proximum perpetuo requirit. POSTERIOR, ne quis nostrum sibi placeat & indulget, hoc est, ne quis cateris contemnit suis solius rationem habeat, nene id unum spelleret, ut animo suo morem ge-

rat, id q; tum temporis fecere non pauci, qui nulla habita fratrum ratione, cum offendiculo abusi sunt Christiana libertate, contra pietatis & caritatis regulam. Verum quousque hac omnia tanta se extēdere debeat, sequēs Pauli regula docet.

Vnusquisque nostrum proximo placeat, in bonū, ad ædificationem.

Regulam tradit Apostolus, qua prescribit, quatenus proximo placere oporteat ferendo eius imbecillitates, ac PRIMVM in bonum vult nos illi placere. D E I N D E, ne quis hoc interpretetur angustius, addit: in adificationem. Nam si in malū ei placeremus, violaremus & pietatis & caritatis regulam. Et si in bonum simpliciter, posset perfectus dicere: Vsus mea libertate, conor infirmum ad bonū perducere, unde tamen ille gravius impingeret. Quare addit: ad adificationem.

Porro quia sepius adificationis fit mentio in scripturis, hic rationem appellationis explicare visum est. Fideles in scripturis templum Dei discuntur, in quo Deus per suum Spiritum sanctum residet, cuius fundamentum Christus, & sancti ipsi viisi lapides, qui extruuntur super fundamēto Christo, ut sint quadam spiritualis Hierusalem, in quo domestici Dei habite. Hac adificatio duobus fit modis: nempe pia doctrina, & sancta vita. DOCTRINA efficitur, ut Christo adiungatur, qui antea Christi non erat, quod sit, quando ex verbo per Spiritum sanctum fidem in Christum concipit. SANCTA vita fit, ut Christo iam adiunctus, magis magisq; ei coalefacat, & spiritus eius virtute adolescat. Contrā adificium hoc Dei erronea doctrina & scelerati mores demolisuntur, quo latrocinio nullum maius malum cogitari potest. Memores igitur simus huīus regule Pauli, ut simus non destructores templi Dei, sed constructores potius cum doctrina tum vita.

Etenim Christus non sibi ipsi placuit.

Ratio ab exēpto Christi, cuius omnis aīlig, ut pie dicitur, nostra est instructio. Hic quia nō suam querebat securitatem, sed

sed alys placuit ad edificationem, & eorum patienter tulit infirmitates, debemus certe & nos, si modo germani eius discipulis esse velimus, non nobis, sed alys placere ad edificationem, & ferre aliorum infirmitates. Discite, inquit, a me, quia mitis sum & humilis corde. Item, Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, & vos faciatis aly alys. Item, Praceptum nouum do vobis, ut diligatis vos inuicem, quemadmodum ego dilexi vos.

Sed sicut scriptum est: Conuicia conuiciantium tibi, ceciderunt in me.

Confirmatio exempli ex Psalmo 69. petita, in quo Psalmo Christus orat constantiam inferenda cruce, ut p̄ij habeant bona spei exemplum de salute & liberatione promissa. In nono huīus Psalmi versu causam sua persecutionis testatur fuisse zelum pro domo Dei, & vero ipsius cultu, quamobrē conuicia & opprobria in se cecidisse ait, quae ipsi fiebant patri à Iudeis templum Dei profanamib⁹, ut ita Ecclesiam Dei edificaret, ex quo patet, Christum non sibi placuisse, sed Deo & electis, alioqui tanta opprobria nequaquam sponte sustinuisse.

Quæcunq; enim præscripta sunt, in nostram doctrinam præscripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Probat exemplum Christi ad nos erudiēdos propositum esse, idq; ab v̄su seu finib⁹ uniuersa scripture. Nā tota scripture, atq; adeo omnia exempla in eo proposita, ad nos informandos pertinent. PRIMVM enim docet nos scripture recte sentire, recte credere, & inste agere. DE INDE, quia certamina p̄ijs sunt in hoc mundo intus & foris, scripture propositis exemplis sanctorum Regum, Prophetarum & Martyrum patiētiā nobis commēdat, ut pressi cruce non frangamur animis, sed spe potius gloriose liberationis nos erigamus, consolēmur, insuētus in exempla eorum qui olim varijs arumnis vexati, tandem gloriose liberati sunt. Huius generis exempla non pauca recitat Epistola ad Hebraeos cap. 11.

Deus autem patientiae & consolationis, det vobis, vt eodem animo inter vos mutuo affecti sitis, secundum Iesum Christum.

Votum addit Apostolus, vt intelligamus ista que requirit non esse simpliciter humanarū virium, sed à Deo autore proficisci. Is enim sicut ifacit ut patientes simus, ita consolatur nos per suum spiritum, efficit q, vt eodē animo inter nos simus affecti, sed secundum Iesum Christum, hoc est, iuxta voluntatem Iesu Christi, & in iis que probantur Iesu Christo, seu sicuti Iesus Christus erga nos affectus est. Hic igitur, quemadmodū monemur, vt ardentibus precibus à Deo per Christum petamus patientiam, consolationem, concordiam, atq, adeo omnia salutaria: ita clare docemur, nihil nos posse in rebus salutis nostra, nisi ab illo iuuemur, sicuti ipse Dominus apud Iohannem ait: Sine me nihil potestis facere.

Vt concorditer vno ore glorificetis Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi.

Finem exprimit Apostolus, quo nostra mutua concordia referri debeat, nimirum eò, ut simul concordibus animis Deum autorem omnis boni patrem Domini nostri Iesu Christi glorificemus. Obseruetur hoc loco scopus totius vita nostre, atque adeo omnium actionum nostrarum, modo velimus veri esse discipuli Christi.

Itaque assumite vos inuicem, sicut Christus assunxit nos in gloriam Dei.

Conclusio generalis omnium eorum que disputata sunt ab Apostolo, à principio decimiquarti capituli hucusq, que vult, ut feramus infirmos fratres, & quemadmodum fieri consuevit in contentione precipua argumenta repetit, videlicet ab exemplo filii Dei, & à principale fine, qui est Deum glorificare. Deinde partem huius conclusionis tanquam nouam quandam propositionem sibi confirmādam proponit, nimirum quod Christus cum Iudeos tum gentes assumferit in gloriam Dei, hoc

hoc est, elegit, & per Euangelium vocauerit, ut una Deum glorificant, mente, professione & vita.

Dico autem Iesum Christum fuisse ministrum circumcisionis, pro veritate Dei, ut confirmaret promissiones patrum.

Probatio quod Christus Iudeos assumserit in gloriam patris. Nam illorum minister fuit, hoc est, datus illis est ut sit doctor & saluator eorum, ut compleret ea qua patribus olim erant promissa, hoc est, ut fieret victimam pro genere humano in salutem omnium credentium, cum Iudeorum tum gentium.

Et (dico) ut gentes pro misericordia glorificant Deum.

Probat gentes quoque assumtas esse in gloriam Dei, Verum quia hoc Iudeis non satis erat persuasum, & non pauci ex gentibus hærebant in dubio, ideo Apostolus hanc partem claris scripture testimonis confirmat, docet quod gentes assumptas fuisse in gloriam Dei.

Sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi inter gentes, & nomini tuo psallam.

Hoc testimonium desumtum est ex 17. Psalmo Davidis, qui de secundi Regum 22. capite in Psalterium translatus est. Est autem is Psalmus historicè de Danide & eius hostibus, mysticè vero de Christo & Ecclesia eiusque hostibus intelligendus, cuius argumentum est, quod sit exercitus & gratiarum aëlio super victoria, & parti Ecclesia salute. Ab Apostolo autem adductus est hic Psalmus, ut probet gentes debere Deum glorificare. Et utitur huiusmodi argumento: Christus aperite profitebitur, & celebrabit nomen Dei inter gentes per predicationem Euangeli. Ergo gentes participes facta beneficiorum Christi, Deum celebrare debent.

Et rursus dicit: Gaudete gentes cum populo eius.

Hoc testimonium sumtum est ex Psalmo Mosis Dent. 32.

quo confirmat & gentiles & Iudeos assumendos fuisse. Nam gaudium, cuius meminit, fructus est prædicari Euangely.

Et tursus: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi.

Hoc testimonium ex Psalmo 117. de sumtum. similiter cōfirmat & gentes & Iudeos assumendos fuisse in gloriam Dei.

Et rursus Esaias dicit: erit radix Iesle, & qui exurget ad imperandum gentibus, in ipso gentes sperabunt.

Hoc testimonium de promtum est ex 11. capite Esiae, & cominet vaticinium de regno Christi inter gentes, qui Christus ex Dauidica pro sapia erat oriundus, quantum quidē ad humanam naturam attinet. Cōfert autem Propheta Iesse patrem Dauidis radici, Christum vero surculo, qui ex ea radice erat oriundus ad imperandum gentibus, quae cum in Christum sperabunt participes beneficiorum Christi, Deum una cum ipsis Iudeis conuersis glorificabunt.

Deus autem spei impleat vos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis vos in spe, in patientia Spiritus sancti.

Votum hoc eō pertinet, ut Iudeos & gētes ad mutuam dilectionem, gaudium spirituale, pacem, hoc est, concordia excitet. Observetur hic duo effecta fidei, Vnum internum, alterum externū. I N T E R N U M est gaudiū spirituale. Signum, Omne, non hic distributiū, sed completiū accipitur. E X T E R N U M, est mutua concordia inter homines, quae facit, ut alij aliorum infirmitates patienter ferant. Observetur preterea, quod hac non profiscantur ex vi liberi arbitrii, sed sunt dona Dei, & crescunt in ipsis ex gratia Dei per virtutem Spiritus sancti.

Persuasum autem habeo fratres mei, & ipse de vobis quod ipsis per vos pleni sitis bonitate, impleti omni cognitioē, & qui possitis vos mutuo monere.

Abrumpit exhortationē significatione sua de ipsis persuationis,

ſionis, nimis quod ipſi & ſatis doctri & alacres ſint ad ſe in- uicem exhortūdos, ad omnia pia officia. Obſeruetur hic cauſarum & effectū ordo. Omnis, hoc eſt, plena cognitio Christi parit bonitatem, hoc eſt, caritatem, quemadmodum & vetus interpres reddit: Hec cum cognitione coniuncta eſſicit, ut alij alios admoneant, & ad pietatis officia exhortentur. Propria itaq; Christianorum nota eſt, ex vera Dei noticia & viuſiſca fide ſe mutuo admonere & edificare, cum doctrinatum uita.

Fratres, cæterum audacius ſcripsi vobis ex aliqua parte, veluti commonefaciens vos propter gratiam quæ data eſt mihi à Deo, ut ſim minister Iesu Christi apud gentes.

Peroratio eſt, in qua plurima, ut fieri ſolet, congerit, ac pri- um excusat quod liberius ſcripſerit, ſumta ratione ab officiis ſibi commiſſo & dono. Deus, inquit, mihi contulit gratiam co- monefaciēndi ac predicandi Euangelium inter gentes, Ergo & vos commonefaciēndos duxi.

Sacrificans Euangelium Dei, ut fiat oblatio genti- um accepta & sanctificata per Spiritum sanctum.

Extollit ministerium ſuum Apoſtolus à fine ſeu uſu. Dum doceo Euangelium Christi inter gentes, ipſa gentes maclantur gladio Euangely, cum videlicet ad eius predicationem agunt pœnitentiam, id eſt, conuertantur, & ſimul offeruntur Deo ſan- ctificari per ſpirituſum ſanctū, qui fidē in hominū operatur cor- dibus, & eos regenerat in nouos homines, ut porro ſanctitati & innocentia ſtudeant. P R I M U M hic obſeruemus, quod mi- niſtri Euangely ſint ſacerdotes, ut qui ſpirituali gladio homi- nes maclant, & Deo offerunt, Vnde quanta ſit dignitas mihiſte- ry patet. S E C U N D O, modus oblationis obſeruetur, nimis quod tum demum dicantur homines offerri Deo, quando ad Euangely predicationem conuertuntur, & ſanctificantur per ſpirituſum ſanctū. T E R T I O, quod Christi Euangeliū ſincere predicare, & predicato credere, ſit cultus Deo gratiſſimus.

Habeo igitur gloriationem in Iesu Christo , in ijs quæ ad Deum (pertinent.)

*Vt Romani sibi persuadeant de veritate doctrina sue , ad-
dit hoc Apostolus confirmationis loco , ac si dicat: in hoc possum
gloriaris , quod sim verus legatus , & fidelis Christi seruus , in
ijs fideliter tradendis , quæ ad Deum pertinent . Observetur
qualisnam gloriatio p̄iis verbi ministris sit licita & studiose
querenda .*

Non enim sustinuerim loqui quicquam , quod nō
fecerit Christus per me in obedientiam gentium
sermone & opere in potentia signorum & prodi-
giorum in virtute spiritus Dei .

*Ratio commendationis sui Apostolatus à proprio Apostoli
officio . Decet enim fidelem legatum eius qui ipsum misit , man-
data fideliter referre & narrare , nihil de suo addendo . Obser-
uetur propria nota praconum verbi Dei , quæ est nihil afferre
prater verbum Dei , quod prædicantibus Apostolis confirma-
tum est diuinis testimonijs , ut gentes istis miraculis conuicte
de veritate Euangely , crederent .*

Adeo ut ab Hierusalem & circumiacentibus re-
gionibus usque ad Illyricum impleuerim prædi-
candi Christi munus .

*Amplificat quod dixit à circumstantijs locorum ubi pre-
dicatur Euangelium . Exemplum nos monebit sedulius study in
functionibus nobis commissis .*

Ita annitens prædicare Euangelium , non ubi no-
minatus erat Christus , ne super alienum fundamē-
tum ædificarem .

*Suum studium in prædicando & propagando Euāgeliō in-
dicat Apostolus , ut Romani ipsum verum intelligent Aposto-
lum , qui tot molestias suscepit , ut Euangelium Christi quam
latissime spargeret , iuxta Domini mandatum , dicentis : Ite in
mundum*

mundum uniuersum, & proclaimate Euangelium omni creature. Deinde etiam hec eò pertinent, ut Romanis sciant, Apostolo animum non defuisse sibi quoque prædicare Euangelium. Quid autem hic vocet alienum fundatum, declaratur adducto Esææ testimonio, nimis quod alterius opera iam est. Nam alioqui Prophetarum & Apostolorum, adeoque omnium ministrorum verbi unum & idem fundatum est, neque Iesus Christus. Non ergo hoc loco alienum, extraneum, sed alterius manu iactum fundatum significat.

Ex hac pericopa tria colligamus, eaque nobis applicemus. PRIMVM, studium magnum Apostoli, cum magni alacritate animi coniunctum, in prædicando Euangelio, hoc studium vox prophetice ostendit significatur. DE INDE, quanta pericula necessum fuerit Apostolum adire, dum adeo latè per orbem, ubi non erat nominatus Christus, semina Euangelij iecit: cui resisterunt non solum Philosophi & idolorum cultores, verum etiam multis potentes in mundo, ut ex actis Apostolicis patet. Nihil enim difficilius quam superstitionem, & potissimum a maioribus acceptam, ex animis hominum euellere. POSTREMO, vocatio Pauli ad Apostolatum hic confirmatur Esææ testimonio. Nam cum ille predicit, Euangelium Christi annunciatum esse gentibus, specialiter per Apostolos, & hoc per Paulum potissimum sit, Apostolatus Pauli hoc signo confirmatur. Horum PRIMVM admoneat nos studi & alacritatis in officio nostro. SECUNDVM nos animet, ut pericula & discrimina vita in officio nostro contemnamus. TERTIVM doceat, ut legitima sit nostra ad ministerium Euangelij vocatio.

Quapropter impeditus etiam sum sæpe ne venire ad vos: Nunc autem cum non amplius locum habeam in his regionibus, desiderium autem habeam veniendi ad vos à multis annis, quando profiscar in Hispaniam veniam ad vos.

Ministerio prædicandi Euangelij se impeditum dicit, quo minus

habetenius ad Romanos veniret. Deinde pollicetur se vēturū non solum, quia in istis locis non impediatur ut antea, verum etiam quia magno teneatur desiderio visendi Romanos, ut isthic sua voce Euangelium doceat. Hac rursus nobis alacritatem in nostro officio commendent.

Spero enim fore, ut isthac præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si tamen vobis prius ex parte expletus fuero.

Dixit se venturum ad Romanos cum proficiscatur in Hispaniam. Verum quia cventus erat incertus, spem huius profectionis se habere testatur, & finem addit, videlicet ut videat Romanos, & ab illis deducatur in Hispaniam. Verum ut intelligant Romani, quod Apostolus magno teneatur desiderio videndi, id est, instruendi & confirmandi eos, addit: Si tamen vobis, id est, vestra consuetudine, prius ex parte expletus fuero. Quid hinc nos discemus? PRIMVM, nullis laboribus parcendum esse, quos requirit fides vocationis nostra. DE INDE, animum paternum erga eos gerere, quos docendos ac informandos accepimus. T V M, polliceri nobis ab ijs, quos magno labore informamus, officium mutuum. Hac enim tria hic in Paulo cernuntur.

Nunc autem proficiscor Hierosolymam, ministrans sanctis.

Prolepsis est, qua anteuerit eorum obiectionem, qui iuste querere videbantur, cur iam statim non adueniret, ac dicta in causa esse profectionem suam Hierosolymam versus suscepit, & ministerium quo sanctis quis illuc sunt, ministret, quale autem illud ministerium fuerit explicat, discens:

Placuit enim Macedoniae & Achaiæ conferre aliquid in pauperes sanctos qui sunt Hierosolymis.

Ratio profectionis Hierosolymam versus, videlicet quod dilemosynam Ecclesiarum Græcarum esset perlatus Hierosolymam.

solymam. Vnde duo notemus. PRIMVM, quod exemplo Gracarum Ecclesiarum debeamus & nos liberales esse erga pauperes sanctos, & hilari animo & beneuolo conferre illis aliquid de nostris facultatibus, quo illorum sublenetur inopia. Nam cum Paulus dicit: *euangelum significat eos viro, & voluntate quadam alacri eleemosynas contulisse.* ALTERVM, quod exemplo Pauli debeant ministri Euangely pauperū habere curam, q̄ curam Apostoli sibi inuicē cōmendarūt, ad Gal. 2.

Placuit enim, & debitores illorum sunt.

Dixit Gracos contulisse eleemosynam pauperibus sanctis, qui erant Hierosolymis. Nunc hoc debitum fuisse officium addit, ut ipsi Romani, adeo q̄ omnes p̄ficiant, suum officium esse, aliorum, quantum in se est, inopiam sublenare.

Nam si spiritualia illorum bona gentes participant, debent etiam in carnalibus ministrare ipsis.

Ætiologia ex comparatione maioris & minoris sumta.

Gentes Euangeliū à Iudeis acceperunt.

Ergo, Gentes obligatae sunt ad compensationem.

Obseruetur hic, quod Ecclesia debeat sinceris Euangely ministris compensationem laboris in ministerio prestiti.

Hoc igitur vbi perfecero, & eis consignauero hunc fructum, abibo per vos in Hispaniam.

Promisit se inuisurum Romanos, vbi eleemosynam Gracorum ob signauerit Hierosolymis, cum isthac scilicet iter futurus sit in Hispaniam. Notatu dignum est, quod eleemosyna Gracorum fructū appelleat, significans liberalitatem erga pauperes, & verum fidei caritatisq; fructum esse, & remunerationem habere sibi propositam & promissam, Vnde & nos monemur, ut pauperum non obliniscamur, sed in eos ex facultatibus nostris simus liberales.

Scio vero quod cum veniam ad vos, in plenitudine benedictionis Euangeliū Christi veniam.

Hoc ad laudem Romanorum pertinet, quos ob fidem Euāgeliū prædicat Apostolus: *Nousi, inquit, quod ubi venero ad vos, inueniam vos plene Euāgeliū Christi amplecti.* In plenitudine benedictionis Euāgeliū phrasis est Hebraica, & est sensus: cum plena benedictione Euāgeliū Christi. *Vocat autem benedictionem Euāgeliū duplii de causa, P R I O R I quidem, quia Euāgeliū prædicatum & creditum, omnis generis benedictiones afferit. P O S T E R I O R i verò, quia efficit ut homines Euāgeliū Christi edocēt benedicant & celebrent Deum, alioſq; fructus Euāgeliū dignos edant.*

Precor autem vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per caritatem spiritus, ut mecum certetis vestris pro me apud Deum precibus.

Alia propositio, nempe precatoria, videlicet ut Romani pro se orient. Propositioni duas rationes admiscet, V N A M, cum eos obsecratur per Dominum nostrum Iesum Christum, quasi diceret: Cum negotiū Christi Domini agitur, vestrum est pro me orare, ut id fæliciter peragam. A L T E R A M, cum addit: Et per caritatem spiritus, hoc est, per mutuam illam coniunctionem, qua Spiritus sanctus animos nostros denicit. Observetur igitur, qualis nam debeat esse Christiana illa operædicia, caritatis Christianæ effectrix. Non enim secus affecti esse erga se mutuo Christiani debent, quam membra eiusdem corporis, quæ uno eodemq; spiritu reguntur & souentur.

Vt liberer ab incredulis Iudeis, utque ministerium meum erga Hierusalem acceptum sit sanctis, ut cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei, viaque vobiscum refociller.

Quatuor fines ponit, cur petat pro se Romanorum preces, quorum P R I M U S est liberatio à periculo. Iudei enim increduli, ut a Pauli insidiabantur. S E C V N D U S, ut suscepimus ministerium in perferrenda eleemosyna acceptum sit sanctis, id est, p̄ suis morantibus Hierosolymis. T E R T I U S, ut cum gaudio discedens

sciedens à Hierusalem, ad Romanos per voluntatem Dei veniat. QVARTVS, ut refocilletur apud Romanos, audiens illorū fidem & caritatem. Hic obseruetur PRIMVM, quod ea bona quae hic recitat, ad Deum autorem referat. DEINDE, quod ut eadem sunt à Deo petenda: ita petētibus ea largiatur Dominus. TERTIO, commendantur nobis hic mutuae preces. QVARTO, hac Pauli petitio manifeste ex diametro pugnat cum stoica necessitate, & aperte confirmat contingentiam. Nam aliquid precibus piorum impetrari posse, quod alioqui non contingere significat.

Deus autem pacis sit cum omnibus vobis, Amen.

Clausula est qua optat Romanis ut Deus pacis & concordie sit cum ipsis, ut q̄ idem in eis sit autor pacis & concordie.

Caput X VI.

Summa capitinis decimisexti.

VT alios Romanis commendat, & alios salutaris suo nomine iubet: ita cauedos monet dissidiorū autores, & fugienda doctrina & scandala, fausta imprecatione claudens totā Epistolā.

Ordo & partes capitinis decimisexti.

Tres huius capitinis partes sunt. PRIMA constat commendationibus & salutationibus. ALTERA necessariam admonitionem habet, nimisrum ut Romanis caueant dissidiorum autores & doctrina corruptelas. TERTIA est votum, Nam & Dei gloria illustrari optat, & oīa p̄sp̄era precatur Romanis.

Exegesis capitinis decimisexti, cum obseruatione doctrinarum.

Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est ministra Ecclesiæ Cēchrensis, ut eā

T ij.

fusciptiatis in Domino: ita, vt dignum est sanctis,
& afflitis ei in quocunque vobis eguerit negocio,
Etenim ipsa multis cū affuit, tum etiam mihi ipsi.

Commendat Phœben Romanis honestissimam matronam,
& petit ut ei affint, in quacunque re eorum opera opus habe-
re videatur. Huius commendationis quinque rationes ponit.
P R I M A est, quod sit soror, id est, eiusdem religionis consors.
S E C V N D A, quod sit ministra fidelis Ecclesie Cenchreenensis.
(Cenchree Corinthiorum nanale seu portus pene sub ipsa ur-
be, ad quem portum applicant qui ex Asia nanigant.) T E R-
T I A ratio sumitur ab officio seruorum Christi, qui debent a-
manter complecti omnes, & potissimum eos qui de Ecclesiâ
sunt benemeriti. Q V A R T A ratio sumitur à beneficiis huius
mulieris erga totam Ecclesiam. Q V I N T A, ab ipso ministerio
Paulo ipsi exhibito. Hinc & nos discamus, pios Ecclesiæ mini-
stros fratribus commendare, atq; omni officiorū genere prosequi.

Salutate Priscillam & Aquilam cooperarios meos
in Christo Iesu (qui pro anima mea proptiam cer-
uicem supposuerunt, quibus non ego solus gratias
ago, sed etiam omnes Ecclesiæ gentium) & Eccle-
siam quæ est in illorum domo.

Horum fit metio Actorum 18. quos Apostolus laudat pro-
pter beneficia sibi ab illis praestita. Cum autem hos agnoscit
cooperarios suos in negocio Euangeli, modestiam suam nobis
commendat imitandam, qui in negocio Euangeli non designa-
tur confortem habere mulierem.

Primitiæ Achaiæ in Christum.

Hoc est, primus omnium Epænetus fisi, qui in Achæia
Christum amplexus est. Cum autem cum primitiæ vocat, al-
ludit ad sacrificia quæ fiebant ex primis fructibus, significans
eos qui conuertuntur ad Christum, sacrificari & dicari Deo,
tanquam hostia Deo grata per Iesum Christum. Vide supra in 15.

Salu-

Salutate.

Quod autem tot congerat hic Apostolus salutationes, videtur pertinere ad morem istius gentis. Magnum enim salutandi studium erat Roma, & inter magnos honores erat salutari, inter precipua vero officia salutare. Utraq. res erat mire plausibilis & popularis, multumq; faciebat ad fauorem conciliandum.

Qui sunt insignes inter Apostolos.

Hic obseruetur Apostoli nomen aliquando generaliter accipi pro quo quis verbi ministro.

Salutate vos inuicem osculo sancto.

Osculum Hebreis usitatum concordie & mutui amoris symbolum & testimonium fuit. Epitheton sanctum additur, ut distinguat inter purum sanctorum osculum, & impurum eorum qui perdite & nequiter amant.

Secunda pars Capitis.

Obsecro vos fratres, vt obseruetis eos qui dissidia & scandala contra doctrinam quam didicistis exercitant, & vt declinetis ab eis.

Hec proposilio est secunda partis huius capitinis paratenica. Obtestatur enim Romanos ut & attente diligenter q; dissidiorum & scandalorum autores velut i hostes e specula obseruerent. (Est enim hac vis græcanicae vocis σκοπεῖν) & cum eos agnoverint sibi ab ipsis caueant. Ut enim omnib. mandatum est veram de Deo doctrinam agnoscere: ita omnium est & explorare & cognitos fugere doctrina corruptores, sicuti ipse Christus præcipit, cum inquit: Cauete à falsis Prophetis. Item, Cauete à fermento Pharisæorum. HIC igitur ut omnibus hominibus præcipitur falsos doctores fugere: ita mandatur omnibus veros doctores audire & amanter complecti. DE INDE ob-

seruitur fructus prauorum dogmatum. Nam dissidia & factiones excitant, ex quibus oriuntur scandala, adeo ut multi à vera doctrina deficiant, quare hoc praeceptum in primis obseruetur. PRÆTEREA hic locus hanc obscurè significat, fore, ut vobis, sincere docetur verbum Dei, sicut insidie struuntur doctrina à Sathanæ, ut doctrina puritas turbetur. Nusquam enim magis vires suas omnes intèdit Diabolus, quam in Ecclesia recte & pè constituta. Nam cum reliqua ipsi in tuto videntur, hic eius regnum inuaditur, & arma ipsius diripiuntur, quare non miru est plures excitari hereses in Ecclesijs sincerā habentibus doctrinam, quam in Turcia aut in Papatu. Huc pertinet parabola Domini de zizanijs: Cum crevisset, inquit, herba, & fructu fecisset, tunc apparuerunt zizania. Hoc quam verum sit, apparet in primitiua Ecclesia, Nā quo latius spargebatur verbum Dei incorruptibile Ecclesiæ semen, & quo magis proficiebat Ecclesia, eò plures hereses emeruerunt. Hec consolentur nos aduersus scandala heresum & dissidiorum.

Nā qui eiusmodi sunt, Domino nostro Iesu Christo non seruunt, sed suo ventri, ac per blandiloquientiam & assentationem decipiunt corda simpliciū.

Ratio propositionis à periculo, cui præponit propriam falsorum doctorum notam. Ratio quidem hec est: Quod decipiunt corda simplicium, ac exercent eorum fidem, atque ita regno Christi excusso in exitium precipitent, idq; hisce artibus blandiloquentia & assentatione. Verum quia haec voces in Graeco sunt significantiores, clarius excutienda sunt. PRIMA est blandiloquentia, Græcè γενολογία. Dicitur autem γενολόγος, cum is qui verbis multum pollicetur, re autem nihil prestat, cum is quem si audias, dicas eum de te & commodis tuis magis, quam de se ipso sollicitum esse. ALTERA vox assentatio. Græcè εὐλογία, hoc est, ad verbum benedictio, qua hoc loco est oratio ad prædicandas aliqui laudes accommodata, cuiusmodi assentatorum esse solet. Observemus hoc loco notam, qua

Pseudo-

Pseudoprophetæ à Christi seruis discernendi sunt, negat enim Christo seruire, sed proprio ipsorum ventri, qui & ipsorum Deus ad Philippenses dicitur.

Vestra enim obedientia ad omnes peruenit.

Occupatio est qua anteuerit obiectionem eorum, qui poterant ex diætis superioribus colligere, se leues à Paulo iudicari & faciles, ad præbendum Pseudoprophetis aures, ac si dicat, Non ideo vos admoneo, quod leues vos existimem, Sed quia admodum facilis est lapsus, & varie sunt Diaboli insidiae, præmonitos vos volui.

Gaudeo igitur de vobis.

Vestra obedientia & sinceritas mihi gaudio est. Ministerium igitur gaudiū sit, auditorum in pietatis curriculo p̄gressio.

Sed volo vos sapientes esse ad bonum, simplices vero ad malum.

Quo spectet superior admonitio, breuissime exponit. Volo, inquit, vos sapientes esse ad bonum, id est, volo vos cognitione veritatis & prudenter instructos esse, ut bona amplecti, mala vitare, fraudes & laqueos Pseudoprophetarum effugere, illis quoque aperte obsistere possitis. Deinde volo vos in malum simplices esse & innocentes, ut qui nullam prorsus nocendi artem teneatis, tantum abest, ut re ipsa cuiquam noceatis. Summa autem metaphora est à placidis animalibus, quæ ne cornua quidem ad nocēdum habent. Hoc Pauli dictum euertit fidem illam implicitam Papistarum, quam dicunt sufficere ad salutem, si fuerit formata bonis operibus. Est autem illis fides simpliciter, cum quis se dicat credere, quod Ecclesia Catholica credit, etiam si, quid ipsa credit Ecclesia, ignoret.

Deus autem pacis conteret Sathanam sub pedibus vestris cito.

Consolatio & promissio est contrapericulum ex insidias doctrinae. Promittit enī fore, ut Romani firma fiducia in Christo

concepta firmentur, ac ita perseverent in doctrina puritate. Deus enim qui in ipsis cœpit bonum opus, vult illud etiam perficere. Nam ipsis opera sunt aqua pœnitentia. Dicitur autem tum deum Sathanas contem sub pedibus nostris, & cum per fidem Christo Sathanæ victori inferimur, & cum pia vita & honestis actionibus in Sathanæ regnum inuadimus. Huc illud Iohannis: *Hec est victoria mundi fides vestra, per mundum intelligens uniuersum Sathanæ regnum.*

Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum.

Clausula continens faustam imprecationem, qua Romanis fanorem Dei in Christo precatur. Hec imprecatio ut fructum Euangelij continet, i. a fidem Romanorum requirit.

Ei vero qui vos confirmare potest secundum Euangelium meum & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij, temporibus secularibus taciti, manifesti autem nunc, & per scripturas Propheticas, secundum æterni Dei ordinacionem, in obedientiam fidei ad omnes gentes promulgati. Soli sapienti Deo per Iesum Christum, huic gloria in secula, Amen.

*Δοξολογίᾳ claudit Epistolam, Unde & nos monemur, ut & ipsi quoties recolimus Dei beneficia, in laudes Dei & gratiarum actionem prorumpamus. Nam ab illo autore solo omnia bona & salutaria proficiuntur. Verum quia in hac gratiarum actione multis sunt que & explanatōne aliqua indigent, & utiles doctrinas & admonitiones suppeditant, omnia sunt nobis distinctius retexenda & excusenda. P R I M U M i. taque cum dicit: *Qui vos confirmare potest, & docet & monet. Docet quidem quam imbecilles & vacillantes simus, nisi manu Dei fulciamur. Monet vero, ut intellecta infirmitate nostra, petimus robur ab eo, qui promisit Spiritum sanctum petentibus.* Ad confirmationem perinet quod addit: Secundum*

dam Euangeliū meū, hoc est, quemadmodum per Euangeliū promisit Dominus. seu ut sentit Chrysostomus, hic modus confirmationis exprimitur. Nam Deus nos fulcit per predicationem Euangeliū, in quo efficax est Spiritus sanctus. Vocab autem Paulus suum Euangeliū, non causē, sed ministerij respectu. DE INDE breuem Euangeliū definitionem addit, cum inquit: Et predicationem Iesu Christi, hoc est, vel predicationem quam ipse Christus predicauit, ut interpretatur Chrysostomus, vel praconium de Iesu Christo. Est enim Euangeliū propriū solenne praconium manifestati Christi, in quo promissiones ipsæ exhibentur, vnde ad Rom. 1. Quod antea promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis. PRÆTEREA quod addit: Secundum reuelationem mysterij temporibus secularibus taciti, commendatio est Euangeliū à causa & antiquitate, & simul anteuerit obiectionem eorum, qui Euangeliū ut nouum doctrinæ genus contemserunt. Dicit enim Euangeliū non esse nouum mysterio, sed reuelatione tantum. Cur autem mysterium appellat Euangeliū, explicat, videlicet quia arcanum & occultum fuit omnibus, donec per predicationem reuelaretur. In omnibus enim philosophorum scriptis altum silentium est de Euangeliō, tantum quasdam legis particulis agnoverunt Philosophi. MODVM præterea reuelationis attingit, cum illud per Propheticas scripturas manifestatum esse dicit, idq; non temere, sed ex ordinatione Dei. Non igitur humano consilio Euangeliū in alijs atque alijs locis subinde reuelatur, sed ex ordinatione Dei sit. FINEM præterea addit Apostolus predicati Euangeliū, In obedientiam, inquit, fidei, ad omnes gentes promulgati. Ideo igitur prædicatur Euangeliū, ut audientes credant & obediāt Euangeliō. Obseruetur quoque hic vniuersalis particula: Ad omnes, inquit, gentes. Cum itaque omnes gentes vocet Deus ad obedientiam Euangeliū, profecto serio vult omnium gentium salutem. Sunt enim auctoritate donum & vocatio Dei. AD HÆC cum Deo soli sapientiam tribuat, ut

*Iaudem sapientia soli Deo vendicat: ita eam omnibus crea-
turis admittit. Qui igitur veram & salutarem sapientiam cu-
pit, fontem sapientiae Deum ipsum accedat, ac ipsi-
us verbum audiat, & simul precetur i-
psum, ut sibi cor & sapienti-
am tribuat.*

T E A O Σ.

